

ДЕСЯТЬ ЛІТ ВІД
ЧОРНОБІЛЬСЬКОЇ
ТРАГЕДІЇ

АЛЬМАНАХ УНС
1996

ALMANAC of the Ukrainian National Association

FOR THE YEAR

1 9 9 6

SVOBODA PRESS
Jersey City — New York

Альманах

УКРАЇНСЬКОГО
НАРОДНОГО
СОЮЗУ

НА РІК

1 9 9 6

РІЧНИК 86-ий

ВИДАВНИЦТВО „СВОБОДА”
Джерзі Ситі — Нью Йорк

Редактор: *ЗЕНОН СНИЛИК*

Мовна редакція: *ЛЮДМИЛА ВОЛЯНСЬКА*

Оформлення обкладинки: *БОГДАН ТИТЛА*

Printed in U.S.A.

"Svoboda" — 30 Montgomery Street, Jersey City, N.J. 07302

СІЧЕНЬ 1996 JANUARY

УКРАЇНСЬКИЙ КАЛЕНДАР

Г. Ю. Дні Юліянський Календар	Григоріянський Календар
1 19 П Боніфатія мч.	Н. Рік. Обріз. ГНІХ. Вас.Вел.
2 20 В Ігнатія Богонос. сщмч.	Сильвестра папи
3 21 С Юліани мч.	Малахії прор.
4 22 Ч Анастасії вмч.	Собор 70 Апостолів
5 23 П 10 мч. Критських	Теопемпта мч.
6 24 С Євгенії препмч.	Богоявлення Господнє
7 25 Н Різдво Христове	Про Просв. Соб. Ів. Хрест.
8 26 П Собор Пресв. Богородиці	Юрія Хозевита преп.
9 27 В Стефана первмч.	Полієвкта мч.
10 28 С Мч. Никомидійських	Григорія Нис. св.
11 29 Ч Дітей, убитих у Вифлеємі	† Теодосія преп.
12 30 П Анисії мч.	Татіяни мч.
13 31 С Меланії Рим. преп.	Єрмила і Стратоніка мч.
14 1 Н Пер. Про. Обр. ГНІХ.Вас.В.	31 по Сош. Отців у Син.
15 2 П Сильвестра папи	Павла і Івана преп.
16 3 В Малахії прор.	Поклін оковам Ап. Петра
17 4 С Собор 70 Апостолів	Антонія Великого преп.
18 5 Ч Теопемпта мч.	Атанасія і Кирила св.
19 6 П Богоявлення Господнє	Макарія преп.
20 7 С Собор Івана Хрестителя	Євтимія Великого преп.
21 8 Н По Про. 31 по Сош. Юрія Х.	32 по Сош. Максима
22 9 П Полієвкта мч.	Тимотея ап.
23 10 В Григорія Нис. св.	Климентя сщмч.
24 11 С † Теодосія преп.	Ксені Рим. преп.
25 12 Ч Татіяни мч.	† Григорія Богослова св.
26 13 П Єрмила і Стратоніка мч.	Ксенофонта преп.
27 14 С Отців у Синаї преп.	† Перен. м. Івана Золот.
28 15 Н 32 по Сош. Павла і Івана	Мит. і Фар. Єфрема
29 16 П Поклін оковам Ап. Петра	Перен. м. Ігнатія Богон.
30 17 В Антонія Великого преп.	Трьох Святителів
31 18 С Атанасія і Кирила св.	Кира і Івана безс.

— ЗАПИСКИ —

ЛЮТИЙ 1996 FEBRUARY

УКРАЇНСЬКИЙ КАЛЕНДАР

Г. Ю. Дні Юліянський Календар	Григоріянський Календар
1 19 Ч Макарія преп.	Трофима мч.
2 20 П Євтимія Великого преп.	Стрітіння Господнє
3 21 С Максима ісп.	Симеона і Анни прор.
4 22 Н Мит. і Фар. Тимотея	Блуд. Сина. Ісидора
5 23 П Климента сщмч.	Агафії мч.
6 24 В Ксені Рим. преп.	Вукола преп.
7 25 С + Григорія Богослова св.	Партенія преп.
8 26 Ч Ксенофонта преп.	Теодора Тирона вмч.
9 27 П + Перен. м. Івана Золот.	Никифора мч.
10 28 С Єфрема преп.	Харалампія мч.
11 29 Н Блуд. Сина. Ігнатія Бог.	М'ясопусна. Власія
12 30 П Трьох Святителів.	Мелетія св.
13 31 В Кира і Івана безс.	Мартиніяна преп.
14 1 С Лютий. Трифона мч.	+ Перес. Кирила преп.
15 2 Ч Стрітіння Господнє	Онисима ап.
16 3 П Симеона і Анни прор.	Памфила мч.
17 4 С Ісидора преп.	Теодора Тирона вмч.
18 5 Н М'ясопусна. Агафії	Сиропусна. Лева
19 6 П Вукола преп.	Архипа ап.
20 7 В Партенія преп.	Лева Катен. преп.
21 8 С Теодора Тирона вмч.	Тимотея преп.
22 9 Ч Никифора мч.	Найд. м. мч. в Євгенії
23 10 П Харалампія мч.	Полікарпа сщмч.
24 11 С Власія сщмч.	+ 1 і 2 найд. г. Івана Хрест.
25 12 Н Сиропусна. Мелетія	1 Посту. Тарасія
26 13 П Мартиніяна преп.	Порфірія св.
27 14 В + Перес. Кирила преп.	Прокопія преп.
28 15 С Онисима ап.	Василія преп.
29 16 Ч Памфила мч.	Касіяна преп.

— ЗАПИСКИ —

БЕРЕЗЕНЬ 1996 MARCH

УКРАЇНСЬКИЙ КАЛЕНДАР

Г. Ю. Дні Юліянський Календар	Григоріанський Календар
1 17 П Теодора Тирона вмч.	Євдокії препмч.
2 18 С Лева папи	Теодота сщмч.
3 19 Н 1 Посту. Архипа	2 Посту. Євтропія
4 20 П Лева Катан. преп.	Герасима преп.
5 21 В Тимотея преп.	Конона мч.
6 22 С Найд. м. мч. в Євгенії	42 мч. в Аморії
7 23 Ч Полікарпа сщмч.	Василія сщмч.
8 24 П + 1 і 2 н. г. Івана Хрест.	Теофілакта преп.
9 25 С Тарасія св.	+ 40 мч. Севастійських
10 26 Н 2 Посту. Порфірія	3 Посту Хрест. Кондрата
11 27 П Прокопія преп.	Софронія св.
12 28 В Василія преп.	Теофана преп.
13 29 С Касіяна преп.	Перен. м. Никифора
14 1 Ч Березень. Євдокії препмч.	Венедикта преп.
15 2 П Теодота сщмч.	Агапія мч.
16 3 С Євтропія мч.	Савина мч.
17 4 Н 3 Посту Хрест. Герасима	4 Посту. Олексія
18 5 П Конона мч.	Кирила Єрусал. св.
19 6 В 42 мч. в Аморії	Хризанта мч.
20 7 С Василія сщмч.	Отців, уб. в об. Сави
21 8 Ч Теофілакта преп.	Якова преп.
22 9 П + 40 мч. Севастійських	Василія сщмч.
23 10 С Кондрата мч.	Никона препмч.
24 11 Н 4 Посту. Софронія	5 Посту. Захарії
25 12 П Теофана преп.	Благовіщення Пр. Богор.
26 13 В Перен. м. Никифора	Собор Арх. Гавриїла
27 14 С Венедикта преп.	Матрони мч.
28 15 Ч Агапія мч.	Іларіона преп.
29 16 П Савина мч.	Марка преп.
30 17 С Олексія преп.	Івана Ліств. преп.
31 18 Н 5 Посту. Кирила Єрусал.	Квітня. Іпатія

— ЗАПИСКИ —

КВІТЕНЬ 1996 APRIL

УКРАЇНСЬКИЙ КАЛЕНДАР

Г. Ю. Дні Юліанський Календар	Григоріанський Календар
1 19 П Хризанта і Дарії мч.	Марії Єгипетської преп.
2 20 В Отців, уб. в об. Сави	Тита преп.
3 21 С Якова преп.	Никити преп.
4 22 Ч Василія сщмч.	Йосифа преп.
5 23 П Никона препмч.	Велика П'ятниця
6 24 С Захарії преп.	† Перес. Методія, уч. сл.
7 25 Н Квітня. Благов. ПДМ.	Воскресення ГНІХ.
8 26 П Собор. Арх. Гавриїла	Світлий Понеділок
9 27 В Матрони мч.	Світлий Вівторок
10 28 С Іларіона преп.	Терентія мч.
11 29 Ч Марка преп.	Антипи сщмч.
12 30 П Велика П'ятниця.	Василія преп.
13 31 С Іпатія преп.	Артемона сщмч.
14 1 Н Воскресення ГНІХ.	Томина. Мартина
15 2 П Світлий Понеділок	Аристарха ап.
16 3 В Світлий Вівторок	Агапії мч., Галини, мч.
17 4 С Йосифа преп.	Симеона преп.
18 5 Ч Теодула мч.	Івана преп.
19 6 П † Перес. Методія, уч. сл.	Івана печерника преп.
20 7 С Юрія Мит. преп.	Теодора Тріхини преп.
21 8 Н Томина. Іродіона	Мироносиць. Януарія
22 9 П Євпсихія мч.	Теодора Сикеота преп.
23 10 В Терентія мч.	Юрія вмч.
24 11 С Антипи сщмч.	Сави Стратилата мч.
25 12 Ч Василія преп.	† Марка ап. і єв.
26 13 П Артемона сщмч.	Василія сщмч.
27 14 С Мартина папи	Стефана преп.
28 15 Н Мироносиць. Аристарха	Розслаб. Ясона
29 16 П Агапії мч.	9 мч. у Кизиці
30 17 В Симеона преп.	† Якова ап.

— ЗАПИСКИ —

ТРАВЕНЬ 1996 МАУ

УКРАЇНСЬКИЙ КАЛЕНДАР

Г. Ю. Дні Юліянський Календар	Григоріянський Календар
1 18 С Івана преп.	Єремії прор.
2 19 Ч Івана печерника преп.	Атанасія Великого св.
3 20 П Теодора Тріхини преп.	+ Теодосія Печерського преп.
4 21 С Януарія щмч.	Пелагії мч.
5 22 Н Розслаб. Теодора Сик.	Самарянки. Ірини
6 23 П Юрія вмч.	Йова многострадального
7 24 В Сави Стратилата мч.	Акакія мч.
8 25 С + Марка ап. і єв.	Івана Богослова
9 26 Ч Василія щмч.	+ Перен. м. Миколая
10 27 П Стефана преп.	+ Симона Зилота ап.
11 28 С Ясона ап.	Кирила і Методія, уч. сл.
12 29 Н Самарянки. 9 мч. у Киз.	Сліпородж. Єпіфанія
13 30 П + Якова ап.	Гликерії мч.
14 1 В Травень. Єремії прор.	Ісидора мч.
15 2 С Атанасія Великого св.	Пахомія Великого преп.
16 3 Ч + Теодосія Печер. преп.	Вознесення ГНІХ.
17 4 П Пелагії мч.	Андроніка ап.
18 5 С Ірини мч.	Теодота мч.
19 6 Н Сліпородж. Йова	Св. Отців. Патрікія
20 7 П Акакія мч.	Талелея мч.
21 8 В Івана Богослова	+ Константина і Олени
22 9 С + Перен. м. Миколая	Василіска мч.
23 10 Ч Вознесення ГНІХ.	Євфросинії Полоц. преп.
24 11 П Кирила і Методія, уч. сл.	Никити Переяс. преп.
25 12 С Єпіфанія св.	+ 3 найд. г. Івана Хрест.
26 13 Н Св. Отців. Гликерії	Сон. Святого Духа
27 14 П Ісидора мч.	Понеділок Святого Духа
28 15 В Пахомія Великого преп.	Никити преп.
29 16 С Теодора Осв. преп.	Теодосії препмч.
30 17 Ч Андроніка ап.	Ісаакія преп.
31 18 П Теодота мч.	Єрмія ап.

— ЗАПИСКИ —

ЧЕРВЕНЬ 1996 JUNE

УКРАЇНСЬКИЙ КАЛЕНДАР

Г. Ю. Дні Юліянський Календар	Григоріянський Календар
1 19 С Патрікія сщмч.	Юстина мч.
2 20 Н Сош. Святого Духа	Всіх Святих. Никифора
3 21 П Понеділок Святого Духа	Лукиліяна мч.
4 22 В Василіска мч.	Митрофана св.
5 23 С Євфросинії Полоц. преп.	Доротея сщмч.
6 24 Ч Никити Переяс. преп.	Покл. Пр. Т.Т. і Крови Хр.
7 25 П + 3 найд. гол. Івана Хрест.	Теодота сщмч.
8 26 С Карпа ап.	Теодора Тирона вч.
9 27 Н Всіх Святих. Терапонта	2 по Сош. Кирида Олек.
10 28 П Никити преп.	Тимотея сщмч.
11 29 В Теодосії препмч.	+ Вартоломея і Варнави ап.
12 30 С Ісаакія преп.	Онуфрія Великого преп.
13 31 Ч Поклін Пр. Т.Т. і Крови Хр.	Акилини мч.
14 1 П Червень. Юстина мч.	Праз. Хр. Чоловіколюбця
15 2 С Никифора св.	Співстр. Пресв. Богородиці
16 3 Н 2 по Сош. Лукиліяна	3 по Сош. Тихона
17 4 П Митрофана св.	Мануїла мч.
18 5 В Доротея сщмч.	Леонтія мч.
19 6 С Висаріона преп.	+ Юди Тадея ап.
20 7 Ч Теодота сщмч.	Методія сщмч.
21 8 П Праз. Христа Чоловікол.	Юліяна мч.
22 9 С Співстр. Пресв. Богородиці	Євсевія сщмч.
23 10 Н 3 по Сош. Тимотея сщмч.	4 по Сош. Агрипини
24 11 П + Вартоломея і Варнави ап.	Різдво Івана Хрестителя
25 12 В Онуфрія Великого преп.	Февронії препмч.
26 13 С Акилини мч.	Давида преп.
27 14 Ч Єлисея прор.	Сампсона преп.
28 15 П Амаса прор.	Перен. м. Кира і Івана
29 16 С Тихона преп.	Петра і Павла ап.
30 17 Н 4 по Сош. Мануїла	5 по Сош. 12 Апостолів

— ЗАПИСКИ —

ЛИПЕНЬ 1996 JULY

УКРАЇНСЬКИЙ КАЛЕНДАР

Г. Ю. Дні Юліянський Календар	Григоріанський Календар
1 18 П Леонтія мч.	Косми і Дам'яна безс.
2 19 В † Юди Тадея ап.	† Полож. ризи Пр. Богор.
3 20 С Методія сщмч.	Якinta мч.
4 21 Ч Юліана мч.	Андрія Критського св.
5 22 П Євсевія сщмч.	† Атанасія Атонського преп.
6 23 С Агрипини мч.	Сісоя Великого преп.
7 24 Н 5 по Сош. Різд. Ів. Хрест.	6 по Сош. Томи
8 25 П Февронії препмч.	Прокопія вмч.
9 26 В Давида преп.	Панкратія сщмч.
10 27 С Сампсона преп.	† Антонія Печерського преп.
11 28 Ч Перен. м. Кира і Івана	Євфимії і Ольги
12 29 П Петра і Павла ап.	Прокла мч.
13 30 С † Собор 12 Апостолів	Собор Арх. Гавриїла
14 1 Н 6 по Сош. Косми і Дам'яна	7 по Сош. Акили
15 2 П † Полож. ризи Пр. Богор.	Володимира Великого
16 3 В Якinta мч.	Антиногена сщмч.
17 4 С Андрія Критського св.	Марини вмч.
18 5 Ч † Атанасія Атонського преп.	Якinta мч.
19 6 П Сісоя Великого преп.	Макрини преп.
20 7 С Томи преп.	Іллі прор.
21 8 Н 7 по Сош. Прокопія	8 по Сош. Симеона
22 9 П Панкратія сщмч.	Марії Магдалини
23 10 В † Антонія Печерського преп.	Трофима мч.
24 11 С Євфимії і Ольги	† Бориса і Гліба
25 12 Ч Прокла мч.	† Успення Анни
26 13 П Собор Арх. Гавриїла	Єрмолая сщмч.
27 14 С Акили ап.	† Пантелеймона вмч.
28 15 Н 8 по Сош. Володимира В.	9 по Сош. Прохора
29 16 П Антиногена сщмч.	Калиніка мч.
30 17 В Марини вмч.	Сили ап.
31 18 С Якinta мч.	Євдокима преп.

— ЗАПИСКИ —

СЕРПЕНЬ 1996 AUGUST

УКРАЇНСЬКИЙ КАЛЕНДАР

Г. Ю. Дні Юліянський Календар	Григоріянський Календар
1 19 Ч Макрини преп.	Перен. Чес. Хреста
2 20 П Іллі прор.	Перен. м. Стефана
3 21 С Симеона преп.	Ісаака преп.
4 22 Н 9 по Сош. Марії Магдалини	10 по Сош. 7 мч. Єфеських
5 23 П Трофима мч.	Євсигнія мч.
6 24 В † Бориса і Гліба	Переображення Господнє
7 25 С † Успення Анни	Дометія препмч.
8 26 Ч Ермолая сщмч.	Єміліяна ісп.
9 27 П Пантелеймона вмч.	† Матія ап.
10 28 С Прохора ап.	Лаврентія мч.
11 29 Н 10 по Сош. Калиніка	11 по Сош. Євпла
12 30 П Сили ап.	Фотія мч.
13 31 В Євдокима преп.	Максима ісп.
14 1 С Серпень. Перен. Чес. Хр.	† Перен. м. Теодосія Печ.
15 2 Ч Перен. м. Стефана	Успення Пресв. Богородиці
16 3 П Ісаака преп.	Діомида мч.
17 4 С 7 мч. Єфеських	Мирона мч.
18 5 Н 11 по Сош. Євсигнія	12 по Сош. Флора
19 6 П Переображення Господнє	Андрія Страт. мч.
20 7 В Дометія препмч.	Самуїла прор.
21 8 С Єміліяна ісп.	Тадея ап.
22 9 Ч † Матія ап.	Агатоніка мч.
23 10 П Лаврентія мч.	Лупа мч.
24 11 С Євпла мч.	Євтиха сщмч.
25 12 Н 12 по Сош. Фотія	13 по Сош. Вартоломея
26 13 П Максима ісп.	Адріана мч.
27 14 В † Перен. м. Теодосія Печ.	Пімена преп.
28 15 С Успення Пр. Богородиці	Августина св.
29 16 Ч Діомида мч.	Усікновення г. Івана Хрест.
30 17 П Мирона мч.	Олександра св.
31 18 С Флора мч.	† Пол. пояса Пр. Богор.

— ЗАПИСКИ —

ВЕРЕСЕНЬ 1996 SEPTEMBER

УКРАЇНСЬКИЙ КАЛЕНДАР

Г. Ю. Дні Юліянський Календар	Григоріанський Календар
1 19 Н 13 по Сош. Андрія Страт.	14 по Сош. Поч.ц.р.Симеона
2 20 П Самуїла прор.	Маманта мч.
3 21 В Тадея ап.	Антима сщмч.
4 22 С Агатоніка мч.	Вавили сщмч.
5 23 Ч Лупа мч.	Захарії прор.
6 24 П Євтихія сщмч.	Євдоксія мч.
7 25 С Повер. м. Вартоломея ап.	Созонта мч.
8 26 Н 14 по Сош. Адріяна	15 по Сош. Різд. Пр. Богор.
9 27 П Пімена преп.	Йоакима і Анни
10 28 В Августина св.	Минодори мч.
11 29 С Усікновення г. Івана Хр.	Теодори преп.
12 30 Ч Олександра св.	Автонома сщмч.
13 31 П † Полож. п. Пр. Богор.	Корнилія сщмч.
14 1 С Вересень. † Поч.ц.Симеона	Воздвиження Чес. Хреста
15 2 Н 15 по Сош. Маманта	16 по Сош. Никити
16 3 П Антима сщмч.	Євфимії вч.
17 4 В Вавили сщмч.	Софії мч.
18 5 С Захарії прор.	Євменія преп.
19 6 Ч Євдоксія мч.	Трофима мч.
20 7 П Созонта мч.	Михайла Черн. мч.
21 8 С Різдво Пресв. Богородиці	Кондрата ап.
22 9 Н 16 по Сош. Йоакма і Анни	17 по Сош. Фоки сщмч.
23 10 П Минодори мч.	Зачаття Івана Хрестителя
24 11 В Теодори преп.	Теклі первмч.
25 12 С Автонома сщмч.	Євфросинії преп.
26 13 Ч Корнилія сщмч.	Перес. Івана Богослова
27 14 П Воздвиження Чес. Хреста	Калістрата мч.
28 15 С Никити вч.	† Харитона преп.
29 16 Н 17 по Сош. Євфимії вч., Людмили, мч.	18 по Сош. Киріяка
30 17 П Софії мч.	Григорія В. сщмч.

— ЗАПИСКИ —

ЖОВТЕНЬ 1996 ОСТОВЕР

УКРАЇНСЬКИЙ КАЛЕНДАР

Г. Ю. Дні Юліянський Календар	Григоріянський Календар
1 18 В Євменія преп.	Покрова Пресв. Богор.
2 19 С Трофима мч.	Кипріяна сщмч.
3 20 Ч Михаїла Черн. мч.	Діонісія А. сщмч.
4 21 П Кондрата ап.	Єротея сщмч.
5 22 С Фоки сщмч.	Харитини мч.
6 23 Н 18 по Сош. Зачат. Ів. Хр.	19 по Сош. Томи
7 24 П Теклі первмч.	Сергія і Вакха мч.
8 25 В Євфросинії преп.	Пелагії преп.
9 26 С Перес. Івана Богослова	† Якова А. ап.
10 27 Ч Калістрата мч.	Євлампія мч.
11 28 П † Харитона преп.	Филипа ап.
12 29 С Киріяка преп.	Прова мч.
13 30 Н 19 по Сош. Григорія В.	20 по Сош. Карпа
14 1 П Жовтень. Покр. Пр. Богор.	Параскеви Терн. преп.
15 2 В Кипріяна сщмч.	Євтимія преп.
16 3 С Діонісія А. сщмч.	Лонгина мч.
17 4 Ч Єротея сщмч.	Осії прор.
18 5 П Харитини мч.	† Луки ап. і єв.
19 6 С † Томи ап.	Йоїла прор.
20 7 Н 20 по Сош. Сергія і Вакха	21 по Сош. Артемія
21 8 П Пелагії преп.	Іларіона Великого преп.
22 9 В † Якова А. ап.	Аверкія св.
23 10 С Євлампія мч.	Якова ап.
24 11 Ч Филипа ап.	Арети мч.
25 12 П Прова мч.	Маркіяна і Мартирія мч.
26 13 С Карпа мч.	Димитрія вч.
27 14 Н 21 по Сош. Параскеви Т.	22 по Сош. Нестора
28 15 П Євтимія преп.	Параскеви Ікон. мч.
29 16 В Лонгина мч.	Анастасії препмч.
30 17 С Осії прор.	Зиновія і Зиновії мч.
31 18 Ч † Луки ап. і єв.	Стахія ап.

— ЗАПИСКИ —

ЛИСТОПАД 1996 NOVEMBER

УКРАЇНСЬКИЙ КАЛЕНДАР

Г. Ю. Дні Юліянський Календар	Григоріянський Календар
1 19 П Йоїла прор.	Косми і Дам'яна безс.
2 20 С Артемія вмч.	Акендина мч.
3 21 Н 22 по Сош. Іларіона В.	23 по Сош. Акепсими
4 22 П Аверкія св.	Іоанікія Великого преп.
5 23 В Якова ап.	Галактіона мч.
6 24 С Арети мч.	Павла св.
7 25 Ч Маркіяна мч.	33 мч. Мелетинських
8 26 П Димитрія вмч.	Собор Архист. Михаїла
9 27 С Нестора мч.	Матрони преп.
10 28 Н 23 по Сош. Параскеви Ікон.	24 по Сош. Єраста
11 29 П Анастасії препмч.	Мини мч.
12 30 В Зиновія і Зиновії мч.	Йосафата сщмч.
13 31 С Стахія ап.	Івана Золотоустого св.
14 1 Ч Листопад. Косми і Дам'яна	† Филипа ап.
15 2 П Акиндина мч.	Гурія мч.
16 3 С Акепсими мч.	† Матея ап. і єв.
17 4 Н 24 по Сош. Іоанікія В.	25 по Сош. Григорія Н.
18 5 П Галактіона мч.	Платона і Романа мч.
19 6 В Павла св.	Авдія прор.
20 7 С 33 мч. Мелетинських	Григорія Декаполіта преп.
21 8 Ч Собор Архистр. Михаїла	Вхід у храм Пресв. Богор.
22 9 П Матрони преп.	Филимона ап.
23 10 С Єраста ап.	Амфілохія св.
24 11 Н 25 по Сош. Мини	26 по Сош. Катерини
25 12 П Йосафата сщмч.	Климент папи
26 13 В Івана Золотоустого св.	Алипія преп.
27 14 С † Филипа ап.	Якова Перс. мч.
28 15 Ч Гурія мч.	Стефана препмч.
29 16 П † Матея ап. і єв.	Парамона мч.
30 17 С Григорія Н. св.	† Андрія ап.

— ЗАПИСКИ —

ГРУДЕНЬ 1996 DECEMBER

УКРАЇНСЬКИЙ КАЛЕНДАР

Г. Ю. Дні Юліянський Календар	Григоріянський Календар
1 18 Н 26 по Сош. Платона і Романа	27 по Сош. Наума
2 19 П Авдія прор.	Авакума прор.
3 20 В Григорія Декаполіта преп.	Софонії прор.
4 21 С Вхід у храм Пресв. Богор.	Варвари вмч.
5 22 Ч Филимона ап.	Сави Осв. преп.
6 23 П Амфілохія св.	Миколая чудотвор. св.
7 24 С Катерини вмч.	Амвросія св.
8 25 Н 27 по Сош. Климента	29 по Сош. Патапія
9 26 П Алипія преп.	Непорочне Зач. Пр. Богор.
10 27 В Якова Перс. мч.	Мини мч.
11 28 С Стефана препмч.	Даніїла преп.
12 29 Ч Парамона мч.	Спиридона преп.
13 30 П † Андрія ап.	† Євстратія мч.
14 1 С Грудень. Наума прор.	Тирса мч.
15 2 Н 30 по Сош. Авакума	Праотців. Єлевтерія
16 3 П Софонії прор.	Аггея прор.
17 4 В Варвари вмч.	Даніїла прор.
18 5 С Сави Осв. преп.	Севастиана мч.
19 6 Ч Миколая чудотворця св.	Боніфатія мч.
20 7 П Амвросія св.	Ігнатія Богонос. сщмч.
21 8 С Патапія преп.	Юліяни мч.
22 9 Н 29 п. Сош. Непр. Зач. ПДМ	Пер. Різд. 30 по Сош. Анас.
23 10 П Мини мч.	10 мч. Критських
24 11 В Даніїла преп.	Євгенії препмч.
25 12 С Спиридона преп.	Різдво Христове
26 13 Ч † Євстратія мч.	Собор Пресв. Богор.
27 14 П Тирса мч.	Стефана первмч.
28 15 С Єлевтерія сщмч.	Мч. Никомидійських
29 16 Н Праотців. Аггея	По Різд. 31 п. Сош. Діт. уб. В.
30 17 П Даніїла прор.	Анісії мч.
31 18 В Севастиана мч.	Меланії преп.

— ЗАПИСКИ —

Два Президенти — американський Билл Клінтон і український Леонід Кучма, в Києві у 1995-му році.

Ще один подвиг Батька-Союзу

„Про Україну тепер говорить увесь світ. Ще не всі доброзичливо..., але всі — з розумінням, що вона все більшою мірою опиняється в епіцентрі світових подій. Таке розуміння є виправдане: остання і найбільш жорстока імперія перестає бути світовою потугою тільки тому, що Україна сказала: 'Досить'. Тому людство, хто раніше, хто пізніше, збагне значення цього українського подвигу і належним чином оцінить його,“ — так привітав Альманах УНСоюзу на рік 1992 редакційною статтею (П. Ч.) „Будьмо причетні“ першу річницю української державности чотири роки тому. Ми тепер є свідками здійснювання цього передбачення, коли Україна наполегливо прямує до утривалення своєї державности, а відгомін цього прямування читач знайде у цьому, вже 88-му з черги, Альманахові на 1996 рік, поруч з іншими цікавими й корисними матеріалами.

Розділ перший — „На нашій і своїй землі у п'ятиріччя“ — містить слово амбасадора до Об'єднаних Націй Анатолія Зленка, який малює широку картину позитивів державного ставання України, не забуваючи при тому вказати і на труднощі, що існують, але, — вірить автор і віримо ми, — цей важкий перехідний період вдасться незабаром перебути, „бо всіх нас об'єднує одна мета — любов до України“.

На цю ж тему пише Ольга Заяць, недавно прибула з України, сама учасниця подій проголошення самостійности в Києві. Вірші поеток Алли Коссовської, Ганни Забіяки-Богунської, Міри Гармаш та поета Миколи Плотникова скрашають цей розділ.

Другий розділ присвячений апокаліптичній Чорнобильській катастрофі, що тепер припадає її 10-річчя. Тут уміщені цінні писання: есеї журналіста ред. Миколи Рябчука, проф. Івана Головінського, звіт-слово лікарки з Києва д-р Зірки Шкіряк-Нижник на Світовій Екологічній Конференції в Нью Йорку, на форумі ООН восени 1995 року, та мгр. Ольги Ставничої про наслідки катастрофи для довкілля. Вірші Сергія Миронюка та Миколи Мухойда додають чимало до роздумів про Чорний День України і світу 10 років тому.

Настальгійний заспів „До свого гнізда“ — це третій розділ Альманаху, що кличе до джерел — звичаїв і рідної мови. Катерина Власенко, культуротворець з України, зворушує читача мініатюрою про лелек; до української Матері обзиваються Ольга Савчин і письменниця Любов Дмитришин-Часто. Мистецтвознавець Наталія Власкова і етнолог Наталія Кібець розповідають, перша про Лавру, друга — про звичаї. Але на шляху прямування до витоків з'являються і тіні, особливо

на форумі мови. Безрадісна встає картина з есею проф. Мирослава Семчишина про тепер вже не русифікацію, а саморусифікацію певних частин українського населення.

Як виклик цьому помітному заникові патріотизму на матірніх землях, маємо в збірникові працю Богдана Ліського про студентів-патріотів у Хорватії, як і інші нариси й вірші про українців за синім морем і про лихе недавнє минуле „під московським караулом”, висловлюючись словами Анатолія Свидницького з його пісні „Вже більше літ двісті...”. Тут у центрі потрясаючий спогад тоді 4-річної дівчинки, дочки священика, Орисі Лукашевич-Лащевської про хресний хід на Голгофу її великої родини по тюрмах і засланнях нелюдського Сібіру.

Інші автори і авторки дають докази незнищимості українського духу в найбільш критичних ситуаціях людського життя-буття. Серед них до Шевченкового патосу підноситься поет Іван Гнатюк його сильним осудом культу „вітчизняної війни”, що отруйним цвітом стигне поміж нашим народом на рідних землях, де у великій мірі покутує помилкове поняття про патріотизм і „патріотизм”: „не за Україну, а за її ката”...

Як пригадку про зло, історик з Києва д-р Сергій Білокінь дає аналізу реґабілітаційним практикам ганебнозвісного КГБ та попередніх каральних підсоветських інституцій — бальшевицької спадщини з-перед багатьох років. Але є краса на світі і правда. Є в збірнику Поучення Митрополита Андрея в есеї д-ра М. Диміцького і праці двох науковців для вшанування 125-річчя народження геніяльної Лесі. Інші визначні постаті української культури привернули увагу музикологів Галини Колесси та д-ра Тараса Філенка.

Це вже увійшло в звичай, що Альманахи УНСоюзу, сливе кожного видання, містять в останніх десятиліттях популярно-наукові статті Лева Яцкевича, невтомного учителя й учня „життя і знання”. Цей раз журналіст-сеньйор повчає нас досягненнями Європи й Америки за останні 200 плюс років.

Гумор теж традиційно є невід’ємною частиною календарно-альманахової практики, тож є тут весела поема св. п. Яра Климовського про ді-пі табір в Регенсбурзі та віршовані дотепні співомовки новоявленого ново-Руданського, Семена Савченка, з Вереміївки над Дніпром. Спорт заступлений, як завжди, статтями постійного спортового кореспондента „Свободи” Омеляна Твардовського, який багато років чемпіонує пером на форумі рідного українського спорту в діяспорі і в Україні.

Згадані й незгадані тут автори Альманаху УНСоюзу та їхні цікаві і цінні твори йдуть до домівок наших союзовців й інших читачів старанням Батька-Союзу, що про його розвиток і хосенну діяльність слід не забувати українцям на поселеннях в Північній Америці і в Краю, збільшуючи кількість союзового членства і всіляко підтримуючи його акції й діяльність для нашого спільного добра. — л. в-а.

Амбасадор Анатолій ЗЛЕНКО

ВИСТУП ПЕРЕД УКРАЇНСЬКОЮ ГРОМАДСЬКІСТЮ ЗСА З НАГОДИ 4-ої РІЧНИЦІ НЕЗАЛЕЖНОСТІ УКРАЇНИ 23-го СЕРПНЯ 1995 РОКУ В НЬО ЙОРКУ

Четверта річниця незалежності України — це серйозне свідчення того, що наша держава існує, вона утверджується, набирає необхідних сил. Осягаючи прожите і пережите за ці чотири роки, ми можемо з усією відвертістю говорити, що зроблено значний крок у розвитку Незалежної України. Головне, ми усвідомлюємо себе в якості народу, який має право бути господарем у власному домі. І сьогодні не повинно виникати питання про правильність обраного політичного і економічного курсу держави, який отримав переконливе підтвердження на загальнонаціональному референдумі 1-го грудня 1991 року, коли абсолютна більшість ствердила своє прагнення жити в єдиній незалежній державі, ім'я якої — Україна.

Сьогодні, як і чотири роки тому, надзвичайно гостро стоїть питання про наше вміння, наші можливості і наявні засоби втілення в життя плянів цього курсу. Гостро стоїть також питання про прискорення розбудови цивілізованої держави, де економічна свобода людини забезпечуватиметься її політичними правами. Серед ознак, що визначають та підтверджують нашу впевненість у цьому курсі, є політична стабільність у державі, відсутність етнічних конфліктів, об'єднання зусиль політичних сил на спільному державотворчому шляху взаємопорозуміння центральної влади з регіонами, в тому числі, з Кримом; очевидні позитивні економічні зрушення — вживаються заходи, що мають реорганізувати та стабілізувати розвиток збиткової економіки, що залишилась у спадок від колишнього СРСР.

Зараз ми переживаємо дуже важкий перехідний період. Але, попри всі негаразди і майже вичерпані запаси суспільної міцності, все ж таки вдасться забезпечувати виживання України, спокій і злагоду в державі. Зрозуміло, що негативні наслідки перехідного періоду, зокрема падіння життєвого рівня населення, могли і повинні були бути значно меншими,

коли б не затягувався процес економічного розкріпачення людей, коли б, як це визнається, був наданий простір підприємництву, можливість працювати і ставати багатими.

Після чотирьох років незалежного розвитку багатьох патріотично налаштованих мешканців України все ще турбує питання майбутнього нашої держави. Це питання, шановні пані і панове, на вустах у кожного з Вас. І треба щиро і відверто сказати, що попри всі наші негаразди, держава розвивається і набуває міжнародного авторитету. Будь-які спроби сьогодні посіяти зерна сумніву щодо правильності історичного вибору рівнозначні намаганням шукати плями на сонці. Невдоволення чи політичні амбіції окремих групок людей не можуть заступити волі народу.

В Україні пройдено перші кроки на шляху економічних реформ, які мали певні позитивні результати: призупинився у порівнянні з минулим роком спад виробництва, стабілізувалась фінансова ситуація, поживилась торгівля. Як зазначають зарубіжні аналітики, за темпами зменшення рівня інфляційних процесів Україна випередила свого сусіда — Росію. Україна наблизилась до вирішення чи не найбільш значної та важкої проблеми ринкового трансформування — перехід на ціни світового ринку; особливо це стосується цін на енергоносії.

В державі розпочато глибоку реформу аграрних відносин, проходить розподіл землі та майна сільськогосподарських підприємств, формується інститут приватної власності на землю. Серйозним досягненням економічної політики в Україні є відносна фінансова стабілізація, основою якої є поетапне зменшення бюджетного дефіциту.

Економічна політика України знайшла підтримку експертів і керівництва МВФ, Світового Банку, Міжнародних організацій системи ООН, державних діячів провідних країн світу. Свідченням цього є рішення Ради директорів МВФ щодо надання нашій державі Резервного кредиту Stand-by та другого траншу позики на системні перетворення.

У зв'язку з тенденцією до виходу економіки з кризи складаються також добрі передумови для широкого розгортання інвестиційного процесу, чому служить створений правовий простір. Формуються основи накопичення власного інвестиційного потенціалу, почала збільшуватись норма зростання національної економіки. Україна розраховує на часткове повернення національного капіталу, що „осів“ за кордоном.

Розпочато процес приватизації через приватизаційні майнові сертифікати. Здійснено перші, але важливі кроки для створення ринкових умов розподілу сільськогосподарської продукції, визначення її справжньої ціни на основі реального попиту та пропозицій. Держава перестає бути кредитором аграрного сектору.

Докорінні зміни відбуваються в паливно-енергетичному секторі. Розгортається корпоратизація підприємств нафтової, газової та вугіль-

ної промисловості, що закладає основи конкуренції виробників.

Але повну переорієнтацію економічної політики ще, на жаль, не вдалося здійснити. Впродовж останніх місяців керівництво змушене було займатися не економікою, а політикою, вести виснажливу тяганину за утвердження реального розмежування повноважень двох гілок влади. Не зважаючи на гострі політичні суперечності, певне протистояння законодавчої та виконавчої влад, все ж таки вдалося мирним, політичним шляхом опрацювати та затвердити ефективну модель співпраці між Верховною Радою та Президентом України. Основу цьому заклала Конституційна угода, яка надає Президентові необхідні повноваження для динамічного реформування економіки, поглиблення процесу демократизації всіх сфер суспільного життя.

„Від політичної до економічної стабілізації“ — таким стає гасло сьогодишнього дня. Саме таку лінію зараз проводить Президент, будуючи свої відносини з Верховною Радою на основі Конституційного договору. Хоча треба з усією відвертістю сказати, що Конституційний договір неоднозначно сприймається окремими політичними силами в Україні і деякими політиками. Все більше уваги приділяється розробці і схваленню основного закону — Конституції України.

Говорячи про стан і зміни в сучасній Україні, не можна не відзначити і той факт, який стосується нового Уряду. Стан формування Уряду майже завершився. Він має всі підстави бути дієздатним, урядом прагматиків та однодумців, урядом, який своїми діями, своєю професійністю здатний згуртувати суспільство, завоювати повагу і довіру народу.

Суттєвим позитивним результатом 4-го року розбудови нашої держави є фактор поглиблення політичної стабілізації. Зміцнення виконавчої влади, налагодження конструктивної співпраці законодавчої і судової влади з Президентом, зміцнення незалежності та територіальної цілісності держави, відносна стабільність внутрішньої ситуації на тлі подій в інших регіонах СНД, Співдружності Незалежних Держав, є безумовними здобутками року.

Слід окремо сказати, що протягом чотирьох років незалежного розвитку держави продовжувався процес створення правової бази. За період роботи Верховної Ради і, зокрема, Третьої сесії було схвалено 97 законів і 177 постанов, які спрямовані на створення такої правової бази. Можна вважати, що це саме та необхідна база, яка повинна сприяти соціально-економічним перетворенням. Зараз важко говорити, чи відповідають ці законодавчі акти повною мірою сьогодишнім реаліям. Але головне — ця робота ведеться і, звичайно, вона має продовжуватися і розширюватися, йти більш прискореними темпами, рівно як і робота по введенню відповідного механізму для належної імплемента-

ції прийнятих законодавчих актів.

Немає потреби наголошувати на важливості питання, пов'язаного з конституційною реформою, яка має завершитися ухваленням нової Конституції України. З підсумків роботи Третьої сесії Верховної Ради України випливає, що весь процес державотворення в країні залежить від конституційних та управлінських аспектів. Можна однозначно говорити, що від результатів проведення радикальних політичних і економічних реформ залежатиме майбутнє України. Не хотілося б, щоб у Вас від усього, що тут говориться, склалося враження, начебто у нашої держави немає проблем, що вже все вирішено. Ще, на жаль, залишається багато проблем. Україні потрібні ще більш глибинні підставові перетворення, які мають забезпечити реальні зрушення у виробничому процесі, перебудові його структури, збільшенні ефективності та соціальної зорієнтованості.

Попереду важка і виснажлива робота. Проте, закладені основи державності й демократії дали можливість відчувати, що — це наша держава і голос свого народу в ній чогось реально вартий. Це вселяє віру в майбутнє.

Шановні пані і панове,

За чотири роки існування незалежної держави відбулося значне зміцнення авторитету України в світі як стабільного партнера, який проводить виважену, передбачувану політику, впевнено йде шляхом демократичних, економічних і політичних перетворень.

Міжнародний авторитет України зростає, насамперед, завдяки початку впровадження рішучої програми економічних реформ, прийняття важкого і далекоглядного рішення про приєднання до Договору про нерозповсюдження ядерної зброї і отримання у зв'язку з цим гарантій національної безпеки від держав—постійних членів Ради Безпеки ООН.

Активна і прагматична зовнішня політика — це одна з необхідних і вкрай важливих складових частин загальних зусиль для швидкого просування шляхом економічних і політичних реформ. Зрозуміло за цих умов набагато зростає роль зовнішньої діяльності Української держави.

По-перше, зовнішня політика України покликана забезпечити гарантії суверенітету, територіальної цілісності та непорушності її кордонів.

По-друге, вона повинна створити найбільш сприятливі зовнішньополітичні умови здійснення реформ у суспільстві.

По-третє, зовнішньополітична діяльність України має бути зорієнтована на досягнення конкретних результатів у сфері економіки. Іншими словами, має бути підвищена її економічна ефективність.

Практика чотирьох років незалежного розвитку переконливо продемонструвала ефективність зовнішньої політики України в сфері захисту її національних інтересів.

Можна із задоволенням констатувати помітне розширення діяльності України в рамках ООН та ОБСЄ, активізація зусиль для входу до Ради Європи, поглиблення співробітництва з ЕС, НАТО та ЦЕІ, участь у виробленні Пакту стабільності в Європі, підключення до механізмів регіонального та субрегіонального співробітництва. Все це є свідченням послідовного і планомирного просування шляхом реалізації основних завдань, окреслених у зовнішньополітичній концепції України, спрямованій на створення і утвердження економічно міцної, політично стабільної, миролюбної і сильної європейської держави.

Головними засадами зовнішньополітичного курсу була і залишається орієнтація, головним чином, на просування економічних інтересів України при безумовному забезпеченні і утвердженні інтересів політичних. Чотирирічне існування нашої держави показало, що лишаються пріоритетними як відносини з безпосередніми сусідами, так і зв'язки з країнами географічно віддалених регіонів, особливо там, де існують реальні можливості отримання економічного ефекту і підвищеної політико-дипломатичної активності.

Нормалізуються відносини з Російською Федерацією. Досягнуто важливих домовлень з ряду непростих проблем, в тому числі щодо реконструкції державного боргу. В загальному плані досягнуто політичного рішення одного з найболючіших питань — розподілу Чорноморської флотії. Це відкрило шлях для підписання вже парафованого широкомаштабного політичного договору, яке має відбутися в ході державної візиту в Україну президента Бориса Єльцина. Ми зацікавлені у розбудові доборосусідських відносин з Росією на засадах взаємної поваги і рівноправності.

Впродовж цих років добре складаються відносини з країнами Балтії. Приділяється також велика увага налагодженню відносин з країнами Центрально-Східної Європи. Перспективним для України стає співробітництво з країнами Азії і Тихого океану. Одночасно поглиблюється співробітництво з країнами Близького і Середнього Сходу та Африки. Завершився підготовчий процес до вступу України до Ради Європи — важливого європейського органу.

За чотири роки незалежного розвитку України змінились певні акценти щодо участі України в діяльності ООН. І ця участь є одним з важливих напрямів зовнішньої політики нашої держави. В ООН ми бачимо надійного гаранта нашої територіальної цілісності і державної незалежності.

Через ООН та її систему ми можемо вирішувати проблеми і запобі-

гати небезпекам, які знаходяться за межами контрольно однієї держави.

Ми ставимо свою роботу в ООН на більш реалістичний і прагматичний шлях. Нам сьогодні потрібний тверезий розрахунок та об'єктивний і неупереджений погляд на можливості ООН і на власний потенціал, що дозволить, і ми в цьому переконані, набути Україні той статус, якого вона заслуговує.

Як одна із засновниць ООН, наша держава всіляко підтримує заходи щодо забезпечення міжнародного миру та безпеки, врегулювання регіональних конфліктів. Одним з ключових елементів цієї діяльності є миротворчі операції ООН. Наша країна розглядає участь у цих операціях як важливий чинник своєї зовнішньої політики, оскільки безпосередня присутність українських військовослужбовців у складі миротворчих сил ООН безумовно сприяє зростанню авторитету України та утвердженню її позицій в світі. На сьогодні два українських батальйони, загальною кількістю понад 1100 осіб, беруть участь у миротворчих акціях ООН.

За роки своєї незалежності наша держава значно просунулась у створенні необхідних рамок співробітництва з НАТО. Україна, як один з визначних ключових елементів європейської безпеки, активно нині використовує свій статус в Раді Північно-Атлантичного співробітництва і в Програмі „Партнерство заради миру“. Ви, звичайно, уважно стежите за військовими українсько-американськими навчаннями, які проходять в рамках згаданої Програми. Це добрий початок, який має свою перспективу.

З урахуванням останніх тенденцій, що складаються навколо архітектури європейської безпеки, постає питання про встановлення Україною відносин спеціального партнерства з НАТО. Намічені конкретні заходи, покликані прискорити вирішення цього важливого питання.

За рік, що увійшов в історичний календар нашого становлення, продовжувалися розвиватися нормальні взаємовигідні рівноправні економічні і політичні зв'язки з усіма країнами. Це є цілком необхідним і закономірним. Всі ми є свідками активного розвитку двосторонніх відносин України з такими провідними західними державами, як Канада, ЗСА, Німеччина та іншими. Нам приємно відзначити той факт, що ці країни повертаються лицем до України, і цей процес вже неможливо зупинити. Ще не так давно нам доводилося докладати значних зусиль для визнання України окремими з цих країн, а сьогодні вони стали нашими надійними партнерами.

На порядку денному зовнішньополітичної діяльності України лишається ще чимало проблем, що потребують невідкладного розв'язання. Ставиться завдання діяти адекватно як внутрішнім, так і міжнародним реаліям. Час має працювати на нас, на нашу державу, на розв'я-

зання проблеми нашого розвитку.

Пані і панове,

Четвертий рік існування нашої держави виявився складним, напруженим і багатим на випробування. Без перебільшення цей рік у житті нашої держави можна назвати роком багатьох внутрішніх змін, пов'язаних, звичайно, з колосальним моральним напруженням. Важко усвідомити весь цей перебіг подій, що відбувався протягом четвертого року нашої Незалежності. Але все це свідчить про одне — чотири роки, відколи народ України обрав свій історичний шлях — шлях незалежності, заклали надійну основу подальшому розвитку країни, утвердили віру в те, що невдовзі наша держава посяде гідне місце як серед країн Європи, так і у світовому співтоваристві. Цими днями ми відкрили сторінку нового п'ятого року існування незалежної України. За ними будуть нові сторінки і нові роки самоутвердження. Для цього потрібно зробити все можливе для того, щоб народ України згуртувався і спокійно вирішував проблеми, що постали перед країною на сучасному етапі розвитку.

Ми маємо дивитися вперед. Нас чекають ще серйозні випробування практично в усіх сферах життя, і природно, що ці випробування гасять еuforia, романтизм, багатьох повертають до світу реальностей, а деяких виводять із стану дрімоти і байдужості. Історичний досвід мав би бути пересторогою для нас, адже вже підкоряли Україну саме нашими руками. Я переконаний, що цього разу наш народ вирветься із замкнутого кола. Ми все ж таки приходимо до справжньої демократичної стабільності, а не суто зовнішньої, яка може призвести до дестабілізації.

У нашої держави є необхідний потенціал. І праця наших людей зробить її квітучою. Потрібні спільні зусилля. В цьому зв'язку ми розраховуємо на Вашу активну підтримку. Наше прагнення — здійснити цю історичну місію. Керівництво держави віддає належне тому внескові, який зробили у встановлення нашої держави українці за кордоном. Ми Вам щиро дякуємо за це і сподіваємось на дальше зміцнення конструктивного співробітництва.

Шановні друзі,

Нас всіх об'єднує одна мета — любов до України, зміцнення незалежності України і процвітання нашого працьовитого народу. Тож будемо робити все, щоб наша любов допомогла досягнути поставлену мету.

Дозвольте привітати Вас з Четвертою річницею Незалежності України. Щиро зичу щастя, здоров'я, миру і злагоди, а також віри, віри в майбутнє нашої держави.

Дякую за увагу.

Микола ПЛОТНИКОВ

ДО ЗГОДИ, БРАТТЯ, І ЄДНАННЯ!

*Народе мій, Вкраїно мила, дихни повітрям майбуття,
Вставай з колін, хай волі сила тебе покличе до життя!
Нехай Тарасові бажання, Франка Івана лине клич!
До згоди, браття, і єднання, коли про владу іде річ.
Хто на Землі українській виріс, в кого любов до неї є,
Ганьбу і жах в тортурах виніс,— до лав борців нехай стає.
Ми тут не милостині просим: у нас, що треба, є своє.
Ми не нікчемні малороси, у нас держава й сила є.
Ми пам'ятаєм “продразв'яборстки” і до тортур кривавий шлях,—
Ті геноциду відголоски ще й нині викликають жах.
І в голос тільки-но сказали, немов було в жахливім сні,
Як люди з голоду вмирали на багатющій цій землі.
Хто з нас робив рабів покірних? Хто нашу кров живучу пив?
Чому нарід, від предків вільних, як бидло, жив без паспортів.
Кати писали нам закони, державність звівши до нуля, —
Щоб з нашим скарбом за кордони, мов шур, тікати з корабля.
За ними шлях лежить неправий, їм вслід летить народу гнів,—
Бо ж добре знає кіт лукавий, чиє він сало нишком з'їв!
З покоїв царських супостати народи мали шельмувать,
З Кремля вказівки видавати, як сіять хліб і як збирать,
Чи можна Господу молитись, кого, за віщо й як карать,
Як люд в марксизмі муштрувать, кого до влади висувати,
Кому зірки до свит чіпляти, в покорі вічній люд тримать!
Як мовчки слід голодувати, як з бідних “пошліни” збирати,
Людей безвинних як стріляти, сліди злочинних дій ховати,
А на обличчях щоб була: “Ленінській партії — хвала!”
Хто щиро любить Україну, по крові сестри і брати,
З'єднаймо розум, волю й сили, щоб йти відважно до мети.
Щоб мову рідну розвивали, духовний світ в собі несли,
Людською гідністю пишались, свою культуру берегли!
За нашу вільну Україну, постоїм, браття, до кінця!
З народом нездоланну силу з'єднаймо й руки, і серця.*

Київ, 1990 рік.

Ольга ЗАЄЦЬ

НА СВЯТО ДЕРЖАВНОСТИ

*„На скрижальх віків,
в роздоріжжі сторіч,
Ти виходиш, моя Україно,
з буйним поривом сил
до свого життя“.*

(З підпільної поезії в Україні).

У роки 1917-1920 здійснилося пророцтво Тараса Шевченка, що Україну „злії люди в огні окраденню збудять“. Окрадену з її державницької свідомости, з її політичної традиції, з її розуміння потреби боротися за рідну волю й добробут, яких не може бути без власної держави. Тому нічого дивуватися, що українська дійсність у роках 1917-1920 була такою, якою вона була — повна захоплення й ентузіазму, але й короткотривалого вогню, повна ініціативности й творчого конструктивізму, але й імпровізацій, що зраджували дилетантизм, аматорщину, повна героїзму, але й анархізму. Звідкіля міг взятися державницький конструктивізм, виявлюваний працею фахівців, коли з вибухом Першої світової війни не було в Україні під російською займанщиною ні однієї газети, ні одного книжкового видавництва. Звідкіля українські люди на центральних землях мали набратися політичного досвіду?

Від початку Першої світової війни політичні організації, які діяли поза межами російської імперії, проголосили боротьбу за реалізацію програмового постулату відновлення самостійної державности українського народу. Це було гасло загальної репрезентації Західньої України з нагоди утворення Легіону Українських Січових Стрільців і такий самий клич був проголошений політичною репрезентацією Придніпрянської України поза межами Росії — Союзом Визволення України. Вони були певні, що Росія зазнає у війні поразки, а після неї розпочнеться революція на Сході Європи. Цю ідею поділяв і один з визначних провідних діячів Придніпрянської України Михайло Грушевський.

В Україні початок Визвольних Змагань можна рахувати від 20-го березня 1917 року, коли за почином Товариства Українських Поступов-

ців (ТУП) вирішено створити Українську Центральну Раду, як керівний орган всього народу.

I. Перший Універсал Центральної Ради проголошено 10-го червня 1917 року. Сказано в тому історичному документі:

„Хай буде Україна вільною.

Не одділяючись від всієї Росії, не розриваючи з державою російською, хай народ український на своїй землі має право сам порядкувати своїм життям... однині самі будемо творити своє життя“.

Під тиском української стихії прибули з Петрограду делегати російського Тимчасового уряду. Наслідком договору між ними і Центральною Радою стався:

II. Другий Універсал з 16-го липня 1917 року. У ньому все ще підкреслюється державний зв'язок України з Росією:

„Ми, Центральна Рада, яка завжди стояла за те, щоби не відділяти України од Росії, щоби укупі з усіма народами прямувати до розвитку та добробуту всієї Росії і до єдності демократичних сил її, з вдовolenням приймаємо заклик Правительства до єднання...“

На основі договору Генеральний Секретаріат Української Центральної Ради формально підпорядкувався російському урядові. Але договори перестало діяти, бо російський Тимчасовий уряд перестав існувати. Під час Жовтневої революції в Росії квола російська демократія, на чолі з Керенським, потерпіла поразку, а всю владу захопили большевики на чолі з Леніном.

Українська Центральна Рада тоді проголосила 7-го листопада 1917 року

III Універсал:

„Однині Україна стає Українською Народньою Республікою“, хоч знову запевняв, що „Не одділяючись від Республіки Російської і зберігаючи єдність її, ми твердо стоїмо на нашій землі, щоби силами нашими допомогти всій Росії, щоби уся Республіка Російська стала федерацією рівних і вільних народів“.

Однак, всі ті декларації виявились нереальними, бо реальною і вирішальною силою був знову російський, цей раз вже червоний, імперіалізм, який на ділі не визнавав за Україною не тільки державної самостійності, але й широкої, справжньої автономії. Тому, коли большевики, які спершу визнали Українську Народню Республіку, швидко вислали проти неї війська, зформовані на московській території, Ленін підготував петлю для України, котру хотів всіма своїми большевицькими силами затягнути.

I саме тоді, коли вирішується доля Української Державности, коли прийшов вже найвищий час бути самостійними, мати свою власну державу, бути господарем на своїй власній землі, державний провід

України проголошує VI — Універсал, 22-го січня 1918 року:

„Народе України, твоєю силою, волею і словом, стала на землі українській вільна Українська Республіка. Сповнилася давня мрія батьків Твоїх. Однині Українська Народня Республіка стає суверенною Державою Українського народу“.

Четвертий Універсал є золотим пламенем на ланцюгу української історії і дорівнює таким подіям, як хрещення України, як коронація короля Данила Галицького, чи в'їзд Гетьмана Богдана Хмельницького до Києва.

Між творцями IV-го Універсалу був і Михайло Грушевський, титан науки, обраний на першого Президента Української Народньої Республіки.

А рік пізніше, в 1919 році. 3 січня, після прийняття IV — Універсалу, в імені Української Народньої Республіки проголошує Деректорія — Акт Злуки всіх Українських земель. Це проголошення звучить так:

„Від нині зливаються в одно, віками відділені одна від одної частини України — Галичина, Буковина, Закарпаття і Придніпрянська Україна в одну велику Україну“.

Сповнилися віковічні мрії, для яких жили і вмирали найкращі сини України.

Проголошену Самостійність Української Республіки треба було охороняти перед большевицьким наступом. І тут з'явилася постать Головного Отамана Симона Петлюри — журналіста за фахом, світської людини, яка, проте, в ході української революції виявила той розум, що наказував обов'язково творити військо і збройно боротися за свою державу. Він казав:

„Російський Тимчасовий уряд кинув нині гасло: ‘Мати вітчизна в небезпеці’ — і він має рацію. Російська держава нині справді стоїть перед небезпекою. Але вона ніколи не була матір'ю для українців, тільки — мачухою. І створення української армії буде ще дужчою, грізнішою небезпекою для російської тюрми народів“. В боротьбі України з Росією Симон Петлюра виріс на центральну постать, стаючи символом незламного українського самостійництва і символом збройної боротьби проти усіх ворогів України.

Варто згадати провідників — носіїв правди, героїв, що впали на полі Слави, або стали героями мучениками за — українську правду: Крути, Базар, Холодноріч — повстанці і інші, що їм ність числа. А далі — 500 жінок — героїнь в Кенгірі, Степан Бандера, Гетьманич Данило, Василь Стус, Валерій Марченко, Олекс Тихий, Юрій Литвин і безліч відомих і невідомих кращих синів і дочок нашого народу.

Але народ розумів, що з вірою в Бога, з вірою в правду та в єдності можна буде відзискати і збудувати Українську Державу.

І такий довгожданий, незабутній день прийшов. Советська імперія розпалася. На її місце прийшли нові держави волелюбних народів, а з ними і наша вільна Україна. Проголошено 24-го серпня 1991 року і затверджено 1-го грудня того ж року постанови нової окремої держави в Європі — держави Україна.

Я була свідком, очевидцем цих радісних подій.

Будучи 4-го вересня 1991 року учасницею пікетування Верховної Ради України, я хочу згадати, як було піднято наш жовто-синій прапор над куполом Верховної Ради України.

Четверта сесія Верховної Ради України — віха в історії нашої незалежної держави. Над куполом будинку найвищого органу влади піднято національний синьо-жовтий прапор! Ще одна перемога депутатів — демократів, спільно з багатотисячним людським морем, що заповнило площу перед Парляментом. Що творилося там у цей день, — не описати. Це треба було бачити! Люди скандували слово „Україна“, плакали, обіймалися, цілувалися, а народні депутати, підхоплені вільними людьми вільної країни, злітали над головами і падали на дужі руки, підкидаючи, знову злітали вгору і знову вниз. Задоволені і збуджені, вони роздавали автографи... Радість по вінця. А прапор червоний, символ колишньої советської УССР, було розірвано на шматки і потоптано ногами...

Це треба було пережити!

Свято ще довго вирувало на Площі Незалежності на Хрещатику, в Києві.

Проголошення 24-го серпня 1991 року нашої молоді держави — це було насправді відновленням Української Держави, проголошеної дня 22-го січня 1918 року IV — Універсалом. І усім на устах, здавалося, — були слова:

„Матінко Україно,

— Ми не раби,

— Ми вільні!

Хай буде вічна слава героям-державникам, що віддали своє життя за Україну, і хай Многії і Благії Літа живуть нам усі, хто тепер і на майбутнє працюють для зміцнення і розвитку рідної держави.

Леся Українка зв'язувала образи біблійні зі своєю [українською] сучасністю... Письменниця у вірші, написаному в 1904 році (що досі не входив до збірки її творів), встановлює границі можливих зіставлень української дійсності з біблійними переказами:

„І ти колись боролась, мов Ізраїль, Україно моя!... Сам Бог поставив супроти тебе силу невблаганну сліпої долі...”

А. Гозенпуд, Київ — 1946 р.

Ганна ЗАБІЯКА-БОГУНСЬКА

„ЯКЩО НЕ ТИ, ТО ХТО Ж?“

*У кожного життя — шлях до вершини свій:
Дорога, що дарована початком.
Щасливий той, в чийй малій стежині на світанку
Були степи, левади, трави, роси,...
Була бабуся, тіні гордих предків,
Була красива і розумна мати.
А потім шлях, торований і ними...
Ні, не самотній шлях, а поряд всі вони.
І зрадити той шлях, і той великий задум
Не маєш права, чуєш, Ти!*

*А на вершині того шляху —
І слава, і безслав'я, й спокій.
Зриває з ніг шалення течія. Прямуй!...
І тільки шлях, той самий — до вершини,
Підкаже твоє місце й тут,
Де Ти, і тільки Ти.
Де, як не Ти, то більш ніхто, ніколи...*

*Як можна довше будь на тій вершині,
І руку впевнености простягни всім тим,
Хто вже зійшов з тремтячої Голготи,
Але душею він ще там, де Ти...
Тримайся! Будь! Твори! Воюй!...
Якщо не Ти, то хто ж? То хто?
Якщо не зараз, то коли ж? Коли?*

Міра ГАРМАШ

МАРШ

Українській молоді у 5-ту річницю незалежності

Ми боронимо вогнище рідне
Від ворожих чужих зазіхань,
Наша віра в народ не поблідне,
З нами йди уперед і не стань!

Загартуємо душу і тіло,
Щоб до праці в нас сила була,
Щоб усе ми робили уміло,
Україна розкішно цвіла.

Піднімайте знамена угору,
Синьо-жовтий чудовий наш стяг,
Помандруємо в даль неозору
По полях, по лісах, по степах.

Ми збудуємо рідну державу,
Про яку довго мріють батьки,
Україні гуртуймось на славу
У когорти нові, юнаки!

СЛОВА І МЕЛОДІЯ МІРИ ГАРМАШ

МИ ХО-РО-НИ-МО ВОГ-НИ-ЩЕ РІД-НЕ ВІД ВО-РО-ЖИХ ЧУ-ЖИХ ЗА-ЗІ-ХАНЬ,
ЗА-ГАР-ТУ-Є-МО ДУ-ШУ І ТІ-ЛО, ЩОБ ДО ПРА-ЦІ ВНАС СИ-ЛА БУ-ЛА,
НА-ША ВІ-РА В НА-РОД НЕ ПО-ВІД-НЕ ЗНАМИ ЙДИ У-ПЕ-РЕД І НЕ СТАНЬ!
ЩОБ У-СЕ МИ РО-БИ-ЛИ У-МІ-ЛО, УК-РА-Ї-НА РОЗ-КІШ-НО ЦВІ-ЛА.
ПІД-НІ-МАЙ-ТЕ ЗНАМЕ-НА У-ГО-РУ, СИ-НЬО-ЖОВТИЙ ЧУ-ДО-ВИЙ НАШ СТЯГ,
МИ ЗБУ-ДУ-Є-МО РІД-НУ ДЕР-ЖА-ВУ, ПРО Я-КУ ДОВГО МРІ-ЮТЬ БАТЬКИ,
ПО-МАН ДРУ-Є-МО В ДАЛЬ НВ-О-ЗО-РУ ПО ПОЛ-ЯХ, ПО ЛІ-САХ, ПО СТЕ-ПАХ.
УК-РА-Ї-НІ ГУРТУЙ-ТЕСЬ НА СЛА-ВУ У КО-ГОР-ТИ НО-ВІ, Ю-НА-КИ!

Микола РЯБЧУК

ЧОРНОБИЛЬСЬКА КАТАСТРОФА: ВИКЛИК І ВІДПОВІДЬ

“[Cornobyl] is communism’s mocking monument to itself... The city symbolizes the obstacles facing the newly independent nation of Ukraine”.

“Readers Digest”, July, 1994

Десь наприкінці 40-их років нинішнього століття відомий англійський письменник і журналіст Джордж Орвелл написав хрестоматійний (принаймні, в західному світі) роман під назвою „1984“. У тому романі йдеться про досить далеке — як на той час — майбутнє, котре на наших очах стає вже дедалі віддаленішим минулим. Ідеться в ньому про 1984 рік — яким він уявлявся десь із року 1949-го. — року, коли вже завзято точилась „холодна війна“, і советський тоталітаризм, поширившись унаслідок II-ї світової війни на всю Східну Європу й Південно-Східну Азію, загрожував поширитись далі на цілий світ.

Джордж Орвелл, як відомо, був добрим знавцем тієї системи — замолоду він симпатизував комуністам, і навіть поїхав був у 30-х роках до Іспанії, де тоді точилась громадянська війна, — аби підтримати там республіканців. Як людина талановита й чесна, він мусів рано чи пізно прозріти — і два його твори, роман „1984“ та невелика повість „Колгосп тварин“, власне, й стали таким його своєрідним поррахунком із комунізмом. А водночас — і застереженням щодо цієї колосальної небезпеки ХХ-го століття.

Зрозуміло, що в СРСР ці твори не видавались і навіть саме прізвище автора було заборонене. Джорджа Орвелла якщо й згадували, то лише з брутальною лайкою — як „зрадника“, „ренегата“ й „капіталістичного запродавця“. Воно й не дивно: фіктивне суспільство, змальоване Орвеллом у вигаданому „1984“ році, як дві краплі води нагадувало сучасний йому сталінізм — із терором, тортурами, фальшивою пропагандистською риторикою й намаганням контролювати не лише слова людей, а й їхні думки.

І хоч наступна, брежньєвська модифікація сталінізму виявилась децю м'якшою — принаймні, до людських думок вона вже не пхалася так завзято, обмежуючись переважно контролею за словами і вчинками, — все ж головні її засади лишилися незмінними: тотальна брехня і тотальна зневага до окремої людської особистости.

Саме ці риси виявились особливо фатальними для українців, приречених жити впродовж багатьох десятиліть у страшній тоталітарній системі, де біле називали чорним, а чорне — білим. Дві головні інституції, на яких тримається орвеллівське суспільство, називаються Міністерством Любови й Міністерством Правди. Міністерство Любови насправді є Службою Безпеки, де щоденно мордують і нищать людей. Міністерство Правди є Службою Пропаганди, яка так само нівечить людей, тільки вже не фізично, а духовно.

Власне, в такому ось „Міністерстві“ й працює головний герой Орвелла: велетенська служба щоденно займається тільки тим, що вносить поправки в старі газети і книги — відповідно до сьогодишньої кон'юнктури. Тобто, фактично переписується вся історія — старі газети в підшивках замінюються новими, віддрукованими щойно, але зі старими числами; те саме проробляється і з „неправильними“ книжками чи окремими їхніми сторінками. Відбувається, по суті, тотальна фальсифікація історії: історія як об'єктивна даність фактично зникає, перетворюючись на таку собі функцію політичного сьогодення.

За всієї своєї гротескности й гіперболічності, описана Орвеллом ситуація не є цілковитою фікцією: ми ж бо знаємо, як спотворювалась і фальсифікувалась історія в Советському Союзі, як переписувались цілі її сторінки, і як найкращі наші інтелектуали, щоб не потрапити в „Міністерство Любови“, наймалися в „Міністерство Правди“. Ми знаємо нині навіть такі курйози, про які, либонь, не гадалося й Орвеллу. Наприклад, про те, що Сталін видруковував для Леніна спеціальні, себто фіктивні числа газет, аби не дратувати вмираючого вождя неприємною інформацією. Або про те, що результати перепису населення в СРСР 1937 року були знищені разом із людьми, які той перепис проводили, оскільки з тих результатів надто вже наочно поставали масштаби сталінського геноциду проти населення, особливо — штучного голоду на Україні. Через два роки ті крамольні дані було замінено результатами нового перепису, де, зрозуміло, не було вже й натякту на якесь там зменшення населення в СРСР, зокрема в Україні.

Ми знаємо, зрештою, як на групових фотографіях Сталіна з Леніном поступово зникали обличчя інших большевиків — мірою того, як Сталін усіх їх робив „ворогами народу“. Ті заретушовані постаті замінювалися декоративними пальмами, фікусами та іншими кімнатними рослинами. Фактично вся советська історія перетворю-

валась на такий ось декоративний пальмовий ліс — за яким, зрозуміло, не видно було ані сибірського ГУЛагу, ані українського голодомору 1932-33 років.

Як наслідок — не лише іноземці, а й самі українці (принаймні більшість — як показали опитування, проведені під час т. зв. перестройки) нічого про той голодомор не знали: одні свідки померли під наглядом „Міністерства Любови“, інші свідки мовчали під наглядом „Міністерства Правди“,

Чорнобильська катастрофа 1986-го року трапилася фактично в такому ось пальмовому лісі, де правдою вважалося не те, що *було*, а те, що *було вигідно* партії в даний момент, і де конкретне людське життя цінувалось лише остільки, оскільки воно слугувало абстрактній ідеологічній доктрині. І пальмовий ліс брехні — добряче, зрештою, поріділий за час хрущовської „відлиги“ — остаточно не витримав і завалився. І з-за фальшивих пальм, з історичної темряви, з небуття проступили мільйони облич — убієнних, замучених, оббріханих і обдурених громадян „робітничо-селянської“ держави.

З великою мірою правдоподібності можемо стверджувати сьогодні, що Чорнобиль закінчив одну епоху й розпочав іншу. Він закінчив епоху брехні й розпочав епоху правди, точніше — права на правду, бо ж Правда, як і Свобода, не дається раз і назавжди, а здобувається щодня.

Звичайно, ми знаємо, що реформістське крило КПСС на чолі з Горбачовим прийшли до влади не в 1986 році, а в 1985-му. (Орвеллівська цифра „1984“ виявилась майже пророчою!...) Але ми знаємо також, що ні про яку „гласність“, ні про яку „перестройку“ в 1985 році ще не було мови. Горбачов і його оточення говорили головню про „прискорення“, „інтенсифікацію“, „вдосконалення“ — тобто йшлося про клясичне для комунізму змагання „хорошого“ з „іше ліпшим“: замість „хорошого“ брежньовського соціалізму нам пропонували „ще ліпший“, себто „прискорений“ та „інтенсифікований“ соціалізм горбачовський.

Сьогодні сам Горбачов визнає, що на початку свого правління він перебував у полоні ілюзій, гадаючи, ніби систему можна удосконалити. Скоріш за все, без Чорнобиля, він так би й залишився у полоні тих своїх комуністичних ілюзій, — обмеживши все своє реформаторство ще однією „відлигою“ на зразок хрущовської, або, ще ймовірніше, звернувши у русло китайських, себто суто економічних, а не політичних реформ.

Останнє припущення тим більше правдоподібне, що Горбачов спирався на ті прагматичні, добре поінформовані комуністичні еліти, які чудово здавали собі справу зі справжнього стану советської економіки, а водночас і з тих успіхів, які досягнув комуністичний Китай,

розпочавши економічні реформи наприкінці 70-их років.

Чорнобильська катастрофа, наважимося стверджувати, істотно радикалізувала реформістське крило в КПСС — змусивши його перейти до ширших політичних реформ, себто заговорити не лише про „поліпшення“ існуючої системи, а й про її кардинальну „перебудову“. А з іншого боку, Чорнобильська катастрофа ще дужче радикалізувала населення, особливо в Україні і, найперше, у Києві, який, попри свою глибоку зрусіфікованість, несподівано став значним центром українського політичного, себто радше громадянського, ніж етнічного, націоналізму.

Реформи, які до квітня 1986 року досить мляво й невиразно впроваджувалися згори, отримали раптом могутню підтримку і навіть поштовх знизу. Реформістська ініціатива, яка до того належала КПСС (власне, певній частині КПСС), перейшла нарешті до молодого, новонародженого громадянського суспільства. Саме воно, громадянське суспільство, його „неформальні“, а згодом і „формальні“ організації, стають дедалі активнішими гравцями на політичній сцені, — підштовхуючи партійних реформаторів до сміливіших кроків і спонукаючи партійних ортодоксів до дедалі значніших поступок.

Скрізь, де Компартія воліла б обмежитись напівзаходами й напівкроками, громадянське суспільство вимагало і домагалося врешті справжніх кроків і справжніх заходів. Так, пом'якшення цензури закінчилося врешті її цілковитим знесенням; напіввільні й частково альтернативні вибори призвели врешті до багатопартійності й ліквідації політичної монополії КПСС, а надання ширших прав національним республікам закономірно завершилося їхнім унезалеженням.

Громадянське суспільство в інших республіках — національно свідоміших або й просто етнічно однорідніших — консолідувалося передусім на етнічній основі. В Україні, де свідоме українство, за всіма підрахунками, складає в найкращому разі третину населення, консолідація громадянського суспільства могла і мусіла відбуватися передусім на основі політичній. Щоб об'єднати кільканадцять мільйонів росіян, кільканадцять мільйонів українців і ще кільканадцять мільйонів хохлів, малоросів („кієвлян“, „одесітов“, „донбасцев“ — і як вони ще там себе називають), потрібна була певна ідея, певний універсальний засіб консолідації.

Зрозуміло, що цим засобом аж ніяк не могла бути спільна мова й культура — бо в Україні є щонайменше дві мови і дві культури, українська й російська, — і є велетенське море різноманітного суржику й безкультур'я між ним. (Один з гумористів запропонував навіть недавно оголосити суржик третьою державною мовою, а ще краще — першою і єдиною). Не могла стати таким засобом і релігія — як через

високу секуляризованість суспільства, так і через його конфесійну роздрібленість: самих лише православних Церков маємо вже аж три. Не могла, зрештою, бути засобом консолідації й національна символіка, національна мітологія і, взагалі, національна історія — ні правдива, ні вигадана, — бо правдиву в Україні мало хто знав, а вигадана подавалась виключно в антиукраїнському навітленні сумнозвісного „Міністерства Правди“.

Отже, не спільне Минуле, а спільне Майбутнє могло об'єднати усіх цих людей — ідея майбутнього добробуту й процвітання, простіше кажучи — „ковбасна ідея“, з якої так люблять глумитися деякі наші українські публіцисти. Я особисто не бачу нічого лихого у цій ідеї: цілий світ живе нею, і лише жменька таких ідеалістів, як ми, вважає (або вдає, що вважає) інакше. Прагнення до добробуту — природне людське прагнення: мільйони американців дбають зовсім не про „розбудову держави“, як ми, а головню про розбудову своїх real estates та saving accounts, — а проте парадоксальним чином їхнє особисте збагачення й процвітання обертається збагаченням і процвітанням усієї Америки. Лише в нас, українців, ці дві тенденції чомусь не збігаються й не підпирають одна одну, а навпаки глибоко одна одній суперечать. Для особистого процвітання наш обиватель мусить обов'язково щось у своєї держави вкрасти, перехитрити її, обшахрувати, — словом, показати їй дулю. Але й держава поводитьсь ненабагато краще: вона, схоже, й не уявляє собі іншого шляху збагачення, крім як заїхати своїм громадянам у зуби, причавити податками, розкуркулити, експропріювати, заслати їх до ГУЛагу, — словом пустити з них юшку.

Ми не повинні протиставляти „ковбасні“ інтереси пересічного індивідуума якимось абстрактним, ідеальним і цілком незрозумілим для того індивідуума „державницьким“ інтересам. Якщо донецький шахтар каже, що він заговорив би українською мовою, коли б від цього побільшало ковбаси, то наймудріше, що можуть і мусять вчинити наші державні мужі, — це дати йому нарешті тої злочасної ковбаси, а не бештати його за відсутність патріотизму на голодний шлунок.

Ми не змінимо людської природи — комуністи вживали до цього свого проекту найрадикальніших засобів, а проте й вони не витворили „нової людини“ (скоріш навпаки...) Зате природу успадкованої від комуністів держави ми можемо і мусимо змінити: вона не повинна більше бути тоталітарною, тобто — вона повинна бути для людей, які в ній живуть, а не навпаки.

Сказане, зрозуміло, не означає, що інтереси держави повинні нехтуватись, а егоїстичні інтереси індивідуума повинні всіляко заохочуватись. Ідеться про інше — про те, що ці інтереси повинні нарешті гармонізуватись, узгодитись, а не кардинально суперечити одні одним.

Громадяни не мусять „любити“ своєї держави, але мусять її шанувати чи, принаймні, бути до неї лояльними. Але й держава мусить шанобливо ставитись до своїх громадян, до їхніх законних прав і потреб. Більше того — в певних екстремальних ситуаціях (у випадку війни, облоги, національної катастрофи) громадяни можуть і мусять поступатися особистими інтересами на користь громадських, державних. Але не можна зловживати цією екстремальністю — як то робили большевицькі вожді впродовж 70-ти років, вимагаючи від людей щоденної самопожертви задля боротьби зі „світовим імперіялізмом“ та побудови майбутнього „комуністичного раю“. Більшість людей, однак, живе в близькому, а не в віддаленому майбутньому і хоче бачити щасливими якщо не себе, то приємні своїх дітей.

На щастя, мешканцям України вистачило здорового глузду об'єднатися у критичний момент довкола найбільш універсальної й консолідуючої ідеї — ідеї майбутнього економічного добробуту. До 30 відсотків щирих українців долучилося 60 відсотків „ковбасників“ і в сумі вийшла вражаюча цифра — 90 відсотків на підтримку української незалежності під час грудневого референдуму 1991 року.

Цим самим я зовсім не хочу сказати, що коли б Чорнобильська катастрофа не сконсолідувала українського суспільства, то Україна ніколи б не унезалежнилась, Советський Союз не розвалився й комуністична система не впала. Подібні процеси улягають значно складнішим історичним закономірностям, і Советська система, скоріш за все, була приречена від самого початку. Але її агонія могла розтягнутися ще на кілька десятиліть, — і в цьому відношенні Чорнобиль виявився каталізатором, який істотно прискорив її загибель.

Поперше, Чорнобиль показав технічну відсталість системи, її нездатність оперувати модерними технологіями, гарантувати їхню безпеку.

Подруге, Чорнобиль показав неефективність системи, її бюрократичну закостенілість і неспроможність успішно діяти у надзвичайних ситуаціях.

Потретє, Чорнобиль зайвий раз унаочнив антигуманність системи, яка ніколи не рахувалася з людськими життями, безглуздо жертвуючи ними для власних потреб.

Почетверте, Чорнобиль показав брехливість системи, її давню — описану ще Джорджем Овеллом — традицію замовчувати, перекручувати й фальсифікувати інформацію для ідеологічно-пропагандистських цілей.

Поп'яте, Чорнобиль показав приреченість „закритих суспільств“, до яких, безумовно, належало і суспільство советське: чим більше в суспільстві обмежень на інформацію, тим більше воно виявляється

нединамічним, неефективним, неконкурентоздатним.

Пошосте, Чорнобиль показав фатальну гіпермілітаризованість советської економіки: адже не секрет, що Чорнобильська атомна станція продукувала не лише електроенергію, а й плутоній для атомних бомб, — цинічне замовчування масштабів і причин аварії частково пояснювалося ще й цією обставиною.

Посьоме, Чорнобиль показав, що советська система з її доступом до складних технологій і, водночас, із її неефективністю й безвідповідальністю, є небезпечна не лише для своїх громадян, а й для цілого світу. Поки режим морив голодом мільйони українських селян і гноїв інші мільйони в ГУЛагу, — це вважалося його „внутрішньою справою“. Але коли вітер із Чорнобиля повіяв у бік Скандинавії та інших країн Європи, нашими „внутрішніми справами“ нарешті затурбувалися на „ліберальному“ Заході.

І повосьме, Чорнобиль підтвердив імперський характер московського режиму, колоніальну спрямованість його політики щодо інших народів, зокрема щодо України, а головне — показав продажний, колабораціоністський характер так званої „Компартії України“ — відданої служниці московських господарів. Мільйони українців довідалися про катастрофу та її наслідки не від власного уряду, не від контрольованих ним засобів масової інформації, а — з передач закордонних радіостанцій. (Живучи у Києві, я нічого не знав про страшний радіоактивний викид у сусідньому Чорнобилі, аж поки не зателефонували друзі з Варшави: польський комуністичний уряд — на відміну від так званого „українського“ — все таки вважав за потрібне остерегти своїх громадян, аби вони вжили мінімальні заходи безпеки від радіоактивного пилу).

Чорнобиль став своєрідним символом нашого колоніального поневолення, ще однією кривавою плямою, залишеною імперією на українській землі. постійним нагадуванням, що так жити, так господарювати, так урядувати, так будувати свої стосунки з Москвою, так вибирати собі уряд, так писати, так говорити, так думати — більше не можна.

І мільйони людей, які ще не стали українцями, перестали однак бути „советами“. Не прилучившись іще до свідомого українства, вони відлучились проте від імперства. Вони відчули, що свою долю треба вирішувати самим тут, в Україні, — бо Москва, як то кажуть, „сльо-зам не вірить“.

І десятки людей, що з більшою чи меншою охотою прислужувались режимові, відчули раптом ганебність свого становища. З'їзд Спілки письменників, що відбувся трохи більше як через місяць після Чорнобильської катастрофи, став не просто моментом істини, — коли вперше на повен голос було заявлено і про голодомор, і про русифі-

кацію, і про інші злочини комуністичного режиму. З'їзд також став для багатьох моментом каяття й очищення, — будемо сподіватися, щирого.

Утвердження комуністичного тоталітаризму в Україні і його безславний кінець ознаменувалися двома грандіозними катастрофами: голодомором і Чорнобилем. Жоден народ у світі не заплатив за свою незалежність такої ціни „Freedom had a price“ — так афористично означив один із драматичних сюжетів української історії (щоправда, по цей бік Атлантики) відомий канадський режисер Юрій Луговий. Про цю ціну мусимо повсякчас пам'ятати. Про десятки людей, що загинули біля Чорнобильського реактора. Про сотні людей, що померли невдовзі. Про тисячі, що помирають сьогодні, і, правдоподібно помруть від різних хворіб, спричинених чорнобильською радіацією.

Статистика свідчить: середній вік мешканців міста Чорнобиля становив 27 років. Це було наймолодше місто в Україні.

Сергій МИРОНЮК

ПОЛИН — ЧОРНОБИЛЬ

*Затьмарилося свічадо
у матері Дани —
закували її сина
в електрокайдани,
перетиснули артерію
до страшного болю,
затопили кров - водицею
і пороги й волю,
ще й страшною отрутою
напоїли сина —
полином - чорнобилем...
Ой, лиха година!
Затьмарилося свічадо
у матері Дани,
впали сльози гарячії
на синові рани.*

CHERNOBYL NUCLEAR CATASTROPHE AND THE HIGH RISK POTENTIAL FOR MENTAL RETARDATION

by Ivan Z. Holowinsky

Abstract: The nuclear explosion at Chernobyl nuclear reactor on April 26, 1986, continues to have wide political, social, and medical ramifications. Hot debris from the Chernobyl reactor covered an area of more than 5,000 square kilometers with nearly 20 million curies of radionuclids. Eleven regions with a population of nearly 17 million people, of whom 2.5 million were children below the age of 5 years, suffered some degree of radioactive contamination. These children are currently of elementary school age. One of the tragedies of the explosion is that thousands of these children are at high risk for mental retardation and learning disorders.

The Chernobyl nuclear explosion on April 26, 1986, was a catastrophe of unprecedented dimensions in terms of health risk, sociopolitical implications, psychological impact, and scientific interest. Since May 1986, there have been more than 150 scientific publications in Western medical and academic journals about the health impact of Chernobyl in various countries (Medvedev, 1990). Although much appeared in Western scholarly journals about the catastrophe in 1986 and 1987, a review of the 1986 issues of *The Herald of Ukrainian Academy of Sciences* did not reveal a single reference to Chernobyl. Part of the reason for this omission is provided by Shemshuchenko, Shestopalov, Davydchuk, Zaytsev, and Malyshko (1990), who stated:

Owing to conditions of the command administrative system, necessary early procedures were not utilized for ecological safety of the population...only recently [1990] did Supreme Soviet of Ukrainian SSR declare the republic as a zone of ecological disaster. (p. 35) Keep in mind that this was written 4 years after the catastrophe and 5 years after Mikhail Gorbachev's declaration of Glasnost. The same rationale for cover-up utilized by the ruling Communist party and "command-control" structure (dictatorship) was responsible for secret trials of those responsible for the catastrophe. As explained by Medvedev (1990), the proceedings of the trials were kept secret because it was too embarrassing not because classified information was divulged.

The Chernobyl nuclear catastrophe also has strong sociopolitical ramifications because the command-control center responsible for the blunder is located in Moscow, whereas most of the victims are Ukrainians. This concern was mentioned in The New York Times report dated December 30, 1990, in which Professor D. Hrodzinsky, a biologist at the Ukrainian Academy of Sciences, was quoted: "The public welfare demands that the republic have a primary role in the cleanup phase" (p. 8). Hrodzinsky also pointed out that the nuclear plant was put in a dangerous place in a highly populated region, close to the capital of Ukraine, Kiev, which is near "a major water system used by 46 million people" (p. 8). However, despite past blunders and tragedy, Moscow still insists that the Ministry of Nuclear Power and Industry of the USSR and the Ministry of Power and Electrification of the USSR should retain control over all nuclear power plants on Ukrainian territory.

In this paper I have discussed the chronology and the magnitude of the nuclear catastrophe and its implications for health and high risk potential for mental retardation of children born to victims. Demographic data in reference to incidence was discussed as were remediation efforts that may be needed in the future.

Chronology of the Catastrophe

Explosion of the reactor occurred at 1:24 AM on April 26, 1986. In 4.5 seconds, the power level of the reactor rose more than 2,000- fold (Flavin, 1987). At that moment the 1,000 ton concrete slab above the reactor was blasted away, and the long-range ecological disaster and contamination began. Detailed chronology of events leading to the explosion and the explosion itself have been documented by Snell in an introduction to Marples ' (1988) book.

It was more than 20 hours after the original explosion (Medvedev, 1990) when it was established that the graphite of the reactor core was burning and that the reactor continued to release enormous quantities of radioactivity and heat. With complete disregard for public safety, The Party Regional Committee in Pripjat instructed public schools to hold normal instruction on Saturday, April 26, 1986 (Medvedev, 1990). It was only at 2 PM on April 27, nearly 36 hours after the explosion, when 49,000 residents from Pripjat and others within a 10-km radius from the plant were evacuated. By that time the level of radiation emission had reached the maximum level. That maximum collective external dose of radiation, as reported by the

United States Nuclear Regulatory Commission on the Chernobyl accident (Marples, 1988), received by the 135,000 evacuees was about 12 rems per person. Not until Monday, April 28, when Swedish experts detected the

radioactivity, was the Soviet government forced to admit the catastrophe.

It seems that almost at the exact time when the worst danger was over, officials in Kiev finally took action to protect the population. It was not until May 15 that evacuation of children 14 years of age and younger began. Children as well as mothers of infants and pregnant women were sent to summer camps. By that time the effect of initial exposure must have occurred. For some unexplained reason, authorities paraded children through the streets of Kiev on May 1, at the height of the contamination. It is clear that political expediency superseded concern for the children's health and safety. The decision to parade was especially tragic because the radio iodine content in the air over Kiev had peaked on May 1 (Medvedev, 1990).

The magnitude of the explosion was initially difficult to imagine. Medvedev (1990) reported that "hot debris of Chernobyl reactor covered an area more than 5,000 square km with nearly 20 million curies of radionuclide" (p. 20). Shemshuchenko et al. (1990) provided the following information on the ecological contamination. In Ukraine 4,320 square km were contaminated by cesium; 2,434 square km, by strontium; and 412 square km, by plutonium. The danger zone included 1,200 communities. By official count 90,251 persons were evacuated from the Ukrainian zone and 18,000, from the Bylorussian side of the zone. The nuclear explosion released several tons of uranium dioxide fuel and fission products. Experts have estimated (Medvedev, 1990) that Chernobyl caused more contamination in Europe than all nuclear weapons tests combined since 1945. Eleven regions, with a population of nearly 17 million people — of whom 2.5 million were children below the age of 2.5 years—suffered some degree of radioactive contamination. As reported by Marples (1990), Hrodzinsky divided the contaminated region into three zones: (a) radiological catastrophe, (b) radiological disaster, and (c) special radiological circumstances. He suggested that the zone would include 1,200 population points with over a million inhabitants. The most debatable issue that remains is what dosage is safe for the average individual.

In the context of this discussion, I mention that in the past 5 years, massive efforts have been undertaken by the Ukrainian community in the United States and other nations on behalf of Chernobyl victims (The Ukrainian Weekly, 1990). In the spring of 1990, 51 children and 3 firefighters from Ukraine traveled to Israel for medical treatment. In the summer of 1990, Belgium, Czechoslovakia, Cuba, France, Germany, Poland, and the United States hosted child victims of Chernobyl and provided them with recreation and medical treatment.

Potential Risk for Mental Retardation

At a conference in Kiev in May 1988, the chairman of the Soviet

Radiological Committee reported that approximately 50,000 people had received 50 rads or more of irradiation, and some 4,000 people had received an average of 200 rads. An exposure of about 100 rads or more can cause symptoms of radiation sickness, and the number of people who were exposed to this amount could be as many as 10,000. In an interview on April 26, 1989, the then Deputy Minister of Health in Ukraine, Dr. Yu. Spizhenko, said that of the 260,000 inhabitants of Ukraine who had been checked at the Radiological Center, 38% were found to require some form of treatment in hospitals (Medvedev, 1990). Hrodzinsky, as cited in *The New York Times* (1990), stated that perhaps 150,000 people suffered some sort of thyroid illness, 60,000 of whom were children.

An American cancer specialist, Dr. R. Gale, suggested that the Chernobyl catastrophe would cause up to 60,000 additional cancer deaths worldwide over a 50-year period (Marples, 1988). In a real sense it might not be possible to remove the consequences of the accident for generations to come. Efforts to assess the extent of the catastrophe have been obstructed by Soviets, who have been reluctant to discuss the effects of radiation on newborns and children (Marples, 1988). This secretive attitude directly prevents the possibility of the accurate assessment of the incidence of mental retardation that can be attributed to this nuclear explosion.

Irradiation as an etiological variable in mental retardation has been studied since the 1920s. Murphy's (1929) pioneering research on 625 pregnancies that had been subjected to pelvic x-rays is well known. In these studies Murphy showed a relation between radiation exposure during pregnancy and later disturbances of growth and development of infants. In 1944, James and Neil (as reported by Menolascino & Egger, 1978) studied mental retardation that occurred after irradiation of the fetus with doses commonly used in the treatment of pelvic cancer. They estimated that mental retardation occurred in 20% of the infants exposed to irradiation before the fifth month of fetal development. This etiology can be explained by reference to the findings of Hicks (1953), who reported that developing nerve cells from the 16th day after conception until 2 weeks after birth are so radiosensitive that they can be destroyed by exposure to radiation as low as 25 rads.

More directly relevant to our discussion are studies of the effects of nuclear bombing in Japan (Miller, 1956; Yamazaki, 1966). Miller reported a high risk for mental retardation in Hiroshima for children of mothers who were 7 to 15 weeks pregnant at the time of the explosion. He suggested that the incidence of neurological defects associated with nuclear bombing was related to three factors: the intensity of the radiation, the gestational age of the fetus, and the distance of the mother from the center of the explosion. Yamazaki provided a comprehensive review of the effects of irradiation on the developing nervous system and the most critical time for mental retarda-

tion potential. Based upon Yamazaki's suggestion, in the case of the Chernobyl catastrophe, which occurred on April 26, 1986, children who were at most risk for mental retardation would have been those conceived between approximately January 15 and March 20, 1986. It also means that children conceived earlier or later than this crucial time may not be at high risk for severe or profound retardation, but they nevertheless may be at risk for moderate or mild mental retardation. In Ukraine most of the affected children began kindergarten in the fall of 1991 and the first grade in the fall of 1992. For the next couple of years, these children should be studied and followed up as a group most at risk for mental retardation.

There are considerable problems in identifying children with mental retardation from among those born in Ukraine between approximately October and December of 1986. Some of those identification problems were noted earlier by Marples (1988). For example, he reported that virtually no information on possible birth defects and potential mental retardation came from Soviet sources, and frequently information that was received was contradictory. Furthermore, official sources tended to down play the danger of birth defects. For example, former Minister of Health Romanenko commented in March 1987 that more than 1,500 pregnant women who lived in the Chernobyl area had given birth to healthy children. Yet at the same time Lukyanova informed journalists in Kiev that the vast majority of children born to evacuees had not been affected by radiation. This can only be interpreted to mean that many were affected but no numbers were provided. Furthermore, during the neonatal period visual medical examination and even use of the Apgar scale can only identify those infants who subsequently have profound or severe mental retardation. This would suggest that many more children potentially are at risk for mental retardation. As a matter of fact, based upon the normal probability curve estimate, the prevalence of mild or moderate mental retardation is five times higher than profound or severe mental retardation. I suggest that in order to arrive at some estimate of the risk for potential mental retardation, the number of known cases of birth defects and severe mental retardation associated with the Chernobyl catastrophe should be multiplied by five.

Another method of estimating the prevalence of mental retardation associated with the Chernobyl catastrophe is first to use standardized individual intelligence tests to evaluate all children within Hrodzinsky's danger zone who were born between October and December 1986. From that number, the incidence of those with mental retardation normally found within the general population for that age group should be subtracted. The remaining number could then be assumed to have been affected by mental retardation as a direct result of Chernobyl nuclear explosion, not due to random etiological variables.

However, there are a number of problems to consider before embarking on such a demographic study. First, baseline data on prevalence of mental retardation in Ukraine based upon psychometric assessment does not exist. This problem is related to the history of the testing movement in the Soviet Union. I have discussed this issue before (Holowinsky, 1984, 1986). In brief, in the 1920s, a strong movement known as "pedology" emerged. Its purpose was to identify and assess individual differences in abilities and cognitive skills and to develop a "science of the child." Among the supporters of pedology in the Soviet Union were such leading psychologists of that time as L. Vygotsky and V. Blonsky. However, pedology did not conform to the expectation of those Soviet psychologists, who attempted to create a "true" marxist psychology. At the time of Stalin's purges and anti-Western xenophobia, pedology became an easy target. Strong opposition was led by A. Makarenko and Medinsky. Medinsky (1954) especially strongly criticized intelligence and achievement tests:

Intelligence and achievement tests were made with such calculations that the children of the indigent parents should appear as weakly endowed and non achieving. Those tests claiming objective proof were in reality the means to enable the children of the bourgeois to continue their education and to except the children of toilers. (p. 179)

On the basis of such political and ideological arguments, the Central Committee of the Communist Party of the USSR declared on July 4, 1936, that pedology was a pseudo-scientific and anti-Marxist science (Shore, 1947). In the past decade, however, a movement has arisen in the Soviet Union directed at the development of standardized tests and establishment of school psychology as a separate profession (Pambookian & Holowinsky, 1987).

The second problem relates to the consensus with regard to the accepted prevalence rate of mental retardation within the general population. In 1960, Dingman and Tarjan predicted from a normal distribution of IQs that the prevalence rate of mental retardation within the general population was between 1% and 2%. However, in a more recent review of 21 prevalence studies, McLaren and Bryson (1987) found lower percentages. Two important conclusions were evident: There was a much higher prevalence of mental retardation among males than females and the highest percentage of retardation was among individuals who were between 10 and 20 years of age. The trend for higher incidence among males than females was also found in the Soviet Union (Holowinsky, 1990). In an earlier study I reviewed international trends in the incidence and prevalence of mental retardation (Holowinsky, 1986) and cautioned that any attempt at international comparison of terminology, prevalence, and classification should take under consideration several factors, such as cultural differences that determine how a behavior is perceived in a given culture, specific social philosophy that influences terminolo-

gy, level of sociocultural and economic development of a given society, difficulty in direct translation of terminology, and limited availability of primary source information.

The literature suggests that prevalence is directly related to terminology. For example, a different estimate of prevalence will occur based on a statistical quantitative model than on a non quantitative model. Wide differences in percentages have been reported in the past in the United States as well as abroad. Stevens and Heber (1964) described mental retardation as a condition that affects from 2% to 3% of the total population. On the other hand, Tarjan (1964) suggested that the prevalence rate for mental retardation in the general population is closer to 1% than 3%. The classification system of the American Association on Mental Retardation (Grossman, 1983) reports a 2.3% prevalence. Other estimates not based on psychometric models suggest prevalence of cognitive disabilities as low as .5% or as high as 5.8% of the general population. Apart from psychometrically based estimates, there is no precise indication of the actual number of individuals with mental retardation in the United States. A major problem resulting in the lack of data is the absence of a nationwide system of reporting health statistics (Martini & MacTurk, 1985).

Also relevant to this discussion is that even if it would be possible to determine incidence of mental retardation for the population within Hrodzinsky's danger zone" (The New York Times, 1990), the question of how many more children may become mentally retarded who are outside of "the zone" still remains. Since this paper was presented at a multidisciplinary session of the American Academy on Mental Retardation on May 20, 1991, profound political changes have occurred in the former Soviet Union. Prior to the dissolution of the Soviet Union, the World Health Organization WHO created a pilot project to study in utero brain damage among children exposed to radiation during the Chernobyl nuclear catastrophe. A group of specialists met in the spring of 1991 to elaborate on a working plan for the project "Brain Damage in Utero." The plan projected a number of related activities, such as development of standardized patient documentation, preparation of psychological and psychiatric assessment instruments, registration of affected persons, and training of personnel (WHO, 1991). A letter from a WHO senior medical officer dated September 4, 1991, stated that the WHO is carrying out the international program of the health effects of Chernobyl catastrophe (personal communication, L. Prilipko, Senior Medical Officer, Division of Mental Health, WHO, September 4, 1991). However, in a later letter (dated November 14, 1991), he revealed that "Unfortunately, as a result of recent events, the funds allocated to the International Programme on the Health Effects of the Chernobyl Accident have been temporarily frozen." No explanation was provided as to who was responsible and why funds were

frozen. One can only hope that such an essential project will soon be reactivated.

Chronology of the Chernobyl Explosion

April 25

1:00 AM: Reactor at full power. Power reduction began. As planned.

1:05 PM: Reactor power 50%. All steam switched to one turbine. As planned.

2:00 PM: Reactor power stayed at 50% for 9 hours because of unexpected electrical demand.

April 26

2:00 AM: In continuing the power rundown, the operator made an error that caused the power to drop to 1%, almost shutting off the reactor. This caused the core to fill with water and allowed xenon (a neutron absorber) to build up, making it impossible to reach the planned test power.

1:00 to 1:20 AM: The operator managed to raise power to 7%. He attempted to control the reactor manually, causing fluctuations in flow and temperature. Almost all control rods were withdrawn. The RBMK design is unstable with the core filled with water — i.e., small changes in flow or temperature can cause large power changes. With most of the rods out, the capability of the emergency shutdown is badly weakened.

1:20 AM: The operator blocked automatic reactor shutdown first on low water level, then on the loss of both turbines. He was afraid that a shutdown would abort the test. Repeat tests were planned if necessary and he wanted to keep the reactor running to do these also.

1:23 AM: The operator tripped the remaining turbine to start the test. Power began to rise slowly at first. The operator pushed the manual shutdown button. The reduction in flow as the voltage dropped caused a gradual increase in boiling, leading to a power rise. This probably caused the fast power increase due to the rod design.

1:23:44 AM: The reactor power reached about 100 times full power, fuel disintegrated, and excess steam pressure broke the pressure tubes. The pressure in the reactor core blew the top shield off and broke all the pressure tubes.

Note. From Introduction by V. Snell to D. Marples, 1988, The Social Impact of Chernobyl Disaster, New York, St.

Martin's Press, Copyright St. Martin's Press. Reprinted by permission.

References

Dingman, H. F., & Tarjan, G. (1960). Mental retardation and the normal distribution curve. *American Journal of Mental Deficiency*, 64, 991-994.

Flavin, Ch. (1987). Reassessing nuclear power: The fallout from Chernobyl. *Worldwatch Paper*, 75.

Grossman, H.J. (Ed.). (1983). *Classification in mental retardation*. Washington, DC: American Association on Mental Deficiency.

Hicks, S.P. (1953). Developmental malformation produced by radiation. Timetable of their development. *American Journal of Roentocnography*, 69, 272-293.

Holowinsky, I.Z. (1984). Assessment of cognitive skills in the USSR: Historical trends and current developments. *The Journal of Special Education*, 18, 541-545.

Holowinsky, I. Z. (1986). An international perspective on terminology prevalence and classification of cognitive disabilities. *The Journal of Special Education*, 20, 385-391.

Holowinsky, I. Z. (1990). Mental retardation research in the Soviet Union. *Mental Retardation*, 28, 211-218.

Marples, D. R. (1988). The social impact of the *Chernobyl* disaster. New York: St. Martins Press.

Marples, D. R. (1990, October 14). Issue of Chernobyl sparks new disturbances in Ukraine. *The Ukrainian Weekly*, 2, 15.

Martini, L., & MacTurk, R. H. (1985). Issues in the enumeration of handicapping conditions in the United States. *Mental Retardation*, 23, 182-185.

McLaren, J., & Bryson, S. E. (1987). Review of recent epidemiological studies of mental retardation: Prevalence, associated disorders, and etiology. *American Journal on Mental Retardation*, 92, 243-254.

Medinsky, Y.N. (1954). *Public education in the USSR* Moscow: Foreign Language Publishing House.

Medvedev, Zh. A. (1990). *The legacy of Chernobyl* New York: Norton.

Menolascino, F., & Egger, M. (1978). *Medical discussions of mental retardation*. Lincoln: University of Nebraska Press.

Miller, R. W. (1956). Delayed effects occurring within the first decade after exposure of young individuals to the Hiroshima atomic bomb. *Pediatrics*, 18, 1-18.

Murphy, D. P. (1929). The outcome of 625 pregnancies in women subject to pelvic radium and roentgen irradiation. *American Journal of Obstetrics and Gynecology*, 18, 179-187.

The New York Times. (1990, December 30) . A new arena for Soviet nationalism: Chernobyl, 1, 8.

Pambookian, H., & Holowinsky, I. Z. (1987). School psychology in the USSR. *Journal of School Psychology*, 25, 209-221.

Shemshuchenko, Y.S., Shestopalov, V. M., Davydochuk, V.S., Zaytsev, Y.P., & Malyshko, M. I. (1990) . Legal status of the Chernobyl zone. *Herald*

of the Academy of Sciences of the Ukrainian Soviet Socialist Republic, 12, 35-40.

Stevens, H. A., & Heber, R. (1964). *Mental retardation: A review of research*. Chicago: University of Chicago Press.

Tarjan, G. (1964). *The next decade: Expectations from the biological sciences. Mental retardation A handbook for the primary physician* (A report of the American Medical Association Conference on Mental Retardation, April 9-11). pp. 123-133.

The Ukrainian Weekly. (1990, December 30). *A year in review*.

World Health Organization. (1991). *International Programme on the Health Effects of the Chernobyl Accident* (Report of the Working Group). Geneva: Author.

Yamazaki, J.N. (1966). A review of the literature on the radiation dosage required to cause manifest central nervous system disturbances from in utero and postnatal exposure. *Pediatrics*, 37, 877-903.

Author: IVAN Z. HOLOWINSKY, EdD, Professor,

Rutgers Graduate School of Education, PO Box 5050, Rutgers University, New Brunswick, NJ 08903-5050.

Галина СУХОМЛИН-МАНЯКО

„ВИТОКИ”

(уривок)

Ось ми п'ять літ воскреслі вже в державі,
І припадаєм знов до джерела,
Де витоки серцям давали силу,
щоб нашу мужність ворог не зламав,
І щоб несли нас знов орлині крила
У боротьбу за стяг, що Бог нам дав,
Блакитно-жовтий, ніби поле й небо,
що ось в одно злились в ім'я життя.
Вкраїно рідна, я живу для Тебе.
Бо я без Тебе — мертво майбуття!
І лиш з Тобою — захищечуть діти,
мов проліски з-під снігу й забуття:
„Батьківщину нам слід усім любити,
щоб зник назіки з неї рабства жаж,
щоб скрізь лунала мова солов'їна,
і пісня Кобзаря у душах і серцях
У всіх дзвеніла”. —
Дай Боже все це в щедрості Твоїй
Для мертвих і живих, і тих, що прийдуть
в майбутні роки волі, правди і науки,
На нашій і СВОЇЙ землі!

ENVIRONMENTAL DISASTER AND ITS EFFECTS

by Olga Stawnychy

The World Federation of Ukrainian Women's Organizations, founded in 1948, is an international federation of 23 non-profit organizations from 12 countries spanning four continents. The organization's primary aim is to promote cultural, educational and social programs advancing the status of women, their families and children. WFUWO is currently focused on Eastern Europe and child victims of Chornobyl, and works with, cooperates and maintains contacts with other international organizations and the U.N. community on projects of common interests. WFUWO is a non-governmental organization in consultative status with the Economic and Social Council of the United Nations. Olga Stawnychy is the WFUWO International Officer and the U.N. representative. The statement below was submitted for the Women's Conference in Beijing, China, in 1995.

It is now over nine years since the nuclear catastrophe in Chornobyl and we are just beginning to see the vast devastation of farmland, forests, food supply, waters and the tremendous deleterious effects on the population, especially newborns.

The World Federation of Ukrainian Women's Organizations has been involved from the beginning in helping the affected population by sending medicines, medical supplies and technology and by providing information about this tragedy to the outside world. We currently support a research project called "Children of Ukraine." This is an integral part of the international European Longitudinal Study of Pregnancy and Childhood, which was initiated by the World Health Organization in Europe. The study is being carried out simultaneously in 14 European regions. It's objective is to define biological, ecological, social, medical, psycho-social and cultural factors that effect health and survival capacity of the family, the fetus, the child, and subsequently the survival of the new generation in Ukraine. WFUWO supports this project because the results will provide a basis for developing strategies for protecting and strengthening the gene pool by

means of improving the social, ecological, and medical protection of the child, the mother and the family.

WFUWO addressed the Committee on Status of Women Meeting in March, 1994, because we felt that the issue of nuclear and chemical contamination and its effects on the health of the population and women and children in particular, should be addressed as a serious health issue, which was being totally ignored at this meeting.

Again, at the regional preparatory meeting in Vienna in October 1994 we addressed this issue in a statement to all participating delegates and NGO's. We requested that they have their governments seriously consider nuclear and chemical contamination effects, and start addressing them.

WFUWO representatives have requested assistance from UNICEF for the affected children of Ukraine, Belarus and Russia. We are gratified that funds have been allocated for children's camps and medical assistance.

In a recent publication by UNICEF "Women And Gender In Countries in Transition: a UNICEF Perspective," under the chapter on Ukraine there is a very small paragraph on women and environment, i.e., the health effects and the relations between the dropping birth rate where there is a negative population growth. No mention is made for support of studies being or to be conducted to monitor the impact of the nuclear and chemical contamination on the population which in the long run is the most serious health risk for the Ukrainian people. It is extremely important that governments and industry support technology to manage nuclear and chemical wastes, and pay more attention to alleviate environmental conditions that will affect generations to come. This is an increasing problem not just for the developing countries, but for the industrialized ones as well.

In an address at the U.N. conference "Voices from the Nuclear World" on April 20, 1995, Dr. Zoreslava Shkiriak-Nizhnik, a pediatrician and Director of the Department of Family Health Problems at the Institute of Pediatrics, Obstetrics, and Gynecology, Adamy of Medical Sciences of Ukraine, and Project Coordinator of "Children of Ukraine" study, stated: "Chornobyl...has shown tragically to all the world what a horrible danger to mankind is hidden in even peaceful nuclear power." She continued with a series of very tragic statistics of mortality and morbidity among newborn and young children in areas affected by the nuclear disaster (estimated 600,000 children). But the most tragic, it seems to me, is that only 20% of newborns are born healthy and that among the secondary school level 18% girls and 11% boys may be considered healthy. The remaining suffer from one or more chronic diseases, the respiratory being the most prevalent. The greatest increase in children's diseases was of the thyroid gland with incidence of cancer of the thyroid 8 to 10 times greater than pre-Chornobyl period."

The second frightening disclosure was the so called "second Chornobyl wave" where a substantial increase of radioactivity is found in bodies due to exposure to the contaminated environment and ingestion of good products growth on contaminated soil. No statistics are available at this time, but the prospect for the future is ominous. Most scientists believe that we haven't yet seen the worst of the consequences.

It seems incredible that only nine years have lapsed and the world is already beginning to forget and in many circles completely forgotten the Chornobyl disaster. Concurrent with this it seems that less resources are being committed not only to the direct help of the people affected but also to the study of medical, social and economic effects of such an enormous nuclear catastrophe. For as ghoulish as it may sound, Ukraine offers the world a living laboratory for the study of the largest population and area affected by the greatest amount of radiation and nuclear contamination in the history of the world. As Dr. Nizhnik stated: "Such sad experience suffered by Ukraine has to serve as a lesson to all civilized countries which have placed such high hope for a peaceful use of nuclear power...Let our tragic situation serve as a warning to all the earth..."

The World Federation of Ukrainian Women's Organizations participated in the Fourth World Conference on Women in Beijing and in the NGO Forum, August 28 through September 15, 1995, where it presented a workshop entitled "Environmental Disaster and its Effects on Women and Children". The key speaker was Dr. Zoreslava Nizhnik. Other participants in the workshop were Mrs. Oksana Sokolyk, President of WFUWO, Mrs. Anna Krawchuk, President of UNWLA, Mrs. Iryna Kurowyckyj, Vice-President of UNWLA, and Mrs. Maya Hrudka, President of the Ukrainian Women's Association in Australia.

"Any public figure espousing a controversial idea can expect to have not just the idea attacked, but his or her integrity. And Lord help anyone who strays from accepted ideas of political correctness. The slightest suggestion of offense toward any group, however innocently made, and even when made merely to illustrate a historical point, will be met with cries that the offender be fired or forced to undergo sensitivity training, or threats of legal action."

General Colin Powell, "My American Journey."

THE AFTERMATH OF CHORNOBYL

**(Report to the UN world conference "Voices from the Nuclear World",
April 20, 1995) by Prof. Zoreslava Skiriak-Nyzhnik**

The Chornobyl explosion on the 26th of April 1986 gave rise to the most overwhelming nuclear catastrophe in human civilization. The nine years elapsed gave us relevant experience and knowledge, and we have now a lot to tell.

I take part in this conference as a pediatrician, a woman and a mother with a mission to tell how people, first of all children, live in the nuclear environment, in the vicinity of missile shafts and nuclear reactors, on beautiful and picturesque lands contaminated for a long time as a consequence of the Chornobyl accident.

I will speak about an integrated criterion of human well-being and happiness, the health of the Ukrainian children, by comparing four groups of children: (1) Ukrainian children as a whole; (2) those who lived within the Chornobyl zone, were exposed to certain internal irradiation, and have been evacuated to other regions of Ukraine; (3) those who lived and continue to live in contaminated towns and villages; and (4) those who were born after 1986 into families who had suffered in various degrees from the Chornobyl accident.

It should be noted that presently there are nearly 13 million children aged below 14 in Ukraine. Those who lived within the Chornobyl zone and have been evacuated (Group 2) are under special medical supervision. They number 14,669. A substantial proportion of children reside at present on the territories contaminated with radioactive substances (Group 3). Out of this category, 366,107 children are under medical supervision. Finally, children born into families who suffered from the Chornobyl accident (Group 4), who number 250,000, including 14,000 children born to parents engaged in the liquidation of consequences of the Chornobyl accident.

As a result of thorough examination of these children, which included both general and special (hematological, radiological, immunological) methods and correlation of the data obtained with the radiation doses received, a substantial assessment of the health status becomes possible for each child and entire child population.

The post-Chornobyl period is characterized by very unfavorable demo-

graphic trends:

- Birth rate falls down progressively: 800,000 children were born annually in Ukraine 20 years ago; today this figure is slightly over 500,000. The birth index per 1,000 residents was 15.3 in 1985, 13.2 in 1990, 11.4 in 1993, and only 10.1 in 1994;

Mortality rate for the general population rises progressively: 11.6 in 1990, 12.1 in 1991, 13.4 in 1992, 14.2 in 1993, and 14.6 in 1994. Thus, a natural increase in population is absent (—4.5 in 1994). The mortality rate has surpassed the birth rate. Every year 150,000 more human beings die than are born in Ukraine, which can be qualified as the beginning of depopulation.

The third unwelcome trend is the growth in mortality and morbidity rates among children under 1 year — in 1994 it was 14.7 per million.

Children's morbidity, on the whole, rises in Ukraine every year practically in all major types of diseases; however, it is especially true of such diseases as anemia, disorders of the thyroid gland, digestive organs (98 cases per 1,000), neoplasm (2.8 per 1,000), infantile cerebral paralysis, disorders of vision, blood circulation (hypertensive disease), respiratory diseases (755 cases per 1,000 children), including chronic bronchitis (5.4 per 1,000) and bronchial asthma (2.9 per 1,000, renal diseases (7.4 per 1,000), skin diseases (69 per 1,000), congenital abnormalities (14.2 per 1,000). As for the latter, they were diagnosed for the first time in 47,000 children in 1993 alone, with the total number nearing 160,000.

Consequently, morbidity rate rises among children of the first year of life, largely at the expense of infectious diseases, respiratory diseases and congenital abnormalities: 18,763 such children were registered in 1993 alone (34.5 per 1,000 children below one year of age).

Numerous specialists state that now only 20% of newborns are born healthy. Among those graduated from secondary schools, only 18% of girls and 11% of boys may be considered healthy. The remaining suffer from one or more chronic disease at such a young age. Consequently, 30% of all women in labor have any extragenital pathology. Average longevity decreased by two years in 1993 alone and amounts to 64 years for males and 74 years for females.

It is clear from the above figures that the health status of the population is very poor in Ukraine. However of special concern is the health of children taken under medical supervision, who suffered directly from the Chernobyl accident. As indicated above, they amount to near 600,000.

Judging from the results of special examinations, the health status of all these children in general (without their division into those evacuated from the Chernobyl zone, those residing in the contaminated territories, and those born to the exposed parents) is deteriorating year after year.

Morbidity as a result of changes in the thyroid gland has risen most of all. In 1994 occurrence of thyroid cancer among children was 8 to 10 times as

high as that during the pre-Chornobyl period. Similarly, flare-ups of goiter (6.5 per 10,000) and thyroiditis (11 per 10,000) rose considerably. Occurrence of the latter in 1993 was five times as high as that in 1991. the same trend is observed for diseases of the respiratory organs (their incidence is twice as high as that for Ukraine on the whole and rose three times during two years), tuberculosis (its incidence is three times as high as that for Ukraine on the whole), hematological diseases (mostly anemia), vegetovascular dystonia, diseases of the digestive organs, including gastric ulcer, diseases of the liver, pancreas, infectious diseases of the kidneys. Vision acuteness is declining, cases of cataract have appeared and are becoming more frequent.

As for individual categories of the Chornobyl children, Group 2 (the children evacuated from the Chornobyl zone) is characterized by a trend towards increases in leukoses (1.9 cases in 1992 vs. 2.6 cases in 1993), cancers of the thyroid gland (5.0 vs. 6.5), tuberculosis (12.5 vs. 15.0), nodular goiter (10.6 vs. 23.5), congenital hypothyrosis (0.6 vs. 2.6), thyroiditis (11.9 vs. 31.6), mental disorders (464.3 vs. 634.8), cataracts (8 vs. 9.8), vegetovascular dystonia (1,210 vs. 1,501), diseases of the digestive organs (2,702 vs. 2,900) and menstrual disturbances in girls (their incidence has risen three times during two years). In general, if 29% of those examined were considered healthy in 1991, only 23.8% were healthy in 1993.

In group 3, i.e., in those who were not evacuated and continue to live on the contaminated areas, the situation is as follows. A proportion of healthy children among those examined diminishes year after year. While 42.8% of the examined were judged healthy in 1991, this figure was only 27.4% in 1993.

As for the nature of diseases, an especially rapid rise is noted for diseases of the thyroid gland, including cancer (0.3 to 0.8), although its occurrence is one-tenth as high as that in Group 2, and thyroiditis (7.0 to 14.7, which is half as high as that for Group 2). Attention is drawn to an increase in occurrences of retarded sexual development, glaucoma and cataracts. Chronic diseases of the tonsils and adenoids make their appearance in this group; chronic bronchitis incidence is rising; diseases of the digestive organs, liver and pancreas are becoming more frequent. Observed in this group is the so-called phenomenon of "second Chornobyl wave," when, because of ingesting contaminated food products, including vegetables and fruits from own vegetable gardens and orchards (the supply of pure food products to these regions had deteriorated significantly during the past years), doses of incorporated radionuclides, according to the findings of special studies, are increasing and achieve the level of internal radiation doses of 1987.

According to classification used by radiologists, these doses are low; however, nobody knows or able to foresee how they can further affect the child's organism and what consequences can be expected.

As for children born to parents exposed to radiation, a rise in morbidity is observed among them as well. Forty percent of those examined were consid-

ered healthy in 1991, 36% in 1993. A rise in incidence is noted for such pathologies as: neoplasm, diseases of the thyroid gland, retarded sexual development, hematological diseases, mental disorders, diseases of the tonsils.

Therefore, a conclusion regarding the health status of Ukrainian children may be as follows: health of the young generation shows a clear trend towards deterioration. This is especially true for the group affected from the Chornobyl accident.

First place in the morbidity pattern goes to diseases of the respiratory organs; diseases of the digestive organs are second, diseases of the nervous system and circulation are third. The thyroid cancer incidence is rising steeply, with its peak yet to come.

First place in the morbidity pattern in children from the affected regions goes to congenital abnormalities and prenatal pathologies, neoplasm being a close second.

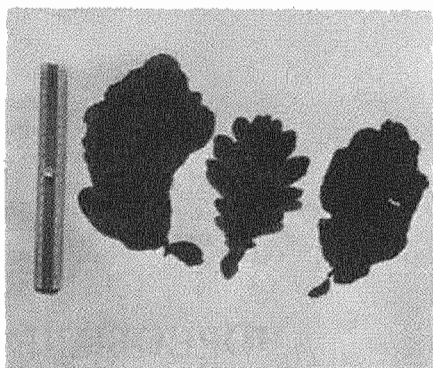
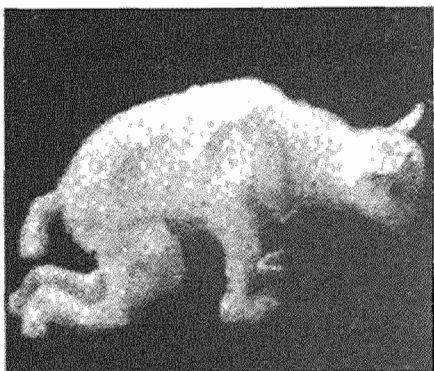
As concluded by specialists, the above cited changes in children's health resulted from the complex of unfavorable factors, among which radiooncological and malnutritional factors and socio-economical stress are of special importance. During the last year, data substituted a rise in chromosomal aberrations (a controlled study was conducted in children from the villages Narodychi and Kozelets).

It is clear that a child's health depends considerably on maternal health. The analysis of pregnancy and labor running in over 15,000 women, who reside on the contaminated areas, showed a rise in breakouts of late toxicoses, anemias, uterine bleedings. The incidence of pregnancy complications became more than twice as high as that during the pre-Chornobyl period. Thus the health of pregnant women and women in general is extremely troublesome in Ukraine.

It should be emphasized that any definitive conclusions could only be arrived following further studies and continued health monitoring in children and their families. At present long-term programs "Children of Chornobyl" and "Family and Children of Ukraine" are being conducted in Ukraine, aimed at health monitoring in children of different regions. However, continuation of these programs is jeopardized by lack of funding. It appears that Ukraine alone will not be able to cope with this task considering difficult economic situation.

Today, scientific and practical problems can only be solved in Ukraine with help of the international community.

We are very grateful to all organizations and individuals which help us to combat our crisis in every sphere of public life and, first of all, in implementing the measures aimed at improvement in both the health of the people and their medical and social care. The sad experience of Ukraine has to serve as a lesson to all civilized countries which have placed a high hope for the peaceful use of nuclear energy.

Спадщина злочинного СССР — чорнобильські скалічілі звірята і листя.

Микола МУХОЇД

ЧОРНОБИЛЬСЬКА ВДОВА

*Часів свавілля наплива
великим явищем тривоги.
Іде чорнобильська вдова
сумна молитвами до Бога.*

*Нічого рідного не жде,
бо мовчазне років чекання
на цвинтар погляди веде,
де і залишиться востаннє.*

*Його несло усе село
мого трагічного Полісся,
коли палало горе злом,
немов нудьгою блідо місяць.*

*Іще турботами жива
там зайва вимушеність праці.
Іде чорнобильська вдова
крізь невгавання радіяцій.*

*Вона приречено не жде,
немов подачки, переселень,
бо сум пригнічених щодень
уже суцільний невесело.*

*Його у траурі село
сухого літа заховало,
коли спекота напролом
вогнем підступности тривала.*

*Часи минули здивувань,
адже уярмлює тривога.
Іде чорнобильська вдова
сумна молитвами до Бога.*

Катерина ВАСИЛЕНКО

ДО СВОГО ГНІЗДА

Уже багато літ живуть у моїх батьків лелеки. Біля саду висока липа росте, на ній і змостили собі гніздо. І хто б не проїжджав селом, неодмінно погляд зведе на лелече гніздо та, либонь, подумас: „Добрі люди тут живуть!“

Тато своїх лелек добре знає. Коли прилетять, придивляється, чи „наші“, а чи, може, чужі заблукали. „Наші, — повідомляє з радістю і гордістю, — ото він, хазяїн, а то його половинка“...

... Оце вчора притомилися ми за день. Посідали ввечері у дворі на лавці та й ведемо тиху розмову. І тут несподівано серед вечірньої тиші так радісно і звучно заокотів лелека. Як усі порадили! І бігом до груші, звідки добре видно, як стоїть лелека у гнізді, голову задерши, крила розпростерши. Наче співає, наче гукає на весь білий світ: „Я вже прилетів до свого гнізда! Ось воно, моє рідне...“

А вдосвіта тато вже надворі. Назбирав гілочок, розкидав по городу. Це лелекам на гніздо, хай поправляють. Лелеки теж рано встають. Мамина хустка уже вплелася в їхнє гніздо. Та вона не сердиться, навпаки, ходить задоволена: „і моя хустка пригидилася“.

Лелека-хазяїн зовсім тата не боїться. Ходить повагом біля нього, шукає підходящу гілочку. Обоє заклопотані, обоє в роботі.

Мине час. З'являться у лелек маленькі. Ніхто їх ще не бачить, а тато вже знає, скільки лелеченят. Торік троє було. Дуже боязливе одне вдалося. Ніяк не наважувалось вперше полетіти. Лелечиха легенько штовхнула його з гнізда, воно ледь не впало на землю, а потім не хотіло сідати в гніздо, все кружляло, кружляло... і раділо.

Відлітали у вирій уже не двоє, а п'ятеро. Довго кружляли разом над хатою, над садом. Стояли ми біля груші й дивилися на білих птахів. У тата й мамі були на очах сльози.

Чому б то?

„Дніпро“

ПАМ'ЯТАЮ ТЕРНОПІЛЬ 1918-1919 РОКІВ

Це був справді Божий дарунок: на шкільний рік 1918-19 привіз нас батько, священник з Покропивни, до Тернополя трьох, — мене, учня 2-ої класи, і брата Ярослава до першої класи гімназії, та ще молодшого брата Миколу до третьої класи народної школи. Мати трьох хлопців у Тернополі щось коштувало, але нашим щастям було, що всі ми три йшли на науку до того самого будинку при стрімкій вулиці Костюшки 3, де стояв гордо в той час фронтон ц. к. Гімназії ім. Франца Йосифа (ц. к. — цісарсько-королівської) і в ній на партері була народна школа, а ми два йшли сходами на другий поверх, де були класи гімназії. Щоб йому було легше, батько винайняв кімнату з кухнею в пані Бутрим при Глиняній 8 та післав з нами старшу дівчину, яка мала нам варити й пильнувати, щоб ми вранці встали, зібралися як слід, пішли, та щоб, як вернемось зі школи, було вже щось з обіду. Дівчина, Мариня, мала ті продукти, які привозив щораз батько, молоко приносив їй сусідній хлопча Яцина (я зустрів його 50 літ пізніше і він був тоді у президії УП Церкви в Канаді з осідком у Вінніпегу), мабуть дещо й докуповувала.

Ми вивчали лекцію за лекцією, на перерві шуміли, бігали і кричали, тут і там боксувалися та змагалися, хто кого звалить на долівку. Нас трьох оминали, бо зачіпитись з одним з нас значило звалити на себе трьох Курдидиків, добрі марки на свідоцтві та з іспитів завойовували нам прихильність у наших професорів, — о. Кочія, Цегельського, Юхновича, Безкоровайного, Бриковича, Сидорака і Галушинського, — та в директора Юліяна Левицького (1874-1925), що тільки рік раніше прибув до нашої школи.

День за днем минав майже одноманітно, аж під кінець жовтня 1918 щось стало змінюватись, батько став приїждити частіше, нарешті дізнався, що гімназія буде замкнена, і забрав нас усіх додому. Та і в селі щось „варилося“. Люди, що мали своїх близьких у війську, відчували, що Австрія розлітається, і тривожилися їх долею, статочні газди стали сходитися на якісь ради, що в них брав участь і наш батько. Нарешті одного дня заgrimіли з дзвіниці усі дзвони довгою ясою, я побіг під ту дзвіницю — і

не забуду цього ніколи: старенький дяк Покропивни, Петро Бачинський, що мав привілей скликати дзвонами людей у неділі й свята до церкви, мав у обох руках всі шнури від дзвонів, подався назад, підняв голову вгору і тягнув ці дзвони з усієї сили, а по обличчю його, — я бачив це виразно, — котилися йому слюзи. Дзвони не грали і не дзвонили, а просто заливалися ревом на всі свої горла. Я кликнув щось до дзвонаря, але мій хлоп'ячий голос згубився в цій чавунній хурто-вині. Я перебіг на той бік дзвіниці і на ній побачив: свіжо, ще вогким клеєм, була тут приліплена велика, небачена досі в моєму селі афіша з виразним написом угорі:

„До Громадян Західньої області Української Народньої Республіки“, — прочитав я і, наче щось засвітилося в мені, я зрозумів, може й півсвідомо, що це велична небуденність, побіг до хати і за хвилину з нотатником та олівцем став відписувати афішу. Відписував довго, бо відозва була не коротка, з підписом „Василь Болюх, Командант м. Тернополя“. Рев дзвонів просто просякав мене, але відпис я таки зробив. І я той відпис проніс крізь усі пізніші бурхливі роки аж до часу, коли по maturі в гімназії мене арештували, забрали разом з іншими моїми паперами і, коли повернули мені їх, — того відпису між ними вже не було.

Увечорі батько пішов знову на якусь нараду в селі, а я і молодші брати, — ми вже знали: „Вибухла Україна“, — пішли по селі того Першого Листопада. Коли батько вернувся, я чув, як розповідав мамі: достойний і чесний вїйт Покропивни Степан Горак закінчив своє вїйтівство; на його місце прийшов Степан Партак (низького росту, широкоплечий, з довгим сивим волоссям — справжній контраст до високого, худощавого і чорнявого Горака); з села подалися до Тернополя теолог Теодор Кутний і студент Сильвестер Кушнір; пішли добровольцями до війська Микола Лялька і Дмитро Кутний; жандарм Демко Кріль, що мав женитися з дочкою дядка Петра Стефкою, перебрав постерунок в Озірній; поштар Степан Гураль теж пішов з села — словом, проголошення Рідної Держави зробило і без цього стурбованій Покропивні черговий заколот і спустошення у її змалілому від війни населенню.

Та найбільше диво прийшло до кількох днів: школи в Тернополі позавтра починають працю, їдемо, хлопці, до нашої хати в Бутримихи! Їдемо — так їдемо. — І ми знову в тому самому будинку при вул. Костюшки 3. І в другій класі ті самі приятелі Бішко, Грушка, Гуменюк, Кальба, Клодзінський, Кочій, Литвин, Мамчак, Потерейко, Сарамага, Стешин, Шуган і Янківський з хлопців, та Завадович, Волинець, Боднар і Супінська з дівчат. Професори ті самі, відпав тільки проф. Іван Галушинський (брат відомого діяча, у свій час голови „Матері Просвіти“ та сенатора у Варшаві Михайла Галушинського). А тільки всі ми, — і учні, і вчителі, з завжди елегантним директором Ю. Левицьким, — наче якось трішки підросли. Ми, „штубаки“, один наперед одного та один перед одним чванимося, як воно було з Листопадовим Днем у

кожного з нас; всі разом знаємо, що у Львові йдуть бої з поляками, і всі ми заздримо учням шостої, сьомої та восьмої клас, що кинули книжки і зголосилися добровольцями до рідного війська, а проф. І. Галуцинський зробив з них окрему Студентську Сотню і вишколює їх на підміському майданці з основ військової штуки. Якогось дня півклясою подались ми теж на той майдан і аж соромно нам було, та очі нам з цікавості вилазили: Студентська Сотня мала вже свої „цельтові“ однострої, виглядала в них прекрасно і під українську команду вправляла, добігаючи аж до міського парку. Мабуть не тільки я, але й мої однокласники мусіли жаліти, що ми малі, а нам так хотілося бути великими, мати мундур і кріса та гонити по майдані, як ті старші...

З тих перших днів у Тернополі під владою своєї держави запам'ятався мені такий характерний випадок:

Коли на швидку руч організоване наше військо перебирало владу в місті та повіті й вояки інших національностей передавали нашим зброю та збиралися у визначених їм українською командою місцях, щоб від'їхати до своїх країн, у безладді тих перших днів невідомо хто і коли стрілив з кріса до кам'яного пам'ятника Адама Міцкевича, що стояв на центральній вулиці Тернополя імени того ж польського письменника. Стріляв мабуть якийсь „фуяра“, бо пам'ятник стояв далі, тільки кам'яній скульптурі Міцкевича куля відбила ліву частину обличчя від вуха і майже до носа. Поляків було в Тернополі два рази більше ніж українців (жидів ще більше, як поляків), — і той глупий та дів'яцький акт невідомого „героя“ виглядав на ганебну провокацію в очах польської громади, що мала досі в Тернополі майже все у своїх руках. Пам'ятаю, що і я був прикро вражений цим випадком і кілька разів з братами чи друзями з класи ходив придивитись до цього неподобства, що сталося (зрештою, в час зміни влади), але воно давало привід ворогові нашої державности показувати, мовляв, так починають українці свій лад. Провокація, проте, мала „короткі ноги“. До тижня Міцкевича вже не було, — його заслонили гострицею з дошок і водночас по Тернополі було розвішене проголошення, що, не зважаючи на непричасність до пошкодження пам'ятника, Повітовий комітет Тернополя просить зрозуміння у місцевого польського населення для цього безвідповідального акту та обіцяє повернути пам'ятникові А. Міцкевича його первісний вигляд. Скульптуру поета було знято для направи, бо, коли Тернопіль попав під першу польську окупацію, — дошки були зняті і скульптури під ними не були. До кількох днів ця перша польська влада поставила на п'єдесталі пам'ятника гіпсове погруддя Міцкевича, прикріпивши його ланцюжком до підстави, — проти колишньої високої постаті поета воно виглядало бідно. До всього ж перша польська окупація Тернополя тривала всього два тижні. Ми ходили до школи, наче зміни не було, й історична Чортківська офензива зліквідувала її в короткому вулич-

ному бою, якого ми, дітлахи, були свідками. Вернулася своя українська влада, але тепер на п'єдесталі не було вже ніякого Міцкевича, стояв тільки цоколь з підписом, і котрийсь з моїх друзів-однокурсників зажартував був, мовляв, поет утік зі своїми вояками...

Я спинився довше на цьому випадкові, бо він вельми різко підкреслює культурність української влади навіть у такий хаотичний, як тоді в усьому світі, час. Про цю подію я свідчу, як перед Богом, а майбутній історик Тернополя повинен її обов'язково вписати в історичний, культурний літопис того міста.

Але влада Західної області Української Народної Республіки (ЗО УНР в офіційному скороченні) була високоякісна не тільки в тому випадку. Вона діяла в Тернополі (я певен, що й на всій її території!) так, що в житті міста майже не відчулося змін. Крамниці міста, на 80% у жидівських руках, були відкриті і в них не бракувало харчових продуктів, — доказ довір'я до нової державности. До сьогодні пам'ятаю: від когось дістав я дві гривні, що стали курсувати на всій території ЗО УНР поруч старих австрійських корон, і з тим грошем побіг я між крамниці та станки на Ринкові, де теж уперше побачив, як ходила по ньому наша військова жандармерія. За хвилину я повернувся здивований до хати та братів з півкільовою торбою, повною солодкої всячини. За 60 з чимось таких гривень батько купив був навіть „нового“ коня (бо всіх, крім старої кобили, забрала Австрія для війська), і хоч той „новий“ не мав одного ока, але пара в господарстві була. А ще іншим доказом було й те, що саме в Тернополі жиди зголосили владі, що зорганізують свою міліцію, дістали дозвіл, і така міліція діяла, помагаючи українській жандармерії. Якось півсутінком проходив я вздовж залізничного табору в Тернополі і чую: „Стій, хто йде?“ — гострим вояцьким голосом. — „Патроль жидівської міліції“, — впала відповідь: і ці і ті пильнували зокрема густо набитий табір двірця Тернополя, на який вицофувано не тільки поїзди з загрожених поляками областей, але ще більше — з усе меншої території Української Народної Республіки за Збручем, що під натиском большевицьких орд скорочувала свої фронти й відсилала своє державне добро до все таки стабільної, навіть у воєнній напрузі, Галичини.

Остаточо тернопільський рейковий район був так забитий комплектами osobowych та вантажних вагонів, що попри будинок станції стояла вільною тільки пара рейок, і начальник станції мав напевно чимало роботи, як по ній пропускати потяги в той і цей бік, — їх мусіли часом затримувати, поки звільниться колія, в Березовиці чи Глубичку.

А проте залізничний рух ішов правильно, зокрема ж транспорти з потребом для противольського фронту. Серед потягів, що прибули з-за Збруча, знайшовся теж люксовий потяг Уряду УНР, чи може Генерального Штабу Армії УНР, — прекрасний своїми однаковими, люксово обладнаними вагонами, між вікнами яких від обох входів стояли

великі золоті тризуби, — справжня сенсація як на той воєнний час. На жаль, якимсь чином примістили той розкішний потяг на перших рейках табору від вулиці, щоправда — за високою обгородою з кільчастого дроту, але вулична потолоч, здебільша з поляків, зуміла придивитись до вартости того потяга, потайки прорізала кілька черг дроту, влазила крізь них, відкривала ключем-витрихом двері, влазила і грабувала, що попало, включно з обдиранням пружинових фотелів і лавок. Хтось із тієї голоти був і в нас на подвір'ї, і наша опікунка Мариня за марний гріш купила великий плат темно-блакитного оксамиту, з чого вона була вельми рада. Ми, хлопці, довідались були про те купно вже тоді, як прийшла польська окупація, і вже тій справі зарадити не було змоги.

З тогочасного тернопільського двірця запам'ятав я ще три події, натрапивши на них випадково, бож кожного дня мостом понад залізничний парк поблизу головного будинку йшов я з братами до школи і зі школи.

Найвеличавіша з мого сьогоднішнього погляду була парада, яка одного дня затримала мене в дорозі до хати на довший час. Брати пішли, а я стояв і хотів бачити все, що внизу, при головному фронтоні вокзалу, проходило. Там була й військова оркестра і почесна сотня, старшини здавали комусь чергою звіт, водили когось попри першу лаву сотні, салютували, але найцікавіше, — навіть на мості, з якого я дивився вниз, — видно було трьох чи чотирьох військових жандармів у шоломах, отже у службі, і мабуть для охорони тих людей, що внизу. Щойно другого дня проф. Цегельський, який вчив нас історії, розповів нам, що це вітали на двірці Головного Отамана Військ УНР, Симона Петлюру, про якого я вже тоді чув і знав багато.

Друга подія інша: польська армія, підсилена зорганізованою у Франції для боротьби з більшовиками дивізією, яку обманно кинено на протиукраїнський фронт, стояла вже під брамами Тернополя. Від вісток про відступ нашого вояцтва були всі ми майже хворі, був неймовірний брак муніції, частішали бої в рукопаш, весь час вицофнувано з підфронтових смуг ранених. Нашій гімназії доручено перенестись на якесь подвір'я з бараками, її набито раненими і видужанцями. І коли для тих ранених не стало бандажів, геройські наші медичні сестри руками прали їх, розвішували на шнурах, уживали кілька разів, забандажовані рани обмотували для м'якоти випраною мішковою тканиною. Бракувало доброго взуття. Я сам бачив, як на Зборів відходила частина з багнетами на крісах, віддавала „на позір“ салют своїй старшині, вибивала маршем під такт оркестри і... з-під босих ніг ряду вояків здіймався хмарою порох. ...Теж і це героїство вояків УГА дозволив мені бачити Бог.

Ночі стали чорніші, гуркіт гармат підходив під місто, ночами тягнулись на схід валки возів, відходили якісь частини, єдиними рейка-

ми від'їздили спішно останні потяги з вояками. А коло тернопільського двірця миготіли світла, стояв гомін, чути було крики й лоскоти. Я, цікавий, опинився на мості. Я знав той великий оборіг, що стояв збоку. Тепер, у п'ятні з тими блисками і світельцями, його грабували, — це були вивезені з-над Дніпра скрині з військовими їдунками та мисами, такими тоді цінними. Вгорі якісь люди розбивали скрині, кричали, кидали в юрбу всяке добро, внизу теж дерлися і кричали. Пам'ятаю, серед цього єдиними вільними рейками над'їздить — чути здалека — тяжкий потяг, видно вже прожектори льокомотиви, в'їздить під будівлю двірця і тягнеться повільніше далі. Нагло, мабуть, з потяга побачили грабіжну юрбу, в той бік пішла серія з кулемета, коротка, бо з повного ходу вагону, але... Але під оборогом знявся вереск: навіть у п'ятні видно було, як юрба розліталася. Хтось стрілив у той бік кілька разів з рушниці, і світла стали раптом гаснути, в заляглій тиші чую ще досі тільки стукіт коліс по рейках. Вполудень чергового дня Тернопіль був вже під польською окупацією.

Окупант мусів якось це і те ладнати. За два дні нам дали знати, що наша школа в бараках почне працювати. Стали ходити, розповідаємо, хто що чув і що бачив. Професор Юхнович входить, палець на устах: „Хлопці, що і хто з вас чув, як там з нашими, де вони?“ — А хлопці, як шурі, всюди пролізуть, і замість години німецької мови маємо годину всіляких вісток, з міста і з підміських сіл. Одного ранку зголошую і я, що бачив, як ворожий вояк багнетом дер на виставовій шибі український напис...

До хати йдемо збентежені. Армія Галлера пішла далі, місто обсадили якоюсь запасною частиною, нужденною з вигляду. У важливіших місцях Тернополя стоять ворожі стійки, на мості поруч двірця з того і цього боку. Одного дня з Богданом Сарамогою, з моєї ж кляси, коли верталися додому, йшли ми попри таку варту. Затримав він нас, дивлячись на мої черевики, завеликі на мою ногу, але добрі, військові. — „Зжуцай бути!“ — наказав він, і обнизив кріз з багнетом, показуючи на мої черевики. Я зблід. На вулиці нікого не видно, ні в той ні в цей бік, тільки він з багнетом і нас два хлопчакі. Пробую щось говорити, але — „Зжуцай бути, мувє!“ (Скидай черевики, кажу!) ще голосніше. Кладу зв'язані книжки на хідник і поволеньки, щоб протягти історію, починаю розв'язувати шнурівку. Сльози висять мені на віях, як я піду далі? На щастя, хтось іде, побачив усю цю сцену і каже до вояка-грабіжника: „Що пан робі? То пшеце ж не ест жид!“ (Що робите, пане? Адже це ніяк не жид!). Вояк щось мугикнув, кивнув зі злістю мені й Богданові: „Пішли!“ — Ми просто побігли. До сьогодні „привіту“ цього вартового не забув.

За не цілі два тижні з тією першою віч-на-віч польською неволею ми відчули її припудроване хамство. УГА відступала в тяжких боях,

але окупант заводив уже свої порядки, наприклад, у перших таки днях своєї влади наказано зліквідувати всі українські назви вулиць та написи над урядами й обмежити години дня. А грабіж набрав таких форм, що самі польські історики про ці безполадки писали і віднотували звільнювання вищих старшин польської армії, старшин, що не спиняли своїх вояків від таких неподобств. Тернопіль ушух і притих. Коли ж після 12-ох днів цієї окупації прийшло знову рідне військо, то і Тернопіль і всі відбиті від ворога Чортківською офензивою оселі просто не знали з радости, що робити: до війська голосилося стільки добровольців, що переглянути їх просто не було часу, зброї, муніції та виряду неспівмірно не доставало. Історик В. Кучабський писав згодом, що, наприклад, в Чортківській військовій окрузі з прибулих тоді коло ста тисяч охочих було прийнято тільки 15,000. Та що й казати! В день перемоги в Тернополі, в неділю, 16-го червня 1919 року, на вулиці міста вийшли були, мабуть, усі українці, що жили в ньому, а серед них і я з товаришем-однокурсником Коренцем. Ми обидва однаково мріяли про те, щоб піти до нашої славетної армії. Пригадую, в той день, коли йшов бій за Тернопіль, ми, під тріск шрапнелів та торкіт кулеметів, щоразу вилазили зі схованки в пивниці і, побачивши українця-вояка, кричали: „Мариню! Славку, Миколо, — наш вояк!“ Він, з крісом у руці, молодий із гострим поглядом, перелазив через пліт на наше подвір'я? Ще не встиг він пройти до другого плоту, як ми всі були вже з криком і радістю біля нього, але вояк, розглядаючи швидко довкілля, тільки рукою махнув нам, щоб ми втікали, бож бій ще не скінчився! Боже мій, який це був щасливий момент для мене і для моїх!...

Бій таки скінчився під вечір, я з Коренцем йдемо вулицею Шевченка, на якій повно люду і рідного вояцтва. В одній крамниці немає дверей і люди туди зазирають. Ми з Коренцем туди — кімната гола, а попід стіни кріси, кріси, кріси! Бери і ставай вояком. І я і мій приятель, що мав таку ж думку, — до крісів. Еге, аж страшно, яка це важка машина! Ледве підняв її, а там спустив очі і поклав рушницю на місце. Бачу, що і мій Коренець зробив те саме. Не кажемо до себе ні слова — нам соромно, що ми такі нездари, куди тобі до вояка!...

Два чи три дні пізніше ми знову в школі, нас стиснули, один барак став польовим шпиталем. Бачимо, як привозять обандажованих вояків. Підходимо до деяких, що сидять на сонці. Школа змаліла: пішов проф. І. Галушинський зі своїм Студентським Куренем, і кляси, з яких пішли до нього старші гімназисти, порожні. Професор Сидорак, що вчив нас природи, іменованій бурмістром Тернополя. Радіємо у клясах і на павзах, — наші ж б'ють поляків, як має бути!... Зник десь і Жидівський Курінь та його командант Соломон Ляндсберг, вони відійшли з армією, з Тернополя.

Переможна, і чи не єдина в історії військової стратегії, Чортківська

офензива, яка при неймовірному запалі, хоч з порожніми муніційними скриньками гнала ворога кожний день по мило і більше, таки не змогла розбити тричі сильнішого людьми та модерно озброєного ворога. Під Бережанами 21-го червня 1919 року ця офензива неочікувано спинилася і стала відкочуватися на схід, ввесь час у повному ладі та згідно з плянами начальної Команди. І врешті між 15-им та 17-им липня 1919 наша армія перейшла організованим ходом річку Збруч. Тернопіль перебував ще може два тижні під своєю владою, і над моїм містом стала залягати чергова польська окупація, що з 3-го липня 1919 року протяглася двадцять років, аж до вересня 1939 року та до приходу нової, ще тяжчої окупаційної кормиги, на цей раз советської.

Мій Тернопіль пережив ще й німецьку окупацію, — від липня 1941 до квітня 1944, — а тоді завернулася і залягла його поновна червона кормига, яка скінчилася аж 24-го серпня 1991 року, і Тернопіль став центром Тернопільської області у своїй вільній та суверенній Українській Державі.

У дорогім мені Тернополі був я останнім разом в кінці 1930-их років. Їздив туди на якесь велике громадсько-культурне свято зі Львова та й був тоді в ньому день — півтора. Від 1939 року доля порозкидала українців Тернополя дослівно по всьому світі, і час-до-часу щастить із ними зустрітись. Тернопільці у вільному світі помітні на багатьох визначних постах теж і в Канаді. Не багато з них пам'ятали Тернопіль таким, як він досі на дні мого серця та в ясному сяєві моїх спогадів: Тернопіль 1918-19 років...

А це був Тернопіль-самоцвіт. Не зважаючи на чотири роки Першої світової війни, що хуртовинною прошуміли над ним, на всі щербини і шрами з тих літ, Тернопіль у тому році був наче відродженим Феніксом, він репрезентував свою рідну Державу — Західню область Української Народньої Республіки.

Мій спогад про Тернопіль 77 літ тому розтягнувся, але це спогад про єдиний у моєму житті рік, рік повної державности Західніх Земель України, і від першого дня до останнього пережив я його юною дев'ятирічною душею глибоко й незабутньо.

На закінчення ж спогаду ще два моменти з цього соняшного, але й драматичного року, пережитого мною в Тернополі.

Перший: Йордан 1919 року. Після відступу зі Львова та при тяжких боях УГА на всіх відтинках протипольського фронту, при всіх загострених зимою недостахах довгого воєнного часу і майже суцільної блокади України тодішню переможною Антантою, Тернопіль все таки живе, працює, надіється і вірить, ще й допомагає сотням-тисячам потребуючих, що з розвалених австрійської та німецької армії мандрують серед морозів вагонами і на дахах вагонів, якимись возами й саньми, але найбільш — пішки, до своїх дідизн, до своїх родин. Сьогодні

важко уявити собі цю хвилю зарослих, голодних і не митих людей усяких націй, яка пливла через Тернопіль — одні зі сходу на захід, а другі — у протилежний бік. Вони замандрувували аж на наше подвір'я, витягали руку, сідали відпочити на сходах, не знали як дякувати за шматок хліба чи миску гарячої юшки, що їх вміла вичаровувати наша золота Мариня, і мандрували, мандрували. Тернопіль знаходив і для таких серце. Наші жінки скоро знайшли спосіб помагати і цим нещасним: вони під проводом Їмості Конрадової, дружини катехита і вчителя нашої гімназії, не тільки zorganizували дві чи три великі кухні „прибитій дорозі“, де можна було дістати щось гаряче, але й стали робити збірки одягу та взуття. Котрийсь з тих подорожніх, що присів на наших сходах, хотів взяти такі даровані черевики, та опухлі його ноги ніяк не влезли в „нові“ черевики. До сьогодні бачу, як він з цими черевиками в руках майже плаче, бо додому було йому ще далеко-далеко...

Ось ще така картина: Різдво 1919 ми перебули вдома. Ще пару днів і ми аж рвемось, бо на вулиці Шевченка будуть урочисто святити воду, чуєте, хлопці? Мороз, пара б'є з віддиху, але під польовий вівтар між деревами вмаршовують з трубними оркестрами виструнчені вояцькі лави, велетенський натовп тернополян шанобливо робить їм місце. Лунають команди і стукіт презентованої зброї; йде урочиста Богослужба. На Євангеліє знову команда, по Євангелії „Вогонь“, — і повітря прорізує урочистий вогняний салют з рушниць почесної чоти. А тоді, — аж до живих теж сьогодні ще сліз пригадую, на високу трибуну піднімається в епітрахилі на однострої армійський капелян: „Во ім'я Отця і Сина?.. — падають слова молитви в морозне повітря, пригадка святої Євангелії, а тоді докір менш-більш такий: — То ви такі Томи невірні, такі Петри відмовники, такі боягузи-Нікодами! Ви вже тратите віру в свою державу, в свою владу, в своє військо, що складається з ваших чоловіків, братів і синів? Тому, що там чи сям, в одній чи другій битві мусіли ми відступити? То це вже у нас не один проганий бій, а програна визвольна війна? І ви не соромитесь перед Богом, що дав вам поколіннями мріяний та кров'ю обливаний дар державности?“ — І так далі-далі, і на кінець: „Піднесіть чола! З нами Бог! Во ім'я Отця і Сина...“

Потрясло тоді мною. Скоро я дізнався, що це був о. Василь Кузьма, родом з підтернопільської Романівки, селянський син і молодий священник зі студіями закордоном, вже за Австрії духовник для вояків-українців. Потрясло і зібраними, бо у проповіді присоромив нас цей капелян-патріот, знайомий Отамана Патлюри і чи не єдиний у всій Армії УНР духовник греко-католик. До речі, я зустрівся з ним знову, коли він приїхав до нас, вояків польської армії у Пинську, і служив йому до Служби Божої, а потім бачив його у Вінніпегу, де він і помер у 1963 році, залишивши два томи своїх недрукованих досі спогадів.

А ось ще одна згадка. З Тернополя, де до 3-го червня 1919 року

перебував Уряд ЗО УНР, переїхавши сюди з загроженого румунами Станиславова, в кінці того ж червня стали виїздити чергою всі інші установи, військові частини та численні громадяни, спрямовуючись над Збруч, звідки у днях 15-го до 17-го липня 1919 року трьома переходами пішли у Придніпрянщину. Місто порожніло, кулилось, темніло в білий день. Галицька Армія в боях, у повному ладі, відступала перед ворогом, який, хоч мав тричі більшу вояцьку й модерно озброєну масу, не міг її ні примусити до капітуляції, ні розбити без решти. Зменшені людським складом міські й державні установи працювали, харчів не бракувало і, хоч гарматний гук з усе ближчого фронту стояв у повітрі, якоїсь спеціальної паніки не було видно. Тернопіль по-вояцьки витримував свою стійкову позицію.

Працювала і наша школа. Щоранку, як звичайно, пакували ми в торби книжки і мазаний маслом, часом із кружальцем м'яса чи сиру, хліб і спішили до своїх кляс. Правда, з дня на день когось не знаходили ми — маліла група вчителів, забирали й батьки з дальших околиць своїх дітей додому. А наша трійка — я й обидва мої молодші брати, не здавала поля, всі три хотіли дістати кінцеві свідоцтва за проведений у школі рік. Ми сподівалися непоганих свідоцтв. Гармати загриміли вже недалеко. Школа обезлюдніла ще більше. Чути було виразні вибухи два-три кілометри за Тернополем, а я з братами таки під школою, де вже тільки невеличкий гурток нас чекає на відкриту браму. Нарешті в ній відома постать нашого доброго сторожа: „Дітиська, а ви що, — здуріли?“ — „По свідоцтва прийшли... Свідоцтва хочемо!...“ — кричимо майже в один голос. А сторож-добряга аж почервонів — „Гоніть ви, вар'яти. Що, ви не чуєте, що діється? Не маєте хати, чи що?“ — і та-рах, під носом замкнув нам двері.

Як змокли кури пішли ми додому. За кілька днів у місті були вже поляки. Ще за кілька днів приїхав наш батько, спакував нас усіх і відвіз до Покропивни. Школа могла початися щойно за два місяці, у вересні. З огляду на пошесть тифу, що стала панівною по всій Галичині, початок нового шкільного року відсували на пізніше, а 2-го жовтня 1919 року наша перспектива повернутись на дальшу науку до Тернополя зірвалася, як косою втята: того дня жертвою тифу впав і наш батько, що, як священник Покропивни, набув хворобу, сповідаючи на смерть своїх парафіян по сільських хатах...

Моя дорога на дальше та постійніше життя в Тернополі, що його я так полюбив, зірвалася назавжди, я заїздив до нього згодом ще багато разів, але уже як дальший і дальший гість.

Мирослав СЕМЧИШИН

ДРАМА УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ В УКРАЇНІ

*„Нації не вмирають від інфаркту (серця).
Спершу їм відбирає мову“.*

Ліна Костенко.

*„Нападати на мову народу —
це означає нападати на його серце“.*

Гайнріх Ляубе.

Відзначення четвертих роковин української державности у Києві 24-го серпня 1995 року, попри всю свою бутафорію (святкові велелюдні збори, промови, концерти тощо), мали одну особливість, а це виступ — промову Президента України Леоніда Кучми. Він не тільки дав вичерпну аналізу сучасного стану усіх державних справ, проблем, успіхів і неуспіхів, чи негараздів, молодій українській державі, але й прогностично зупинився на концепційних напрямках його загальнокультурної і мовної політики. Вирішним принципом, мовив Президент, буде принцип державно-політичний; дещо докладніше це уточнив заступник президента Української Національної Академії Наук академік П. Толочко: “Ми розробляємо теоретичний модель українського народу як державно-політичне, а не етнічне поняття”. Ось таке формулювання Президентом мовної чи взагалі культурної політики, на черговий рік (чи роки?), викликало застереження в українській діяпоральній пресі (А. Камінський: “Пора сказати, що Президент відкидає етнічно-національний фактор, який має бути серцевиною української національної ідеї” (“Свобода”, вересень 95). Спілка Письменників України, що, як відомо, є авангардом - подвижником національно-демократичних ідей в побудові нової держави, почала заходи для створення Комітету Захисту української культури... А, врешті, провідний діяч СПУ Юрій Мушкетик прямо заявив: “Хоч більшість членів Президії СПУ підтримує політику Президента і Уряду, проте занепокоєння викликає мовно-культурна ситуація в Україні, бо в Україні будується не українська держава, оскільки в державних установах рідко можна почути українську мову і катастрофічно впали тиражі україномовних видань”.

Наведені факти з серпня і вересня минулого року, справді, говорять самі за себе, але їх не слід трактувати як окремі епізоди, а навпаки. Своїм підложжям і спрямованістю вони є відлунням певного процесу,

який пронизує життя українського народу, що після чотирьох років своєї державности опинився перед великим і важним питанням: яким шляхом прямує сучасна Україна? Чи в своїх духових, загальнокультурних прямунках, закріплюючи свою державність на всіх відтинках, вона обрала правильний напрям, чи може шкідливий, а то й небезпечний?

Ось такі фундаментальні питання стали перед Україною від самих початків її державного відродження, а з цих питань на передове місце висунулось питання мови, рідної української мови, що століттями була заперечувана, переслідувана, поборювана... Чи українська держава на своїй рідній землі не має своїм священним обов'язком цю мову захищати від усіх ще й досі ворожих Україні елементів, підняти її велич і красу, та повернути їй належну пошану і престиж? А що найважливіше — чи не слід визнати її офіційною єдиноподдержавною мовою на території державної України, поставити її нарівні з іншими мовами світу?

На такі й подібні реторичні виправдані питання може бути тільки одна відповідь, але в нашому випадку ця проблема зумовлена реальними “голими” фактами, які наявно ілюструють, що наша мова у нашій рідній Україні не тільки що не втішається опікою уряду, не тільки що не є державною мовою (і весь культурний процес не проходить під її знаменами), але, що гірше: нам приходится далі боронити, захищати її авторитет, далі боротися за признание її прав мови державної, бо вона може зійти до ролі “наймишки у своїй хаті” і опинитись на позиціях діалекту, а її місце цілковито займе російська (імперська) мова. І це не страх, у якого великі очі, а реальна небезпека, перед якою перестерігає нас Ліна Костенко, стверджуючи, що не від інфаркту серця вмирають народи, а від того, що спершу “ім відбирають мову”... а там далі історію, культуру, традицію...

Тема “Українська мова в Україні” має свою специфічну історію, бож її історична доля й недоля у новіших часах — у сталінсько-брежньовській тюрмі народів — ті та всі експерименти, що практикувались над нею, починаючи з перелому 1920-их — 30-их років, — це один суцільний і болючий розділ з тієї драми, на яку був приречений наш нарід під владою модерних Джінгіс-ханів. І нам ніколи не забути тих усіх заходів, не тільки російських, але й своїх таки “вчених землячків”, позбавити українську мову, одну з найстарших мов світу, її історичного коріння, відірвати її від народу, а носіям її, які плекали її чистоту і правильність, причепити ярлик “буржуазного націоналізму”, та послідовно, крок за кроком, наближати українську мову до “братньої” російської, до “мови Леніна”, що має зайняти домінуюче місце в “сім’ї” всіх підсоветських народів і стати мовою “інтернаціонального” спілкування.

А ось доволі сконденсований огляд подій і фактів, прикметних своїм змістом і формою, що стосуються української мови в Україні за

останніх сім років (1988 - 1995). Пригадаймо, що ще у 1968 році український патріот Іван Коляска з Канади у своїй науково задокументованій праці "Освіта в Радянській Україні" пророчо передбачив, що мовний закон з 1959 року, про право вибору батьками мови навчання в школі, з малої краплини розіллється у велику повинь, і що цей горезвісний закон поступово знищить усі неросійські школи, а в тому числі і школу українську. Наслідки цього горезвісного закону Україна відчуває по сьогодні не тільки на відтинку української школи, але й культури взагалі.

Мою розповідь треба б почати від хрущовської відлиги і 60-их років, коли то в Україні з появою дисидентського руху прийшло в національно-культурній ділянці до деякої полегші, але цю провесну відродження кількालітнього тривання безжалісно знижили 70-ті роки, роки Брежнєва — Андропова. Прийшло до розгрому всіх ділянок національного самовияву і Україна наче б то замовкла. На чолі КГБ став Андропов у 1967 році. Цькування, переслідування, судові процеси, засуди, заслання в концтабори, систематичне оплюгавлювання великих і заслужених людей України, — такою був загальний український сценарій того часу. Повіяло поворотом до сталінізму. І в парі з цим у цілому ряді міст упродовж 70 - 80 років позникали українські школи, бо їх місце зайняли чисто російські, а такі території як Донбас, Харківщина, південна Україна підпали тотальній русифікації. У тому ж часі, щоб "науково виправдати" новий курс Кремля на відтинку української мови, директор Інституту Мовознавства Академії Наук пише для широкого розповсюдження малого формату книжечку, з цвітистою обкладинкою, під заголовком "Наша мова калинова", а в ній коротко і популярно, користуючись патетичною фразеологією, пише про "досягнення" і "заслуги" нашої мови. В останньому розділі там є короткий виклад, чому, все таки, російська мова важніша за українську і чому двомовність в Україні явище закономірне і необхідне:

"Російська мова має довговіковий досвід свого народу, вона доповнює мови інших народів, вона виконує функцію міжнародного спілкування. Російська мова сприяла здійсненню перших п'ятирічок, будівництва міст, заводів, вона зцементувала советську армію, вона звучить у космосі, активізує процеси взаємозбагачення культур радянських народів. Це мова великої соціалістичної нації, яка не приглушує розвитку інших мов, а сприяє їм... Вона є шляхом до Єдиної Культурі єдиного комуністичного суспільства".

Не можна вже висловитись ясніше! У половині 80-их років, з приходом М.Горбачова до влади, змінився у дечому отой задушливий клімат (передовсім у сфері культури, науки та інших актуальних питань), у якому опинилась Україна за брежньовсько - андроповських часів. Користуючись правом відкритості та перебудовними тенден-

ціями, заговорили теж і українські письменники, які завжди вважались своєрідним авангардом нації. Генератором тих відважних і патріотичних виступів були з'їзди, конференції, до яких прийшло у 1987 році. Аrenoю всебічної критики дотеперішнього советського ладу, його практик тощо стала навіть арена т.зв. Верховного Совета. В "Літературній Україні" появились статті в обороні української мови. І таким порядком, на з'їзді советських письменників у Москві 1987 року український письменник Борис Олійник (сьогодні член Компартії України) у своєму виступі, м.і., заявив: "Від зруйновання Запорізької Січі Катериною Другою аж до жовтня 1917 року... українцям забороняли бути самим собою, і тільки дозволяли їм бути малоросами, а користування українською мовою вважалося за сепартизм... Треба вирішити, що є інтернаціоналізмом, а що патріотизмом-націоналізмом у мові. Нас тривожить непристизність української мови, тривожить її безперспективність. Знайшлися бо й такі світильники розуму, що запропонували скасувати її!" На цьому ж з'їзді (пленумі) не тільки українські, але й письменники інших національностей давали приклади заникання їхніх мов і культур (зокрема білоруси, литовці). Для підтвердження фактів нехтування, а то й явного поборювання української мови були подані статистичні дані. Наприклад, у 1988 році на 22.000 дитячих садків в Україні тільки дев'ять тисяч було з українською мовою, а починаючи з 1950-их років, майже у всіх вищих учбових закладах усі дисципліни викладалися російською мовою. Завдяки горбачівській "гласності" на всю широчінь виринуло питання того трагічного стану, у якому опинилась українська мова, яку систематично випирала з ужитку російська мова, урядом толерована як мова "міжнародного спілкування". Тож, починаючи 1989-им роком, лаятмотивом публічних виступів провідних діячів української культури стала саме справа української мови. В авангарді цього бурхливого процесу, що його розгорнули передовсім українські письменники і культурні діячі, став орган Спільки Письменників України (СПУ) "Літературна Україна". На її сторінках появились відважні голоси на підтримку рідної мови. І так Ю.Стадниченко з жалем стверджував, що із офіційної двомовности у всіх урядах і школах Харкова зникла українська мова. Доповнив його у своєму виступі поет Дмитро Павличко, який стверджував, що "двомовна атмосфера, в якій живе український нарід, і двомовна культура життя, праці і побуту, робиться на кожному кроці одномовною — російською, і переводиться це все вже не руками Москви, а руками самих українців на різних становищах, вихованих на байдужості до рідної мови, на боязні, що любов до рідної мови — це ознака націоналізму, а майже 80 відсотків мешканців Харкова вважають українську мову рідною..." Голос забрав теж світлої пам'яті Олесь Гончар: "Не маємо претенсій, — говорив він, — до російського народу. Україні у 1987 р.

зчинилась аморальна кампанія проти навчання рідної мови в школах. Батьки, втративши національну гідність, безсоромно зневажають українську мову... Таке відношення до рідної мови є прямо злочинном!"

Широкорозгорнута акція на захист рідної мови, літератури, культури тривала і в 1989 році. Тривожне питання, яке буде майбутнє України, коли поступово українська мова дійсно втратить свій престиж, коли книги українських письменників лишатимуться без читачів, а школи перетворюються цілком у верстати русифікацій, стояло перед патріотами. Поряд з "Літературною Україною", всі журнали національного спрямування виступили на захист української мови. Виступив теж один з чільних постатей інтелектуальної України публіцист Іван Дзюба. У статті "В обороні людини і народу" він гостро натаврував практику добровільного вибору мови навчання батьками. "Історія такого не знає, писав він, щоби цілий нарід сам відрікався від своєї рідної мови... У нас виріс комплекс національної самозневаги". — І саме такій особливій трансформації на відтинку мови, очевидно, сприяв на догоду Москві уряд Щербицького, а основним прицілом його політики в мовному питанні було ніщо інше, як заміна української мови російською.

1989 рік був знаменний ще й двома іншими важливими подіями, пов'язаними з проблемою української мови. Першою з них було рішення Верховної Ради УССР, після довгих дебат, вибрати робочу комісію для надання українській мові статусу державної. Другою подією було заснування у Києві Товариства Української мови ім. Т. Шевченка. У вступному слові до статуту цієї організації, м.і., читаємо: "Мова — це нарід. Нарід, який втрачає свою мову, перестає існувати". Заснування цієї організації було дуже важливим кроком у процесі пробудити національну стихію в Україні, в роках горбачовської гласності і перебудови. Завданням ТУМ було формувати любов до рідного слова, а через нього — до культури, та добитися належних прав для державної мови. Ця акція ТУМ, піддержана Спілкою Письменників України (СПУ), викликала широкий відгомін. На сторінках "Літературної України" появилися заклики, коментарі, статті, ба навіть вимоги до парламенту - уряду — відмінити закон з 1959 року, згідно з яким українська мова в школах мала стати тільки предметом навчання, і завдяки цьому швидко прийти до "злиття націй". У зв'язку з цим варто пригадати тут виступ Дмитра Павличка, який, коментуючи крайнє ворожу настанову щодо української мови партійних верховодів і їхніх вислужників, писав: "Що було б, якби не наспіла перебудова? Шовіністи загнали б нашу мову на дикі пустарища... Мов індіанці на своїй землі, жили б ми майбутні роки у резерватах, де щаслива публіка платить за безтурботні співи туземців"... [Тут слід пояснити слово "шовініст", як воно вживалося загальною в ССРСР. Це те саме, що російський крайній націоналіст. Українських патріотів називано не "шовініст", а "буржуазними націона-

лістами”]. А далі згаданий поет зупинився на дуже сумній статистиці: “У 1937 році, — говорив він, — в СССР шкільні підручники видавались у 90-ох мовах, а в 1988 вже тільки 51 мова на території СССР могла користуватись підручниками у своїй мові... А, якщо йдеться про Україну, то в 1946 році вийшло 106 назв навчальної літератури для вищих учбових закладів, а з них 90 українською і 16 російською. У 1988 році такої ж літератури в українській мові вийшло 18 назв, а російською мовою — 422!

Не простим шляхом пішла акція признання мові українській статусу державної. Ще в жовтні 1987 року на Пленумі Спілки Письменників України поставлено вимогу проголосити українську мову державною (виголошено тоді 20 доповідей). Минув рік, минув другий. Щойно у лютому 1989 року створено таку комісію, яка по вісьмох місяцях закінчила свою працю, а 5 — 6 жовтня того ж року обговорювався проєкт, випрацьований Комісією, на форумі Верховної Ради. Патріоти і захисники української мови мали найбільше зударів з русифікаторами за статтю закону, яка управнює російську мову як мову міжнародного спілкування. Ця стаття в запроєктованій версії хитро і підступно, “в ім’я гуманності і демократизму”, дає право кожному громадянину вибирати мову урядового спілкування, а, отже, і вибирати мову навчання своїх дітей, тобто піддати самих себе саморусифікації, що і позначилося так згубно на винародовленні мовному південно-східних областей України. На практиці бо закон допускав до того, що у вже зрусифікованих областях, де населення, зокрема населення міст перестало вживати українську мову як розговірну, перестало читати й писати по - українськи, російська мова буде далі в урядовому мововжиткові, суспільногромадському і в особистому. Ця “узаконена двомовність” не минула шкіл, дитячих садків і вищих учбових закладів. Яка ж була реакція на оцей жалюгідний закон? З протестом, як сказано вище, виступили передовсім письменники, культурні діячі, учителі; очевидно, виступило і ТУМ. Але за законом виступила твердим муром безлика маса, для якої справа рідної загубленої мови не існувала, як не існує вже давно загублена історична пам’ять. І сумною правдою прозвучав голос Ю.Мушкетика: “Будуть потрібні роки і десятиліття важкої щоденної роботи, щоби повернути українській мові статус справді державної мови”.

П’ять років тому, обговорюючи на сторінках “Свободи” прийнятий Парляментом України закон про мови в Українській ССР, я назвав його безвартісним, але й застерігся, що нам треба примиритись з цим фактом, бо покищо іншого, кращого закону немає, тим більше, що широкорозгорнута акція протестів залишилась безрезультатною. Завели теж сподівання, що вибраний новий парлямент (березень 1990) надасть українській мові право бути єдиною державною мовою в суве-

ренній Україні.

Під кінець 1990 року мені вдруге довелось зробити загальний огляд мовної ситуації в Україні, зокрема, підсумувати, як утверджувалась українська мова як державна, як виконувався “Закон про мови” ще тоді, в УССР, адже вже тоді, крім ТУМ, постав РУХ, і загальнонаціональна атмосфера, зокрема у західних і в центральних областях України, була доволі позитивна, якщо б не сказати “евфорійна”. Заплянований діями відродженецький процес почав давати бажані наслідки.

Проти евфорійности на відтинку мови (мовляв, уже якийсь закон є!) перестеріг голова освітньої комісії ТУМ, пізніше віцеміністер освіти, Анатолій Погрібний. Оцей патріот України теж говорив про незчисленні прояви саботування прийнятого Закону і його виконання, відмічуючи, що Закон не передбачає жодної відповідальности за його порушення чи невиконання.

Право на мову треба собі виборювати! — підкреслював слушно А.Погрібний. А з психологічного боку постава народних мас України до Закону про українську мову теж не була задовільною. В щоденному ужитку за останніх 20 років українська мова в щоденному мововжитку збереглася тільки в Західній Україні. В Полтавській, Черкаській, Житомирській областях вона засмічена російськими словами, а багатьох інших областях панівною стала російська мова. Там українська мова існує тільки в офіційній пресі. Прикладів на це багато, їх годі перелічити, зокрема на відтинку української школи. Причини цього факту нам відомі. Українське населення південносхідних областей зрусифіковане. Протягом останніх десятиліть воно майже втратило свою національну ідентичність, притупило почуття своєї національної приналежности до свого народу, а найболючішим показником цього стало самовідречення від своєї прабатьківської мови. І саме до цих жертв обмосковлення Дмитро Павличко адресував оці рядки:

*“Вертайтеся до своєї мови, мої засліплені братове!
Прозріть! І в купищах полови знайдіть зерно, ядро готове,
яке ще здатне прорости! Вертайтеся до свого народу!”*

Байдужість, відчуженість широких зрусифікованих мас — це один аспект у мовній проблематиці України, а другий, на сьогодні значно небезпечніший аспект — це антинаціональний, антидержавний фронт певної частини командно-адміністративної партійної системи, яка на кожному кроці чинить великі труднощі відважним піонерам мовного відродження України.

Якщо приходить коротко підсумувати пожнив’я закону про українську мову з 1989 року, то треба ствердити, що кінець 1990 року виявив, що цей закон діє дуже кволо, а на шкільному відтинку перехід

у школах різного типу на українську викладову мову, хоч існує, але йде дуже повільно. Тут і брак хронічний підручників, і повільна перекваліфікація учителів.

На весні 1991 року ТУМ і СПУ відбули звітно-виборчі збори у Києві; на них пролунало чимало голосів, що подали ряд конкретних фактів про те, як на місцях — у терені — стоїть справа з українською мовою. Стверджено, що крім політичного, економічного й екологічного фронту, маємо ще один фронт — мовний. Делегати говорили про те, як важно працювати в різних околицях України, щоб навіть встановити осередки ТУМ. “Беззаконня дали тріумфус”, — говорив делегат з Дніпропетровщини В.Чемерис; “Закон про мови — закон паперовий, а беззаконня реальне”, — заявив голова ТУМ письменник Павло Мовчан. Збори прийшли до висновку, що

1. Змін на краще немає, зокрема в південно-східних областях України; 2. Деклярація про суверенітет (з липня 1990) нехтується імперським апаратом; 3. Нав'язування російської мови, як державної мови, веде до усунення української з усіх сфер суспільного життя; 4. Закон про мови потребує дальшої розробки... Його статті ускладнюють проблеми культури, освіти.

Але саме проголошення найкращого Закону не в силі змінити ситуації на мовному фронті. У це складне питання вплітається справа свідомості населення, його духовости, що у південно-східних областях стала справжньою ахіллесовою п'ятою, і на цьому великому просторі України ТУМ старається поширити й поглибити свою освідому роботу якнайінтенсивніше. Є, щоправда, і вістки потішаючі. Наприклад, в Дніпропетровській області уже в 1990 році відкрито 273 перших клас з українською мовою викладовою, три середніх школи отримали статус українських середніх шкіл, з навчанням української мови починає з'являтися національна свідомість і бажання дальшого вивчення рідної мови. Інші терени чекають на подібні зрушення. Невідрадний, проте, стан українського населення Донбасу. Треба взяти до уваги той факт, що, починаючи з 1959 року, населення Донбасу збільшилось на 700 тисяч росіян, наплив яких не припиняється: тому в Донбасі існує одна-єдина україномовна школа. Донбас — це біла пляма на карті синьожовтої України. Цього типу народ, який кількадесять років не чув своєї мови, треба виховувати, лікувати, починаючи від школи. Перші ознаки цієї терапії стали помітними в останніх двох роках, коли то в Донецьку засновано Українське культурологічне Товариство і почав виходити тижневик “Східний часопис”; в минулому році заходами ТУМ став появлятися аналітично-інформаційний журнал “Схід”.

Драма української мови в сучасній Україні — явище не відокремлене. Воно похідне, бож воно результат саме того укладу і ситуацій політичного, суспільного, економічного порядку, які разом творять

державу в сенсі відповідно скоординованих структур під вибраною владою. І коли справжнім патріотам української культури, а в тому і мови, прийшлося аналізувати стан рідної мови уже на першому році існування своєї незалежної держави, то перед ними стало питання: чи справді ми вже суверенна, повноцінна держава? Чи справді наша держава отряслась із усіх страхіть свого колоніального минулого, зокрема у духовній ділянці? Духовна обнова мусить стати фундаментом державного будівництва у всіх ділянках життя в Україні, а українська мова — єдиною державною мовою України. Тим часом ця духовність не огорнула широких мас народу, нарід ще не вповні відчув, що він хазяїн своєї держави і що прийшла пора скинути із себе всі залишки москво - комуністичної ідеології, і почати нове життя, оперте на національних первнях, традиції і на рідній історії. Боротьба за українську мову як державну на форумі українського парламенту показала, які сили діють проти неї. Проти української відродженої держави зразу зформувався антиукраїнський, антинаціональний фронт різних груп і течій, фаворизований імперіялістичними колами Москви, який у різних формах виявився торпедою, що змагає до розвалу нової молоді української держави і реставрації старого комуністичного ладу. Ці сили далі діють.

Ми, в діаспорі, по-різному сприймали турботи і проблеми молоді держави у процесі її закріплювання державних структур, бож усі посткомуністичні держави мусіли пройти непевні і хиткі шляхи відбудови, перебудови усіх ланок новоствореного державного життя. Але у нас, в Україні, є ще і справа мови. Дискусія над українською мовою в Україні, що почалась тому шість років, триває. Це не якась абстрактна дискусія, а безустанна боротьба за права мови, за мововживання. Йдуть вимоги до Президента, до Уряду раз і назавжди вирішити її статус і взяти її під опіку державної влади. Прихід до влади Президента Леоніда Кучми, вибір Верховної Ради України, повна зміна Уряду, — все це створило нову ситуацію теж на відтинку мови, яка знову опинилась на першій лінії фронту. Несподівана своїм змістом заява нового Президента про російську мову, як "офіційну", поруч української "державної" справді вдарила нас, викликавши протести, обурення. На сторінках преси появились телеграми до Президента, протестні звернення передових діячів, політиків, літераторів, культуротворців. Ось два знаменні протести:

"Заява Президента може викликати велику тривогу...і може причинитись до розбрату і розколу України" (Президія Співки Українських Письменників);

"Надання офіційного статусу російській мові — це курс проти повернення народові його ідентичности, і цим займались 300 років саме наймаліші люди" (Е.Сверстюк);

Дуже багато зужито чорнила, щоб розібратись у кардинальному питанні, як розуміти вжиті Президентом слова “мова державна” і “мова офіційна”. Після цілого потоку заяв, стверджень, протестів, статей, появилось врешті “Офіційне роз’яснення терміну ‘офіційна мова в законодавстві’”, підписане Олександром Тараненком, директором Інституту Української Мови Національної Академії Наук. Там читаємо:

“Виходячи з історичних і мовнокультурних особливостей формування етнічного складу населення України, де кількісну перевагу на всій території (крім Криму) становлять українці, роллю державної, а тим самим офіційної мови в Україні, має виконувати одна мова — українська. Це зафіксовано в нині чинній Конституції України. Крім того це є історично виправдано, статус державної мови забезпечує українській мові поступове поширювання сфери її функціонування. Офіційне закріплення в законодавстві російсько-української двомовності і в умовах теперішнього явного переважання російської мови, означатиме для української мови фактичний занепад, що може спричинити міжетнічні конфлікти і внутрішньо-національний розкол”.

Після першої заяви Президента (літо 1994 року) надати російській мові в Україні статус “офіційної”, справа начебто притихла, але не завмерла. Ще кілька разів, при кількох нагодах там, в Україні, і тут, під час своїх візит, Президент заторкував це болюче питання, але вже дещо пом’якшено. В своїх інтерпретаціях намагався запевнити, що українська мова є державною, але він шукатиме якоїсь позитивної розв’язки цього складного питання. Розв’язку мовного питання в Україні, здається, він шукає у застосуванні державно-політичного принципу. Іншими словами, — це спроба етнічний принцип підпорядкувати територіальному. Ми ж за етнічний принцип, за яким український нарід на українській території має право суверена до своєї мови як державної. Щоб українська мова панувала в Україні, а не була справді наймичкою у рідній своїй хаті.

Відомий російський письменник-сатирик, М. Салтиков-Шчедрін, так характеризував програму московського імперіалізму:

„А программа наша вот какова:

Чтобы мы, мерзавцы, говорили, а прочие чтоб молчали.

Чтобы наши, мерзавцев, затеи и предложения принимались немедленно, а прочих желающих чтобы оставались без рассмотрения.

Чтобы нам, мерзавцам, житье было поладно, а прочим чтоб ни дня ни покрывки не было.

Чтобы нас, мерзавцев, содержали в холе и неженьи, а прочих всех в кандалах”

[А програма наша ось яка: щоб ми, мерзотники, говорили, а всі інші щоб мовчали; щоб наші, мерзотників, витівки і пропозиції приймалися негайно, а бажання інших щоб залишалися без розгляду; щоб нам, мерзотникам, життя-буття було поладне, а іншим щоб ні дня ні покривки не було; щоб нас, мерзотників, тримали у пестошах і голубленні, а інших усіх — у кайданах.]

ДОРОГЕ СЛОВО

З року в рік, в другу неділю травня, з особливим теплом відзначаємо свято — Матері.

На американському континенті свято матері започаткувала Анна Джервіс, а Конгрес ЗСА офіційно визнав “День Матері” в 1914 році 8-го травня. У День Матері виявляємо любов нашій людській Мамі. Нема дорожчого слова на світі, як слово — Мама... На згадку Мама — стає перед нашими очима рідна домівка, спокійне місце дитячого щастя і безжурности, притулок безпеки і святиня жертвенної любови. Ніхто в світі не в силі винагородити материнську любов — лиш один добрий Господь.

В радощах і смутку наша Мама завжди є нашою надійною опорою. Мама — перший учитель дитини. Вона учить дитину розмовляти з Богом, відрізнити зло і добро.

Нешасні ті діти, що втратили маму... Разом з мамою смерть забирає материнську любов і щастя дитини.

Наполеон свого часу сказав, що майбутність дитини залежить від виховання, яке дасть їй Мати. У легендарних законах Ману, старої Індії, пишеться: „Скрізь, де жінки користуються пошаною, Боги задоволені, коли ж їх ображають, то даремне благочестя“, і далі — „...батько стоїть вище сотень учителів, а мати — вище тисячі батьків...“

Слово — Мама дороге є в усьому світі, але мабуть найсвятіше, найщиріше є серед українського народу. Матір України була уособленням життя, виховницею, різьбарем твердих українських характерів, зберігачем гарних традицій, а також серцем і душею родини.

Українську Матір завжди шанували, і не дивно, що козацтво Запорізької Січі вибрало Матір Божу за свою Покровительку.

У літературі Тарасом Шевченком особливо яскраво виведені дві матері — Катерина і Наймичка Ганна. Катерина, змучена трагізмом особистого життя, заглиблена у власні страждання, топлячись, утікає від обов'язків матері, лишаючи серед шляху на людську поталу сина-немовля:

“Що йому зосталось, коли батько і не бачив, мати відцуралась...”

Ганна, яка так само перейшла душевні страждання покинутої, гна-

ної з рідних околиць жінки, живе лишень для свого сина. Находить гарну родину, яка усиновляє її дитя, наймається там на працю і все своє життя прислугує чужим людям, чужій жінці, яку її рідний син називає — Мамою. Життя Ганни - Наймички — це Служба Богові з її необмеженою добротою та щастям бути близько біля любого сина Марка, радіти його радістю і розраджувати в недолі. Вона — Мати.

Яке важне і вельми відповідальне покликання матерів — виховання дітей. Коли одного разу спитали матір Блаженної пам'яті Слуги Божого Митрополита Андрея Шептицького, що вона робила, щоби впровадити свої шістьох синів у люди, відповіла: „Що я робила, не знаю, ніщо не робила, я не мала ніякої системи, не притримувалася ніяких педагогічних правил. Я любила їх і старалася пізнати, яким кожний із них є. Ніщо інше — лише Богородице, Діво... Хлопець добрий, чемний, вчиться, слухає, є здоровий — “Богородице, Діво...” І навпаки — хлопець зле робить лекції, є непослушний, доказує, наражається на небезпечний випадок — знову “Богородице, Діво...”

Поклонімося глибоко тим матерям, котрі були безпомічними свідками своїх опухлих дітей, які вмирали з штучного голоду, створеного лютим окупантом у проклятих 1932 - 1933 роках. А також тим, що шукали замордованих своїх синів і дочок у катівнях КГБ, Сибіру й російської Півночі, і тим, що виряджали в українське військо, і тим, що ніколи не побачили їх. А також шана матерям, що стараються в чужому морі вдержати родинний український острів, і тим, що самотньо доживають віку у чужих, непривітних старечих домах. І все те, гарне й високе, що містить в собі слово “мати”, віддане достойно у вірші Миколи Лукива “Матері”. Ось цей вірш:

*За все, що маю, дякую тобі, За все, що маю і що буду мати.
Ночами сняться зорі голубі і вишні білі на причілку хати.*

*Немов пилинку, світ мене крутив, Ловив я мрію і мету високу.
Пробач мене, що тяжко завинив,— Лишив тебе на старість одиноку.*

*Та й що я знав, коли із дому йшов, Хіба я міг в ту пору зрозуміти,
Яка святина — мамина любов, Яка то мука, як лишають діти?*

*Аж от тепер, коли я батьком сам, І час прийшов стрічать і проводити,
Я знаю ціну тим святим сльозам, Які тобі судилося зазнати.*

*Тому і сняться зорі голубі і вишні білі на причілку хати.
Тому спішу подякувати тобі За все, що маю і що буду мати.*

Наталія КІБЕЦЬ

ЗИМОВИЙ ЦИКЛ СВЯТКУВАНЬ

„Пізнай самого себе!“

(Сократ)

Знову, дякуючи Богові, стоїмо на порозі святкувань Різдва Христового, Нового Року, Водохреща, але не лише тут, у діаспорі, а Україна вже п'ятий рік зустрічатиме День Народження Христа, Спасителя Світу, з Богослужбовими відправами в церквах, згідно наших українських традицій. Слава Богу, минули вже ті часи, коли напередодні цих свят комуністичний безбожницький окупант у „червоних кутках“, на виробництвах, у школах і клубах, улаштував антирелігійні вечірки з, по жаль, Боже, рефератами, п'єсками-агітками, з карикатурами „буржуїв“ і „куркулів“, із спотвореними постатями священиків з наперсним хрестом на грудях. Все це робилося для молоді, яку ворог християнства намагався перевиховати на свій кшталт, на свою подобу і вдачу. Московсько-комуністичний уряд руйнував наші Церкви — історичні пам'ятники архітектури й культури, роблячи з них купи битої цегли або склепи — сховища, а в кращому випадку — антирелігійні музеї. Нищив українські, з цими святами пов'язані, звичаї, називаючи їх за Марксом „опіумом народу“, нищив пам'ять про тих, хто будував ті церкви: нищив мову, фізично знищував церковних провідників-ієрархів і всіх, що інакше думали. Окупант намагався знищити історію і побут українського народу; він розривав могили і скарби з них забирав — присвоював собі, які ще й досі не повернулися до рук власника, України.

Ворог старався виховати молодь у дусі Павлика Морозова, донощика і батьковбивця. Але, дякуючи бабуням по родинах, не зміг ворог цілком вихолостити душі дітей; вони вели подвійне життя: дома, і в школі або на праці. Пам'ятаю, тихцем велися приготування, тихцем святкувалося і, як казку, слухалося розповідь бабуні після пісної Вечері, як то воно було за старих „поганих“ часів. І ми, покидаючи Рідну Землю, вивезли у своїй пам'яті й серці цей наш скарб — наші прапрадівські звичаї. Навіть на чужині, в таборі ми старалися дотримати ці звичаї. Оселившись у країнах нашого поселення, ці звичаї

принесли ми з собою сюди; тож у кожній українській хаті навіть вже покоління, роджене тут і з мішаного подружжя, намагається зберігати звичаї своїх батьків і дідів, традиційно готуючись до свята, готуючи традиційні страви, співаючи коляди й щедрівки, без них і свято не свято.

Що ж то за звичаї, про які ми так піклуємося і стараємося плекати і передавати з роду в рід? Постараюсь у загальних рисах декому пригадати, а декого познайомити з історією їх виникнення. Хто зацікавиться глибше ними, той знайде відповідну літературу. Це дуже просторий матеріал і в одній статті годі весь його викласти.

При вступі цієї статті є вислів Сократа: „Пізнай самого себе!“. За Т. Шевченком це виглядає так: „Що ми? Чий сини? Яких батьків?“ І дійсно, коли поставити питання, чи знаємо ми себе? Чи знаємо свій нарід, його історію, культуру, його предковічні прагнення, бажання, ідеали, його душу? Трудно на все це відповісти. Бо дійсна письменність у нас почалась лише в XI столітті по Христі, і стародавні наші звичаї почались записуватися щойно у наших середніх віках. Інакше було в античній Греції, де на творчості Гомера „Іліяда“ і „Одіссея“ виховувалась грецька молодь. На Заході, у великій імперії Карла Великого народну творчість почали записувати у VIII столітті. І не дивно, що багато істориків Заходу, навіть із світовими іменами, як Шлєсер (1735-1809), написали про Східньо-Європейську рівнину, як про „дику й порожню“ перед Хрещенням Руси-України.

Подібної думки були й інші західньо-європейські філософи, а окремі з них навіть прийшли до думки, що слов'янські народи меншевартісні, бо не мають, мовляв, своєї стародавньої культури... Звичайно, хоч це й писали люди, відомі науковці, але вони не знали нашої історії, ані психіки нашого народу, і не знали, що численні чужоземні історики, починаючи з античної Греції, як Геродот (V століття до Христа) чимало увагу приділив Скитії, а тим і нашим пращурам, нашій первісній культурі. Крім нього були Прокопій Кесарійський (VI вік по Христі), Лев Диякон, Маврикій, Гіппократ, Менандр та інші. З арабських письменників та істориків — Ібн-Фадлан, Масуді; готський історик Йордан і багато інших. Наприклад, Прокопій Кесарійський зхарактеризував пращурів українських, антів, так: „... Вони визнають владикою всіх Єдиного Бога, що посилав блискавку... Шанують річки, німф та деякі інші божества. Жертвують їм усячину і з тих жертв ворожать собі...“ Вони чимало записали і задокументували про слов'ян, зокрема про наших далеких прапрадідів.

Проїшли віки. Сталося багато зрушень у світі — ідеологічних та соціальних змін. Ми багато втратили найцінніших здобутків нашої ранньої культури — фолкльору, звичаїв, дохристиянської віри та

вірувань. Чимало з того теж збереглося, але воно пройшло до нас крізь морок віків, затемнилося, наверстувалося, змінилося.

Для майбутніх дослідників, особливо зараз, коли маємо вже свою Державу, є дуже важним продовжувати досліджувати нашу праісторію і подавати її у вірному насвітленні. Те, що збереглося, треба досліджувати, вивчати і занотовувати, якщо хочемо, щоб інші пізнали нас, ми самі мусимо пізнати себе, пізнати свій народ.

Кожна дія, кожний народний твір, як колядки, щедрівки, побажання, гаївки, купальні пісні та звичаї, Андрія — Калити, зажнивні, обжинкові пісні й інші — все це було колись молитовними магічними діями й словами: все це розкриває душу, чуття, віру, вірування, бажання, прагнення, життя та ідеали наших пращурів.

Вчені такі, як Срезневський, Цертелєв, Бодянський, Котляревський, Максимович, Костомаров, Метлинський, Потебня, Огієнко, та багато інших розглядали народну творчість та традиції в стародавніх джерелах, що дійшли до нас. Вони намагалися глибоко дослідити світогляд наших пращурів дохристиянської доби, який, до деякої міри, і досі панує поруч християнського світогляду. Наші далекі предки були близькі до природи і вірили в неї, бачучи, що все в природі народжується, живе й вмирає; вся органічна і неорганічна природа думає, розмовляє поміж собою та з вищими надприродними силами. Але все це діється тоді, коли людина не бачить і не чує. Вони вірили, що увесь світ населений силами-духами, втіленими в той чи інший образ. Вони уважали, що більшість цих сил є прихильні до людини й добрі... Усі надприродні сили можна умовити, примусити, з'єднати на добро людини. Неприхильні сили можна відвести, унешкодити. Всього цього можна досягнути силою магічних дій та слова. Такий світогляд, що все в природі має душу, називається анімістичним світоглядом. В наслідок анімістичного світогляду природно виникла магія, магічні дії, чаклування, ворожіння, заклинання, голосіння та приказування за покійниками, заговорювання тощо: усі наші співи, як коляди-щедрівки, та ігри, як гаїлки-гаївки, чи свята, як Андрія, Купала, обжинки, родинні та інтимні звичаї, цілком побудовані на основі анімістичного світогляду — магії дій та слова. Адже у сиву давнину наші пращури вірили головне у небо, як у найвищу силу. На небі життєдайне сонце — син неба Сварожич, місяць, зірки... З неба і доля приходить... Вогонь — життєве тепло, а цілюща вода — дощ. І хоч нашу дохристиянську віру прийнято називати „поганською“, але в дійсності вона була близька до Творця, Сотворителя Світу — Творця всієї природи. Тому її усі свята, культ і ритуали в Україні-Русі були пов'язані з рухом — поворотом сонця на весну, літо, осінь, зиму, зі збільшенням чи зменшенням тепла, із змінами тягlosti дня і ночі.

Є здогади, що в давнину, ще до приходу скитів у Чорноморщину, тодішнє населення, що пізніше прийняло назву Русь-Україна, посилало щороку трьох дівчат з хлібними вінками й овочами (плоди урожаю) до храмів Зевса і Аполлона в Грецію. Певно і сусідство Руси-України з греками, які мали колонії над Чорним морем, могло сприяти грецьким впливам. Треба також відмітити, що Різдвяні звичаї в усій Україні (Наддніпрянина, Волинь, Галичина, Буковина, Закарпаття) мають один характер, хоч південні землі України зазнали дещо впливів і орієнтальної культури. В силу природних умов Південь не був спроможний затримати усі тонкощі нашої культури, наших обрядів, натомість тут збереглися все таки цікаві фолкліорні особливості, які інколи дуже тяжко пояснити.

Греко-римські зимового циклу святкування були: Врумалії (свято на честь Діоніса, бога врожаю, від 24-го листопада до 17-го грудня, що відповідає нашому „Андрієві“ та „Катерині“. У наших предків це свято носило назву „Калита“); Сатурналії (на честь бога Сатурна, від 17-го грудня до 24-го грудня), це відповідало тодішньому святу „Корочуна“, що замінилося Святами Різдва Христового; Воти — від 24-го грудня по перше січня (це відповідало в старовину „Маланкам“, „Василеві“, „Новому Рокові“ (Сільвестрові), „Щедрому Вечорові“. І врешті йшли Календи (перший день місяця року) — це тодішні „Щедрівки“, „Голодна Кутя“, звичайно, близько цього „Водохрещі“ (Йордан). Хоч свята зимового циклу наших предків і збігалися часом з грецькими святкуваннями, але вони мали свій зміст, свій дух — свою мітологію. Окремі науковці, в тому — відомий учений Потебня, зазначають, що у далекому минулому свято Корочуна — Коляди відбувалося в березні місяці. Тому частково і пояснюється зміст коляд-щедрівок, куди входять і осінні жнив'яні обряди, згадуються бджоляні та інші господарства, весняні обряди Першої борозни, Першого засіву; бачимо в колядах та Різдвяних звичаях також шанування духів померлих.

Слово Коляда — пояснюється різно: найбільше підстав є за те, що „Коляда“ — це назва Нового Року. Академік Михайло Грушевський і ряд інших попередників-істориків та етнографів стоять за тим, що слово „Коляда“ грецького походження.

Назва „щедрівка“ від „щедрого бога“ — Сонця, що напередодні Нового Року уночі невидимо сходить на землю у хату господаря (у клуню, хліві, обори, стайні), разом з духами померлих, і віщує свою щедрість — багатий урожай. А Щедрий Вечір та щедрівки і є ті магичні дії та співи, якими чаклують, прихиляють щедрого бога дати в Новому Році добрий урожай.

Дослідники колядок-щедрівок зробили деяку класифікацію їх відповідно до змісту: у філософічних фігурує космічне море, острів —

камінь на морі, світове дерево — образ космосу — всесвіту; птахи деміюрги — творці світу. Образ космічного, одвічного дерева фігурує у багатьох народів світу; у наших колядках-щедрівках таким деревом є яблунька або явір. Птиць деміюргів заступають голуби або ластівки. З прийняттям християнства — вічне дерево знаменує собою Христос, а деміюргічний мотив будови світу перетворюється в будову Церкви. Світоглядovo-мітологічні колядки-щедрівки — хвальні, в них червоною ниткою проходить віра в надприродні сили та фігурує мітологія і хвала цим силам. Лицарсько-дружинні — період племінного життя, після родового побуту перед ранньою князівською добою. Історичні — дружинно-князівська рання доба. Походи і чесноти князів. Пізня княжа доба. Початок християнства. Період двовір'я — дуалізм: віддзеркалює злиття трьох гостоньків анімістичного світогляду з трьома гостоньками християнського світогляду.

*.... Перший гостонько — ясне сонечко,
Ясне сонечко — Сам Господь Христос!
Другий гостонько — ясна зірниця
Ясна зірниця — Пресвята Діва!...*

Наші пращури в перший, ранній період християнства змінили Ясне Сонечко на Христа, Божу Матір та апостолів, головне Петра-Павла, яких сприймали в більшості як одну особу. Або:

*„..... Ой у полі плужок оре!
Щедрий вечір, добрий вечір
Добрим людям на здоров'я.
За тим плужком Господь ходить,
Щедрий вечір...
Святий Петро поганяє (помагає),
Щедрий вечір...
Божа Мати їсти носить,
Щедрий вечір...
Їсти носить, Сина просить,
Щедрий вечір...*

Тут у багатій художній формі поєднано анімістичний світогляд з християнським у формі алегоричній. Бог, Всюдисущий, освячує працю, благословляє її; Мати Божа просить Сина — Вона є заступниця перед Богом за людей. Процес сприймання нового християнського світогляду проходив в Україні-Русі дуже повільно. Про Христа, Божу Матір, Апостолів, народна уява на основі біблійних сказань створює так звані

Апокрифічні коляди та пісні, в яких зустрічаємо анахронізми, чого не помічали і не знали самі їх творці. В апокрифічних колядах нема господарських або інших мотивів, лише релігійно-казкові.

Поскільки християнська Церква не прийняла апокрифів взагалі, вона безумовно не могла прийняти й апокрифічних колядок. На початку християнська Церква не схвалювала „поганських“ мотивів у колядках, а пізніше Синод Московської Церкви вів нещадну боротьбу в Україні взагалі з колядками-щедрівками, яких у Росії нема, але вікові традиції, українські, — плід тисячолітньої культури, ніхто не був спроможний знищити. Так Церква мусіла погодитися на коляди, коляди релігійного змісту. Богогласник був створений духовними отцями в кінці XVIII і на початку XIX століть. Мелодійний тон співу, емоційна євангельська основа, високі моральні та релігійні мотиви захоплювали віруючих християн. Колядувати ходили по хатах на Різдво і це сприяло прищепленню коляд „Богогласника“ серед народу.

Поруч з євангельськими мотивами, проте, починають у колядах ширитися і національні. І, як у всякій народній творчості, колядки релігійного змісту згодом дістають національно-політичне забарвлення.

Вифлеєм до деякої міри стає українським селом, де на тлі великих ідей Христа показано українське життя, прагнення народу до волі, до визволення: „Глянь оком щирим, о, Божий Сину, на нашу землю, на Україну... Зійшли їй з неба дар привеликий, щоб Тя славили во вічні віки“, або: „Даруй долю, верни волю нашій Неньці Україні!“

До складу Соняшного кола зимового циклу свят входило свято Щедрого Бога, що прибрало назву „Маланки“, „Щедрівки“. З новорічних свят „Маланки — Щедрівки“ та з „Василя“ ми пізнаємо прадавні дохристиянські вірування з притаманними анімістичному світоглядові магічними діями та словесним чаклуванням. Яку назву мали ці новорічні святкування в наших прашурів, на жаль, докладно не знаємо, але, судячи зі змісту приспіву — „Щедрий вечір“, мабуть, що у передхристиянські часи це свято й носило назву „Щедрого Бога“.

У давнину Новий Рік — це було величне релігійне й громадське свято. У часах похристиянських Новий Рік не є релігійним святом, але Богослужба на Новий Рік відмінна і присвячується Св. Василеві. Правиться Літургія Василя Великого, а не Іоанна Золотоустого. Українська Церква має свій Новий Рік 14-го січня. Ці Новорічні традиції цінні для нас тим, що вони дійшли до нас з глибокої давнини, з дохристиянських часів, з доби родового побуту. Український народ зберіг до наших днів повно й цільно основи своєї ранньої культури, зберіг, не зважаючи на багато різних перешкод.

Свято Йордану, що припадає за старим календарем на 19-те січня, є

кінцевим святом у низці зимових свят. Йордан — це окреме свято, мало пов'язане з іншими, і не має багато спільного з „Голодною кутею“, хіба те, що подаються на Йорданський Свят-Вечір страви з „Голодної куті“. Яку назву носило це свято в часи родового побуту, на жаль, не знаємо. Не знаємо теж, який зміст вкладали наші пращури у це свято. Воно цілком християнізоване. І сама назва вже біблійна, хоч основні контури цього свята всеж збереглися.

Свято „Йордана“ відбувалося обов'язково вночі й свячення води мало закінчитись до схід сонця. Основні ритуали проходили на річці, на озері, на ставку, і це проливає деяке світло, кому саме це свято у своїх початках було присвячене.

Роблю припущення, що Йордан-Водохреща — це свято чистительці й святительці давнини — воді, вигнанню зими та вшануванню і прискоренню приходу весни. Випускання голуба чи іншого птаха під час освячення води, що їх ми маємо зараз у нашій традиції після християнізації, були правозвісником неба, прилету птахів з вірію, прискоренню приходу весни. Вірування, що у новорічну ніч та водохрещенську відкриваються небеса для весни і води, що скоро підуть на землю „дрібні дощики“, — мають свої сліди у святому письмі „Небеса одвертси“, тобто небеса відкрилися.

Слід вивчати стародавній фолкльор. Таке знання збудить у душах молоді любов до свого народу, до своєї сивої давнини, до своєї вітчизни, яку після довгих літ неволі тепер відновлюємо, ставимо на ноги і закріплюємо її досягнення, щоб у недалекому майбутньому з гордістю стати нарівні з культурними народами світу.

Використані матеріяли:

- „Повість Временних літ“
- П. Куліш. „Записки о Южной Руси“
- проф. Потебня. „Объяснение малорусских и сродных с ними пѣсен“
- М. Грушевський. „З історії релігійної думки“.
- проф. І. Огієнко, С. Килимник, О. Воропай та інші.

Леся УКРАЇНКА

Ні, я покорити...

(Уривок)

*Ні, я покорити її не здолаю
Ту пісню безумну, що з туги повсталала,
Ні маски не змію накласти на неї,
Ні в ясну одежу убрати не можу, —
Б'є чорними крильми, мов хижая птиця,
І раниць, як тільки я хочу приборкати
Її силоміць. Гей, шаленая пісне!
І в кого вдалась ти така непокірна?*

Наталія ВЛАСКОВА

КИЄВО-ПЕЧЕРСЬКА ЛАВРА

(розповідь „гіда“)

Багатьом відома назва Києво-Печерська Лавра. Це чоловічий монастир, який міститься в південно-східній частині Києва. Лаврами називали великі, багатолюдні і впливові монастирі, особливо виділені за значенням, старовинністю, з великою кількістю святинь. Києво-Печерському монастиреві титул Лаври був наданий в кінці XVI століття.

Історія монастиря сягає в далеке минуле. Його поява була пов'язана з введенням християнства на Русі-Україні. В кінці X століття християнство стає державною релігією Київської Русі.

Києво-Печерський монастир був заснований Митрополитом Іларіоном в XI столітті. Першу згадку про нього ми знаходимо в „Повісті временних літ“ літописця Нестора. Під 1051 роком було записано, що монастир був утворений у Дальних печерах ченцями свв. Антонієм і Теодосієм, а також 12 їх христовими братами. Монастир мав підтримку київських князів. За кошти, які ними виділялися, почалося будівництво церковних і громадських споруд.

Архітектурний ансамбль Києво-Печерської Лаври складався на протязі багатьох століть, але забудова території монастиря не було одночасною. Найбільш інтенсивно зводилися кам'яні споруди в XI-XII століттях і в XVII-XVIII ст. Не всі пам'ятки архітектури періоду Київської Русі збереглися до нашого часу. Деякі були знищені ворогами, інші пошкоджені частково, але пізніше відбудовувалися і оформлювалися згідно з новими художньо-естетичними вимогами.

Після пожежі в 1718 році архітектурний ансамбль зазнав великих змін і відбудовувався в стилі барокко. В такому вигляді більшість споруд збереглася до сьогодення.

Всі пам'ятки творять єдину художню цілісність, вони гармонійно з'єднані з мальовничими берегами чудового Дніпра. Стрімкі золоті верхи силуети з білизною мурів чарівно вписуються в буйну зелень, гірський рельєф і створюють неповторну художню картину.

Троїцька надбрамна церква

Над головним входом у Києво-Печерську Лавру височіє Троїцька церква — унікальна пам'ятка давньоукраїнської архітектури XII століття. Вона збудована у 1106-1108 роках і досить добре збереглася, але трохи перебудована в кінці XVII — на початку XVIII століть, за часів гетьмана Івана Мазепи. Троїцька надбрамна церква наприкінці XII ст. ввійшла в систему оборонних споруд як сторожова вежа.

В першому ярусі двоярусної будівлі розташована головна, так звана Свята брама, орієнтована на схід, туди, де сходить сонце. Існує повір'я, що Божою владою з людини знімається один гріх, коли вона вперше переступає поріг монастиря.

На другому ярусі розміщена сама церква — невелика по обсягу, однобання, з багатим орнаментуванням. Роботу оздоблення фасадів виконав талановитий український майстер Василь Стефанович. В 1742-1744 роках брами церкви розмалювали мистці-малярі Іван Кодельський і Алімпій Галик. Останній раз їх заново розмалював на початку XX ст. мистець-маляр Сонін.

Щодо інтер'єру Троїцької надбрамної церкви, то тут залишилося малювання початку XVIII ст., виконане Іоаном Теоктистом, Алімпієм Галиком, Іваном Кодельським.

Троїцька надбрамна церква — це одна з найцінніших пам'яток давньо-української архітектури початку XII століття.

Келії соборних старців

Майже впритул до Троїцької надбрамної церкви зі східного фасаду примикають два ряди довгих кам'яних одноповерхових будівель. В минулому — келії соборних старців. Вони збудовані у 20-их роках XVIII століття і є характерними пам'ятниками української громадської архітектури XVII-XVIII ст. Довжина однієї споруди — 140 метрів, іншої — 64 метри. Вони являють собою тип українських кам'яниць — сіни з прилеглими до них кімнатами, де жили соборні старці.

Успенський собор

Домінуючу роллю в архітектурному ансамблі монастиря відігравав Успенський собор, руїни якого можна побачити в центрі площі. Він був збудований в XI ст. і є першою кам'яною спорудою в монастирі.

З 1073 по 1077 роки були зведені мури собору. Потім здійснено художнє оформлення майстрами з Константинополя, і в 1089 році церква була освячена і стала діючим храмом.

Під час багатовікової історії собор неодноразово зазнавав руйнувань, але потім відбудовувався знову і знову. Перший раз в 1240 році під час монголо-татарської навали, і знову в 1718 році він горів, коли Лавру охопила велика пожежа.

Після реконструкції у XVIII столітті, храм набув вигляду великої двоярусної семикупольної церкви, якій притаманний так званий стиль українське барокко, з багатим зовнішнім і внутрішнім оздобленням. В такому вигляді храм проіснував до 1941 року; він був висаджений у повітря комуністичним підпіллям, коли німецькі війська увійшли у місто. Перед цією подією московське керівництво вивезло до своєї столиці, як це було їхнім звичаєм, найцінніші експонати Успенського собору: дивовижні оправи із коштовних металів євангелій, ікон, витончене церковне начиння, люстри, дарохранильниці, колекції церковного одягу й інші.

З давніх часів Успенський собор був місцем поховань київських князів, литовських і українських вельмож, політичних діячів, вищого духовництва і воєначальників. Всього існувало близько 300 поховань.

Руїни на площі — це все, що залишилося від перлини української архітектури. У держави і в Української Церкви зараз не вистачає коштів, щоб здійснити повну реконструкцію і реставрацію Успенського собору.

Велика Лаврська дзвіниця

Вона розташована поряд з Успенським собором, струнка і витончена, сягає в височінь. Дзвіниця збудована за проєктом визначного пруського архітекта доби рококо Йогана Г. Шеделя у 1731 — 1744 роках. За висловом незабутнього Миколи Зерова, дзвінниця — це „Шеделя білоколонне диво“. Вона являє з себе восьмигранну чотириярусну вежу, увінчану золотою банею з позолоченим хрестом. Висота дзвіниці 96.52 метри (на той час — це була найвища дзвіниця в Європі), діаметр підвалини 25 метрів, товщина мурів 1-го ярусу 8 метрів. На будівництво було використано п'ять мільйонів цеглин.

На I-му поверсі було сховище монастирського начиння, на II-му поверсі розміщена бібліотека, на III-му — майданчики, щоб дивитися. Також на III-му поверсі містилися відомі лаврські дзвони загальною вагою понад 6 тисяч пудів (приблизно 72,000 кг).

Одразу після закінчення будівництва на IV поверсі був розміщений годинник (куранти). В 1903 році були створені нові куранти, які діють до наших часів. Годинниковий механізм має вагу 4.5 тони і з'єднаний із системою дзвонів, сім з них грають кожних 15 хвилин мелодійний передзвін, а восьмий — кожну годину сповіщає час.

Дзвіниця має неповторні архітектурні форми і величний силует. Вона розміщена в центрі Києво-Печерського монастиря і гармонійно поєднує його споруди в один архітектурний комплекс, домінуючи над ним.

Трапезна церкви

Поряд з Успенським собором можна побачити цілий комплекс будівель — це Трапезна палата і Трапезна церква. Вони були споруджені у 1893-1895 роках в стилі візантійських храмів.

Трапезна палата являє з себе велику простору залю з двома рядами колон, виконаних в античному дусі. Функціональне призначення споруди — палата для прийому: високі духовники монастиря приймали тут членів царської родини та інших достойних гостей.

Зі східної сторони до Трапезної церкви впритул збудована квадратна двоповерхова церква, яку увінчує велика сферична баня, що має діаметр 20 метрів і 5 золочених голів.

На початку ХХ століття Трапезна церква була розмальована видатними українськими художниками Іжакевичем, Лаковим, Поповим за проєктом відомого архітекта Щусева на біблійні мотиви. Найбільше враження справляє мармуровий іконостас, який зберігся бездоганно. Виноградна лоза — відомий атрибут Христових притч — чудово відтворена руками українських майстрів, — це неперевершений зразок художньої різьби на камені. На дверцятах воріт іконостасу розміщені ікони святих, виконані Іваном Іжакевичем, керівником лаврської школи іконопису.

Як невід'ємний компонент інтер'єру церкви чудове враження справляє ажурне золочене панікадило легкістю й елегантністю своїх форм. Його вага при цьому складає приблизно 0.5 тонни.

Видовий майданчик

З видового майданчика відчиняється велична панорама Нижньої Лаври з унікальним архітектурним ансамблем XVII-XVIII століть на тлі мальовничої природи.

Над лабіринтами Ближніх печер розташована церква Воздвиження Хреста Господнього, яка збудована в 1700 році за гетьманування Івана Мазепи в стилі українського барокко XVIII ст. з трьома золотими банями. Поряд з церквою в 60-их роках XVIII ст. збудована двоярусна дзвіниця над галерією до Ближніх печер.

Вдалині можна побачити ще дві церкви, але вони розміщені вже над

лябіринтами Дальніх печер. Перша — церква Різдва Богородиці, збудована в 1696 році на місці дерев'яної церкви цієї ж назви з початку XIII ст. Вона має сім золочених бань. Розмалював церкву Клятківський, але згодом малювання загинуло через погані умови зберігання, і досі не реставроване.

Друга церква — однобанна, має назву Аннозачатіївської, вона споруджена в 1679 році і має срібний вівтар і непогане малювання, нещодавно відтворене.

Лаврські печери

Перші згадки про Лаврські печери можна зустріти у творі Нестора-літописця: спочатку тут оселився чернець св. Антоній разом з дванадцятьма братами по вірі. Їм сподобалися лябіринти Дальніх печер, які з'явилися в далекі-далекі часи. Історики зараз називають приблизну дату появи печер — III тисячоліття перед народженням Христа.

Після прийняття християнства на Русі-Україні в деяких печерах були засновані православні монастирі. Одним з таких і був Печерський монастир. У 1240 році під час монголо-татарської навали печери були місцем сховища киян.

У теперішній час Лаврські печери — це дві складні самостійні системи підземних ходів у вигляді тунелів, висотою приблизно 1.5 — 2 метри. Довжина Ближніх печер — 228 метрів, Дальніх — 280 метрів.

На головні коридори в деяких місцях виходять брами, за якими знаходяться невеличкі порожнечі, келії, трапезні, церкви. В Дальніх печерах розміщені дві церкви, в Ближніх — три церкви. Вони мають вигляд ніш висотою 2 метри; стелі їх підтримуються мармуровими колонами. Кожна церква має мідні золочені іконостаси.

Ще й зараз у мурах печер можна побачити чимало засклених віконць різної форми, за якими знаходяться невеликі келії, де в самоті жили і молилися ченці — схимники, затворники. Вхід замурували назавжди цеглою, а їжу передавали крізь віконце. Так, наприклад, чернець Ісаакій проіснував таким чином сім років.

Лаврські печери використовували як місце поховання вищого духовенства, князів, мучеників, народних героїв, всіх, кого вводили до сонму святих. Згідно зі статутом ченців монастиря, людину, яка вмирала, загортали в святкове вбрання і на другий день ховали в нішах печер. Через деякий час було помічено, що трупи муміфікувалися (нагадують нам зараз мумії єгипетських фараонів) без застосування чарівних мастей. Це явище має місце завдяки мікроклімату, який створився в печерах: низька температура — приблизно 13° Цельсія,

суха, порувата порода висмоктує вогкість з тіла і воно не розкладається, а муміфікується. Таке пояснення наукове (і матеріялістичне), є і інше. Для віруючих людей це було чудом, великим чудом, і почалося паломництвом до святих мощей, розміщених у лябіринтах-печерах Печерської Лаври. Існує легенда, що під час значного напливу відвідувачів голови мощей виділяють так зване „цілюще миро“ — невідому науці за складом рідину, яка нібито може вилікувати від тяжких хворіб захистити від лиха. Але вчені вважають, що це тільки повір'я.

Зараз у печерах нікого не ховають, але поховання святих приковують увагу відвідувачів своєю незвичайністю і таємничістю.

Пам'ятки архітектури, про які розповідалося, — це далеко не всі історичні цінності, які розташовані на території Києво-Печерського монастиря. Багаточисельність церковних і громадських споруд і будівель, складна багатовікова історія, повернення території заповідника у лонах християнських інститутів — це все ставить Києво-Печерську Лавру на одне з провідних і важливих місць в ієрархії Української Православної Церкви.

Алла КОССОВСЬКА-ДАВИДЕНКО

ДЕРЖАВНА ВІЗІЯ

Чую я голос віщий:
"Тихо, вродилась Дитина!
Чвари покиньте відвічні
В цю урочисту хвилину".
Тихо, вродився Спаситель
В хижі убогій. Мерщій,
Люди, Йому принесіте
Царські дари:
Мудрости ладан пахучий,
Мирро соборної згоди,
Злото любови пекучої
До свого народу! —
Чую я: спів урочистий
З неба осяйного лине:
"Діві вклонітесь Пречистій
і Матері Україні!
Люди, щасливі ви нині,
Слава, співайте, слава!
Днесь народилась на сіні
Ваша Держава!"

Богдан ЛІСЬКИЙ

З ДІЯЛЬНОСТІ УКРАЇНСЬКИХ СТУДЕНТІВ У ХОРВАТІЇ

(1920-1945)

В часі, коли відзначаються ювілеї української державности, потрібно пригадати і тих, які мріяли про ту державність, боролися за неї, за неї поклали своє життя. Одна з таких груп українських патріотів були і українські студенти, котрі студіювали і жили у Загребі. Про них дотепер дуже мало писалося, бо це для комуністичної системи в колишній Югославії була тобою тема, а для українських істориків на Заході — недоступний матеріал. Проте, часи вже змінилися, комуністичні системи Югославії та Советського Союзу розпалися. Хорватія стала незалежною вільною державою, а і Україна — міжнародно визнана, і ця тема обов'язково мусіла б притягти увагу українських істориків та бути в належний спосіб вивчена, а внесок, який дали українські студенти до будови української державности, має знайти своє місце в загальній українській історії того періоду. Тому ця стаття є тільки спробою дати ініціативу цій праці та віддати пошану всім з Загребу і Хорватії, які дорого заплатили за свою віру в ідею вільної і самостійної України.

Тепер перейдемо до розгляду праці українських студентів у Загребі між двома світовими війнами, їхньої діяльності під час війни 1941-45 років і їхньої долі, але спочатку потрібно коротко сказати, що українці на тих просторах південнослов'янських земель з'являються кілька разів. Перші почали поселятися 1745 року в Бачці родини з південно-східної Пряшівщини¹. Після зруйнування Запорізької Січі російським генералом, сербом Петром Текелієм, в угорському Банаті перейшло на австрійську сторону приблизно 8000 запорожців і тут промучились під тиском австрійської урядовщини до 1812/13 років, коли то повернулися на Дунай². З кінцем XIX і початком XX століть прибували економічні емігранти з східної Галичини і Закарпаття до Боснії та Славонії³. На початку двадцятих років там опинилося дуже численне Кубанське Козацтво і гурток студентів із Західноукраїнських і окремі представ-

ники із Східньоукраїнських земель⁴.

Ці українські студенти, прибувши до Кололівства сербів-хорватів-словенців (пізніша назва Югославія), розмістилися переважно у Сербії, бо в минулому українці мали більше контактів з сербами, а менше з хорватами, словенцями і іншими тамошніми народами⁵. Однак, це було тільки на короткий час. Студенти незабаром зрозуміли, що серби найменше прихильні до українців від усіх південослов'янських народів і що сербський та український народи розійшлися у відношенні своїх національних інтересів і перебувають на зовсім протилежних позиціях. Український національно-визвольний рух хотів визволення своєї етнографічної території і об'єднання тільки українських земель в одній державі та бачив найбільшого противника своєї самостійності в Росії. Сербський націоналістичний рух і сербська держава, керуючись *Начертанням* Іллі Грашанина з 1844 року — програмою будови однієї сильної сербської національної держави на Балканах, собі поставив за мету привласнювання і сусідніх несербських земель. Вони брали приклад і захоплювалися експансіоністичною, завойовницькою та асиміляторською політикою царської Росії. Сприятливі обставини для сербів 1918 року і страх західньо-європейських країн від ширення більшовизму довели на Версальській мировій конференції потребу — вийти назустріч сербам і утворити Королівство сербів-хорватів-словенців (Велика Сербія). Тому серби, маючи таку позицію, не могли мати розуміння для намаганьгнобленого Росією українського народу здобути свою державу, національну. Йован Жуйович, голова Сербської Королівської академії наук, при нагоді відмови прохання членів української місії: Володимира Вербенця, Петра Франка і Володимира Ганьківського, бути прийнятими від українського народу до *Društva slovenske uzajemnosti* у Београді, 1919 року сказав: „...Ми, серби, адже вважаємо, що невинправдане прагнення деяких малоросіянів, щоб з України створити державу зовсім автономну, без будь-яких зв'язків з Росією... Причиною нам головною є, що находимо, поперше, що це розлучення не було б в інтересах народу малоросійського, друге, — що це було б проти інтересу найбільшої слов'янської держави Росії, і нашої сербсько-хорватсько-словенської держави і всього слов'янства“⁶. Українцям у Югославії, переживаючи наслідки такого сербського ставлення і поганого відношення влади до них, доводилося шукати друзів і однодумців у колі пригноблених сербами південно-слов'янських народів. Так прийшло до переселення українських студентів з Београду в Загреб і Люблян⁷.

В нових середовищах українців прийняли з теплотою і симпатіями, хоч це були міста в рамках тої самої держави і того самого політичного порядку. Тут вони здійснили те, чого не могли здійснити в Сербії, хоч з великими перешкодами з боку влади. Тут вони національно і культурно організувалися .

Перша українська організація у Загребі заснована 12-го грудня 1920 року як секція при хорватському католицькому академічному товаристві *Домагой* в домовленості з єпископом і народним депутатом д-ром Янком Шітраком. Вона числила шість членів, студентів, які постійно студіювали у Загребському університеті⁸. Із цієї секції виникла в 1922 році Українська Студентська Громада, якій після довгих митарств пощастило нарешті вліті 1923 року затвердити урядово статут. Українська Студентська Громада мала в роках 1922 і 1923 коло 20 членів — студентів з Галичини й України, а також з Бачки і Срему, і входила й до ЦЕСУС-а. Загребська Українська Студентська Громада була в 1924 році єдиною українською організацією, дозволеною в Югославії. Інші українські організації в цей час хоч і існували, але не мали затверджених статутів. Загребська студентська громада старалася, між іншим, відтягнути українських студентів з російської студентської організації в Загребі, де наддніпрянців було кілька сот, але це було досить тяжким завданням і більших наслідків не давало⁹. Окрім Української Студентської Громади, 29-го червня 1922 року створена *Просвіта*, яка дістала щойно в 1925 році офіційну реєстрацію для праці: *Просвіта* згуртувала українських студентів з Галичини, менше число з українських центральних земель та східних, і „руських“ студентів з Бачки і Срему¹⁰. Вона собі визначила мету: ознайомлення південних слов'ян з національними прагненнями українського народу, об'єднання українців в Югославії в одній організації та провадження культурної праці. Коли в двадцятих роках не вистачало фінансових засобів, то члени *Просвіти* ставили наголос своєї діяльності на перекладання різних творів з української на хорватську мову, писання до хорватської преси на українські теми та організування кількох концертів і викладів у Загребі. В тридцятих роках прийшло до пожвавлення й поширення праці, так що було засновано філії в місцевостях: Баня Люка, Козарац, Муїнци, Прнявор, Штрбці. Відпоручників *Просвіта* мала в місцевостях: Брезік, Гасва, Стара Дуброва, Детляк, Лішня, Камениця, Дев'ятина, Хорвачина, Сібінь, Каніжа, Дервента, Сараєво і Кучево. Українські студенти зрушили культурну діяльність і національно освідомлювали старшу українську еміграцію. Часті висилання книжок, часописів і закликів та живе листування спричинилися до того, що в 1934 році *Просвіта* мала вже 619 членів¹¹.

Діяльність загребських студентів у тридцятих роках, крім перешкодження самої югославської сербської адміністрації, зустрічалася і з опором російської білої еміграції і деканатів Греко-католицької церкви в Боснії. Російським емігрантам заважало кожне виділення українців в Югославії. Вони на різні способи хотіли доказати неіснування окремого українського народу і окремої української мови. Греко-католицьким деканатам в Боснії не сподобалося, що *Просвіта* гуртувала всіх українців, не зважаючи на релігійну приналежність, і бажала мати керівну

ролю між українцями в Югославії¹². Все це викликало сутички між югославськими українцями. У Боснії 1935 року засновано товариство *Українська Матиця*, різні греко-католицькі читальні (ім. Маркіяна Шашкевича в Козарцю, ім. Тараса Шевченка в Прняворі тощо), а в 1937 році в Загребському університеті *Студентське товариство Пробоєм* сполучилося з *Студентською Громадою* у нове товариство під назвою *Студентське Товариство Дніпро*.

Проте, не зважаючи на труднощі, опір і перешкоди (були вони з боку сербської влади), деяких греко-католицьких деканатів (у Боснії), або небагатьох культурних організацій, загребська *Просвіта* невтомно реалізувала свої завдання. В статті „Наше становище“, публікованій у *Вістнику УТП* у Загребі за травень 1936 року, між іншим, кажеться:

„Отже напором нашої праці в ділянці просвіти не є, може, милосердя у відношенні до наших членів, не є жадоба й ‘собі когось репрезентувати’, як це підсувають нам наші противники, бо ми сейчас у первочинах початої нами праці перестали трактувати її як самоціль. Ми уважали її одним із засобів на шляху визволення Української Нації, й то засобом, підпорядкованим найвищим ідеалам Нації. Бож і живемо ми в часах великих перемін, у часах переломових для нас, коли то події часто змінюються, коли доноситься до нас гуркіт нової назріваючої світової бурі, що знову могучим гураганом пронесеться по всіх усюдах, щоб відсвіжити затухлу атмосферу, щоб знищити все кволе й нездібне до життя, полишаючи місце тим, що життя приймають не як спокійну мандрівку, але як тверду, завзяту боротьбу за існування, за місце на землі. Чи ми переможцями чи побідженими вийдемо з цієї бурі, що пронесеться й на наших землях, — це виключно від нас залежить, від нашої підготовки, вироблення, від нашої свідомости, ясної мети й організованости. Тому то, в якій би це не було ділянці, ми мусимо заподати ливо підготовлятися до тих грядучих подій, що вирішать нашу долю, у всіх ділянках мусить у нас закипіти молодецька праця, що промощує нам шлях до нашого кращого майбутнього. Під цим кутом глядимо ми на нашу просвітну акцію, під цим кутом й на будуче її вестимо, закріплюючи серед наших членів ясну життєву, єдиносписаєму для нас як Нації, ідеологію, що її начальним кличем є: Самостійна й Соборна Україна.

„Якщо хочемо, щоб не впав на нас тяжкий проклін історії, якщо не хочемо, щоб у недалекій будучності, коли прийде до підсумків праці нашої еміграції на чужині, не записано нас у рубрику тих, що в тяжку годину для Нації лишилися глухими на її благання про рятунок, — тоді, коли в тяжких трудах всі зносили цеголку на будову великої будівлі, ми тут остали злочинно безчинні, задивлені лиш у власні користи, — якщо хочемо уникнути цього прокльону й пекучого сорому в обличчі скривавлених у визвольних змаганнях мільйонів, — ми муси-

мо всі як один об'єднатися під соборницьким прапором для жертвенної, завзятої, безперервної праці для нашої справи.

Під час існування Карпатської України загребська *Просвіта* організувала допомогу через Фонд Карпатської України. На жаль, ще не встигли закінчити збірку, як громом вдарила вістка про те, що малярські наїзники напали на Срібну Землю — Карпатську українську державу. Канцелярія Просвіти в Загребі отримала кілька листів з палким згошенням в ряди ОНОКС від тих, що мали гаряче бажання поспішити Карпатській Україні на відсіч¹³. Проте, студенти багато допомогли коло прийняття Січовиків і уряду Карпатської України. Про ті події у *Вістнику УТП* у Загребі, за березень-квітень 1939 року, було широко звітовано.

„Дня 21 березня ц. р. завітала до нас група Січовиків, що отряслись із першого оголошення та спішилися через Загреб — Відень на поле боротьби в Карпати. Із їх очей пробивав деякий жаль за покинутим насили полем боротьби над срібнолентою Тисою. Бо розум диктував їм покинути безвиглядний бій на рівнині беззахисній. А, не маючи змоги продертись через лінію малярів у гори, — заокруженим шляхом манджають вони у Відень, у центр нерозчарованих останнім ‘незаінтересуванням’ Гітлерової Німеччини українських борців. Вечір 21 березня провели загребські члени нашого Т-ва у приемній балачці з Січовиками. Гостей привітав в імені Президії УТП і українського студентства в Загребі п. Євген Мацях, бажаючи, щоб наші дорогі гості, перебравшись знову у вир боротьби, не забули покликати туди й нас — українську еміграцію з Югославії. Відповіді пана посла Першого Союму К. У., п. Дмитра Німчука, й секретаря Карпатської Січі п. Івана Рогача викликали незвичайно бадьорий настрій. Так і відчувалося, що геройські Січовики почуваються у Загребі, поміж нами, не емігрантами, але дорогими гостями одної української колонії. Дня 23 березня ц. р. вечером завітав до Загребу Президент К. України д-р Августин Волошин і Предсідник Союму К. У. й zarazом міністер освіти Уряду К. У. п. Августин Штефан, зо своїм почотом урядовців. Ранком 24 прийняв його Ексцеленція пан Президент представників УТП та українського студентства в Загребі. На святочній авдієнції привітав пана Президента, пана Предсідника Союму та пана Прем'єра Юліяна Ревая (що приїхав якраз тоді із Відня до Загребу) в імені українського студентства в Загребі п. Євген Мацях. Промовець заявив, що українська студіюча молодь в Загребі готова на поклик Батьківщини й віддає свої сили до розпорядимости Урядові Карпатської України. Пан Президент д-р Волошин і пан Міністер Штефан виїхали 30-го березня 1939 року із Загребу. Через Загреб уже переїхав перший транспорт, коло 90 біженців, у напрямі на Відень. В Югославії живе ще, ждучи на транспорт у Німеччину або Словаччину, понад 350 біженців, у тому багато геройських Січовиків, що не змогли пробитись до армії в карпатські верхи. Вони частково приміщені

ще на границі, а коло 200 люда перебуває покищо в найбільшій українській колонії в Бачці, Керестурі. Найновіші українські скитальці з незломною вірою в майбутнє рвуться до дальшої праці й боротьби за Україну. Бо це люди чину, котрі за три місяці тривання української влади на Закарпатті переродили цей край не до пізнання. Хоч їхній твір знову під ворожим чоботом, та відроджені Січовиками ідеали серед народних мас вже ніколи не затратяться. Бо першим словом, котрого українська мати на Закарпатті вчить свою малюсіньку дитину — є невмируще: Слава Україні!“

Це була одна з останніх значніших акцій українських студентів, членів *Просвіти*. Незабаром, після початих 17-го квітня 1940 року переговорів про встановлення югославсько-советських дипломатичних стосунків, прийшло до великого удару на *Просвіту* з боку сербської влади. На вимогу советської сторони в травні 1940 року арештована більша група провідних українців і вони під слідством сиділи кілька місяців у злочасній білгородській тюрмі Главнячі. В очах поліції, міністерства внутрішніх справ, дефензиви й других керівних югослов'янських чинників кожний українець був шпигуном (на користь Німеччини). Та хоч випущено було на волю провідний актив югослов'янського українства, національно-культурна праця попередніх років не поживилася¹⁴.

В тридцятих роках в рамках загребської *Просвіти* і тамошньої студентської української громади існував ще коєдукаційний пластовий гурток *Перелетні*, бо гурток не міг добитися до легальної праці. Він заснований у Празі в березні 1932 року. *Перелетні* згодом перетворилися в IX курінь старших пластунів СУПЕ. Вони провадили національно-пропагандивну працю серед югославських пластунів, влаштовували сходи, реферати, мандрівки-екскурсії, провадили просвітню працю серед тамошніх українських поселенців і приготівлялися до участі в південно-слов'янському Джемборі. Курінь *Перелетні* проіснував у Загребі три роки й зліквідувався в 1935 році. За цей час курінь багато зробив для пропаганди української справи й українського Пласту в Югославії. Найвидатнішим моментом в житті *Перелетних* була їхня участь в південно-слов'янському Джемборі в Загребі, де українці виступали з великим успіхом, але формально виступали спільно з чеськими скавтами. Із загребського куреня *Перелетних* у 1932 року відлетіло два члени до Бельгії, де 30-го вересня 1932 року в Лювені був заснований XII курінь старших пластунів *Першого листопада*¹⁵.

Про діяльність *Української Студентської Громади* в Загребі збереглося мало документів. Тому подаємо фрагменти з однієї з рідкісних статей, яка дає трохи більше інформації:

„І не лиш в Україні, але й поза нею на європейській та американській еміграції українське студентство починає відігравати щораз більшу роль і щораз виразніше впливати на хід нашої національної роботи

на цих теренах. Першу характеристику можна сміло примінити і до *Української Студентської Громади*, що, як секція (25 чоловік) при УТП в Загребі, докладає й свою цеголку до будови Самостійної Соборної Української Держави, йдучи слідами героїв-студентів з-під Крут, Базару, Львова й других, що високо несуть прапор визволення. Людців, що їх поведення з точки погляду націоналістичної моралі було злочинне, — УСГ радикально позбулася, а, слідкуючи за їхнім теперішнім поведенням, негідним Українця, з огидою вимовляє їхні імена. Виділ (Головна управа) веде свою працю на націоналістичних основах, сповняючи це завдання при допомозі націоналістичної літератури й рефератів, що їх виголошувано на ширших сходинах членства. Назовні проявлялась праця секції виступами власного хору під час влаштування імпрез: Першого листопада, Шевченківські академії, Свята Крутів та Свята проголошення Самостійности й Соборности Українських земель. На спеціальну увагу заслуговує муравлинна праця секції, що разом із УТП працює над піднесенням рівня національного життя українських поселенців у Югославії. (...)

„На день 3 травня (1936 року) скликала УСГ звичайні загальні збори. По złożенні звітів уступаючим виділом, по короткій дискусії й уділенні абсолюторії уступаючому виділові, вибрано новий виділ в ось якому складі: Осип Коропей — голова, Андрій Пелліх — заступник голови, Іван Яцусь — писар, Осип Мисак — скарбник, Василь Барицький — бібліотекар, Михайло Степчишин, Євген Мацях і Гриць Гарбачевський — члени надзірної ради. Збори ухвалили слідууючу резолюцію: *Українська Студентська Громада* в Загребі на своїх загальних зборах в дні 3.5. 1936 вітає ЦЕСУС і всі підчинені йому організації студентських організацій — ЦЕСУС, щоб він зміг гідно репрезентувати Молоду Україну на чужині¹⁶.

Також і про діяльність Студентського товариства *Пробоем* (пізніше Студентського товариства *Дніпро*) є дуже мало документів. У звіті Греко-католицького Прняворського деканату від 8-го травня 1939 року читаємо: „На щастя, виник розкол між загребськими студентами. Більшість їх заснувала своє друге товариство *Пробоем* на католицьких основах. Це товариство приготувало два концерти на Різдвяні свята в Прняворі і Дервенті, а крім того співало різдвяні пісні в церкві у Прняворі і Лишні. Успіх в Прняворі був великий. Ще на жодному влаштуванні не було таких відвідин. Чистий прибуток в сумі більше 400 динарів подарували студенти товариства *Пробоем* в користь будови церкви у Дервенті... Настали для нас сприятливі обставини, бо студенти з товариства *Пробоем* почали співпрацювати з Церквою“¹⁷.

З вибухом війни в Югославії і з проголошенням 6-го квітня 1941 року на території Хорватії, Боснії та Герцеговини Незалежної Держави Хорватії, студенти, згуртовані раніше в загребській *Просвіті*, яка пе-

первала діяльність, почали і відкрито політично організуватися. В Загребі вони створили Українське Представництво в НДХ на рівні посольства і собі поставили кілька завдань, а саме: 1) правно-консульярної опіки над українцями, 2) самооборони українських осель у Боснії і частково у Славонії, 3) вироблення пляну культурної автономії для українців у Боснії, Славонії і Сримі, 4) евентуальної допомоги українцям в областях колишньої Югославії, тотально окупованих німецькою військовою адміністрацією, 5) поживавленої інформативно-пропагандивної акції в користь української визвольної справи¹⁸. З огляду на фактичне розширення обсягу праці у різних ділянках організаційного, національно-політичного й культурно-освітнього життя серед українців, що перебувають у межах Незалежної Держави Хорватії, Українське Представництво, стоячи на засаді більшого заактивізування та зраціоналізування праці у згаданих галузях та маючи на увазі розгорнення такої праці серед свого членства, докладно розділило її й оформило у вигляді окремих референтур. Обійником ч. 8 установлено такі референтури: секретаріят (секретар — інж. Іван Лазаренко), організаційна (референт — інж. Юрко Бондарук-Везимів), культурно-освітня (референт — інж. Олександр Статників), пропаганди й преси (референт — о. Микола Бучко), військова (референт — інж. Володимир Паньків), скарбова (референт — інж. Гаврило Компанець), суспільна, санітарно-допомога (референт — д-р Володимир Скоморовський)¹⁹.

Мріючи про вільну і соборну Україну, українці в Загребі рахували, що вибила давно жадана година розплати з Москвою, головним ворогом української державности. Під час німецького нападу на Советський Союз почато організування Української Добровольчої Частини для боротьби проти большевицької окупації України. Почалася вона зі скромного Студентського відділу, що вправлявся на подвір'ї Агрономічного факультету, і мала закінчитись, поповнена відділами Самооборони, Українським полком (Легіоном) і Козакою дивізією у більшому з'єднанні, під командуванням легендарного і популярного кубанського козацького ватажка генерал-поручника Андрея Григоровича Шкуро (1887-1947, замучений у тюрмі Люб'янка в Москві). В Український полк (Український легіон) зареєструвалося 505 добровольців з переселенців у Боснії і студентів у Загребі, а Козака дивізія числила 20.000 козаків. Проте, через події навколо проголошення української державности 30-го червня 1941 року, арештування і ліквідацію українських націоналістів на Україні з боку німців, німецька влада заборонила надсилання українських добровольців на Україну. Так Козака дивізія під німецькою командою була змушена виконувати вартівничу службу на магістралі Загреб-Београд-Ніш-Сальонікі, а українські добровольці, як окрема домобранська частина хорватського війська, [були змушені] йти у карні експедиції проти комуністичних партизанів²⁰.

Український легіон воював переважно на території Боснії. Німецька заборона направити Легіон на Україну — викликала невдоволення добровольців, і певно через це до них звернувся полковник Андрій Мельник. В його зверненні з 20 листопада 1941 року кажесться:

„Українські Націоналісти! Вояки! Вітаю Вас, як першу, по довгому часі, українську збройну націоналістичну формацію, як тих, що у найбільш рішучу для України хвилю постановили із зброєю в руці стати на службу Україні. Це не припадок, що Ви сьогодні із рушницею стоїте побіч хорватських братів. Ви є виявом стремлінь Українського Народу до збройної боротьби з ворогами та висловом прихильности України до хорватського народу. І хоч Вам доводиться тепер перебувати там, на хорватській землі, та все ж таки Ви сповняєте для України велике завдання. Сьогодні, коли рішається доля України на довгі роки, на кожному місці, де лиш не жили б українці, ми зобов'язані усюди доложити свою цеголку до великої спільної будови. То тим більшої ваги набирає Ваша посвята, коли Ви свою жертву крові для Батьківщини готові зложити на чужині. Український нарід вдячний хорватам та їх Поглавникові, що Він позитивно поставився до стремлінь українського народу. Спільна неволя, спільна боротьба лучила обидва наші народи. Я вірю, що так буде і на майбутнє. Тепер хоробрі хорватські полки побіч побідоносних німецької і італійської армії борються на українській землі проти спільного нашого ворога — Москви. Український нарід їм цього ніколи не забуде. Так кується глибока приязнь братніх народів у спільній боротьбі. Будьте горді при виконуванні Ваших завдань, бож Ви є частиною українського війська. Бережіть українських символів, що їх носите, та славних українських вояцьких традицій. Не забувайте, що на Вас глядять ціла Україна та жеде Вашого повороту домів як переможців. Пам'ятайте, що Ви є вибранцями українського народу і на кожному кроці репрезентуєте Україну перед чужиною. Я знаю, що серця Вас усіх линуць на Україну. Боротьба, одначе, наша ще не скінчена, ворог ще не знищений. Будьте видержливі та терпеливі. Прийде слухний час і для Вас. Перед нами великий ще змаг, також кожний український патріот буде мати нагоду сплатити довг супроти Батьківщини на Рідній Землі“²¹.

При нагоді читання звернення полковника Андрія Мельника українським добровольцям, яке відбулося в селі Пискавиця коло Баня Люки 30-го листопада 1941 року, Український легіон присягнув на вірність Україні²². Як довідуємося з оповідань учасників легіону і сучасників, українські легіонери відзначалися хоробрістю і бойовим духом. На внесок начальника збройних сил Незалежної Держави Хорватії, Поглавник д-р Анте Павелич відзначив слідуючих українських добровольців за хоробрість, виявлену в боротьбі, малою срібною медалею: сотника Дмитра Луценка, хоружного Петра Бучка та стрільця Михайла Малярчука. Всі вони з першої сотні Українських

добровольців. Бронзовою медалею відзначено також за виявлену хоробрість у боях: стрільця Петра Василика, стрільця Антона Тимкивича (за хоробрість і відвагу у боях на Східньому фронті влітку 1942 року), та булавного Олексу Микитишина, стрільця дес. Михайла Магвійківа й стрільця Михайла Мерловича²³. Проте, доля Українського легіону під час війни була просто трагічною. Джерельні документи про нього ще стоять недосліджені в архівах Білгороду (Београду). Чому було так багато сумнівних акцій її „військового отамана“, підполковника Володимира Паньківа²⁴? Яка була його роль на суді 1945 року? Чому мали місце масові екзекуції після війни всіх тих, кому пришивали зв'язки з Українським представництвом у НДХ? Саме існування Українського легіону в складі хорватського війська привело до трагічних наслідків для українського населення в Боснії, де комуністичні партизани і сербські четники вбили багато невинних українців²⁵.

Після закінчення війни в Югославії 1945 року почалися репресії советської і югославської поліції проти борців Українського легіону, почалася ліквідація представників Українського представництва в НДХ і їхніх родин, активістів *Просвіти*, греко-католицьких священників, та депортація їх у Сибір або на довголітні, тяжкі каторги²⁶. В Хорватії тоді вбиті: Василь Барницький (ОУН), Іван Яцусь (ОУН), Гавріло Компанець (ОУН), Ілько Масинник, Олександр Сатніков (УП), Михайло Стрілець (ОУН), Михайло Степчишин (ОУН), Володимир Скоморовський (ОУН), Роман Стадник (ОУН), Іван Тимко, Василь Войтанівський (ОУН)²⁷, Володимир Войтанівський, Влатка Бойтанівська. Доля багатьох інших аж донині не відома. Микола Бучко (1912-1986), який видавав часопис „Думка“, перед кінцем війни був арештований партизанами і, як український націоналіст, переданий каральним органам Советського Союзу. До 1955 року він був у таборі у Сибіру на тяжких роботах добування вугілля²⁸. Скільки українців з Югославії закінчило життя в Сибіру, скільки їх ліквідовано та скільки їх було по тюрмах, слід історикам це все освітити. В кожному випадку, можна повторити констатацію з часопису „Українець-Час“ (Париж), в якій кажеться, що часи Другої світової війни і післявоєнні до 1948 року — це найтемніший період в житті української еміграції в Югославії²⁹. Після розриву Тіта зі Сталіном у 1948 році, певну кількість українців випущено з тюрем. Від літа 1950 року в таборах для біженців у Трієсті опинилося понад півтисячі українців, яким удалося вирватися з комуністичної Югославії. Всі вони були переслідуваними, пройшли тортури за віру й ідею Незалежності України³⁰. Тому всіх тих, які загинули, а і тих, які пережили, мусимо цінити як вірних патріотів України. Вони ціле своє життя присвятили волі Україні і вони заслуговують на свій куточок в історії української діаспори і взагалі — в історії України тих часів, та заслуговують на нашу глибоку пошану.

¹ Мр Янко Ромач, *Кратка история Руснацох*, Нови Сад 1993, 35-43.

² Євген Мацях, „Українська еміграція в Югославії“, *Український Вісник*, ч. 16 (98), Берлін 13. грудня 1942.; Ігор Зелик, „Українці в Югославії“, *Українські поселення*, Нью Йорк 1980, 191.; С. Томашів-ський, Козаки в Банаті.

³ Отець Олександр Біляк, „Українці в Югославії“, *Ювілейний календар*, Дервента, 1940, 37-48 і 100-106.

⁴ Євген Мацях, „Українська еміграція в Югославії“, *Український Вісник*, ч. 3 (102), Берлін, 7. лютого 1943, 4.; Лько Крайцар, „Українська еміграція у Югославії“, *Руски календар*, Руски Крстур 1927, 8-9.

⁵ Українсько-сербські стосунки почалися ще в часах Київської Руси.

⁶ *Ukrajinsko pisanje*, Beograd 1919, 72.

⁷ Про погане ставлення до українців з боку сербських властей говориться в тих писемних матеріялах, які залишилися від учасників подій, чи вони були з Галичини, чи з „російської“ України. Ось деякі з них: „Різномодні переслідування і перешкоди в розвиткові національного життя, що мало здебільшого націоналістичний характер, прибрали такі розміри, що тільки привиклий до конспірації українець міг їх перебороти. Часописна стаття не дозволяє навіть приблизно описати життя югослав'янських українців за останніх десять літ, коли то оживлено почату ще в 1921/22 р. працю. Стердити треба тільки кончебно, що вона прибрала пружливі організаційні форми. Підпорядкована одному всеукраїнському проводові (ПУНУ-ові) сталася вона об'єктом ненависти сербської влади, що, як відомо, находилась в орбіті москвофільських симпатій. Хорвати ж, зокрема революціонери, з подивом і прихильністю гляділи на вперту й завзяту працю української еміграції в Югославії“. Євген Мацях, „Хорватія вчора й сьогодні“, *Український Вісник*, ч. 21 (65), Берлін, 3. серпня 1941, 3.; „З огляду на лихе відношення сербського уряду до українців, у Білгороді ще й досі не затверджено українського товариства — студентського гуртка, а деморалізація придніпровської еміграції зростає“. „Наші земляки в Югославії“, *Український емігрант*, ч. 3, 1923, 7.; „Особливо сильними були впливи росіян в самій Сербії. Тому до організації українського студентства дійшло в Загребі й Любляні, а в Білгороді була лише спроба створити український студентський гурток“. *Українська еміграція: Культурна праця української еміграції між двома світовими війнами*, Прага 1942, 99-100.

⁸ Лько Крайцар, „Українська еміграція у Югославії“, *Руски календар*, Руски Крстур 1927, 114.

⁹ *Українська еміграція: Культурна праця української еміграції між двома світовими війнами*, Прага 1942, 99-100.-

¹⁰ Переселенці з теренів теперішньої Пряшівщини зберегли стару назву Русин, яка зустрічається ще в документах Київської Руси для відзначення населення Києва. Ця назва часом перейшла на всіх слов'ян, з яких формувалася українська нація. В переселенців з Галичини до Боснії і Славонії ця назва поволі замінюється в двадцятих роках у назву українці (русини, русини-українці, українці).

¹¹ *Український Клич*, ч. 1, Загреб 7. червня 1934.; Bogdan Liski, „Prosvjeta iz Zagreba medju Ukrajincima u Bosni izmedju dva svjetska rata“, *Думки з Дунаю*, ч. 1, Буквар 1990, 45-57.; Boris Graljuk, „Ukrajinsko (kulturno-prosvjetno) drustvo Prosvita u Zagrebu 1922-1939. g.“, *Rusini i Ukrajinci u republici Hrvatskoj* (1991-1995), Zagreb 1995, 39-45.

¹² Резолюції зібраного українського грекокат. духовенства з Боснії і Славонії в справі „Товариства Просвіта“ для українців в Югославії, вирішені на соборчиках на Лішні, Дев'ятині і Прняворі в днях 12.7., 22.7. і 19.8. 1934., *Архів Греко-католицької церкви в Прняворі*.

¹³ Євген Мацях, „Українці в Хорватії“, *Організація Українських Націоналістів 1929-*

1954, Видання першої української друкарні у Франції 1955, 396-397.

¹⁴ Євген Мацях, „Українська еміграція в Югославії“, *Український Вісник*, ч. 3 (102), 7. лютого 1943, 7.-

¹⁵ *Українська еміграція*, Прага 1942, 284-285.

¹⁶ І. Я. „Українська Студентська Громада“, *Вісник Українського Товариства Просвіти у Загребі*, Загреб червень 1936, 7.

¹⁷ Grigorije Biljak, „Izvištaj Prnjavorskog dekanata za 1938/39 godinu Presvijetlom Ordinarijatu Eparhije Krizevačke Broj 39/1939., 8. maja 1939 god. *Arhiv Greko-katoličkoj crkvi u Prijavori*. —

¹⁸ Євген Мацях, „Українці в Хорватії“, *Організація Українських Націоналістів в 1929-1954*, Видання: Першої української друкарні у Франції, 1955, 400.; „Ми, Українці, в Незалежній Державі Хорватії, находимося тепер у таких сприятливих обставинах, що в них для нашої Справи можемо дуже багато зробити. Після незабутніх ще днів югославського терору завітала зі створенням Незалежної Держави Хорватії свобода нашої політичної думки й організації. Вислідом заходів ОУН було створення Українського Представництва в Незалежній Державі Хорватії, що в його компетенцію припала опіка над українцями, що живуть на території НДХ, і заступництво інтересів українського народу. Все це вимагає від нас великого вкладу гроша під час, коли Представництво, не маючи ніяких посторонних субвенцій, с'зване вповні на власні сили й власні фонди“. *Думка: Український націоналістичний часопис у НДХ*, Раєво Село, 25. 12. 1941, 4. —

¹⁹ Українське Представництво в НДХ. Обіжник ч. 8. 10. 11. 1941, *Думка*, ч. 2, Раєво Село, 1. 2. 1941, 3.

²⁰ Roman Kelenjuk, „Lazna obećanja“, *Srednja Bosna u NOB-u*, knjiga III, Banja Luka, 1980, 640-641.; Milan Vukmanović, „Politički i vojni sadržaji obrazovanja jedinica Hrvatske legije“, *Istorijski zbornik*, br. 5, god. V, Banja Luka, 1984, 86-90.

²¹ „Слово Голови Проводу українських націоналістів Андрія Мельника до українського націоналістичного військового відділу у Незалежній Хорватській Державі“, *Думка*, ч. Раєво Село 1. 12. 1941, 1.: Частину звернення, в якій говориться про віру полковника Андрія Мельника, що українських добровольців побачать у побідному поході в рядах соборних українських військ на вулицях Кисва, не штурсмо че-рез погану читкість на нашої колії документу. — Б. Л.

²² „Пан Отаман вступає перед відділ і читає Слово Вожда. Хлопці слухають із захопленням і уважно. Видно радість і гордість на їхніх обличчях. Бо Вождь думає про них та присвячує їм окрему увагу і значення. Хто не був радісним і гордим? По відчитанні Слова о. Микола Бучко в короткій промові ставляє хлопцям-соколам на серце, щоб були вірні нашому Вождєві Андрієві Мельникові до загибну та витривалі у своїй вірі в побіду нашої справи... Чоловікові мимоволі насувається перед очі Запоріжжя зі своїми козаками. Подібне життя тут, у Пискавиці. Сотні раз переконаюсь, що ми — українці, не с'нарід рілньників і пастухів, як би хтось хотів, а наряд войовничий, військовий, і то не лишень зо світлою традицією княжих дружинників і козаків, але з живими вояцькими чеснотами і хоробрістю, які с' в нашої крові і костях“. „Між Українськими добровольцями в Пискавиці“, *Думка*, ч. 2 (35), Раєво Село, 1. 12. 1941, 4. —

²³ „Відзначення українських вояків у Хорватії“, *Думка*, ч. 1 (51), Раєво Село, 15. 1. 1943, 3.

²⁴ Інж. Володимир Паньків (1896 р. в Коломні — 14. 10. 1947. р. Загреб) комбатант визвольних змагань і учасник листопадових подій 1918 року. 12. 8. 1941. був у делегації ОУН в поглавника Анте Павелича. Про нього Євген Мацях пише, що і він „сидів у слідстві“, але що його сидіння було інакшим: в незагратованій келії, на харчах з ресторану й цигарках із кіоску, аж поки „вища влада“ не визнала за доцільне вислати його на інший терен. В метриках Греко-католицької церкви в Загребі коло даних про нього стоїть і замітка: причина смерті — отруєння. —

²⁵ Тільки за даними Греко-католицької парохії Приявор, яка перед війною мала 1850 ві-

руючих, постраждало 48 невинних українців. Від того числа 43 від партизанської і четницької руки (устані вбили 1, козаки 2, німці 1 і 1 нещасний випадок. Ось імен кілька жертв: Прокіп Вовчук (78), народжений у Збаражу, а мешкав у Лужанах (Приявор) вбитий 11. березня 1942. від четників; Розалія Мазурик (16), народжена і жила в Околиці (Приявор), гвалтувана, катувана і вбита від четників 26. лютого 1942.; родини Петришин: Антін (42), Єлисавета, Еміліян, Микола (37), Володимир (13), Розалія (38), Юліяна (38) зарізані 10. березня 1942. у Штрбцях (Приявор) від четників-партизанів...; Також, *Думка*, ч. 9 (59) і ч. 4 (54), 1943.

²⁶ Инж. Антін Івахнюк, „Хорвати й українці (До українсько-хорватських взаємин)“, *Наша Мета*, ч. 3, 19. 1. 1952.; Ол. Горбач, „Великдень у Бачванських Українців“, *Християнський Голос*, Мюнхен.; *Hrvatski drzavni arhiv*, Fond: Zemaljska komisija za utvrdjivanje ratnih zlocina (ZKRZ), Glavni urudbeni zapisnik br. 4984/1945, kut. 70 (Вирок Івану Тимко, парохів церкви Кирила і Методія у Загребі за злочини, „брана участі у формуванні Українського легіону і, що 7. травня 1945 року видав фальшивий документ Василю Войтановському на ім'я Володимир Прица“. Отець Іван Тимко засуджений на кару смерті розстрілом 29. червня 1945).

²⁷ Василь Войтанівський (1894-1945) культурний і політичний діяч, тереновий провідник ОУН в Югославії. Родом з Братковцю в Галичині. Ініціатор, організатор, а потім довголітній голова Українського Товариства *Просвіта* у Загребі. Публікував статті в хорватській пресі про відносини на українських землях після рішення Ради Амбасадорів, а також перекладав з української на хорватську мову: *Гусій, Небіщик, Цвіт иастя, Дідусь, Настя, Скапи* (Лепкого) і *Запорожський Суд* (з *Чорної Риди*) П. Куліша. Громадянство Королівства Югославії одержав 1932 року. В травні 1940 року арештований і приміщений в злославну тюрму Главняча. Після проголошення Хорватської держави 10 квітня 1941 року він перший від імені українців привітав через загребське радіо державну сувереність Хорватії. Від 1941 до 1945 рр. був представником Українського Представництва в НДХ. Організатор Українського Легіону. В. Войтанівський планував 1943 року акцію переселення боснійських українців. Крім нього 1945 року розстріляно його жінку Влатку, хорватської національності, дівоче прізвище Рожман, народжену 1897 і сина Володимира, народженого 1922 року.

²⁸ о. Роман Мизь, *Священіки осецкого викариата* 1, Нови Сад 1993, 85.

²⁹ Г. Савіч, *Українець-Час*, Париж, 22 січня 1956, 5.

³⁰ „Українці в Трієсті“, *Українець-Час*, ч. 36 (400), Париж, 5. вересня 1954, 9 і ч. 41 (509), 14. жовтня 1956, 3.

Свою поетичну творчість [Леся Українка] почала рано, і вже перші 10-15 літ поставили її в перші ряди сучасної поезії. Однак тільки в останнє [десятиліття] починається цей великий, нестримний поступ її, якийсь титанічний хід по велетенських уступах, не рушених ніякою людською ногою, де кожний крок, кожний твір означав нову стадію, відкривав перед очима громадянства нашого все нові перспективи мислі, все нові обрії образів. Глибоко національна в своїй основі, всім змістом своїм зв'язана нерозривно з життям свого народу, з переживаннями нашої людини в теперішню переломову добу, ця творчість переводила їх на ґрунт вічних вселюдських змагань, уясняла в їх світлі й зв'язувала з одвічними переживаннями людськості.

Михайло Грушевський

Український Шлях в американському місті

Невеличке містечко в стейті Нью Джерзі — Байонн не визначається нічим особливим для пересічного американця, але для нас, українців, має в собі щось таке, чим ми можемо справді пишатися. Бо чи маємо багато міст у ЗСА, де є *Український Шлях*, такий шлях, як оцей у Байонні? “Українським Шляхом” названо 25-ту вулицю ще в 1988 році і так вона називається по сьогоднішній день.

Сталося це завдяки одному із наших активних громадян, завдяки Василеві Вінтоніву, який від довгих років був радним міста, разом із Мироном Солонинкою, і це вони два здобули собі приязнь посадника Байонну Денніса О. Коллінса.

Будучи в особливо дружніх відносинах з цими американськими українцями, Д. О. Коллінс згодився на прохання В. Вінтоніва переіменувати 25-ту вулицю на “Український Шлях” і теж погодився, щоб перемалювати напис жовтими літерами на синьому тлі.

Василь Вінтонів досі зі зворушенням розповідає про цю святочну подію, коли у січневі роковини 1988 році відбулася церемонія іменування “Українського Шляху”, підкреслюючи, що це сталося у році, коли усі українці святкували 1000-річчя хрещення України. На переіменуванні вулиці були присутні не лише усі місцеві українці, але також представники інших народностей, було духовенство, католицьке та православне, і, розуміється, головним промовцем був посадник Байонну, а від української громади промовляв місцевий парох о. Роман Мірчук.

У вдячності за переіменування вулиці на постійно, В. Вінтонів у імені цілої громади, враз із М. Солонинкою, передали Денисові О. Колліннінсові, із його відходом з посту посадника, окрему нагороду — признання. Прихильний українській громаді посадник відійшов у 1995 році, бо змінюються люди на різних постах, — але “Український Шлях” у Байонні буде пишатися постійно, і нехай він веде всіх українців Байонну багатонадійним *шляхом* до кращого завтра вже вільної тепер України! — (О. К.)

„Український Шлях” — вулиця в Байонні, вітішля наших земляків і посадника (на драбині), що причинився до святкування.

ПАСТКА

Відтрубили переможні сурми, відмаршували під барабанний бій військові колони в парадах, оповіщаючи, що, нарешті, закінчилася кровопролитна війна і запанував мир на землі. Але справжній мир ще довго не торкнувся колишніх советських людей, які під час подій останніх років опинилися на Заході. Скрізь по території Німеччини та Австрії роз'їжджали агенти — “смершівці”, збираючи до репатріяційних таборів своїх громадян. Деякі поверталися на батьківщину добровільно, ще не знаючи про терор, який на них там чекав. А тих, хто не хотів повертатися, змушували силою: їх хапали на вулицях, виловлювали, як звірів, у лісах, тягли від німецьких “баверів” — фермерів, де ті “остівці” працювали і переховувалися, розлучали подружжя, забирали дітей від батьків. То було ганебне полювання на людей, що очорнило назавжди сторінки історії.

Я, знаходячись у кінці війни в Італії, нічого не знала про ці жорстокі розправи і всім серцем рвалася до Мюнхену до своєї матері, єдиної рідної істоти, яку помилювала бездушна війна.

До Австрії мені пощастило дістатися на автомобілі Червоного Хреста, а звідти з військовим американським ешелюном нелегально до Кемптену в Баварії. Мої благодійники — вояки відвезли мене на джипі до “Ді — Пі”табору, де я надіялася на транспорт, щоб продовжувати подорож на північ.

Мій перший табір — колишні касарні Вермахту. В просторій багатолюдній конторі я прямую до американця, який досить добре володіє німецькою мовою, і даю йому папери від Червоного Хреста. Він щось занадто пильно придивляється до мене і підводить до советського офіцера, якого я раніше не помітила.

— “Добропожаловать”! Прошу! Прошу! — говорить останній, захлинаючись від власної гідності і випинаючи авторитетно груди.

— Будьте ласкаві, допоможіть мені негайно дістатися до Мюнхену, — звертаюсь до нього. — Я готова покинути табір хоч зараз.

Та, ба, — несподіванка:

— У вас є “родіна” батьківщина, і звідси ви поїдете не до Мюнхену,

а прямо на родину, — промовляє він категорично.

— Моя ж мати біля Мюнхену, я мушу до неї, — заперечую я зовсім спантеличено.

— Ваша матір пізніше приїде до вас, як тільки ви її напишете з “родіни”. — Родіна ! Родіна ! Родіна ! — звучить як вирок суду. О, ні. Не так легко зачинити переді мною вже відкриті двері. А тут ще друге нещастя: у мене з самого ранку з’явилася на шкірі висипка. І від хвилювання все моє тіло починає нестерпно свербіти. Я зовсім гублю контролю над собою, дряпаю нігтями обличчя і шию та кричу советчикові:

— Не хочете допомогти, то й сама без вас дістануся, куди мені потрібно, — і кидаюся до своїх валізок. Але він спритно перегороджує мені дорогу. У нього під одним оком нервово сіпається м’яз. Виходу немає. Переможена, я здаюся і дозволяю себе зареєструвати. Американець знову підходить до нас і щось говорить про карантин. Мене ведуть до амбулаторії. Я протестую, нічого не розуміючи. Лікар тикає мені до уст термометр та розглядає висипку, а потім ставить питання, які здаються мені безглуздими, як наприклад: що я їла в останні 48 годин і скільки ? Які ліки я приймаю?..

— Карантин, — наполягає американець.

— Блошиці, ваші американські блошиці, — зухвало відповідаю, згадуючи вагон у військовому ешелюні. Для мене вже очевидно, що їх збентежила висипка.

— Шоколяда, — робить висновок лікар.

Ще цього бракувало — у мене алергія. Отож мені боком вилазить шоколяда, якою мене так щедро частували мої благодійники - солдати в дорозі. Мені видають мазь і спрямовують у лікарню, в палату, де панує вокзальний хаос. Тут всі з якимись болячками: на ліжку сидить жінка, пригортаючи до грудей хлопчика, у якого налив на ступні. Вона знаходиться в півпритомному стані і, розгойдуючись усім тілом, молитовно причитує:

— Ой, Боже ж ти, Бо-же, не побачити нам більше нашого тат-ка... Затьмарені очі перелякано дивляться з-під запалених повік і сльоза падає на біляву голівку сина. (Пізніше я дізнаюся, що її чоловік в козацькому війську в Італії). Обіч неї на другому ліжку лежить дівчина з астмою. Трохи далі старенька з рукою на перев’язі. Всі вони нічим не цікавляться, крім своїх бід і хвороб. Розмовляти можна тільки з Мотрею, дебелою дівчиною з пишним бюстом, та й то з труднощами, бо у неї вирвали зуби і вона манірно закриває долонею уста.

— Ти навіть не пхайся, голубонько, до офіцера. Він нікого не випустить з табору навіть на годину, — приглушено чути її голос з-під руки. — Всіх на “родину” вивезуть. Усіх до одного. Нас поки не чіпають, бо

ми тут всі з болячками. Та й ти, бачу, хвора... Чи не віспа? — питає вона з острахом. Я заспокоюю Мотрю: ні, не віспа, а алергія. Але у мене самої мурашки починають бігати по спині від її слів: “ Усіх до одного силою на ‘родину’ вивезуть”. — Отак виглядає Ялтинський договір на практиці. В моїй уяві з’являється Ялта мого дитинства, білокамінне казкове місто, яке викликало у серці щасливця, що туди потрапляв, лише радість, плескіт моря і скиглення чайок. Як ці спогади відрізняються від дійсності! В цьому чарівному місті був укладений нелюдяний договір, в наслідок якого беззахисних людей видають на муки катам, роз’єднують родини... А я, легковірна, добровільно пішла до табору в Кемптені, попала в пастку і підлягаю репатріації. В ту ніч тривожні і сумні думки довго не дають дрімоті огорнути мене. Я думаю про маму, про нашу останню з нею розлуку на двірці в Бересті півтора роки тому: сивіюче волосся вибілося з-під беретика пісочного кольору, одинока невеличка постать на пероні, яка все більше віддаляється і ось зовсім зникла у велетенських лапятих сніжинках. Невже ж то була розлука назавжди?.. В таборі багато кімнат з моїми земляками. З однієї до іншої нишпорять, намагаючись вислужитися, парубійки з наших “остівців “ з червоними пов’язками на руках. Від заповіданої моїй зовнішності “шоколядної” шкоди я майже не показуюся серед людей. Лише випадково знайомлюся з італійцем Джіджетто, провінційальним гримером, і довговидим, худорлявим Гарінем, який ще хлопчаком пристав до Білої армії, а потім потрапив до Бельгії, до копалень. Останньому я розповідаю свою історію.

— У мене вдома нікого не залишилося, — каже він, — та й взагалі я не підлягаю репатріації: я — “старий” емігрант. Але советчики схопили мене і відібрали пашпорт. Ходять чутки, — зітхає він, — що майже всім репатріантам на батьківщині дають по десять років концентраційних таборів.

— Навіть тим полоненим, над якими знущалися німецькі наглядачі з хижими псами?

— Всім без виключення: “ батько народу” Сталін дав наказ не здаватися у полон. Полон — це зрада. А тим, які будуть засуджені, але не згинуть на каторзі, хіба буде життя? ! Вони назавжди — ізгої. Гарін оповідає про жорстокі розправи над поліцейськими і перекладачами.

— Я все одно утечу, — вирішує він, — якщо ж не вдасться утікти, то покінчу з собою. — Його голос гострий, як ніж. Після такої розмови стає якось моторошно, зникають всі надії вирватися з цієї пастки. Як все це можна зрозуміти?— Невинних карають, — аналізую я, — тих, хто говорить правду, засуджують на певну смерть. Отже, залишається тільки одне: кривити душею, брехати і хитрувати для спасіння свого життя. Я домовляюся з беззубою Мотрею, щоб вона, якщо треба буде,

і то за щедрю винагороду, в умовлену годину в безлюдному місці перекинула мої речі через колючі дроти, а сама поспішаю до американського представника. Біда в тому, що до нього тяжко дістатися: біля самих дверей за столиком примостився вже знайомий мені советський офіцер, який прощупує поглядом і майже обнюхує кожного, хто входить і виходить. Тому я спочатку мушу обрати для себе спостерігальний пункт біля вікна сусідньої казарми. Як тільки советський офіцер, масивний і вугластий, з червоною зіркою на картузі, викочується, немов танк на гусеницях, зі свого бюро, я що є духу біжу до американця.

— О, wie schon, як гарно, — пізнає він мене відразу і плескає по щоці, дивуючись чудодійному зціленню шкіри. Але, коли я похапцем викладаю своє прохання про перепустку, щоб вийти з табору, його усмішка зникає.

— Ви маєте свого представника і мусите звертатися до нього, — каже він.

— Його зараз немає, — заперечую. — Мені тільки до міста. Я забула важливий документ у людей, де ночувала, — брешу я, — як бачите, зі мною немає навіть речей.

Останні слова служать переконаному матеріялістові поважним доказом, і його підпис повертає стрілку моєї долі на 180 ступенів. У мене знову виростають крила. Тепер я мушу ще виміняти у жителів містечка возика для своїх валізок, і через годину і сорок хвилин бути в умовленому з Мотрею місці під дротами. Я не минаю ні одного будинку. Двері відчиняються, та ба... скрізь коротке "nein" і заперечливе хитання головою. Та ось переді мною огрядна німкеня з самокруткою в устах. Вона, почувши слово цигарки, нагострює вуха.

— Возика звичайно немає, — говорить вона. — У мене є лише дитячий візок, зовсім новий. Моє дитя через бомбардування у Франкфурті померло. Якщо хочете...

Звичайно, я хочу. Мені підійде все, що має колеса. І візок, дійсно чудовий, ясно-сірий з накриттям з церати і оббитий всередині білим шовком, змінює свого власника. До рук німкені з моєї торбинки переходять цигарки і кілька срібних монет ще з царських часів. Торг закінчений. Згодом я сиджу з моїм новопридбаним возиком у каскадах сонячного проміння недалеко від колючих дротів, з кожною хвилиною все більше гублячи віру в чесність людей, бо не помічається жодних ознак життя на другому боці огорожі. Минає дві години. Мені не залишається нічого іншого, як шукати десь ночівлі, а вранці продовжувати свою дорогу порожняком, або ж повернутися до табору до своїх валізок і до советчика з червоною зіркою... В майбутньому ще доведеться тікати від репатріяції, залишаючи все майно, але зараз мені ще так тяжко розлучатися з речами, знайомими мені з дитинства, з родинними

фотографіями і з такими труднощами придбаною гардеробою. Все ж розсудливість бере верх, і я повертаюся до міста, штовхаючи перед себе порожній возик.

— Еї, dove vai, Евдженія? Куди йдеш? — чую.

Це італієць Джіджетто, з котрим я уже кілька разів говорила при нагоді. Він повертається до табору і з виглядом знавця оглядає мій возик, шкодуючи, що в ньому ще немає “бамбіно”. Я ж, плачучи, оповідаю про свої прикrostі. Він стає серйозним.

— Чому не звернулася до мене раніше? — докоряє він, — а тепер мені не віддадуть твоїх речей: хтось зацікавився ними. Ти сама повинна їх дістати.

— В табір? Та нізащо. Я з такими труднощами вирвалася з цього пекла.

— Післязавтра я з друзями їду до Розенгайму: там працював деякий час і хочу взяти посвідку перед репатріацією до Італії, — каже він пошепки, як змовник. — Ми поїдемо з транспортом югославів. Ось і ти з нами, а зараз я тебе оформлю в таборі як італійку. Наш представник — свій хлопець. У нас все дуже просто. Російський офіцер тебе навті не побачить. У тебе є якісь папери з Італії?

Його жестикуляція настільки переконлива, а докази настільки важливі, що отримання моїх речей здається цілком реальним. В цю хвилину я гостро відчуваю, які вони для мене цінні, і після довшого вагання приймаю рішення зробити цей відважний крок. Тільки пізніше, дізнавшись про масові насильні репатріації з Кемптену, я повністю здаю собі справу, який це був величезний ризик повертатися до табору.

В бюрі вже нікого немає. Лише біля входу італійський представник говорить з пізнім відвідувачем. Задля нас він повертається до контори, щоб прописати мене похапцем. Розпорядником церемонії стає Джіджетто. Він простягає урядовцеві мою довідку з мерії міста Ровіго (Італія), де я мешкала у минулому році. Джіджетто говорить безперестанку. Я вставляю коротенькі речення, тому помітних мовних ляпсусів у моїй італійській мові немає. Мене прописують у кімнату з югославками й балакучою італійкою Розанною, яка приймає мене зовсім по-родинному. Тепер у таборі “Ді-Пі” міста Кемптену знаходяться двійники: Євгенія з України і Євдженія з Ровіго. Мотря, побачивши мене, червоніє і ніяковіє. Вона, заїкуючись і ще більше шепеляючи, виправдовується: не дотримала, мовляв, своєї обіцянки із-за виклику в амбулаторію. Не зважаючи на її брехню, я їй залишаю даний наперед завдаток: хустку і гарусову блюзку. Ніч проводжу я в своїй “совєтській” квартирі — моя відсутність там може викликати неприємні наслідки. Увечорі, напередодні нашої подорожі до Розенгайму, Джіджетто приносить погану новину: наші італійці завтра їдуть не з югославами, як було

передбачено, а з підсоветськими громадянами-репатріантами.

— Як же тепер? — Я у відчаї. — Що робити? — Сьогодні вийти з табору як італійка, вже запізно, а завтра, якщо я не з'явлюся до тягарового авта, мене кинуться шукати, дізнаються, що я не з Ровіго, тоді мені ніколи не вдасться втікти з табору. — Не можна підіймати хвиль, обов'язково треба їхати, але необхідно цілком змінити мій зовнішній вигляд. Професійна фантазія гримера Джіджетто напружено працює. З запалом він орудує ножицями — летить на всі боки, наче листя в бурю, моє волосся. Потім я мию голову і закручую на накрутки. Не світ, не зоря, — я знову в Джіджетто — великого скульптора сучасної Галатеї. Під його вправними руками я, як потьмяніле срібло, дістаю полиск. Незабаром наші італійці несуть мої валізки до авта. Я статечно кочу за ними дитячий возик, який є для мене найістотнішою частиною камуфляжу. Зачіска у мене — махровий “пудель”; обличчя — “під діву екрану”; квіти модної сукні розлітаються на вітрі в повному кльоші, а ляковані черевики на височезних коркових підощвах — елегантне диво італійського взуттєвого виробництва. Ця метаморфоза посилює фарс, але мені не до сміху: моя душа падає в п'ятки зі страху, коли з'являється із-за рогу касарні грізний советський старшина, несамовито димлячи тютюном. Він вийшов провести репатріантів у далеку дорогу, як турботливий „батько” своїх дітей. Його гострі очі по-хижацькому встромляються в привабливу “сеньйору”, але в його надто пильному погляді відсутні іскорки пса-шукача, — він мене не пізнав. Якою втіхою для мене є американське тягарове авто з п'ятикутніми білими зірками, не зважаючи на те, що над ним повіває і червоний прапор. Але мені, “італійці”, шлях до свободи відкритий, тільки б словом, поглядом чи рухом не видати себе. Нерви напружені, як тятива. На щастя, не бачу знайомих. Лише на одному з передніх грузовиків над біженськими жалюгідними пожитками невиразно промайнула довгов'яза постать, і мені здалося, що то Гарін. Боючись виявлення, я вчасно ховаюся за зелені мундири італійців. Мотори гуркотять і автоколона рухається. Советський офіцер високо підіймає руку, прощаючи тих, кого чекають удома в'язниці і каральні табори Сибіру й російської Півночі. В цей момент, коли “італійка Евдженія” виїжджає за ворота, назавжди зникає з табору Кемптену її “советський двійник”. Дорога то підіймається, то спадає в долину, стрімко перехоплюється через струмки й ріки, то в'ється між горбами. Нам назустріч котиться колона переможців. Наївні американці, побачивши червоні прапори, палко висловлюють виплекану за роки війни солідарність зі своїм союзником. Але дружні привітання, усмішки і енергійне махання рук натрапляють на мовчазну понуристь репатріантів. Через деякий час наша тягарівка зненацька зупиняється. Вздовж лісу вистроїлася в ряд вся автоколона.

Один з наших хлопців біжить довідатися, чому затримка. Стоймо довго. Нарешті посланець повертається зі словами “Там білогвардієць хотів утікати. Ви його знаєте, Гарін називається. На повному ходу сплигнув з авто і зламав собі ногу.

Я здригаюся. Ця вістка затьмарює радість чудового ранку. В пам’яті виразно виринають повні відчаю слова Гаріна: “Я все одно утечу. А якщо ж не вдасться утекти, то покінчу зі собою”.

А що ж тепер? Зі зламаною ногою не утечеш...

В Розенгайні, куди ми невдовзі прибули, я без труднощів отримую від італійського урядовця перепустку до міста і, подякувавши Джиджетто і його землякам, з навантаженим речами возиком вихожу з табору й одночасно з мого “італійства”. Фортуна цього разу усміхнулася мені — я вирвалася з репатріаційної пастки. А скільки ж приречених моїх земляків загинуло тоді, повернувшись до “імперії зла”?

Леонід ЛИМАН

В ТЕАТРІ

*Тут пізнаються вічні таємниці
Людських пороків і людських чеснот.
(В репертуарі: „Фауст“, „Вечорниці“,
„Вишневий сад“, „Таїс“ і „Турандот“).*

*До чого різні у своїй основі
Обличчя всіх народів і племен!
(Не здобрувати мабуть Хлєстакові
І врешті-решт дограється Кармен).*

*У залі хтось обов’язково чмиха,
коли герой потрапить у капкан.
(Реве Карась. В задумі Терпелиха,
І гірко плаче Чіо-Чіо-Сан).*

*Газетні критики вже гострять пера.
Давно останній продано білет.
(...Кончак, Наталка, Льюенгрін, Отелльо.
Старий знайомий і новий Макбет).*

Жовтень, 1991 р.

Любов ДМИТРИШИН

ОСТАННІЙ ПАРОПЛАВ

Першим емігрантам присвячується

*Вже відплива останній пароплав
Із обрію зника земля материкова,
Куди б тепер він в світі не пристав,
Чужим все буде: і земля, і мова...*

*Замовкло серце, глухо лиш щемить,
Нема в ньому ні страху, ані болю,
Лиш десь в якусь одну озветься мить:
Куди я їду — в волю, чи в неволю?*

*Чи стрінеться людина хоч одна,
Щоб з нею про Вкраїну гомоніти,
Чи, може, в тих далеких сторонах,
Схолоне серце й буде вік німіти?*

*В імлі блакитній зникли береги,
Найкращі в світі для душі моєї.
О, Господи, Вкраїну збережи,
Щоб можна було мріяти про неї...*

*Хлюпочуть хвилі, б'ються об борти,
Навіюючи зустрічі й прощання,
Мені ж снуються рідні береги —
Там залишились юні сподівання.*

*Пролинуть роки, одцвіте любов,
І висохне в душі сльоза пекуча,
Та не зникне журавлиний зов
На Батьківщину, де Дніпрова круча.*

Нью Йорк
Квітень-червень, 1994

Ольга ТРОЯН (Гаховська)

РЕПАТРІАЦІЙНИЙ СПОГАД З-ПЕРЕД 50 РОКІВ

Якось у 1941 році мені з мамою довелося бачити знамено на небі — червона, кров'яна хмара, а за нею мітла замітала сліди.

Мама, вдова по священникові, сказала, що Бог повідомляє людей, що буде кривава війна, щоб люди були підготовані. І в дійсності, 22-го червня німці бомбардували військові об'єкти навколо Києва. І так почалася війна.

Підійшло військо німецьке під Кременчук, де була я тоді з мамою, і ніяк не могли місто взяти, бо сами розбили бомбою міст між Кременчуком і Крюковом. Тож шукали інших шляхів перейти на другий берег Дніпра. Казали люди, що перейшли Дніпро в м. Келеберда. І ось чуємо стрілянину і раптом затихло. Дивимося, аж німці йдуть. Ніхто з нас гадки не мав тоді, що нашу молодь німці будуть вивозити в Німеччину, що майже з кожної родини забиратимуть по одному і вивезуть до „Райху“.

Багато нам прийшлося пережити під час війни, а ось треба пригадати і нам наш пройдений шлях після закінчення війни. Років 50 тому ми працювали в Соксонії. Цю провінцію було після війни віддано Советському Союзові. Американці приятелювали з советськими вояками, ходили по вулицях разом. Організувалися тоді ж і репатріаційні табори для чужинців-робітників, і деякі з нас зголошувалися повернутися додому, а інших „советчики“ вишукували по Німеччині і насильно вивозили їх в Советський Союз. Багато з тих нещасливців кінчали своє життя самогубством, вискакували з вагонів або перерізували жили. В тих таборах був гвалт і скрегіт зубів. Хтось нам сказав, що російська княгиня Волконська, яка їхала в Америку, закупила цілий потяг на 640-ок осіб. Ми туди зголосилися і нас прийняли. Їхали довго до якогось міста. Там на нас чекали тягарівки, що мали нас завезти в Гальброн і примістити в інших таборах.

Їдемо. Наше вантажне авто було останнє в колоні. Шофери вирішили у бавера (господаря) переночувати. Шлях вони знали.

Ранком нас завезли просто в репатріаційний табір. Шофери побігли

перевірити, а ми сидимо ні живі, ні мертві зі страху. Підійшли до авт советчики, говорять до нас, а ми мовчимо. Лишень один із нас сказав, що ми поляки. Прибігли шофери і ми виїздимо з воріт, а советчики кричать: „Ми вас і там знайдемо!“ Дивимось, а над ворітьми напис „Добро пожалувать“

Привезли нас в інший табір. Жили ми тут з місяць, як однієї неділі їде валка тягарівок. Однією тягарівкою їхали советчики, а решта американці. Посідали за столи советські уповноважені і робили переклик.

Хто з Галиччини — відійти на правий бік, а хто із Східної України — на лівий бік. Тих, із Східної України, за руки і за ноги кидали в тягарові авта, як худобу.

Почали люди втікати, перерізувати дроти, огорожі табору. І ось біжить старша бабуса, а за нею американець з рушницею. Бабця не мала сили бігти, стала перед вояком на коліна і почала молитися до нього.

Він опустил рушницю і, прийшовши до репатріяційних урядовців, сказав: — „Посилайте мене на війну, то я піду воювати, а цього я не зроблю, щоб до мене молилися. Посадіть мене краще в тюрму, бо я не бажаю віддавати цей нарід на поталу“... Оцих двоє людей, здається, врятували життя сотням біженців... Тій бабці вже Царство небесне, а тому американцеві-воякові дай, Боже, всього доброго за наш порятунок! По довгих митарствах нам пощастило втекти на англійську зону окупованої Німеччини.

Приїхали ми в табір Гальтерн. Це був польський табір, у якому було п'ятсот осіб українців. Пізніше мені сказав комендант табору Гальтерн, що він є українець, а удавав зі себе поляка, щоб дати притулок українцям. Добра душа!

І ось ми в польському таборі. Знайшли тут молодих, як і ми, людей, знайшли талановиту молодь і організували танцювальну групу, групу співаків (між ними Василь Бігун, чудовий баритон, і Василь Бойчук, гарний тенор). Дали успішний концерт. А згодом поставили п'єсу невмирущого Котляревського „Наталка Полтавка“. Ролю Миколи грав Микола Гой, батько нашої славної артистки Люби Гой з Канади. Терпилихою була Ліда Гаврилів, яка пізніше працювала медсестрою в таборі Райне, у Вестфалії. Завдяки Любі Гой за Горбачова був накручений фільм „Конотопська відьма“. Люба Гой грала шинкарку. Фільм накручений в ССРСР, а грошову допомогу дав канадський уряд і українці.

Із табору Гальтерн нас перевезли в табір Райне.

В цьому таборі все було організоване. Це був український табір. Тут була школа народна і гімназія, дві церкви: Греко-католицька і Православна, два драматичні гуртки, хор і вокальний ансамбль, СУМ і Пласт.

Дві свахи були організаторками драматичних гуртків.

Одна — це мама д-ра Олега Волянського, Галина Волянська, друга

— мама ред. Людмили Волянської, Марта Врублевська, математичка. Вона також і вчителька в школі-гімназії. Жили всі гармонійно. Влаштували концерти, вистави, забави.

Був у нашій таборі греко-католицький священник отець В. Івашко. Отець Володимир їздив по всій Німеччині і організовував Пласт. Я йому допомагала в таборі в той вечір, як він потягом приїздив у Райне. Тоді запалювали ватру. Отець підкрадався послухати, думав, що ми його не бачимо. Отець В. Івашко виїхав до Канади, де збудували за його задумом чудову дерев'яну церкву і зробили чимало іншого доброго під його керівництвом.

І так ми, скитальці, таборували в Німеччині, активні й усім забезпечені. Але стояло питання про майбутнє. Куди їхати? Ось почали зголошуватися деякі держави, що забиратимуть нас на роботу. Ми виїхали в Канаду. Звідти, за кілька років, переїхали до ЗСА в Дітройт. В Дітройті українська громада вже була згуртована. Були церкви, школи, СУА, СУМ, Пласт, та інші організації й установи, включно з кількома Відділами УНСоюзу. Включилися і ми в громадське життя. В громаді були провідники: панство Базюки, Папіші, Яреми, Грицаї, Витвицькі, Сливинські та інші визначні громадяни.

Підготовляли п'єсу „Жидівка вихристка“ під керівництвом режисера Дем'яненка. Знову ж були танцювальні гуртки. Це було на заході Дітройту. Рівнож процвітала українська громада на Сході Дітройту із професійними силами, як незабутній Еко, Едвард Козак та інші.

Хоч які тяжкі й невідрадли обставини не були б, наші українці не забули, з якого гнізда вони вилетіли. Тому ж то і маємо сьогодні вільну Україну!

І ось, бачите, що передбачення Господнє — сповнилося. Ми всі попередньо і сьогодні допомагали і допомагаємо своїм рідним у рідному краї. Не одну сльозу своєї матері втерли ми, недопустили до голоду в свій час. А тепер допомагаймо будувати свою самостійну Українську державу.

Леся УКРАЇНКА

Зоря поезії

(Уривок)

*І інші будуть співці по мені,
І інші будуть лунати пісні,
Вільні, гучні, одважні та горді
Поєднаються в ясній акорді*

*І полинуть у ті небеса,
Де сіяє одвічна краса,
Там на їх обізветься луною
Пісня та, що не згине зо мною.*

Сергій БЛОКІНЬ

СЛІДЧІ СПРАВИ ЧК-ГПУ-НКВД-КГБ ЯК ІСТОРИЧНЕ ДЖЕРЕЛО

У зв'язку з ГКЧП (Государственный Комитет Чрезвычайных Положений) Горбачов прокрутив разом 35 версій розвитку подій, вибираючи ту оптимальнішу, що найбільше відповідала його задумам. Ясна річ, коли йшлося про розвал ССРСР, зацікавлені відомства опрацювали багато десятків сюжетів, передбачаючи втручання найнесподіваніших, здавалося б, чинників, щоб вийшло знов ж таки по-їхньому.

Протягом кількох років співробітники КГБ зациклилися на одній великій операції, доклавши для її здійснення особливо багато старань. У роках „перестройки“-перебудови, обробляючи громадську думку, установа виявила подиву гідну активність. 1988 року в советській періодиці з'явилося понад п'ять тисяч матеріалів про КГБ, видано 143 назви брошур і книжок, майже 30 кіно— і телефільмів, півтори тисячі телевізійних і радіопередач. Наступного, 1989 року, КГБ інспірував ще сім тисяч публікацій і повідомлень про свою діяльність. КГБ зробив усе, щоб закріпити свої позиції у той час у нових структурах, особливо задуманих як опозиційні. Чи не дивно, що до редколегії серіалу „Реабілітовані історією“ не увійшов жоден представник Товариства Політв'язнів і Репресованих, жоден представник „Меморіалу“, жоден представник Братства вояків УПА.

КГБ думав, що сам вибере своїх історіографів, дасть їм доступ до своїх архівів ще як вони були закриті, дасть їм змогу монопольно набрати оберемки матеріалів і викласти їх у вигідному для установи ключі, далі пустити їх на редакційно-видавничу бігову доріжку, а вже тоді, гомеопатичними дозами, даватиме справи й іншим. Про закритість архівів, думалося, люди вже відтак не скажуть, рота людям таким чином буде замкнено, а на бігових доріжках розвалених видавництв не здожене „наших“ вже ніхто.

КГБ прорахувався. Вибухова сила їхніх матеріалів виявилася такою потужною, що встояти проти неї нездатний жоден, хто має бодай

крихту людського сумління. Головна причина прорахунку КГБ саме в тому й полягала, що брехнею не вибрешешся. Правда — як олива — наверх вийде. Того, що пишуть нині вже й ті, ніби перевірені, оті самі офіційні історіографи, відомство часто-густо не могло колись і вві сні уявити. Самі факти нашого минулого такі, що криком кричать. Вони страшні, навіть як аналіст тих подій прагне будь якою ціною вигородити саму систему.

Які завдання ставив перед собою КГБ? Що лишилось від мітології, яку він набудував і яку треба тепер долати?

Перша теза. Усе зло від Сталіна. На нього й треба скерувати увесь вогонь, усю критику й усю грязюку. Якщо пожертвувати козлом відпущення Сталіном, — може, пощастить врятувати Леніна й, чого доброго, й саму комуністичну ідею разом з Карлом Марксом?

Друга теза. Так звана „Радянська Україна“ не знала ні опозиції, ні тим більше не знала опору... Якщо галичани, волиняки й закарпатці боролися зі зброєю в руках і тепер — герої, то, стараннями істориків партії, Наддніпрянщина опинилась під знаком питання. Усе населення, запевняють, „вірило в комунізм“; усе було лояльне до режиму, себто мало ніби просталінський характер. Відтак усі репресовані були невинними жертвами.

Третя теза. Репресовані чекісти й партійні функціонери — теж „жертви сталінізму“. Сергія Єфремова, українського патріота, та Юрка Коцюбинського (комуністичного вислужника) треба поставити на одну дошку як рівноцінних персонажів української історичної драми. Вони обидва „постраждали від Сталіна“.

Мине час, і в людській свідомості, за кагебівським задумом, мав би залишитись, як жертва сталінських репресій, перший ліпший Єжов чи Ягода чи Берія.

... Обсяг діловодства ЧК-ОГПУ-НКВД-КГБ мало кому відомий, тим більше, що завжди був невизначений. З одного боку, кількість справ невинно зростала, з другого, — відомство завжди тяжіло до „очищення“ своїх архівних фондів, прагнучи ліквідувати „зайве“. Тепер, коли ряди політв'язнів фатально рідшають, головним історичним джерелом для вивчення Великого Терору стають слідчі справи. Після поразки ГКЧП і здобуття незалежності саме цю частину величезного відомчого діловодства розсекретили. Справи цієї категорії стали доступні навіть незаангажованим дослідникам. Серед них припинені слідчі справи (ФПД), себто слідчі справи реабілітованих, далі тих, хто помирав під час слідства, нарешті тих, кого з оперативних міркувань наприкінці слідства, замість вивести на суд, навпаки, звільняли.

Що містять у собі ці слідчі справи? Навіщо їх заведено і з якої речі нині до них допущено науковців?

Режим Третього Райху, здається, такого діловодства не заводив. У Німеччині розпочинали справи на повноправних німецьких громадян, а на окупованих територіях — на підпільників, щоб виявити їхні зв'язки. Коли хапали під час облав запідозрених у чомусь людей чи й десятки людей, то відправляли в'язнів на той світ, — слідчі справи були не потрібні. Носії режиму мали свою філософію, — себе вважали за надлюдей, а в'язнів своїх за „унтерменшів“. Які вже тут слідчі справи?!

Інакше вигляда справа в ССРСР, де відбулась комуністична революція й гимн панівної партії деклярував: „Кто бил нічем, тот станет всем“. До кабінетів слідчих приводили вчених, письменників, єпископів, священників, учителів, мистців, інженерів. Допитували ж їх, вирішуючи їхню долю, люди, як правило, нижчого інтелектуального розвитку (С. Брук, П. Гольдман, Флейшман, Лялюшко, Р. Тантлявський). Соломон Альтзіцер, який у 1937-38 роках секретарював у „Тройках“ і підписував вироки, мав освіту „незакінчену нижчу“. Слідчий Митрополита Василя Липківського М. Гольдфарб походив із родини різника-м'ясара на міській різниці. Сам він мав професію сортувальника кісток („костяника“). Жовтневій революції большевики (переважно неукраїнці) були зобов'язані усім, тож служили своїй ідеї не за страх, а за совість. У цій ситуації сенс слідчих справ, що клались на вічне зберігання, зводився до подолання неминучих комплексів і до обґрунтування масових репресій. Документували бо аргументи, чому саме знищення даної конкретної людини було „правильне“.

Увесь склад справи підпорядковувався досягненню саме цієї мети. Жоден папірець не ліг до слідчої справи без санкції установи. Енкаведисти підшивали тільки компромат — обмови й самообмови. Це протоколи допитів, у яких людина зізнавалася, що брала участь в „антисоветской націонал-фашистской терорістической організації“ та в „буржуазно-націоналістичній“ українській. Унизу на кожному аркуші, а часом то й після кожної відповіді — стояв підпис підслідного (справжній чи фальшивий — це вже інше питання). Підшивались аналогічні переважно за змістом протоколи допитів свідків, винувальні висновки, всілякі інші документи обов'язкового, досить суворо регламентованого набору, як це можна бачити з досі доступних мені матеріалів.

Прикметно, що під час трусу, обшуку, а тоді слідом за вироком, „Такого-то расстрелять, лічно приналежащее имущество (майно) конфісковать“, нищився і власний архів людини, органічно накопичений у процесі її життєдіяльності. Державі конче йшлося про те, щоб речі було вилучено, а папери усі знищено [крім тих, що були забрані й потім зберігалися під написом „Храніт вечно“].

ГПУ-НКВД робили усе, щоб єдиним джерелом інформації про ту чи іншу людину лишалося його власне діловодство, щоб про

репресовану людину більше нізвідки було довідатися. Ясна річ, чекістам ішлося про те, щоб про кожного в'язня закріпити виключно свою, чекістську, версію. А остання зводилася до того, що цей конкретний в'язень сам зізнався, що належав до терористичної організації, за що й був справедливо покараний. А як і не зізнався, все одно „ізоблічається показаннями“ (викритий свідченнями) такого-то, отже все одно покараний, мовляв, справедливо.

А тепер, коли абсолютна більшість учасників тих репресій (як політв'язнів, так і слідчих) уже відійшла у засвіт, сучасний дослідник тих похмурих справ має труднощі. До його користування є не справи-формуляри, не справи оперативної розробки (ДОР), не агентурні, не робочі справи агентів, де зберігається матеріал зовнішнього спостереження, доноси, „сводки“ всієї грандіозної мережі агентів, ні, а лише слідчі справи... Якщо оперативні матеріали, зрозуміла річ, незрівнянно багатші за своїм історичним змістом, то така установа, як Служба Безпеки України, повинна потрудитися, навіть визначити строк секретності. — Хай це буде не 25-30 років, як у цивілізованих країнах, — нехай буде і 50, чи навіть 70 років. Але принаймні прийдешні дослідники зможуть з'ясувати щось справді достовірно!

Не треба думати, звісно, що у слідчих справах тільки грязюка й кров. Ні, відбилась на них і хвиля „посмертного реабілітансу“. Після XX з'їзду і голосного Хрущовського розвінчування Сталіна, СССР заходився коло реабілітації своїх репресованих чекістів, партійних і советських функціонерів, а при тій нагоді можна було домогтися „прощення“ й іншим — серед них українським поетам, мистцям, ученим, тим, хто мав родичів. Потребували дрібниці — вимагали довести, що репресований був лояльний до большевиків. Зеров і Курбас мали вписуватись у большевизм.

Отже, до НКВД-КГБ викликали свідків, яких запитувано, чи помічали вони „антисоветські проявленія“ збоку репресованої людини. Питали далі, чи відомо свідкові, що в даній місцевості у тридцятих роках існувала антирадянська терористична організація. І, сидячи не десь на свободі, а в кабінеті слідчого КГБ, нещасний свідок, природно, запевняв, що й натяку на таке він не пригадує, він нічого не чув і не бачив антирадянського! Після цього розстріляну людину реабілітовували, а родичам давали довідку, що вона померла 1941, 1942 чи котрогось іншого року від „гнійного апендициту“, „лімфогранулеоматозу“, раку печінки і так далі.

У п'ятдесятих-шістдесятих роках в умовах СССР ішлося про повернення людям статусу повноправних громадян „великой советской родини, где так вольно дышит человек“. Треба було влаштуватися з житлом, з роботою, з повсякденним побутом родини. Але одне діло

юридична правда, відновлення справедливості, і зовсім інша справа — правда історична. Якщо держава, перш ніж розвалитися, реабілітувала Сергія Єфремова і всіх 45 осіб, хто йшов по процесу СБУ, Спілки Визволення України, чи не проголошено їх тим самим „льояльними до влади?!“ Як писав Володимир Войнович:

„При этих моих словах все члены Пятиугольника как-то странно переглянулись, а Коммуний Иванович улыбнулся, широко развел руки и, называя меня моим человеческим именем, удовлетворенно сказал: ‘Нет, Виталий Никитич, вы наш. Ведь мы вас реабилитировали‘.“

То як же ставитися до історичних джерел такого складного, такого підступного змісту, як слідчі справи? Де в них кінчається правда й починається енкаведистська брехня — „ліпа“? Навпаки, де відступає та брехня, коли на порозі своєї неминучої смерті збитий у кров підсудний каже своїм катом у вічі те, що справді про них думає?

Згідно протоколу допиту, великий український мистець Михайло Бойчук мав сказати опер-уповноваженому Хастові: „Однак невдовзі після мого приїзду сталося самогубство Скрипника, якого я, як і моє оточення, розцінювало як українського національного вождя. Мене інформували, що в Україні був голод, від якого гинула українська людність, особливо по селах. (Перед ним) і потім почалися хвили арештів української національно свідомої інтелігенції, які я розцінював як похід на українців, як початок системи знищення українців, що мислять національно, як і я“. — Кому належать ці думки — мистцеві Михайлові Бойчуку чи опер-уповноваженому Міхелю Хасту?

Думається, було так:

Комунізм — приніс на українську землю той комплекс марксо-ленінських людиноненависницьких ідей, де українцям не лишалося місця. Вони повинні були зникнути як нація, одні вимордувані, а решта, — перетопившись у імперському казанку інтернаціоналу. На могилах націй мав формуватись — „єдиний советській народ“.

Спантеличує мене порівняно мала кількість слідчих справ дворянства. (Чи їх ще не виявлено?) Незрозуміло, коли й за яких обставин зникло дворянство — наша національна аристократія. Може, вона вийшла на еміграцію ще в роки Визвольних змагань? Лишається фактом те, що її не стало.

Грубо виморено голодом селянство. Досі остаточно не пораховано, скільки загинуло — сім мільйонів? Вісім? Десять мільйонів? Чи й чотирнадцять?

Большевики провели кілька переписів і паспортизували населення. Приходячи вас арештувати, чекіст мав застати вас там, де ви були прописані. Якщо вас не виявлено на місці раз і другий, значить, порушивши паспортний режим, ви перейшли на нелегальне становище.

Большевики розробили систему „учьотів“. Члени монархічних і „дрібнобуржуазних“ партій. Службовці Центральної Ради, установ Гетьманату, Директорії. Офіцери царської армії. Посадові особи дореволюційних державних установ. Великі промисловці. Єпископи й священники. Німці й поляки. Галичани та греки. — Усіх, хто відрізнявся, видаляли. Талановитих і незалежних людей — у першу чергу. (Як відомо, Архівне управління входило до НКВД по війні. Із архівних фондів часів німецької окупації надійні дівочки енкаведистів вибирали прізвища для картотеки, яка йшла відразу до оперативного відділу).

З Москви приходила рознарядка, де визначалося, скільки розстріляти. Централізовано обчислювалося, скільки посадити. НКВД УССР виходило із зустрічними пропозиціями...

Большевики поставили собі на службу всю людську каламуть. Охочі зробили кар'єру, одержати сусідську кімнату, де покищо хтось мешкав, елементарні покидьки суспільства ставали на службу тій (канібальській, за висловом В. Чорновола) владі. Їх виявилось чомусь надзвичайно багато. Вони обплутали всю Україну, увесь СРСР і до певної міри увесь світ чіпкою мережею шпигунства й донощництва. Сексототи (секретні сотрудники) вказували на тих, хто відрізнявся. Каральні органи підтинали їх під корінь.

З'їзд учителів приймав ухвалу в свій час, що кожний вчитель повинен бути „соратником Єжова“, чи „соратником“ іншого тюремщика. Арештовувано увесь особовий склад інституту. Крім сексотів.

Люди-зомбі безпомилково визначали інакших. До м'ясорубки йшли не тільки національно свідомі українці, а й просто стихійні українці й ті, хто не належав до „зомбі“.

Чекісти потребували статтю для знищення людини чи строку засуду. Але людині було важко щось пришити, бо вона була й так всмерть залякана.

Людину судили за участь у терористичній організації.

Слід цієї війни з народом знаходимо ми нині у слідчих справах.

Леся УКРАЇНКА

ВСЕ, ВСЕ ПОКИНУТЬ, ДО ТЕБЕ ПОЛИНУТЬ...

*Все, все покинуть, до тебе полюбуть,
Мій ти єдиний, мій зламаний квіте!
Все, все покинуть, з тобою загинуть,
То було б щастя, мій згублений світе!*

*Стать над тобою і кликнуть до бою
Злую мару, що тебе забирає,
Взять тебе в бою, чи вмерти з тобою, —
З нами хай щастя і горе вмирає.*

Іван ГНАТЮК

ЧАША ОТРУТИ

...Не за Україну,
А за її ката довелось пролить
Кров добру, не чорну. Довелось запить
З московської чаші московську отруту!
(Тарас Шевченко)

*Зашерхлий відгомін тужливих
Чекань і лютих лихоліть,
Не заживає біль — як вивих,
В душі і пам'яті болить.*

*Вже півстоліття невмолимо,
Як батьків голос у вікні,
Той біль стоїть перед очима,
Ледь чутно видимий мені.*

*І лист — трикутником із фронту,
І поглум нелюдів лихих....
Вже краще б стратили, як Гонту,
Ніж мав загинути за них!*

*Вже б краще в безвісті знебути,
Чи безіменно — взаперті,
Аніж московської отрути
Хоч краплю випити в житті.*

*Він жив би й нині, неодмінно,
Якби в огненній крутії
Віддав життя за Україну,
А не за ворога її.*

З часопису „Незборима нація“, Київ, 1995 р.

ПРОБАЧ, МАТУСЕНЬКО, ПРОБАЧ...

Був 1949 рік. Наша сім'я проживала в селі Сороки-Львівські Пустомитівського району Львівської області. Батько о. Денис Лукашевич в цьому селі був парохом, і наша родина жила біля церкви в парохіяльному будинку.

Нас було восьмеро дітей. Старші брати вчилися у Львові. Олександр (1928 року народження) навчався у медичному інституті, Мирон (1929 р.н.) — у сільськогосподарському інституті в Дублянах під Львовом, і Ілярій (1931 р.н.) — в лісотехнічному інституті. Брати були дуже працьовиті, здібні і вчилися на відмінно. Сестра Дарця (1932 року народження) вчилася в педагогічному “училищі” у Львові, а Віра (1934 р.н.) і Ліда (1938 р.н.) у сільській школі. Мій брат Zenko ще був малий, мав шість років. Я, Орися, була наймолодшою в сім'ї і в той час мені сповнилося чотири роки. Всі діти жили згідно. Старші завжди допомагали молодшим і ними опікувалися. Брати і сестри крім того що вчилися, завжди у всьому допомагали батькам на городі, в саду і в хаті.

Наша Мама, Софія з Григорцевих, була дуже добра, працьовита жінка. З ранього ранку до пізнього вечора Мама працювала. Була все лагідна, зрівноважена і ні на що ніколи не нарікала. Мама була ніжна і добра, на нас дітей ніколи не кричала, не била.

Татко, який виріс у багатодітній сім'ї, був дуже відданий праці і акуратний у всьому. Він у вільний від церковних обов'язків час садив і доглядав сад, заложив пасіку. Тато любив грати на скрипці. Часто вечорами вся родина збиралася, і ми із задоволенням слухали музику. Тато був добрим, проте строгим і вимогливим до дітей. В хаті панувала атмосфера спокою, доброти і любови. Нам, дітям, Тато наказував щодня робити добро. Він цікавився народною медициною і знаходив час допомагати іншим людям.

В нас удома завжди було багато людей: приїжджали брати і сестри на вакації, їх товариші, родина Мами, родина Батька, а також і чужі люди. Усіх гостинно приймали і чим могли допомагали.

Мені вдома було дуже добре. Старші діти мене дуже любили і радо забавляли. Я дуже любила бавитись у саду, збирати квіти, часто ласувала медом із вошиною.

Ось так і жили в праці, мирі і добрі. Аж прийшла осінь 1949 року.

Страшна, жахлива вістка потрясла нашу родину. Прибігла пішки зі Львова Дарця і сказала, що всіх трьох братів заарештовано. Чорна хмара оповила нашу хату. Я пам'ятаю себе з того страшного вечора, коли до нас прийшли чужі люди у військовій формі і робили обшук в хаті. Всі плакали, а найбільше плакала наша Мама. Коли Татка забрали з хати, я сильно заплакала і запитала, коли прийде Татко? Він відповів мені, що прийде завтра. Ох, як довго те завтра тягнулося, — цілих 25 років...

На третю ніч мене розбудив сильний стукіт у вікно й у двері. Перед вікном стояла машина “чорний ворон”. Ввійшли якісь військові, четверо чи п'ятеро їх було. Сказали Мамі металевим голосом: “Собірайся, поїдемо в Сибір”. Ці люди чогось нишпорили по кімнатах. Ще пам'ятаю, як на мене одягали суконки моїх старших сестер. Це була жахлива ніч, що залишилася в моїй пам'яті на все життя!

Був кінець жовтня 1949 року. Нас шестеро разом із Мамою повезли у Львів на пересильний пункт у Полтевно. Ми жили в камері, де стояли триярусні ліжка. Спали на третьому ярусі. Жінок, хлопчиків і дівчаток було багато і дуже було тісно. А перед дверима стояла “параша”. Як виникала потреба, то я встидалася, плакала, і Мама мусіла мене заслоняти. Один раз в день нас виводили на тюремне подвір'я як арештантів. Годували нас погано. Кожен день була груба перлова каша — пинцак. Пам'ятаю, що я дуже плакала, коли ненароком хтось пролив мені кашу на руку. Стався сильний опік, дуже мене боліло, я плакала, і сестри по черзі носили мене по камері. Пам'ятаю Маму свою, вона була дуже засмучена і часто плакала. Ми були чотири місяці в цих жахливих умовах на пересильному пункті у Львові.

Потім нас повезли на Далекий Схід. Подали товарні вагони, і ми, люди, їхали в цих брудних чорних телячих вагонах. Вагони були без вікон. Спали ми на полицях, здається, що було їх три поверхи. Я ранками віддирала своє примерзле волосся і ковдру від дерев'яної стіни вагону. Я була сильно перелякана і ні на крок не відступала від Мами.

Ми їхали вже більше місяця. По дорозі відчіпляли деякі вагони. Я чула, як люди вимовляли слово “тиф”. Привезли нас у Хабаровський Край, місто Бикін. Поселили на краю міста в довгих бараках. Там жили колись засуджені. Наша родина, Мама і нас п'ятеро дітей, жили в маленькій кімнаті, що колись служила “сушилкою”. Старших сестер, Дарцю і Вірцю, що мали відповідно 18 і 16 років, примусили тяжко працювати. Вони спочатку працювали в тайзі на лісозаготівлі, а пізніше — в кар'єрі. Сестра Віра в 1953 році в листі до Татка пише: “Нині я вдома, бо звихнула руку. Ми з дівчатами вночі їхали вантажити вагон,

машина мало не перевернулася, і я звихнула руку". Пам'ятаю, що в сестер довго були криваві мозолі на долонях. Вони гріли їх над вогнем, щоб не тріскали.

Старша сестра Дарця розповідала, як вони із дівчатами були в тайзі і пішли рвати дикий виноград. Раптом бачать, що з другого боку величезна лапа бурого ведмеда зриває гроно. Бідні дівчата так швидко втікали, що розгубили весь виноград.

Коли прийшла сувора зима, то нам було дуже тяжко. Кімната не була придатна для зими. Не було чим палити. Морози сягали 50 градусів. Мама з дванадцятилітньою Лідою ходила за два кілометри по трісці на "пилораму". Сестра Ліда відтоді має горб, трохи скривлений хребет. Це все від дров, що носила малою під гору до хати, де ми проживали. Мамі давали сусідки росіянки якісь старі речі. Пам'ятаю, що я ходила в старих валянках, але завжди змерзала в них, бо вони були латані - перелатані. Маю дотепер знак — відморожені два мизинцеві пальці. Я мала сильний психологічний стрес і всього боялася. Боялася темноти. Ввечорі виходила на вулицю зі свічкою. В хаті сама боялася залишатися, хоч і було електричне світло. Мені бачилися якісь привиди, вчувалися чужі голоси. У ві сні я часто кричала. Тим більше боялася, коли у будинку, де жили росіяни, влаштовувалися веселі вечори, — так звані п'янки. Спочатку танцювали на подвір'ї, а закінчувалися такі веселощі переважно бійкою. Жінки сварилися між собою, тягали одна одну за волосся, чоловіки падали додолу п'яні. Я гралася з дітьми на подвір'ї. Вражав мене їхній низький культурний рівень: грубість, штовхання, відсутність поваги до старших, грубі слова, пересипані матом.

Однак Мама наша прищеплювала нам любов до прекрасного, доброго і милосердя. Часто вечорами ми всі збиралися і читали вголос художні книги. Пізніше ділилися враженнями, жаліли знедолених. Часом дитячу літературу на українській мові присилала Мамина сестра, тета Донця. Ми, діти, дуже тішилися тими посилками. Матеріально нам жилося дуже тяжко. Ми брали в сусідки один літр молока щодня на шість осіб. Пам'ятаю, що один раз я несла молоко і чомусь впала, розлила все молоко. Як я плакала, що всі через мене будуть пити небілений чай. Часто я говорила Мамі: "А чому сестри старші беруть на роботу хліб з маргариною, а ми з братом пісний їмо?" Мама на те відповідала, що сестри дуже тяжко працюють у кар'єрі — каменоломні. Цукерки ми їли тоді, коли хтось до нас приходив у гості. Переважно це були молоді люди, що приходили до сестер. Наші знайомі, вивезені, мали козу і дали нам маленьке козенятко. Ми дуже тішилися ним. Брат Зенко і я виводили його на подвір'я. Воно там бігало. Але козенятко ще не вміло пастися, а ми не мали чим його годувати і воно здохло. Ми гірко плакали із братом за ним. Мама

багато працювала, прала вдома халати і рушники із магазину. Я часто відносила вже попросовані речі. Мама також прибирала в конторі ДЕУ (дорожно - експлуатаційний участок). Потім прийшов препоганий начальник Гончаров. Він дуже погано відносився до нас, спецпоселенців. І він Маму розрахував, тобто звільнив. Мама змушена була шукати іншої роботи. Згодом вона пішла працювати сторожем на великий дорожний міст. Чергувала, в холоді, вночі, сиділа під мостом, бо не було навіть звичайної будки. Я ранком плакала, що нема кому мені заплести коси, бо Мама все ще була на роботі. Мама розповідала, що один чоловік спеціально вкрав колесо, а вона не бачила. І через це Маму звільнили з цієї роботи. Вона довго плакала і журилася. Пізніше, в 1953 році, до Татка в тюрму, що знаходилася в Інті, Мама писала: “Хотілося б багато написати, та, як подумаю, що може знову Ти цього листа не дістанеш, то жаль стисне серце, що ми в такому положенні. Треба закусити уста, сховати свої почуття далеко в серці і жити серед тих обставин, серед яких ми знаходимося”.

Пам'ятаю, як ми з Мамою ходили на заробітки до однієї жінки Полі. Вона жила від нас на віддалі двох кілометрів. Мала свою хату, город, сад. Я любила туди ходити, тому що там можна було поласувати чорними порічками, попиту молока, вдосталь наїстися. Мама полола город, робила цілий день все, що треба було. Одного разу я почула, як Маму запитала ця господиня: “Чи будете їсти, чи давати з собою”. Мама відповіла, що візьме дітям їсти, і пішла голодна. В листі до Татка в Інту Мама пише: “ Не гризися нами, ми вже звикли, що то так нам мається, і часто не маємо грошей, але все якось Боже Привидіння керує і ми не голодні”.

А сестра Віра з Дарцею працювали тяжко і майже нічого не заробляли. Сестра писала до Татка в 1954 році: “ Ми працюємо з Вірою на одній роботі, копаємо рови попри дорогу”.

До сестри Віри приходив хлопець Микола з Волині, що служив в армії в Бикіні. З ним часом приходив його товариш Йосип. В 1985 році в Коломиї я його зустріла і запитала про те, як нам жилося в Бикіні. Він відповідав, що і сам не знає, як нам вдалося вижити.

Я аж тепер розумію, яку тяжку ношу мала Найдорожча Мама. Я ніколи не пам'ятаю її веселою, а завжди з глибоким сумом в очах.

По двох роках перебування на спецпоселенні ми дістали першого листа від Татка. А нам адресу Татка дістала тета Лізія зі Львова. Ця адреса, написана Татковою рукою, вирізана з конверти і вкладена в лист. Ми всі дуже зраділи. Мама не могла натішитися і довго плакала.

В 1953 році сестра Віра збирається виходити заміж за Миколу. Мама шле Таткові в табір телеграму: “г. Инта Коми АССР п/я 388/11 Лукашевичу Денису Модестовичу Третього октября Вера выходит замуж, прошу благословить — София — “.

Коли одержали від Татка благословення, тоді Мама дозволила Вірі і Миколі взяти шлюб. Шлюб давав греко-католицький священник. Це був отець Ревть, що працював в ДЕУ бухгалтером. Він багато допомагав нам, підтримував на дусі. Мама кожний день ходила до нього на Службу Божу і мене часто брала з собою. Мама зробила молодим весільний вечір. Швагер Микола допомагав нам як міг. Вставив шибу у вікні, яка була латана із 50 кусочків. Ділився він з нами і харчовими продуктами, що діставав із військової частини.

Після смерті Сталіна виходять укази ЦК про звільнення малолітніх дітей зі спецпоселення. Отже, ми, малі, і сестра Віра одержуємо звільнення. Микола їде у відпустку до батьків і бере Ліду, щоб відвезти до Бабці. Ліда залишається в Коломиї. З тяжкою бідною Бабці вдається приписати Ліду в себе. Пішла Ліда у восьму класу в російську школу. Невдовзі викликає Ліду до себе в кабінет директор школи і говорить їй: “Ви — бандерівка, як ви здесь оказались? Может быть вы удрали со спецпоселения?” Бабця мусіла йти і пояснювати все, щоб Ліду не виключили зі школи. В 1954 році сестра Віра виїжджає з Бикіна на Волинь до Миколіних батьків, бо швагер мусить ще дослужувати згідно договору. Мама переживає за щасливу дорогу. Тато не міг часто писати до нас. На листи був ліміт і цензура багато затушовувала із написаного. Проте в Таткових листах було дуже багато мудрих порад по підтриманню здоров'я і вихованню дітей, а Мамі поради для ведення господарства. Татко навіть надсилав гроші зі свого бідного заробітку. Четвертого листопада Мама пише в табір до Тата: “Вчора одержали ми гроші від Тебе. Щиро дякуємо за них. Коли б Ти знав, як вчасно вони прийшли. Не було вже на хліб, а тут переказ від Тебе. Я лише підняла очі до неба та подумала, що великі Діла Твої, Господи. Ти, Господи, все знаєш, коли нам не достає. — Може Ти, посилаючи ці гроші, сам відмовляєш собі. Це мені було б дуже прикро”. Мама часто на самоті плакала. Я найбільше була біля неї і все бачила. Від трьох братів моїх вістей не було ніяких. Мама дістає серцеві атаки. Я знову дуже налякалася. Зажурена Мамця писала до Тата в Інту майже в кожному листі про братів наших: “Найгірше, що не можу ніяк добитися вістки від них. Не знаю, чи живуть, гризе мене то дуже. Як роздумаю над нашими дітьми, аж голова болить, аж страшно, що так марнуються”. Писали ми часто прохання про невинність і помилування Тата і братів. Я часто писала ці прохання своєю дитячою рукою. Але з Москви завжди приходила одна відповідь: “Ваша просьба не удовлетворена”. — Мама засумнівалася, чи вони хоч читають ці прохання. Нарешті прийшло повідомлення зі Львова, щоб Мама приїхала в Хабаровськ. Боячись за Мамине здоров'я, в Хабаровськ поїхала сестра Дарця. В НКВД - КГБ сестрі сказали правду, що братів розстріляли по статті 58-ій у березні 1951 року. Мамі

Дарця сказала, що братів заслали в далекі табори без права переписки. І така тоді була кара. То Мама і повірила. Бідна, вона довго плакала. В листі до Тата в табір в Інту Мама пише: “Одні ліки маю на мою зболілу душу, це тоді, як заплачу, зараз заспокоюся і стає легше. Прошу лишень Господа, щоб допоміг нам ще всім зійтися, поговорити, а тоді вже можна вмерти”. Пам’ятаю, як приходили до Мама сусідки, такі ж вивезені, як і ми. Вони згадували про рідну Україну, розповідали про свої розбиті родини, залишені домівки, господарства, про ті поневіряння і приниження, що кожен зазнав. Жінки весь час плакали. В 1954 році Мама пише до Тата в Інту: “Жаль стисне серце, як подумаю, що де то мої бідні хлопці десь далеко у світі на тяжкій роботі, і навіть нема де голови прихилити. Не можу Тобі то описати, що жаль мені, як то згадаю. Пощо? Зашчо? Усе треба нести далше і далше той біль. Чи донесу його? Чи впаду під його тягарем? А може тут доведеться навіки залишитися і не побачити вас, мої кохані. Але я чекаю, може Господь милосердний зглянеться і поверне мені вас усіх”.

У нас була дуже гарна сусідка українка. Її звали Настя Маслюк. Вона приїхала із двома синами разом із нами. Ми часто приходили до них у гості. Вони нас частували. Ми з братом там їли хліб з маслом, якого ми давно не бачили. У цієї сусідки ми всі разом співали українські пісні, разом святкували наші свята. За якийсь час пані Настя захворіла. Її поклали в лікарню і раптом вона померла. Всі говорили, що медсестра “переплутала уколи”, або дала зовелику дозу. То був несподіваний і важкий удар для її синів. Молодшому було одинадцять років. Мама наша те дуже глибоко прийняла до серця і важко пережила цей похорон.

Мама сама нам шила і одяг. Мені завжди перешивала з речей старших дітей. Я цим була незадоволена. Щоб якось прогудуватися, шила Мама і чужим людям. Було в ті роки 1951 - 1954 важко дістати і муку. Мама займала чергу за мукою під магазином з вечора. Ми бігали, тримали чергу, а вночі Мама сама пильнувала. І коли одного разу вдень продавали муку, то одна росіянка грубо сказала Мама: “Ти не стояла в череді. Я тебе не відела, бандеровка”. Я все це чула. Мама гірко плакала за несправедливе оскарження. Мені було гірко і жаль Мама. В 1953 році перед Великодніми Святами Мама пише в табір до Татка: “Як подумаю про Вас всіх, то мені здається, що нам найліпше, бо маємо маленькі святочні лакімки: пасочки, яєчко і маленька шиночка та ковбаска, які прислали нам Мамця, Стефа та Донця”. Пам’ятаю, що цукерки, не чоколадні, а прості подушечки, ми їли тоді, коли хтось до нас приходив у гості. В 1952 році я пішла у першу класу і в 1953 році написала Таткові в табір перший свій лист. Він зберігається в мене і досі. Сестра Дарця пише до Тата за мене: “Орися вчиться добре, багато знає російських і українських віршиків і гарно

деклямує”. Брат Зенко (1943 року народження) теж добре вчився. І любив ловити рибу. Сестра Дарця пише до Тата: “А Зеньо любить ловити рибу. Два дні плакав, щоб Мама дала грошей на блесну блискучу”. Щоб вижити, Мама мусіла багато і важко працювати. В 1953 році Мама пише в листі до Тата: “Поле ми маємо досить далеко. Одно 15 сотих за чотири кілометри від хати, друге — 15 сотих за 11 кілометрів. Тому ми все з Лідусею посапали і підгорнули”. Мама вже не писала Татові, що треба було самим ті городи зробити з лісу, повикорчовувати пні і тому подібне. Пам’ятаю, що ми мали ще город близько біля хати. Там Мама садила всяку ярину. І ось одного разу влітку почалася сильна злива. Дощ лив, як із відра, цілих два дні. І ми, діти, бігали після дощу по калюжах і бачили, як пливли наші городи із землею в долину. Ми жили на горбочку, а на схилах горба на було вже наших плодів. Мама знову була зажурена і Тато в листі, як міг, розраджував Маму і вселяв надію в краще майбутнє.

В 1956 році Тато пише дуже оптимістичний лист, що може ми зможемо приїхати до Татка в Інту, і Мама візьме арештанта на поруки. І от Татко почав готуватися і просити начальство, щоб сім’я змогла приїхати в Інту і взяти його на поруки. В цьому ж році Тато пише до Мама в Бикін: “Як приїде начальник Вісаріонов, то підеш до нього із заявою, де будеш просити, щоб мене вивели за зону на поселення, щоб я міг з вами жити, а рахувався за табором”. І Мама почала готуватися в дорогу. Найгірше, що не було грошей на поїзд. Мама продавала все, що нам не потрібно було в дорогу. Тато писав, що продав свої чоботи за 110 крб. і 100 вислав нам. І ось у кінці червня ми четверо: я, Дарця, Зенко і Мама, їдемо з Хабаровського краю в Європу. Їдемо вже пасажирським потягом. Взяли із собою гербарій тих дивних квітів і рослин Далекого Сходу. Тут були “Зозуліні черевички”, “Жовта саранка”, конвалія дика і півонія, що зовсім без запаху. Їхали ми 10 діб. Хотілося нам з братом вже побігати по траві. Нарешті ми приїхали в Інту, Комі АССР. Приїхали ми вночі о 3-ій годині, а надворі білий день. Я дивувалася, як це люди не переплутають день із ніччю. Я дуже зраділа, що не буде ночей, тому що боялася темноти. Зустріла нас на двірці-вокзалі українська родина Кривоносів, майбутні наші свати. Не забудемо смак того першого борщу, що ми їли з дороги, що його приготувала пані Кривоносова. Незабутнє враження залишив у мене той день, коли ми всі з хвилюванням підходили до колючих дротів табору, до прохідної, де перебував наш Татко. Батька я знала лишень по знімках. І от він вийшов до нас у чорному бавовняному робочому костюмі. Ми всі довго плакали, бож не бачились сім років. Пізніше, в 1963 році, Тато писав до Дарці: “Коли я перший раз побачив у 1956 році Маму, мені стиснулося серце, бо це вже була змучена життям жінка. І я відчув, що велике горе зламало життєву енергію нашої Мамці, що

нашої радості і щастя вже не вернути”...

Проте треба було якось влаштуватися. Нам дали кімнату сушилку, вісім квадратних метрів, у довгому бараці. Я боялася йти до тієї кімнати, бо треба було пройти довгий коридор, де не було світла. Тата скоро випустили за зону і ми всі жили разом. Нам було тісно, але добре. Ірка Кулик відпустила нам свою кімнату біля 20 квадратних метрів. Нам було там добре. Тато взявся нас всіх лікувати і оздоровлювати. Незабаром нам дали квартиру в дерев'яному фінському будинку. Ми вже мали кухню і кімнату. Тато пішов працювати сторожем на 15-ту шахту. Ліда наша жила в Коломиї в Бабці. Допомогала їй одягом і продуктами тета Донця і тета Стефа. Тато пише в листі до вуйка Мундзя: “Я після катастрофи всю надію звернув на Провидіння, а воно впливало на добрих людей, і в першу чергу на Ваші благородні душі. Це воно через добрих людей заопікувалося моїми найближчими, чого ніколи забути не можу”. Татко мав і мене на увазі, бо я пізніше мешкала у Маминої родини і мені багато допомагали. Ми написали Ліді листа з Інти, і вона зразу приїхала, щоб бути усім разом. Ліда влаштувалася санітаркою в лікарні. Як ми тішилися, що всі разом святкуємо Різдво. На жаль, воно було і останнє. Приходили до нас дівчата, хлопці і ми всі колядували, згадували Україну. Дуже були культурні і чемні хлопці. Горілки не пили. Я любила слухати повстанських пісень. По довгих роках суму нам так було всім радісно. Я вперше бачила Маму веселою. Нам так було добре разом, що Дарця сказала, що вона аж боїться, щоб чогось лихого не сталося.

От і сталося. Вже п'ять місяців Татко був з нами. Досить було того, що Татко в сусідстві охрестив дитину, і тому приїхав “чорний ворон”, і Татка забрали. Ми з Мамою знову шукаємо комендантуру, знову розпитуємо, куди відіслали Татка. Знову колючі дроті, загальне побачення одну годину, знову табір суворого режиму. Мама почала хворіти на серце. Дістала вдома важкий приступ, і я дуже перелякалася. Ми були з братом дуже худі. Мама давала нам риб'ячий жир. Деся зрідка появлялося масло і ковбаса. Мені йшов 12-ий рік. Ми з братом покашлювали і не знали, що хворіли на туберкульозу. Зенко завжди мав катар носа і горла. В Інті було 16 шахт. У шахтах працювало багато українців, що звільнилися з таборів. Обвали в шахтах були мало не кожен день. Сестра Ліда розповідала, яких покалічених шахтарів щодня привозили в лікарню. Ампутували і ноги, і руки. Багато шахтарів залишилося каліками. І майже кожен день вмирали молоді шахтарі українці. Мама ходила на ці похорони і після них діставала серцеві атаки. Ходили ми з Мамою до лікаря в поліклініку. Лікарі признали у Мама ваду серця і призначили лікування. Воду ми носили за півкілометра. Взимку ми з братом

возили воду у виварці на санках. А літом воду носили дорослі.

Мама ніколи ні мене, ні брата не била. Не пам'ятаю навіть, щоб вона на нас кричала. Була на рідкість дуже добра, побожна і терпляча. Та журба підривала її здоров'я з кожним днем. І от на початку серпня 1956 року сталася така подія. Тато дізнався, що його переводять у табір міста Воркути. Він просить дозволу попрощатися з родиною і приходить із конвоєм додому. Саме в той час я була вдома. А Мама пішла до міста. Тато так сумно сказав мені, щоб переказати Мамі, що його переводять у Воркуту. Чекати він більше не міг. Як я потім розповіла Мамі, що приходив Тато попрощатися, то Мама плакала і дуже розхвилювалася. З того часу здоров'я нашої Мами погіршилося. Чи могло це зболіле серце перенести такий удар? Мама поривається поїхати до Тата на побачення у Воркуту. Сестри не пускають її через стан здоров'я. Мама не втрачала надії, що Тата знову випустять за зону.

Тато, як міг, морально підтримував Маму. 16-го січня 1957 року Тато пише із Воркути до Мами: "Журюся найбільше Тобою, Сонечко, пам'ятай, що тепер (думаю, короткий час) Ти дітям заступаєш і мене. І мусиш кріпко держатися. Знаєш, що я нічого злого не робив. А як совість чиста, то ми повинні розуміти, що треба різне в житті пережити. І треба вміти терпіти без сліз. Вважай, що очі всієї родини звернені на Тебе. І всі просимо Тебе і Господа Бога, щоб Ти ще довгий час з Божою поміччю була спокійна і терпелива". Та Мама не була спокійна. Вона ходила до коменданта, питала за Тата. Мама ще надіялася на справедливість закону...

В передостанньому листі до Тата у Воркуту Мама пише про своє очікування: "Думаю, таки розберуть діло, і Тебе виведуть до нас. Та чомусь так тяжко, щоб було так, як бажаємо. Я усе чекаю на Тебе, що прийдеш. Як потепліє, то уже не витримаю і сама приїду". Та доля була жорстока. Не судилося вже Мамі побачитися з Татом. Здоров'я Мами погіршувалося з кожним днем. Ми поклали її в лікарню. Лікарі дивувалися, як Мама ще з таким слабким здоров'ям могла ходити.

Відколи Тата забрали у Воркуту, то Мама постійно писала прохання в Москву. В останньому листі із лікарні в серпні 1957 року Мама пише: "Дістала два листи із Москви. В одному пишуть, що висилають в (головне управління ісправітельно - трудових колоній МВД СССР). В другому листі, — що моя заява направлена в МВС Комі АССР, а звідти буде дана відповідь. І підпис (Заст. начальника головного управління МВ СССР Волков). Часами почуваюся дуже зле, головно лівий бік так болить, як би хто великий камінь поклав. Може вони розглянуть наші прохання і Тебе відпустять до нас. Так ми скоро були б здорові. Очікую Тебе і думаю, що діждуся. 14-го серпня 1957 року, 11-та година ранку". Мама до останнього дня свого життя надіялася, що невинно засудженого Татка звільнять. Та марне було

очікування. Приходили листи із холодною відповіддю: “Ваша просьба не удовлетворена”.

Сестра Ліда щодня приходила до Мами в палату і цікавилася її здоров’ям і настроєм. Останній день, 16-го серпня, ми з Зенком були в Мами в лікарні. Мама говорила, що їй уже краще, що може скоро піде додому. І все надіялась, що нарешті звільнять Татка. Жінки в палаті ще розпитували у Мами про те, скільки ще дітей є в сім’ї. Мама згадувала за братів і плакала. Того вечора я остання із дітей бачила Маму живою. Ми пішли додому біля 19-ої години, а о 21-ій годині почалася серцева атака. Мама була притомна на відміну від попередніх атак. Сама дихала кисневою подушкою. І о 23-ій годині, 16-го серпня, перестало битися страждуще серце нашої Найдорожчої Мами. Нас повідомили аж вранці. Ще раніше встала Ліда і розповіла свій сон, що ніби вона в білій шлюбній суконці танцює і дуже їй весело. Дарці снилося, що вона збирає ягоди голубіки. Мені ж снилося, що я їду на грузовій машині і стою біля Маминої домовини. Так все було і на похоронах. Татко, бідний, одержавши телеграму, просив табірне начальство відпустити його із конвоєм на похорон дружини. Та його ніхто і слухати не хотів. Тато страждав, плакав і писав спогади про свою Сонечку. В листі до Маминої сестри Меланії Татко пише із Воркути: “Не можу без болю згадувати мою найдорожчу Сонечку, що передчасно згоріла, як свічка, з Любові Бога і нас рідних. Понівечені квіти моїх надій. Перервалася струна мого земного щастя, залишилася холодна тундра з понурими полярними ночами і самотні нарі”.

Мама лежала як жива. Приходили знайомі і незнайомі люди: українці, литовці і латиші з цілої Інти. Приносили квіти, вінки. Ті три дні я пам’ятаю чітко, так ніби це було вчора, як принесли великий чорний хрест, як ми всі плакали. То були страшні дні для нас. Ми відчували на чужині, що ми осиротіли. Для нас було велике горе, хоч я в свої 12 років ще не усвідомлювала, що значить втратити Найдорожчу Особу — Маму.

Із 1963 року з табору Мордовії Татко писав до сестри Дарці в Інту: “Господь Бог забрав свою Праведну туди, де вже немає горя ні страждань. Тепер залишається нам пригадувати Мамині розмови, науки, перестороги і старатися цілим життям її наслідувати”.

З великим невимовним болем ми дивилися, як опускають домовину в яму з вічною мерзлотою... Прости нам, Матусю, всі наші несплухи.

В 1958 році я повернулася на рідну землю до Коломиї. Ми всі живемо в Україні, а Мама одна залишилася на далекій Півночі. З Мордовських таборів до мене в Коломию в 1962 році Тато пише: “Одна згадка нас може потішити, що там наша Мама ліпше себе почуває. Тут

Мама багато натерпілася і пережила. І це була властиво мука, а не життя”.

Світлий образ нашої Найдорожчої Мамці завжди в нашому серці, в наших думках і діях. Ми ніколи не забудемо нашої доброї і страждальної Мамці, яка навечно залишилася в замерзлій сибірській землі.

Матусю, ми не забули про Вас. Ми Вашу пам'ять увіковічили на нашій рідній українській землі, і на пам'ятнику Тата в Коломиї написали “Вічна пам'ять Вам і братам нашим”.

Любов ДМИТРИШИН-ЧАСТО

ВКРАЇНСЬКА МАТИ

*Як від'їжджали ми із краю в чужую даль,
Степи тужили, тужили гори. — Печаль!
Та ми надію кріпили в серці із вірою
— Чекай нас, Мати, чекай, Вкраїно, із вирію...*

*Кипіли думи, стелились стези одвічній,
А ми кріпили у серці мрії предвічній:
Яке б там горе — усе здолаєм — повернемось,
Бо рідна ненька стоїть при дверях, оперишсь.*

*Уже стомилась, чекати далі несилюнька,
Вже похилилась зсивіла з горя голівонька:
— З котрого боку, і як ще довго чекати?!..
Чайним зойком лине у свесвіт Вкраїнська Мати.*

*За наші болі і ті дороги в далекий світ,
За наше горе ніхто не дав ще одвіт.
Промчали роки, мов баскі коні — долиною,
Та Рідна Мати усе чекає, уже... калиною...*

МОЯ ПЕРША ЗУСТРІЧ З КИЄВОМ

Липень 1940 року. У Львові жахлива спека. Кругом розпечені мури й бруки, вигоріла трава. Хто може, ховається в тінь дерев. Але й там нема прохолоди, в тіні температура доходить до 50 ступенів Цельсія. Це перше літо большевицької окупації і перший раз у моєму житті, що ми не поїхали нікуди на вакації. Пересиджую з книжкою під кріслатою липою. Одного разу входжу в хату, а мені кажуть: „Був телефон, щоб ти прийшла на пробу, бо наша балетна група їде на республіканську олімпіаду до Києва“.

Кому хочеться в таку горяч танцювати? Але приманює можливість побачити омріяний Київ, столицю України, віднайти небачену досі родину, головно тітку, молодшу батькову сестру.

Олімпіада не мала нічого спільного зі спортом. Це були змагання співаків, інструменталістів, танцюристів. Для спорту була спартакіада. Нас очевидно не вибрали за якісь особливі досягнення в клясичному балеті, а тому, що ми виконували й народні танці, в тому й гуцульські, на Сході ще незнані. Навчала їх нас Оленка Гердан-Заклинська, лавреатка конкурсу в Брюсселі, яка добре знала Гуцульщину, бо довший час жила на Закарпатті.

На означений день, спакувавши дві валізки, в одну полтавський, а в другу гуцульський стрій, так що на особисті речі небагато лишилося місця, поїхала з татом на Головний двірець. Як же він змінився! Ще минулого року, як ми день перед вибухом війни вернулися з Карпат, виглядав гарно, чисто. За рік дуже „спролетаризувався“. Скрізь сіра товпа, скрізь вештаються червоноармійці. В поїзди, що вже змінені на широкоторові, кидається маса людей, що прямо неможливо всісти. В кожному переділі, крім лавок до сидження й полиць на багаж, є ще полиці над ними чи то до спання, чи для додаткових пакунків, невідомо. Та там теж уже сидять люди й махають ногами понад головами тих, що сидять внизу. Якось улаштуємося. А тепер прийдеться їхати „по-культурному“ — думаю, бо вже знаю, що в большевиків все „культурне“.

Поїзд рушив. Поділля, Тернопіль, Збруч. Границі ніби нема, нас

„визволили“, але перевіряють нашу спільну перепустку. Дивно, що ця маленька річка таку роль відіграла в нашій історії й формуванні нашої ментальності. Згадується пісня: „Ой та зажурились Стрільці Січовії, як Збруч-річку проходили, що стільки народу впало за свободу, встоятись не було сили“.

Це той Збруч, який мій батько Володимир Дорошенко переходив кілька разів, а тітка Нагалка раз, у 1921 році, до того часу воюючи в повстаннях. Збруч, про який я стільки чула, а тепер бачу вперше. Переїхавши на другий бік, відразу видно різницю: широкі колгоспні поля, але збіжжя мізерне, хатки бідні. Врешті на другий день пополудні — Київ.

На Польовій вулиці біля гуртожитку відразу повалилась на нас злива пропаганди. Якесь жінка вигукувала про щасливе, радісне життя, про те, як вона колись полола буряки, а тепер працює в бібліотеці. Ми не звертали ніякої уваги, це вже була для нас стара пісенька, а крім того ми були втомлені по довгій дорозі й безсонній ночі.

В гуртожитку хлопців примістили в одній кімнаті, а нас, усіх дівчат разом з Оленкою, в другій. Оленка відразу зробила „тактичну“ помилку, заявивши, що не зносить, як хтось хропе. Це дало мені „золоту ідею“. Глипнувши на товаришок, я побачила, що розуміємося. Як погасили світло, відчекавши трохи, щоб „заснути“, я почала „хропти“ на всі голоси. Оленка зірвалася з ліжка, прибігла до мене й почала мене термосити. Я, щось пробурмотівши „спросоння“, обернулася на другий бік і замовкла. Та в другім кінці кімнати почала „хропти“ друга, а тоді третя. Оленка кидалася з кута в кут, а ми зчинили такий какофонічний квінтет, що нам самим різав вуха, й ми втихли. Дивно було не тільки що ніхто з нас не розсміявся, але що Оленка не бачила, що ми всі вдаємо.

Майже весь час ми проводили в театрі ім. Івана Франка. Як не виступали самі, то сиділи на виступах інших. По наших виступі в гуцульських строях ми пішли на Хрещатик. Кругом нас зібралася юрба. Люди розпитували, чи це правда, що в Західній Україні все є, що нема черг. Дивувалися, що наші селяни так гарно одягнені. Раптом, як з-під землі, з'явилися два міліціанти й загрозили нам, що як не підемо геть, то нас заарештують. У театрі в черзі до „уборної“ (туалети) діти нам казали: „Ви йдіть без черги, ви до черг не привикли“. Одного вечора, коли ми вийшли з театру, до нас підійшла група ровесників і запропонувала пройтися. Ми пішли вулицями, співаючи. Вони починали якусь народну пісню, ми долучувалися. Тоді починали ми, а вони долучувалися. Ми наче доказували собі, що в нас ті самі пісні, та сам мова, ті самі звичаї. Мені стало легше, бо спочатку дуже вразило мене обмосковлення Києва.

Одного дня повезли нас на Боярку показати піонерський табір.

Боярка — це наче підльвівські Брюховичі — соснові ліси, пісок. Там нас гостили обідом. Якась дівчинка, що сиділа біля мене, шепнула: „Ви не думайте, що нас весь час так годують. Це тому, що ви приїхали“. — Дійсно, обід був добрий, куди ліпший, як у гуртожитку. Везили нас на Труханівський острів, де ми купалися в Дніпрі, плавали човном, захоплюючись красою київських гір і золотoverххих веж серед зелені дерев. Час минав, а я ніяк не могла відірватися від групи, щоб віднайти свою тітку.

Врешті день перед від'їздом нас повідомили, що поїдемо в „баню“. Я заявила, що не поїду, бо маю в Києві тітку, яку хочу побачити. Відразу якась комсомолка запропонувала мені, що мене проведе. Ми поїхали на адресу, яку мені дав тато, але тітки там не знайшли. Адреса була стара, бо переписка давно перервалася. Тоді ми пішли в розвідочне бюро й там дістали нову адресу. Ввійшовши в будинок, ми піднялися сходами на перший поверх і я подзвонила у відповідні двері. Вийшла висока, дещо сивава вже пані, яку я спитала, чи тут живе громадянка Дорошенка. „Це я“ — сказала жінка. „А я дочка Вашого брата“ — і ми кинулися в обійми.

Ми увійшли в коридор, тітка вказала на двері праворуч. Я зрозуміла: її кімната була одною з кількох колишнього гарного однородинного мешкання. Про таке я вже чула, а все таки тітчина кімната прикро вражала своїм надто вже „спартанським“ умеблюванням, де крім стола, чотирьох крісел, шафи й ліжка нічого більше не було. Ми сіли біля столу й тітка почала показувати мені знімки різних членів родини. Я, побачивши, що ці всі люди ніяк на пролетарів не виглядають, і закривши альбом, сказала, що приїду на другий день вранці. Ввечорі сказала про це Оленці Заклинській й спитала, коли від'їжджаємо.

Вставши, коли всі ще спали, й не чекаючи сніданку, щоб так оминати „янгола хоронителя“, я подалася в дорогу. Приїхавши, ми замкнулися в кімнаті й почали розмову. Я розповіла, як нас в Галичині переслідують большевики, а перед тим переслідували поляки. Згадала про пацифікацію, про яку тітка чула, про биття шиб у наших установах, про підкладання бомб. Повідомила, що тітка Наталка у Львові, що моя мама галичанка, що її заарештували поляки, а, випустивши, заявили, що переносять на посаду в корінну Польщу, а ще й саркастично додали: „Там пані вийдє замонж за поляка і дзєці панське бендов поляци“. Тоді за дозволом Митрополита Андрея Шептицького мої батьки побралися в піст, а мама сказала полякам, очевидно по-українському: „Я в Польщу не поїду, лишаюсь у Львові, бо я вийшла заміж за українця й мої діти будуть українцями“. Цього поляки моїй мамі не забули й для неї не було праці, поки не впала Польща.

Тітчина розповідь була значно довша. Слухаючи, як дід Віктор,

лікар, помагаючи хворим під час епідемії тифу, сам заразився й помер, як померла в час голоду його сестра Олена, як наймолодший з дітей Михайло загинув у нашій армії, як масток діда на Полтавщині зруйнували й тоді пропали всі родові документи Дорошенків, як довелося тікати з рідного дому, — я весь час плакала. Те, що тітка наче вичитувала про це все з книги, ніби воно до неї не відносилось, додавало мені ще більше гіркоти, жалю й досади, бо я здавала собі справу з того, що вона зовсім закам'яніла. Слухаючи про голод, про винищення наших старих родів, інтелігенції, діячів культури, я відчувала якусь дивну суміш обурення й безсилля.

Вкінці ми рішили піти оглядати Київ. Почали з Софійського собору, де, купивши квитки вступу до музею, відразу почули вивчену напам'ять антирелігійну пропаганду. Оглянувши фрески, саркофаг князя Ярослава, ми помолилися перед Орантою й подалися на Поділ до будинку Шевченка. Тоді вернулися додому й, випивши чаю, я почала збиратися в дорогу до гуртожитку, як раптом зірвалася буря з блискавками й громом. Ми перечікували, а буря не втихала. Тітка дала мені свій светер, щоб я не промочла до нитки, й ми пішли до трамваю. Та всісти було неможливо. Ми пропустили один, другий, третій, — всі набиті вщерть людьми. Тоді рішили їхати в протилежний кінець і звідти прямо на двірць.

Врешті ми всіли в трамвай. Якась молода ще жінка, глянувши на нас, почала голосити: „Нам кажуть виховувати здорове молоде покоління, а нема чим годувати дітей. Нема молока, масла, яєць, м'яса. Нема одягу. Ось у вас така гарна кофточка, тут такої не купиш“.

Ніхто не відзивався, ніхто не знав, чи це доведена до краю людина, чи провокаторка.

Я не вияснявала, що светер — „кофточка“ не моя, а тутешня, хоч може ще передреволюційна. Ми доїхали на двірць, я попрощалася з тіткою і поїзд рушив, я тільки ще вспіла махнути їй рукою. Добре, що мої валізки взяли а гуртожитку. Що сталося б, коли б я спізнилася на дві-три хвилини? Ми мали спільну перепустку, я була — в чім стояла. В Кремлі сидів кривавий тиран Сталін з його посіпаками, параноя досягла вершин. Мене, все ще дитину, могли оскаржити в шпигунстві, а тітку — в перехованні „шпигунки“, що зумисне залишилася з „диверсійними“ намірами, маючи зв'язки з „закордоном“...

В ніяких найхімерніших снах не могло мені тоді приснитися, що за рік у той час будуть у Львові німці, що тітка, переживши вибухи підмінованого большевиками Хрещатика, приїде до нас, що потім, долучившись до великого ісходу, всі разом опинимось в Німеччині, а вкінці — в Америці, де тітка помре, не побачивши вже ніколи ні Києва, ні своєї рідної Полтавщини.

АСЛАНКА

(Ічкерська баляда)

*Знов Грозний в облогу беруть хижакі.
Гармати гарчать, як уральські вовки.
Надиглені танки, прямуючи в ціль,
Важкими ведмедями пруть відусіль.
„Чеченці, здавайтесь!“ — Орда москалів
Реве з гучномовця, мов демон велів.
Та поклик зі штабу, де мужній Дудай
З братами стрічає не страх, не відчай:
„Не даймось у петлі московських тенет.
Борітесь — поборете! — кликав поет.
Над нами ширяє безсмертний Шаміль.
А кулі й гранати — в загарбницький хміль!“
Три тижні триває московська гульба.
Над баштами танків гарцює хвальба:
„Які там герої! Нам треба ще день —
Розіб'єм бандитів, потрошим упень!“
В Кремлі сам главар піднімає бокал —
За бомби на Грозний, за нищення шквал!
Та не піддається подвижник Дудай —
Хоробрі ічкери боронять свій Край.
І ринуть на танки пляшки запальні —
Відплата Кавказу в пекельнім вогні.
Не здавшись, горить урядовий палац —
Клюють вертолети нездоланий пляц.
Відходять ічкери — за ними услід
Московські ординці навалою бід.
Обходять Асланку, струнку, молоду,
Високу тополю, тверду на орду.
І хтиво сміється бутна москальня
„Єй-ей же! Нам буде розвага за дня“.
Та миттю лаштує красуня ставна
Останню гранату: „Війна — так війна!“
Не знатимуть мати і батько й село:
Сама полягла — з нею десять лягло!*

М. ДИМЩЬКИЙ

З ПОУЧЕНЬ МИТРОПОЛИТА АНДРЕЯ ПРО МОРАЛЬ І КУЛЬТУРУ ЯК ОСНОВНИХ ЧИННИКІВ У ПОБУДОВІ ДЕРЖАВИ

Слуга Божий Митрополит Андрей Шептицький був найвизначнішою Постаттю у нашій і Вселенській Церкві у XX столітті. Був одним з найбільших послідовників Христової науки, а його свята душа поставила його на рівні з первісними Учителями Східної Церкви, такими як св. Василій Великий та св. Іван Золотоустий. Він єднав у собі їхні прикмети духовного життя, а коли його запитували, ким він себе відчуває, то відповідав так, як св. Апостол Павло: „Хочу бути усім для усіх, щоб усі були одно“.

Діяльність нашого Великого Митрополита була таких розмірів, що тяжко собі уявити, що одна людина могла стільки доклати. Не було ані одної важкої справи, церковної чи суспільно-громадської, щоб Кир Андрей її не доглянув та не доложив праці, щоб все проходило правильним шляхом, згідним з церковними законами. Він був наче мітичний Світовид, який існував у часах трипільської культури, мав чотири обличчя, звернені на чотири частини світу, все чув і все бачив. Окрім того, у нього була велика здібність стратегічного мислення, дар передбачувати майбутні події та укладати плани на майбутнє.

Щодо розмірів діяльності Митрополита Андрея, то буде доцільним згадати, що у зв'язку з беатифікаційним процесом досі далось призначити 25 томів його писань і творів, та сім великих томів свідчень (див. „Америка“, 26 вересня, 1992 р.). У фокусі діяльності Кир Андрея був екуменізм та візія побудови Християнської України, що так чітко проявилось, коли він проводив українізацію нашої Церкви, коли-то він так гармонійно поєднував справи церковні з суспільно-громадськими.

У писаннях та поученнях нашого Великого Митрополита можна знайти поради для всіх справ і проблем, які відносяться до діяльності Церкви, чи суспільно-громадської, чи державної. Якщо проаналізувати поради Митрополита, то можна прийти до висновку, що ті поради

будуть вічно важними, що вони є сформульовані великим розумом, що є питомим генієм і святцям. У цій статті обмежуся до поучень Кир Андрія про мораль і культуру, що є чітко пов'язане з його візією побудови Християнської України. Вже у першому посланні як Митрополита Галицького, зверненому до духовенства, Митрополит писав: „Щось зділати для Церкви і народу, се для мене лиш такі діла звершити, котрі би служили пізнішим поколінням. Працю для будуччини уважаю за річ сто разів важнішу, як все, що можна зробити для хвили теперішньої. Маємо тепер класти в організації християнській нашого народу ті цеголки, на котрих наслідники будуть будувати. Від нашої праці теперішньої залежить будучність нашої Церкви і нашого народу. Тож до такої праці треба мені, Преподобні Отці, від вас більшої помочі як звичайна ревність і звичайна праця, з якою трудитеся у Христовому винограднику“.

Візія побудови Християнської України проявилася у Митрополита Андрія у роках 1893-96, коли він був магістром і професором новіціату в Добромилському монастирі. Тут він почав перекладати з грецької мови твори св. Василя Великого про „Християнську Етику“, тобто мораль, яка є головним чинником у побудові держави, у справному функціонуванні товариств та у житті родинному й особистому. Християнська етика і мораль стали кредом нашого Великого Митрополита Андрія. Вони були у фокусі його писань і поучень, на тій базі він виховував наше духовенство і суспільство, та виразно наголошував, що без моралі не встоїться родина, ніяка організація, ні держава.

Щоб остаточно збагнути, з якою увагою Митрополит Андрей ставився до плекання моралі, то треба навести цитату з „Християнської Праведности“ (Львів, 1935 р.), де він писав: „Заки будемо шукати, якою дорогою доходить до нас Божа мудрість у догматичних науках, то мусимо її найперш знайти у моралі“. Це означає, що він дав першенство катехитним наукам, і науку про мораль поставив на перше місце за програмову дисципліну богословії.

У своїх писаннях на суспільні теми (Пастирські Листи, том I, стор. В—200), Митрополит порівнює мораль з „цивільною відвагою“, і каже що „Громадськими чеснотами є відповідальність за громадське добро, за вибори, справедливість і чесність в орудуванні громадським грошем, ощадність у видатках, відвага при виборах до громадської старшини, цивільна відвага висловлювати свою думку, а коли йде про загальне добро, то треба співгромадян остерегти, напіннути, а коли треба, то і скартати“. Отже, не етично є промовчувати, акцептувати чийсь злі діла, чи надужиття громадського гроша.

З віддалі часу, понад півстоліття, та з нашого сучасного досвіду можемо наочно переконатися, яке значіння має наука Митрополита

Андрея про мораль. Якщо зараз наші деякі товариства не розраховуються зі своїх збірок, а Україна опинилася у такому тяжкому економічному положенні, то сталося це саме тому, що при владі опинилося багато людей, які не виконують совісно своїх обов'язків, яким бракує моралі. Саме ті люди, які марнують або привласнюють майно суспільства, приводять наше суспільство до апатії та творять більшу школу для держави, як це могли б заподіяти зовнішні ворожі сили якоїсь держави.

У 1939 році, перед самою війною, Митрополит Андрей передав по радіо Різдяне Послання, у якому говорив: „Коли молитесь, пам'ятайте про Христову Церкву, про всі потреби Вітчизни, про потрібні чесноти і прикмети для цілого українського народу і Української Держави“.

Діяльність Митрополита Андрея була належно оцінена Папою Пієм XII-им, який кількакратно заявляв, що ім'я нашого Князя Церкви буде вічно збережене у Вселенській Церкві. Церква збереже згадку про його гарячу ревність за спасіння душ та за його постійну відвагу у обороні свого народу, (А. А. С. 44, 877, 1962).

* * *

Застановімся тепер над поученням Митрополита Андрея про нарід, мову і культуру, що є зараз актуальним для нашої діаспори і держави. У загальному відрізняємо один нарід від другого на підставі його мови, релігійної приналежності та його культури. Якщо нарід згубить свою мову, а задержить релігійну приналежність і свою культуру, то ще може зберегтися як особний нарід. Для прикладу можна згадати Ірландію або діаспорних жидів. Також нарід ще може зберегтися, якщо згубить свою релігію, але, якщо нарід згубить свою культуру, то відразу перестає бути народом. Митрополит зауважує, що „Не у зовнішніх обставинах і не у політичній констеляції лежить розв'язка великих історичних завдань народу, а тільки у внутрішній силі його культури“.

Наприклад, у 680 році середньо-азійське плем'я болгар прийшло на Балкани, під проводом Аспаруха, і підбило слов'ян, які проживали у долині Дунаю. Тому що слов'яни мали вищу культуру, болгары загубили свою культуру, перебрали культуру слов'ян і відразу втратили свою ідентичність. Сьогодні болгары говорять слов'янською мовою і зараховуються до слов'ян, хоч зберегли свою назву. Від Візантії прийняли християнство у 865 році.

Згідно з поученням Митрополита Андрея, занепад культури народу та її творчої сили є більшою трагедією для народу, ніж утрата держави, яку можна відбудувати протягом короткого часу, але щоб відродити культуру, то треба мозольної праці багатьох поколінь. Держава є тільки на те, щоб нарід міг свobodно розвивати свою культуру.

*Слуга Божий Митрополит Андрей Шептицький, найсвітліша постать
України на переломі двох століть.*

У нас є наш власний досвід, скільки потрібно часу, щоб відродити культуру, і це доцільно згадати.

У 1667 році відбулася Андрусівська угода між Польщею і Росією, на якій поділено Україну. Західня частина опинилася під Польщею, яка відразу почала жорстоке переслідування всього українського, включно з тим, що позамикали усі школи, заборонили всяку культурно-освітню діяльність, до церков впровадили польську мову. Уже при кінці XVII століття на західніх землях України було більшість неписьменних українців, які працювали на панщині, у польських дідичів. Священники перейшли на шляхетський статус, бо не мали іншого виходу. Прийшла Божа поміч. І в 1772 році розібрано Польщу. Галичина опинилася під Австрією, і з тим відразу наступила велика полегша для нашого народу, бо Австрія була на вищому культурному рівні у порівнянні з Польщею і правила державою більш гуманними і більш культурними методами.

При кінці літа 1772 року австрійські війська зайняли Галичину, і першим губернатором Галичини назначено графа Антона Пергена, який прибув до Львова з кількома десятками своєї цивільної адміністрації. Протягом 10-ти місяців вони виготовили звіт для королеви Марії Терези про „нову австрійську провінцію“, т. зв. „Меморіяли Пергена“, 244 сторінок друку. Це був свого роду перший перепис населення Галичини, який включав розподіл різних фахів, статус священства, шляхти, список польських дідичів та характеристику українського населення, де сказано, що той нарід засуджений на загладу, бо не має ніяких шкіл, не має своєї літературної мови, навіть не має елементарного букваря; у церквах відправляють польською мовою, а вся адміністрація у польських руках, бо той нарід не уміє ні писати, ні читати. Австрійський уряд знав, що поляки допровадили українців до такого стану, і Марія Тереза вирішила допомогти.

Уже на початку 1774 року Австрія видала закон, у якому заборонено уживати польської мови у школах і церквах. Офіційною мовою у церквах стала мова українська (руська), а у школах — українська і німецька, при чому у кожній місцевості треба було заснувати школу.

Закон був для українців дуже сприятливий, але його не можна було впровадити у життя, бо мало хто знав літературну українську мову, а священники мали тільки польські Біблії. Все залишилося без змін. Польська адміністрація далі „господарювала“. Довелося Австрії перешколювати у Відні наших священників і учителів, але те не було на таку скалю, щоб зробило помітну різницю. Фактичне відродження Галичини почала оформлювати „Руська Трійця“, оо. Маркіян Шашкевич, Яків Головацький і Іван Вагилевич. Буде цікавим згадати, що Маркіян Шашкевич оформив рукопис альманах „Зорю“, і 6-го травня 1834 року

віддав до цензури у Львові, але навіть і тоді австрійські власті ще не мали у Львові цензора від української мови, тому 10-го червня того ж року вислали рукопис до Відня, до Цісарської бібліотеки, де цензором був Вартоломей Копітар. Забрало коло 120 літ мозольної праці п'ятьох поколінь, заки відродилася українська культура у Західній Україні. У середині XIX століття наше письменство досягнуло вже високого розвитку, що завдячуємо Іванові Котляревському, Тарасові Шевченкові, а далі — Іванові Франкові й Лесі Українці, та цілому рядові інших наших класиків.

Цілковите відродження Західньої України прийшло на переломі століть, за часів Митрополита Андрея, коли прийшла повна українізація нашої Церкви та повне оформлення нашої суспільно-політичної діяльності.

З наведених прикладів можемо добре зрозуміти та оцінити працю нашого Великого Митрополита Андрея, чому він так наполегливо і систематично оформлював нашу Церкву, закладав бібліотеки, музеї, школи та малярські студії.

Д-р Лонгин Цегельський у короткій біографії Митрополита Андрея писав, що навіть якщо б Кир Андрей нічого іншого не зробив, тільки заложив Національний Музей у Львові, то це ставило б його у лави найкращих синів України.

Митрополит Андрей уважав розбудову культури за засіб національної оборони, а головню тоді, коли нарід не має своєї держави, бо держава, — повторюю знов, — є тільки на те, щоб нарід міг вільно і повно розвивати свою культуру.

Завдяки послідовній і наполегливій праці Митрополита Андрея понад півстоліття, Західня Україна вповні відродила свою культуру та стала зразком ідеї Кир Андрея у побудові Християнської України. Західня Україна стала нашим національним П'ємонтом, який дав рушійну силу нашим Визвольним Змаганням, міжвоєнним визвольним актам та сучасному відродженню нашої Церкви і України.

Шкода, що діяльність Митрополита Андрея не поширилася на Наддніпрянську Україну, а головню на Лівобережну, де найбільшого знищення зазнала наша мова, релігія і культура, де наше населення мало-мало не загубило свою національну українську ідентичність, і щойно тепер має там початися дійсне національне відродження вже у нашій українській державі.

Андрій Даріян СОЛЬЧАНИК

ЛЕСЯ УКРАЇНКА В ДЗЕРКАЛІ ФІЛАТЕЛІЇ

У 125-річчя народження поетеси

Геніяльна українська письменниця Леся Українка піднесла українську драму до світового рівня. Її полум'яні поезії закликали до боротьби за свободу. Вплив її творчості такий великий, що й не обминув філателії. Сьогодні багато сторінок із її життя та з її творів, як рівно ж її вплив на мистців можна обговорювати при допомозі поштових випусків (марки, конверти, поштівки, поштові штемплі тощо).

Для чіткості цей огляд поділено на наступні розділи:

1. Леся Українка на поштових випусках
2. Твори Лесі Українки
3. Леся Українка та діячі культури
4. Леся Українка — пам'ятники
5. Леся Українка у творах малярів
6. Леся Українка та музика
7. Установи імені Лесі Українки

1. Леся Українка на поштових випусках

Лесю Українку та її драму „Лісова пісня“ бачимо на марці України із 2. II. 95 р. (300 крб.). Її портрет видніє на двох марках СРСР із 27. VIII. 56 р. та 25. II. 71 р. і на двох конвертах із датами 21. I. 71 р. та 23. X. 90 р. (дати на советських конвертах — це ані дати випуску, ані дати друку, тільки дати підписання розпорядку про друк).

Штемпель Києва із 1. VIII. 63 р. відмічує 50-річчя смерті Лесі. Інші два штемплі Києва та Колодяжного із 25. II. 71 р. вшанували сторіччя народження поетеси. Навіть Канада відзначала 50-річчя смерті Лесі Українки поштовим штемплем міста Ванкуверу із 12. XVII. 63 р., на якому є напис англійською мовою „Золотий ювілей Лесі Українки“.

2. Твори Лесі Українки

Небагато творів Лесі Українки можна пов'язати з філателією та ілюструвати їх відповідними марками:

Поема „Самсон“ — марка Ізраїлю з 16. II. 71 р. (Самсон і Даліля); поема „Роберт Брюс, король шотландський“ — марка Великої Британії із 10. VII. 74 р.; поема „Ізоolda Білорука“ — марка Німеччини із 1. XI. 33 р. (опера Ріхарда Вагнера „Трістан та Ізоolda“); поезія „Що дасть нам силу?“ із „Триптиха“ про теслю, що взяв хрест від Ісуса та поніс його на Голгофу — марка Бурунді із 16. III. 70 р. (шлях на Голгофу); драма „У катакомбах“ — марки Ватикану з 12. X. 38 р. (катакомби); драма „В дому роботи, в країні неволі“ — марки Ізраїлю з 7. III. 72 р. „Вихід“, (вартість 18 а) та „Відпусти мій народ“ (вартість 55 а); драматична поема „Три хвилини“ з часів французької революції — марки Франції з 20. VI. 39 р. (Французька революція) та з 10. VII. 71 р. (здобуття Бастилії); драма „Кассандра“ із часів Троянської війни — марки Туреччини з 31. XII. 56 р. (вид Трої та Троянський кінь).

Особи, згадувані у драмі „Кассандра“ — Ахіл та Патрокл — марка Греції із 21. IX. 59 р.; схоплення Гелени Парисом — марка Греції із 19. XII. 83 р. (вартість 3 д); Гектор — марка Греції із 19. XII. 83 р. (вартість 10 д); боротьба Гектора з Аяксом — марка Греції із 19. XII. 83 р. (вартість 14 д).

Поезію „Орфееве чудо“ можна ілюструвати маркою Кипру із 29. XII. 89 р. (Орфей грає на лірі, вартість 18 ц.).

Леся Українка написала два вірші в пошану Тараса Шевченка „На роковини Шевченка“ („Колись нашу рідну хату“) та „На роковини“ („Не він один її любив“).

Шевченка змальовано на багатьох поштових випусках, наприклад, штемпель, Львів із 24. VIII. 92 р. — відкриття пам'ятника Т. Шевченка у Львові.

Леся Українка написала вірш „Я не кохаю тебе“ на мотив А. Міцкевича: „Czy to jest przyjaźń, czy to jest kochanie?“ (Чи це є приязнь, чи це є кохання). Вона теж перекладала деякі твори цього польського поета.

А. Міцкевича зустрічаємо на багатьох поштових випусках Польщі, наприклад, марка із 10. V. 47 р.

Леся Українка перекладала твори поетів, яких знаходимо на поштових марках — Гомер (Греція 15. I. 54); Данте (Італія 28. IX. 21); Шекспір (Великобританія 23. IV. 64 р.); Байрон (Греція 16. IV. 24); Г. Гайне (Німеччина 17. II. 56); В. Гюго (Франція 11. XII. 33); І. Тургенєв (СССР 10. X. 68).

3. Леся Українка та діячі культури

Леся Українка листувалась і приятелювала із багатьма діячами. Вона писала про творчість українських письменників. Деякі неукраїнські поети перекладали її поезії та писала про її твори. Цілу низку цих людей знаходимо на поштових випусках.

Юрій Федькович (1834-1888) — Леся Українка писала про його творчість у статті „Малорусські писатели на Буковинѣ“.

Ю. Федьковича зображено на конверті ССРСР із 29. II. 84 р.

Михайло Старицький (1840-1904). Приятель рідні Лесі Українки. Листувалась з ним. М. Старицького представлено на двох конвертах ССРСР із 27. I. 66 р. та 14. VIII. 90 р.

Іван Франко (1856-1916). Листувався з Лесею Українкою. Написав працю „Леся Українка“. Дав рецензію на її драму „Одержима“. І. Франка начеркнено на багатьох поштових випусках. Наприклад, марка України із 2. II. 95 р. — портрет та його повість „Борислав сміється“.

Ольга Кобилянська (1863-1942). Приятелювала з Лесею Українкою та листувалась з нею. Леся Українка писала про О. Кобилянську у статті „Малорусские писатели на Буковинѣ“. Портрет О. Кобилянської прикрашує марку ССРСР із 24. X. 63 р. та конверт із 12. VIII. 88 р. Штемпель Києва із 27. XI. 63 р. присвячений сторіччю народження О. Кобилянської. Її пам'ятник у Чернівцях оглядаємо на конверті ССРСР із 30. III. 87 року.

Осип Маковей (1867-1925) листувався з Лесею Українкою. Писав рецензію на „Книгу пісень“ Гайнріха Гайне у перекладі Лесі Українки та М. Ставинського і на збірку поезій Лесі Українки „На крилах пісні“. О. Маковей виступає на поштівці України із 1992 року.

Володимир Гнатюк (1871-1926) листувався з Лесею Українкою. Його намальовано на конверті ССРСР із 3. III. 71 року.

Василь Стефаник (1871-1936) листувався з Лесею Українкою. Вона писала про нього у статті „Малорусские писатели на Буковинѣ“. Портрет В. Стефаника пишається на конверті ССРСР із 19. IV. 71 р. Штемпелі Івано-Франківська та Києва із 14. V. 71 р. вшановують сторіччя народження письменника.

Агатангел Кримський (1871-1942) листувався з Лесею Українкою та жив у дружніх відносинах з нею. Писав рецензії на твори поетеси. Вона присвятила йому драму „У катакомбах“. Портрет А. Кримського показано на двох конвертах ССРСР із 17. XII. 70 р. та із 23. X. 90 р.

Максим Рильський (1895-1964) написав розвідку „Лірика Лесі Українки“. М. Рильського занотовано на марці та конверті України із 15. IV. 95 р., Штемпель Києва із цієї самої датою вшановує сторіччя народження поета.

Олександр Корнійчук (1905-1972) написав декілька статей про творчість Лесі Українки. О. Корнійчука відзначено на двох конвертах СРСР із 18. VIII. 75 р. із 26. XI 84 р., як рівно ж на штемплях Києва та Черкас із 25. V. 85 р.

Михайло Ісаковський перекладав твори Лесі Українки на російську мову. Його портрет відтворено на конверті СРСР із 7. XII. 79 р.

Анатолій Луначарський писав про п'єсу Лесі Українки „Камінний господар“. А. Луначарський є на марці СРСР із 20. X. 75 р. та на конверті із 15. VII. 75 р.

Самуїл Маршак перекладав твори Лесі Українки на російську мову. Його портрет репродуковано на марці СРСР із 3. XI. 87 р. та на конверті із 12. VI. 67 р.

Олександр Прокоф'єв перекладав твори Лесі Українки на російську мову. О. Прокоф'єва начеркнено на конверті СРСР із 17. VII. 73 р., 9. XII. 74 р. та 9. VII. 80 р.

4. Леся Українка — пам'ятники

На поштових випусках знаходимо декілька пам'ятників Лесі Українці.

Пам'ятник Лесі Українці, Київ, 1973 р. Скульптор — Галина Кальченко (1926-1975), архітект — Анатолій Ігнащенко (нар. 1930).

Цей пам'ятник скрашає конверту СРСР із 26. XI. 81 р. та поштівки із 16. I. 76 р., 1. III. 78 р., 12. IV. 79 р., 2. XI. 79 р. та 31. V. 88 р. Портрет Галини Кальченко оглядаємо на конверті СРСР із 22. XI. 85 року.

Паркова скульптура Лесі Українки, Київ, 1965 р. Скульптор — Василь Бородай (нар. 1917), архітект — Анатолій Ігнащенко.

Цей пам'ятник бачимо на конверті СРСР із 6. VIII. 76 р.

Пам'ятник Лесі Українці, Луцьк, 1977 р. Скульптори — Андрій Німенко (нар. 1925) та Микола Обезюк (нар. 1938). Архітекти — Сергій Кілессо (нар. 1931) та В. Жигулін.

Цей пам'ятник зустрічаємо на конверті СРСР із 22. XII. 81 р. та на поштівці із 15. III. 85 р.

Пам'ятник Лесі Українці, Новгород Волинський (кол. Звягель), 1988 р. Скульптор — Микола Обезюк, архітект — Н. Босенко.

Цей пам'ятник накреслено на конверті СРСР із 23. X. 90 року.

5. Леся Українка у творах малярів.

Тільки декількох малярів, які займались тематикою Лесі Українки, можна пов'язати з філателією.

Іван Труш (1869-1941) виконав портрет Лесі Українки в 1900 році

(Львівський музей українського мистецтва). Він був у дружніх відносинах з Лесею Українкою та був споріднений з нею. Його дружина — це Аріядна Драгоманова (Олена Пчілка, мама Лесі, була рідною сестрою Михайла Драгоманова, батька Аріядни).

Портрет І. Труша видніє на конверті ССРСР із 31. I. 69 р. Штемпель Львова із 18. I. 94 р. відмічує 125-річчя народження І. Труша. На цьому штемплі представлено його картину „Трембітарі“ (початок XX століття, Музей українського образотворчого мистецтва, Київ).

Іван Іжакевич (1864-1962) ілюстрував книжку із драмою Лесі Українки „Лісова пісня“ (1937 р.).

Портрет І. Іжакевича оглядаємо на конверті ССРСР із 22. X. 88 р.

Михайло Деревус (нар. 1904) виконав ілюстрації до драми Лесі Українки „Лісова пісня“ (1950 р.).

На марках ССРСР репродуковано два його твори — „Дума про козака Голоту“ (1957 р., Музей українського образотворчого мистецтва, Київ), марка із 22. IX. 88 р. та „Переяславська рада“ (1954 р., Музей історії України, у співавторстві) — марка із 10. V. 54 р.

6. Леся Українка та музика

Українські композитори часто звертали увагу на полум'яні поезії Лесі Українки та радо творили до них музику.

Микола Лисенко (1842-1912) творив пісні до слів Лесі Українки — „Не дивися на місяць весною“, „Східня мелодія“, „Вмер батько наш“, „На провесні“. Його пісні до поезій Г. Гайне у перекладах Лесі Українки є такі: — „Дівчино, рибалонько люба“, „Тебе, моя любко єдина“, „Коли настав чудовий май“, „Не жаль мені, хай серце розіб'є“ та „Чого так поблідли ці рожі ясні?“

М. Лисенко пишається на марці України із 22. III. 92 р. та на конверті із 19. XII. 91 р. Його вшановано штемплями — Полтава, 18-21. III. 92 р.; Полтава, 18-22. III. 92 р.; Київ, 22. III. 92. р.; Гріньки, 22. III. 92 р., та Полтава, 19-21. VI. 92 р. Советський Союз, хоч так багато деклямував про опіку над українською культурою, ніколи не видав марки для вшанування Миколи Лисенка, тільки конверти, і не назвав Київської консерваторії його іменем.

Денис Січинський (1865-1909) писав романси та хори до слів Лесі Українки, наприклад, „Не співайте мені сеї пісні“. Пам'ятник Д. Січинському у Івано-Франківську відтворено на конверті ССРСР із 25. IV. 90 р. Його портрет змальовано на конверті ССРСР із 18. VI. 90 р.

Станислав Людкевич (1879-1979) творив пісні до слів Лесі Українки, наприклад, „Не співайте мені сеї пісні“. Конверта ССРСР із рисунком С. Людкевича вийшла 19 X. 88 р.

Кирило Стеценко (1882-1922) писав пісні до слів Лесі Українки — хори: „То була тиха ніч“ та „Знов весна“ і сольо „Хотіла б я піснею стати“. Він творив оперу „Іфігенія в Тавриді“ на підставі одноіменного твору Лесі Українки. К. Стеценко виступає на конверті ССРСР із 11. II. 82 р.

Яків Степовий (1883-1921) творив пісні до слів Лесі Українки, як наприклад, „Досить невільня думка мовчала“, „Колись нашу рідну хату“, „Місяць ясенський“ (всі три із циклу „Барвінки“, 1905-06 рр.), „Гетьте, думи“, та „Слово, чому ти не твердая криця?“. Портрет Я. Степового видніє на конверті ССРСР із 20. VI. 83 р.

Михайло Скорульський (1887-1950) творив пісні до слів Лесі Українки та написав балет „Лісова пісня“ (1946 р.) за одноіменною драмою Лесі Українки. М. Скорульського начеркнено на конверті ССРСР із 16. III. 87 р.

Пісні до слів Лесі Українки писали й інші композитори — Василь Верховинець (конверта ССРСР із 4. VII. 79), Лев Ревуцький (два конверти ССРСР із 3. V. 79. I. 89), Андрій Гнатишин (Відень, Австрія, два штемплі із 1. XII, 79 та 1. XII, 91) і Георгій Майборода (Полтава, штемпель із 1. XII. 93, 80-річчя народження).

7. Установи імени Лесі Українки

Із різних установ імени Лесі Українки тільки дві пов'язані з філателією.

Волинський державний університет ім. Лесі Українки, Луцьк. З нагоди його відкриття вживано у Лицьку поштовий штемпель 27. VIII. 93 р.

Російський драматичний театр ім. Лесі Українки, Київ (колишній театр Бергоньє). Збудував цей театр архітект Володимир Ніколаєв у 1873 році. В будинку театру встановлено рельєф „Леся Українка з героями своїх творів“ роботи Валерія Швецова (нар. 1940 р.). Цей театр прикрашає конверт ССРСР із 15. VII. 86 р.

Леся Українка займає визначне місце у філателії і це дає змогу створити про неї цікаву філателістичну збірку.

Література

Л. Архімович та М. Гордійчук, Микола Віталійович Лисенко, Київ, 1963. Енциклопедія Українознавства, том 1 — 10, Париж — Нью Йорк, 1955-1984.

Історія українського мистецтва, том 4 б, Київ 1970.

Історія української дожовтневої музики, Київ, 1969.

Ольга Косач-Кривинюк, Леся Українка хронологія життя і творчості, Нью Йорк, 1970.

Леся Українка в мармурі, виконана скульпторкою Галиною Кальченко в 1942 році.

Митці України, Київ, 1992.

С. Нагель-Арбатский и В. Орлов, Художественные маркированные конверты СССР, 1953-1967 годы, Москва, 1968 та 1969 год, Москва, 1971. В. А. Орлов и Н. В. Орлов, Художественные маркированные конверты СССР, 1969-1983, Москва, 1971-1987.

Леся Українка, твори, том 1 — 12, Нью Йорк, 1953-1954.

Українська Радянська Енциклопедія (УРЕ), вид. 1, том 1 — 16, Київ, 1959-1964.

Українська Радянська Енциклопедія, вид. 2., том 1 — 12, Київ, 1977-1985.

В. А. Якобс, Специальные почтовые штемпеля СССР, том 1 — 3, 1922-1980, Москва, 1976-1982.

Encyclopedia of Ukraine, vol. 1 — 5, Toronto, Ont., 1984-1992.

Andrij D. Solczanyk, Postal Issues with Ukrainian Musical Connections, part I, Ukrainian Philatelist, vol 36, NO 1 (55), Alexandria, VA.

Andrij D. Solczanyk, Theater in Ukraine, part 1, Fine Arts Philatelists Journal, March 1989, Chilton, WI.

Andrij D. Solczanyk, Women Writers of Ukraine, Topical Time, July-August 1995, Vienna, VA.

Леся УКРАЇНКА

“ІФІГЕНІЯ В ТАВРИДІ”.

(Уривок)

Іфігенія (сама):

Ти, срібнолука богине-мисливице,
Чести і цноти дівчат обороннице,
Поміч свою нам подай!...

*(Падає на коліна перед олтарем
і простягає в розпачі руки до статуї).*

Прости мене, величяна богине!
Устами я слова ці промовляю,
А в серці їх нема...

*(Встає, одступає від олтаря
і дивиться на море).*

А в серці тільки ти,

Єдиний мій, коханий рідний краю!

Все, все, чим красен людський рід
короткий,

Лишила я в тобі, моя Елладо.

Родина, слава, молодість, кохання

Зосталися далеко за морями,

А я сама на сій чужій-чужині,

Неначе тинь забутої людини,

Що по Гадесових полях блукає,

Сумна, бліда, безсила, марна тинь...

Яр СЛАВУТИЧ

МЕТАФОРА В ТВОРЧОСТІ ЛЕСІ УКРАЇНКИ

Дослідження образного слова в українському красному письменстві — порівняно молода наука. Їй ледве 100 років¹, хоч історію нашої літературної творчості можна починати від перших київських пам'яток. Усе ж таки від часу появи праці “Із секретів поетичної творчості” (1898) Івана Франка назбиралося багато дослідницького матеріалу і в цій галузі. Останнім часом також в українському літературознавстві, як це поширено у світовому, звертають більше уваги на “шати” в літературному творі, не лише на самий зміст². Серед образотворчих словесних засобів особливе місце належить метафорі, себто вислову (дуже часто одному слову), що переносить певне, усталене поняття на інше і, таким чином, пожвавлює думку, поширює уяву читача, одночасно підсилюючи емоційність у сприйманні прочитаного. Уже в *Слові о полку Ігоревім* зустрічаємо такі метафори: солов'їний спів заснув, струни рокочуть, вони кричать — як лебеді, списи співають налету, земля кістками... засіяна, ріка Дінець рече (говорить) з Ігорем — так, як значно пізніше могили в полі з вітром розмовляють у Тараса Шевченка.

Особливо багата на метафори та інші тропи (вислови у переносному, образному переосмисленні) поезія нашого Кобзаря. У дослідженні *Шевченкова поетика* (1964) вже йшла мова про те, що в “Івані Підкові” море звірюкою то стогне, то виє; закипіло синє море; лихо танцювало й т. п. У поемі “Тамалія” змальовано Дніпро: *зареготався дід наш дужий — аж піна з уса потекла*. У “Тайдамаках” — *вози залізної тарані* (мова йде про ножі), а в “Чигирині” поет *скородить* списками московські ребра. Ясна річ, усі ці метафори добре допасовані до ситуації, що їх укладає автор. Іншими словами, “шати” у повній згоді зі змістом твору. Оті ніби прикраси — органічні складники, без них оголений зміст не був би літературним твором, що дає естетичне задоволення читачеві.

Учениця Т. Шевченка Леся Українка (1871 - 1913) уже в ранніх віршах користується метафорами. Тому варто глянути аналітичним оком на розвиток тропів узагалі в поетичній творчості Лесі Українки, а на

метафору зокрема. Поетка почала писати вірші дуже рано, ще дитиною, коли їй було ледве 10 років. Як відомо, перша збірка її поезій “На крилах пісень”, вийшла у світ 1893 р. у Львові. Це був час, коли національно-свідомі сили українського суспільства жили ідеями служіння рідному народові, боротьби за його визволення, за поступ і т.п. Серед інтелігенції лунали революційні ідеї І.Франка. Його “дух, що тіло рве до бою”, був близький також Лесі Українці. Франкові “Каменярі” не могли не накласти відбитки і на творчість молодшої поетки. Ціком природно, що в неї з’являється цикл “Сім струн” (1890), присвячений Україні, дарма що над ним зазначено “Дядькові Михайлові” (Драгоманову). Між іншим, сім музичних нот асоціюються з сімома літерами у слові “Україна”. Та ще виразніше франківські ідеї звучать у вірші “Досвітні огні” (1892), що своєю метафорою-символом ознаменовують усю віршовану творчість Лесі Українки. Двадцятирічна поетка закликає:

*Вставай, хто живий, в кого думка повсталала !
Година для праці настала !
Не бійся досвітньої мли, —
Досвітній огонь запали,
Коли ще зоря не заграла³.*

Тут майже в кожному рядку — виразна метафоричність: “думка повсталала”, “праця” — революційна діяльність, “досвітній огонь” — революційна ідея; зоря в останньому рядку має “заграти”, заохотити до боротьби. Владарка - ніч “покорила” всіх потомлених людей. Лише “досвітні огні” прорізають темряву ночі. В унісон із ними йде й поетка, стаючи сурмою, що кличе до бою.

У цьому творі метафори ще прямолінійні, так би сказати, лобові, без якоїсь глибшої чи складнішої медитації, без вишуканих образів. Зупиняють увагу лише три свіжі епітети стосовно вогнів — досвітні, переможні, урочі. Загальне ж тло намальоване звичайними, буденними означеннями: ніч темна, темна сила, проміння ясне, темнота тяжка. Сила отих трьох свіжих епітетів ще більшає від того, що тло сіре, вірш майже учнівський. Не дивно, що його тепер так часто включають до хрестоматії для школярів. Загально кажучи, у своїй першій збірці Леся Українка лише зрідка оригінальна метафорами, епітетами, звукописом. Усі її вірші написано доброю мовою, але багато ще загальників без образних слів.

“Думки і мрії” (Львів, 1899), друга збірка поезії, має більше оригінальних образотворчих засобів. Наприклад, третій вірш у книжці, “Горить моє серце” (1894) — добре продуманий твір, із багатьма образними словами, не зважаючи на те, що нібито спонтанно вибухлий — як спалах блискавки. Наводжу перші дві строфи:

*Горить моє серце, його запалила
Гаряча іскра палкого жалю.
Чому ж я не плачу? Рясними сльозами
Чому я страшного вогню не заллю?*

*Душа моя плаче, душа моя рветься,
Та сльози не ринуть потоком буйним,
Мені до очей не доходять ті сльози,
Бо сушить їх туга вогнем запальним⁴.*

Вражає тут добірна лексика: горить, запалила, іскра, палкий, вогонь (Леся пише вже не “огонь”, а “вогонь” — у згоді з українським оформленням цього слова), страшний, запальний; а поряд — жаль, плач, рясні сльози, що ринуть буйним потоком, і душа рветься... Цікаве метафоричне застосування: *туга* запальним вогнем *сушить* оті сльози. Поетка з відчаю хоче втекти в поле і так заридати, щоб *зорі* почули її ридання, а люди вжахнулись...(у третій строфі цього вірша).

З приводу чого написано цей твір?Нешчасливе, невідвітне кохання породило його? Недоля України, якою переймається поетка? Якась особиста трагедія? Відповіді немає, але цією недовомленістю твір ще більше зворушує, запалює... Який чудовий зразок полум'яної лірики! Образністю та емоційністю, що наснажує кожне слово, цей вірш — один із найкращих у світовій ліриці. Оригінальний твір зрілої, великої поетки. Завдяки надзвичайній емоції, увесь вірш вилито ніби одним духом.

Хоч і трапляються “недовомлені” вірші в Лесі Українки, усе ж такі переважають у неї ясні, гранично-зрозумілі твори. Домінує також у другій збірці поезій громадянська революційна тематика. Один із найбільш типових, вірш “Слово, чому ти не твердая криця” (1896) став програмовим у її творчості. Слово порівняне тут до твердої криці, до гострого меча. Мову названо гартованою. Це єдина зброя, яку ще має хвора, слабосильна поетка. Властивих метафор немає, але увесь твір, завдяки метафоричним епітетам і порівнянням, сприймається як суцільна, розгорнена метафора. Конкретність образів подиву гідна. Саме тому він став популярним серед молоді.

Леся Українка надавала слову великої ваги. Чотири роки пізніше в циклі “Ритми”, що був уміщений уже в третій збірці, “Відгуки” (Чернівці), поетка знову вдається до метафоричних порівнянь, говорячи про слово:

*Промінням ясним, хвилями буйними,
прудкими іскрами, летючими зірками,
Палкими блискавицями, мечами
хотіла б я вас виховать, слова!*

*Щоб ви луку гірську будили, а не стогін,
щоб краяли, та не труїли серця,
щоб піснею були, а не квилінням.
Вражайте, ріжте, навіть убивайте,
не будьте тільки дощикою осіннім,
палайте чи паліть, та не в'яліть!*⁵

Характеристично, що й тут слово — це меч. Інші порівняння — блискавиця, летюча зірка, прудка іскра, буйна хвиля — розгортають перше яскраве порівняння слова до зброї. Слово має вражати, різати, краяти, палати й палити, навіть убивати, але ніколи не бути осіннім дощикою, якимсь рюсанням чи сюсюканням.

У циклі “Ритми” натрапляємо на ще більш вишукану метафору. Авторка, говорячи про власну творчість, стверджує таке:

*Вона від туги й розпачу зродилась,
За скритий жаль вона пімститись хоче
вогнем, отрутою, мечем двосічним туги...*⁶

Немає тут ні смирення, ані євангельського прощення, в уяві поетки клекоче помста “за скритий жаль”, прагне вона відплатити вогнем, отрутою чи — який своєрідний образ! — *мечем двосічним туги*. Меч туги — це вже не лобова, не прямолінійна, як то бувало в перших віршах, а витончена метафора великої майстрині слова, що мислить у своїй творчості якимись вищим категоріями. У четвертому вірші того ж циклу “меч двосічний туги” переходить в “одваги меч двосічний”, що в риторичних запитаннях набуває особливої ознаки характеру творця образного слова:

*Хто дав мені одваги меч двосічний?
Хто кликав брата святую оріфляму
пісень і мрій, і непокірних дум?
Хто наказав мені: не кидай зброї,
не відступай, не падай, не томись?
Чому ж я мушу слухати наказу?
Чому втекти не смію з поля честі
або на власний меч грудьми упасти?*⁷

Риторика у сполучі з образними словами допомагає творити “калейдоскоп радощів і горя”, в наслідок чого в серці поетки “крики бойові лунають”.⁸

Порівняння слова до зброї застосовано і в інших творах цього часу.

1901 року, будучи на лікуванні в Італії, Леся Українка знову звертається до цього тропу:

*Ой я постріляна, порубана словами...
неначе стрілами і гострими мечами...
Ой ви, слова, страшна, двусічна зброя...*⁹

За визначенням поетки, слова стріляють, рубають... стрілами і гострими мечами. В іншому вірші, що датований 24 травня 1902 р., слово назване крилатим. Розвиваючи думки про нього, Леся Українка риторично звертається до поетів:

*Єрусалим мав свого Єремію,
що голосив серед поля;
чом же свого Єремії не має
наша зруйнована воля?
Полум'ям вічним на жах всім нащадкам
Дантове пекло палає;
пекло страшніше горить в нашім краю,—
чом же в нас Данта немає?*¹⁰

Єремія і Данте — великі творці слова — оплакували втрачену волю своїх народів, щоб із того плачу заговорили, як говорить поетка, “громом... веснянії хмари”.

Образне слово Лесі Українки набуває більшого застосування в її драматичних поемах. Уже в першому творі цього жанру, до речі, нею самою створеного в “Одержимій” (1901), вона вдається до надзвичайно витонченої метафоричності. Міріам, одержима духом, як зазначено в ремарці, ходить услід за Вчителем, бажаючи Його прийняти її любов. Пригнічена втомою, сідає вона під скелею і сама себе запитує:

*Чого се я слідом за Ним блукаю?
Чого? Сама не знаю. Певне, дух
мене сюди завів на певну згубу.
Ну, що ж !Нехай! Мені тут гинуть краще,
ніж в іншій місці. Я загину тут;
я вигостирила погляд у пустині,
мов соколинний зір, — все виглядала,
чи Він хоч не подивиться на мене?*¹¹

У цих рядках є лише одна метафора та одне порівняння: “я вигостирила погляд у пустині, мов соколинний зір”. Але як вони оживляють увесь цей уривок! Міріам, одержима любов'ю до Христа, страждає,

мучиться, висліджує Його, вигострює погляд у пустині, так напружено дивиться, щоб бачити лише Його і більш нікого. Без цих двох тропів, наведених в уривку, не було б сильного, емоційного враження, що його зазнає читач, заглиблюючись у думки поетки. Витончена метафора тут відіграє роль основного мистецького стрижня, осереднього стовпа, до якого відповідно приєднані сусідні рядки.

Та це лиш один деталь, на який звернено увагу. Олена Шпильова, українська дослідниця, доречно підкреслила метафору - символ в “Одержимій”, а саме — каміння в пустині. Навівши вислови про те, що Міріам “у глибокій тузі поміж камінням”, що “він все сидить так нерухомо, як те каміння”, а вона “схиляється на камінь”, що “люди твердіші від каміння”, що “каміння у пустині відкликалось потрібною луною, але сі (люди — ЯС) не обізвуться”, дослідниця підсумовує:

Леся Українка неначе уособлює тих тупих, жорстоких людей, серед яких живе Міріам, ту юрбу, що вимагала смерті Месії (...отой народ безглуздий, що кричав: “Розпни Його, розпни!”)... ця юрба камінням карає Міріам... Міріам гине від каміння від цієї оскаженілої юрби... падає під градом каміння”.¹²

Таким чином, метафора в Лесі Українки стає розгорнутою, всеохопною, як і сама метафорична назва твору — “Одержима”.

З інших засобів такого роду, оригінально застосованих, у цій драматичній поемі варто згадати ще такі: Учитель “у сій пустелі пасе думок отари незчисленні”¹³, “в моїх очах я чую зброї полиск, в моїх речах я чую зброї брязкіт, так я узброєна в свою ненависть, як вартовий коло царської брами”¹⁴, “умер Він, зраджений землею й небом”¹⁵, “я проклиною вас прокльоном крові!”¹⁶ Це справжні перлини тропів, чудові знахідки геніяльної поетки!

На такі ж перлини натрапляємо і в драматичній поемі “Вавилонський полон”, що метафоричністю назви наштотує на московську неволю в Україні. Елеазар, “молодий пророк-співець”, говорить про вавилонську вежу, яку будують полонені гебреї:

*Спинився я і задививсь на неї:
біліє мрамур, мов кістки на полі,
порфір шаріє, мов пожежа ясна,
недобудоване стоїть, немов руїна.*¹⁷

Так, за допомогою прекрасних образних порівнянь, посилюється те, що “голоси жіночі з народу” називають: “Ой, горе, горе, горе!” А щоб вийти з цієї неволі, з вавилонського полону, Елеазар закликає, вживаючи чудового метафоричного порівняння:

*Нам два шляхи: смерть або ганьба, поки
не знайдем шляху на Єрусалим.
Шукаймо ж, браття, до святині шляху
так, як газель води шука в пустині...*¹⁸

Шукати води в пустині — шукати сили й насаги. Біблійна тема стає для української поетки сучасною, українською, дуже актуальною — для боротьби за визволення з московського полону.

Великої майстерності в орудуванні тропами досягає Леся Українка в своїх останніх творах. У цій статті, обмежений розміром, немає змоги розглядати авторчині здобутки в усіх драматичних поемах, зате не можна не зупинитися на “Камінному господарі” (1912), де тропи виконують дуже важливу роль. Цікаво, що з приводу цього твору поетка, якій закидали “неясність” персонажа Дольорес, писала в листі до своєї приятельки Ольги Кобилянської — також метафорично:

... Я вже вийшла з того настрою, в яким писала ту драму, і вона вже мені не підвладна тепер, се вже “окремий організм” і не можна його повернути назад у материнське лоно.¹⁹

Мислення Лесі Українки завжди було образне, особливо в останній, зрілий період її творчості. Навіть у листах вона не могла інакше писати, тому й вони дуже часто сприймають як твори, що дають естетичну насолоду: твір — це дитина, це вже “окремий організм” — і його не можна “повернути... в материнське лоно”.

Психологічна драма “Камінний господар”, що має багато інтелектуалізму, палких пристрастей, гри образних слів та афоризмів, — дуже відповідне джерело для вивчення тропів. Недарма одна дослідниця назвала її “невмирущою”²⁰. Варто звернути увагу на один приклад гри слів. Дія відбувається під час балу:

Один лицар (коли Анна скінчила танець):

*Осе ж ви танцювали, донно Анно,
по наших всіх серцях.*

*Анна: Невже? Здавалося
мені, що я танцюю по помості.
Чи се у вас такі тверді серця?*²¹

З цих діалогів читач відразу переноситься у світ інтелектуально розвинених персонажів. Дуже мудра вишуканість метафоричного мислення очевидна також на початку четвертої дії драми:

*Командор: Найвища скеля
лише тоді вінець почесний має,*

коли зів'є гніздо на ній орлиця .

Анна: Орлиця?

Командор: Так. Дайте руку.²²

Анна (переймає):

У чистому нагріному повітрі
без пахощів облесливих долин.

Чи так?

Командор: Так, орлиця тільки може
на гострому і гладкому шпилі
собі тривку оселю збудувати
і жити в ній, не боячись безвіддя,
ні сонця стріл, ані грізби перунів.
За те їй нагорода — високості...

Якщо всього 10 чи 15 років до появи “Камінного господаря” робили закид українській літературі, що вона, мовляв, поспіль селянська, якою вона переважно й була, то 1912 року, після створення цієї драми та й інших, їй подібних, уже ніхто не посмів би таке говорити. Образне мислення у мові вищого прошарку суспільства, як видно з цитованих уривків, що їх можна б наводити багато більше, свідчить, що українська література, завдяки драматичній творчості Лесі Українки, дуже поширилась і поглибилась інтелектуально. Командорові слова про скелю та орлицю, як і Аннине доповнення про облесливі пахощі долин — це ті естетичні верховини західноєвропейської літератури, що їх досягнуто засобами розвиненої української мови. Досягнуто це всупереч переслідуванню цієї мови з боку жорстокого московського імперіалізму. Завойовано такими образотворчими засобами, яких до того часу в нас не бувало. Геній української поезики здобув повну перемогу.

Щойно висловлене твердження можна проілюструвати уривком із тієї самої дії:

Дон Жуан (ніжно): Сії очі,
колись блискучі, горді, іскрометні,
тепер оправлені в жалобу темну
і погасили всі свої вогні.
Сі руки, що були, мов ніжні квіти,
тепера стали, мов слонова кість,
мов руки мучениці... Ся постать
була, мов буйна хвиля, а тепера
подібна до тії каріятиди,
що держить на собі тягар камінний.
(бере її за руку)

Кохана, скинь же з себе той тягар!
Розбий камінну одіж!
Анна (в знесиллі): Я не можу...
той камінь... він не тільки пригнітає,
він душу кам'янить... се найстрашніше...
Дон Жуан: Ні - ні! Се тільки сон, камінна змора!
Я розбуджу тебе вогнем любови.²³

При читанні цих рядків мимоволі приходять на думку бароккові поети кінця XVII й початку XVIII століть. Чого не вдалося зробити Величковському, Климентієві й Мазепі, те досягнула Леся Українка засобами живої мови та образного слова, як також і застосування семантичної поліфонії.

І ще один зразок на ствердження тієї самої думки:

Дон Жуан: Анно,
я так нікого не любив, як вас!
Для мене ви були немов святиня.
Анна: Чому ж ви намагались нерозумно
стягти свою святиню з п'єдесталу?
Дон Жуан: Бо я хотів її живою мати,
а не камінною!
Анна: Потрібен камінь,
коли хто хоче будувати міцно
своє життя і щастя.
Дон Жуан: Та невже
ви й досі вірити не перестали
в камінне щастя? Чи ж я сам не бачив,
як задихались ви під тим камінням?
Чи я ж не чув у себе на плечі
палючих сліз? Адже за тії сльози
він заплатив життям.
(Показує на статую).²⁴

Метафоричність у наведених вище уривках стає не лише розгорнутою, а й дуже ускладненою, багатокомплексною. Варто підкреслити камінність чи закам'янілість оточення, з якого прагне вирватися живий “всесвітній грішник дон Жуан”.²⁵

Символічна метафоричність добре розвинена в “Оргії” (1912). Тут аналогії з українського життя легко достосовувати до грецької історії, що віддзеркалена в цій драматичній поемі. Римські завойовники — це ніхто інший, як московський світ за Петра Першого чи Миколи Першого. Аналогію можна поширити й до наших часів — до Сталіна і

Брежнєва, коли правозахисник Валентин Мороз своєю поведінкою супроти займанців - шовіністів дуже нагадує Антея. Це ж він і спопуляризував Лесину метафору про "одержимість".

Завданням цієї статті було навітлити образне слово Лесі Українки, отой Ломикамінь, яким вона "пробивала все ще міцний тоді кам'яний фундамент російського самодержавства"²⁶, що не дозволяло українській літературі виходити у світ, а нашій нації вільно розвиватися й жити незалежним життям. Отже, була мета — вказати на тропи, на поетичальні засоби, передусім на метафору, за допомогою якої слово набуває образности, інтелектуальности, що поширює думку й наголошує ідею твору та посилює емоційне сприймання прочитаного.

¹ З найновіших публікацій на цю тему згадаємо дуже цінну розвідку французя Поля Рікора, що недавно вийшла у світ в англійському перекладі: Paul Ricoeur, *The Rule of Metaphor*, Toronto University Press, 1977.

² З українських видань варта особливої уваги книжка Михайлини Коцюбинської. *Образне слово в літературному творі: Питання теорії художніх тропів* (Київ: В-во Академії Наук УРСР, 1960), 188 стор.

³ Леся Українка, *Зібрання творів у двадцяти томах* (Київ: "Наукова думка", 1975), т.1, стор.69. Далі за цим же виданням.

⁴ Там же, стор.117.

⁵ Там же, стор.191.

⁶ Там же, стор.194.

⁷ Там же, стор.195.

⁸ Там же.

⁹ Там же, стор.276.

¹⁰ Там же, стор.278.

¹¹ Там же, т.3, стор.127.

¹² Леся Українка, *Публікації, статті, дослідження* (Київ: В-во Академії Наук УРСР, 1956), т.2, стор.344.

¹³ Л. Українка, том 3, стор.126.

¹⁴ Там же, стор.134.

¹⁵ Там же, стор.139.

¹⁶ Там же, стор.147.

¹⁷ Там же, стор.159.

¹⁸ Там же, стор.166.

¹⁹ Леся Українка, *Твори в десяти томах* (Київ: "Дніпро", 1965), том 10, стор.387.

²⁰ Людмила Полушкина, *Невмируща драма: "Камінний господар" Лесі Українки* (Київ: "Мистецтво", 1972), 118 стор. Тут розглянено новаторство цього твору, накреслено психологічні характеристики дійових осіб та обговорено конфлікти.

²¹ Леся Українка, том 6, стор.102.

²² Там же, стор. 128.

²³ Там же, стор. 134 - 35.

²⁴ Там же, стор. 142 - 43.

²⁵ Там же, стор. 113.

²⁶ А.П.Кулинська, *Поетика Лесі Українки* (Київ: В-во Київського університету, 1967), стор.250.

У ПАМ'ЯТЬ СЛАВЕТНОГО МОДЕСТА МЕНЦИНСЬКОГО

*„...Не хваліть же мене за те, що я свідомий
українець. Який я вийшов від батька-матері,
таким і лишуся до кінця свого життя.
Поклонімося радше генієві нашої нещасної
Матері України, що не дає нам погібати, а веде
непчинно до національного відродження.“*

Модест Менцинський

У рік, коли цей альманах готується до друку, минуло 120 років від дня народження українського співака світової слави, який є національною гордістю нашого народу і невід'ємною частиною історії світового оперового мистецтва. — Модеста Менцинського (1875-1935).

Голос мистця прикрашав сцени багатьох провідних театрів Європи, звучав в Україні. Завдяки могутньому драматичному тенорові рідкісної чистоти і тембру, поєднаному з високою майстерністю акторської гри співак дійшов до вершин світового оперового мистецтва, а його ім'я стало поруч із такими світочами, як Карузо, Мишуга, Тітта Руффо, Шаляпін, Соломія Крушельницька. Особливо неперевершеним був М. Менцинський у виконанні вагнерівських партій, і мав у своєму репертуарі усі опери композитора, чим може похвалитися не кожен навіть видатний співак. Як писала англійська газета “Telegraf”, „Менцинський своїм мистецтвом перевершує майже всіх німецьких тенорів, які співають в операх Вагнера“. А “Wiener Leben” подає: „Цей артист, відомий уже віддавна за кордоном, вийшов з мистецької школи Штокгаузена і почав свою кар'єру під керівництвом директора Грегора в міському театрі в Ельберфельді. Потім пан Менцинський виступав у Карльсруе і Стокгольмі, де за свої виступи заслужено одержав Орден Вазн. Далі бачимо цього знаменитого артиста в Кельнському оперовому театрі. гордістю якого він уже є протягом чотирьох років. Повторні гостинні виступи в Лондоні (в Covent Garden), Мюнхені та інших містах Європи підняли його славу. В ролі Трістана, Елсара, Льонгріна і взагалі в

усіх солідних тенорових партіях стоїть тепер цей співак у першому ряді світових тенорів. Наша опера мала б не абияку користь, якби вдалося умовити мистця приїхати назавжди до Відня“.

Як відомо, опери Ріхарда Вагнера є дуже важкими для виконання, що зумовлене не лише драматичною насиченістю партій, переповнених то пристрастями почуттів, то філософською глибиною, але й довготривалістю самих опер. Про це свідчить такий факт: коли Метрополітальна опера в 1963 році відзначала 150-ліття від дня народження Вагнера постановкою його опери „Трістан та Ізольда“, то не знайшлося співака, який зміг би виконати головну партію від початку до кінця. Прийшлося трьом співакам змінювати один одного. А понад 100 років перед тим у Мюнхені після вистави „Трістана...“ від неймовірного напруження у 29-річному віці помирає славний Людвіг Шнорр фон Карольсфельд.

Українець Модест Менцинський став одним із рідкісних виконавців не лише головної партії у „Трістані...“, але й у багатьох інших операх Вагнера, чим захопив навіть німецьку публіку, дуже вимогливу до виконавців ролей вагнерівських героїв. „Надрейнська сцена здобула в ньому найціннішу силу“, — писав музикознавець Адамі в тогочасній німецькій пресі.

Та виконанням головних партій у вагнерівських операх не обмежився репертуарний обсяг мистця — співав він і в „Аїді“, „Трубадурі“, „Флорії Тосці“, „Фіделіо“, „Паяцах“, „Фаусті“, „Кармен“, „Електри“, „Сальоме“, „Дочці кардинала“, „Самсоні і Далілі“ та в інших операх, часто виступав із сольовими концертами.

Де б славетний співак не перебував, любов до рідної землі та її культури провадила його в рідні сторони, в Україну. Безперервний духовний зв'язок з Батьківщиною вилився не лише у постійну потребу М. Менцинського ще і ще раз повертатися до неї, щоб поклонитися рідній землі та відвідати сестер у Хідновичах на Прикарпатті та родину по стороні тітки — Колессів у Львові, але й виступити в різних містах із сольовими концертами та в опері (м. ін., в 1903 році та під час сезону 1908-09 — у Львівському оперовому театрі). Перебуваючи на Батьківщині, М. Менцинський неодноразово жертвував на розвиток української культури поважні суми грошей, а наприкінці життя заповів майже усю свою багату музичну бібліотеку Науковому Товариству ім. Шевченка у Львові.

Протягом цілого свого життя мистець наполегливо, цілеспрямовано і надхненно поширював українську музику. „Мабуть, без перебільшення можна сказати, що Менцинський уперше показав у Галичині, а, може, і взагалі на Україні, музику до „Кобзаря“ в її найкращому і найвірнішому вигляді, і став першим клясичним виконавцем у нас

*Модест Менцинський — Трістан в опері „Трістан та
Ізольда“ Р. Вагнера*

стилю М. Лисенка..., — писав Станіслав Людкевич. — Ніхто, мабуть, тут досі не може забути того велетенського враження, яке робив Менцинський виконанням пісень 'За думою дума', 'Гомоніла Україна' або 'Гетьмани, гетьмани'... Справді, так виконувати ці пісні не міг би ніякий чужий артист, хоч би і найбільший, а лиш український з крові і кости. Тут з'єдналися всі гарні голосові й інші прикмети нашого співака, усе його високе мистецтво і культура для відтворення краси поезії музики. А над усім цим панувало та ним керувало ще щось: це щиросердечне українське почуття, якого він набрався ще замолоду та яке не згасло на чужині, а ще з більшою силою спалахувало при зустрічі з рідною атмосферою".

На найславніших європейських сценах у виконанні М. Менцинського серед інших творів звучала українська музика, особливо твори М. Лисенка. В одному із своїх листів до композитора Менцинський писав: „...прилучаюсь до сеї гадки, щоби Вашу музику світові у Відні показати! Розумієсь, само собою, я цілою душею... готов ставитись до Вашої диспозиції, але раджу, безумовно, без знаменитих переводів на німецьку мову нічого не зачинати. Доктор Іван Франко не відкажесь від сеї праці. А що думати о хорових творах? Галицький хор...??? Ми, наш горизонт, наша дума, наша пісня — се цілковита 'Чиста душа' на Заході.“

М. Лисенко передав прохання про переклад текстів своїх творів І. Франкові, який через різні перешкоди, включно із поганим станом здоров'я, на жаль, мусів відмовити.

До останніх своїх днів М. Менцинський „закохував“ світ в українську музику. 29-го квітня, коли маестрові виповнилося 59 років, він востаннє виступив з концертом по радіо у місті, де проживав тоді постійно — Стокгольмі. На закінчення виконав кілька українських пісень, а також твір М. Лисенка на слова Т. Шевченка „Мені однаково“. Це була лебедина пісня славного співака.

М. Менцинський народився 29-го квітня 1875 р. у с. Новосілки, тепер Великі Новосілки Львівської області, в родині священика із старовинного лемківського роду із села Мацина (по-польськи Męcina) в Бескидах. Співу навчався у Львівській консерваторії у професора Валеріяна Висоцького, а згодом — у Франкфуртській консерваторії у Юліюса Штокгаузена.

Вже у 26-річному віці йому випала честь брати участь у концерті Бетовена в Страсбурзі, а кілька місяців пізніше одержав запрошення виступити у Франкфуртській опері в головній ролі (Ліонеля) в опері Фрідріха Фльотова „Марта“. Слава про М. Менцинського поширилася по цілій Європі; один за одним наспівали запрошення виступати в оперових театрах Карльсруе, Стокгольму, де співак прийняв пропози-

цією контракту аж до 1910 року з правом виїзду на гостинні виступи до різних країн. Згодом виступає у Лондоні, Львові та інших містах Галичини, в Кельні, Мюнхені, Берліні і знову в Стокгольмі, де, як уже згадано, був нагороджений державним орденом, у німецьких театрах, а також у Копенгагені, Амстердамі та багатьох містах Франції, Італії, Австрії. Влітку 1933 року мистець востаннє побував в Україні.

В 1926 році співак відкрив у Стокгольмі, де мешкав постійно, школу співу, у якій сам викладав вокал. Дружина М. Менцинського Клері була шведкою, подружжя мало двох синів — Івана та Юрка.

Похований славний син українського народу у Стокгольмі.

Як і про багатьох українських світочів, про М. Менцинського за радянських часів в Україні було написано незаслужено мало. Та пам'ять про нього живе у серцях людей. Доказом цьому стали урочисті відзначення 120-річчя видатного мистця у квітні ц. р. в незалежній, самостійній Україні.

Модест Менцинський

З ЯБЛУНЕВОЦВІТНОЇ МЕЛОДІЇ

(До 50-ліття від дня смерті Якова Яциневича)

Той січневий день 1893 року Яків Яциневич згадуватиме в хвилини усвідомлення своєї причетності до високого мистецтва і в періоди зневіри. Радісно було йому, двадцятичотирирічному, на душі. А клопоти?... Та вони завжди перед поїздкою.

— Чи не забули, бува, ноти басової партії? — чулось на пероні напівсерйозне, напівжартівливе.

— Що? Мандрівна капеля?

— Ні, це хор Лисенка. Їдемо в першу артистичну мандрівку по Україні.

Яциневичу здавалось, що не було щасливішої людини за нього. Адже це його своїм помічником обрав улюбленець київської співочої молоді Микола Лисенко. Він визнав великі музичні здібності юнака, його любов до хорового мистецтва. Та й не дивно. Яциневич мав гарний голос, співав у різних хорах, у тому числі чи не в найкращому — київського Михайлівського монастиря, Золотоверхого. Проте, коли ще вчився в духовній семінарії, мріяв про послідовний курс вивчення музично-теоретичних дисциплін, необхідних для композиторської праці.

Лисенкові ж імпонувало прагнення молодого музиканта до знань, його бажання професійно самоудосконалюватися. Мистець не лише особисто вчив Яциневича, а й рекомендував йому найкращих педагогів. Про це дізнаємось з власноручного запису Яциневича: „Музичну освіту одержав: а) з теорії музики в колишній музичній школі Блюменфельда в Києві, б) зі сольного співу і постановки голосу в артистки державних театрів Е. Массіні в Києві, в) по грі на роялі, гармонії і формах композиції — під керуванням композитора М. В. Лисенка “.

.... З концертів і радіопередач багато слухачів запам'ятало звучання української народної пісні „Ой, сусідко“. Обробку для хору без супроводу цієї західньо-української пісні здійснив Я. Яциневич. Пісня жила і живе своїм життям на всій території України. Натомість молодше покоління, яке зростало, або й народилося, як оце автор статті, після

Другої світової війни, нічого не знало про її автора-музику, якого високо цінував Лисенко, а керівник Першого стаціонарного українського театру Микола Садовський запросив завідувати музичною частиною театру.

З холоду забуття і зневаги повертаються і повертатимуться до нас мистці, які віддано служили Україні й народові, любили і глибоко розуміли її творчі надбання, проблеми музичної освіти і просвітительства. І в цьому полягає велика історична справедливість.

Здебільшого вивчення мистецької спадщини забутих або репресованих за совєтської влади композиторів та інших діячів культури пов'язане з різноманітними і значними труднощами, зумовленими розшуками документальних даних, нотного матеріалу, свідoctв сучасників тощо.

Мій розшук документів про Якова Яциневича почався з невтішної звістки. Надійшла відповідь з Білої Церкви, де народився композитор: „Ніяких матеріалів про композитора у краєзнавчому музеї немає“. Поступово вдалося знайти деякі програми концертів, нотні автографи, офіційні довідки. Вони були свого часу надіслані до Києва дружиною композитора Іриною Яциневич (уродженою Павловською, рідною сестрою добре знаного в ЗСА співака Капелі О. Кошиця, диригента і церковного діяча Григорія Павловського та київського журналіста і редактора газети „Рада“ Методія Павловського). Останній зберіг окрушини архіву композитора Яциневича й передав їх до Інституту мистецтвознавства, фольклору та етнології імені М. Т. Рильського НАН України. Крім архівних матеріалів, довелося збирати відомості крихтами зі спогадів сучасників, листування діячів культури, газетних та журнальних публікацій; з нотними виданнями творів — познайомитися в київських бібліотеках та книгозбірні св. Софії Української Православної семінарії в Банд Бруку, Н. Дж.

Перед нами постає творчий шлях людини різнобічно обдарованої, диригента високого професійного рівня, що глибоко відчував українську музику і теж цікавився фольклором інших народів. Народився Яциневич 8-го листопада (27 жовтня за старим стилем) 1869 року. Початкову освіту здобув у Києво-Софійській духовній школі. Після закінчення семінарії (1890) його було запрошено на посаду диригента архиєрейського хору, що свідчить про високий професіоналізм молодого хормайстра. Проте Яциневич переконався, що духовна освіта дала йому обмежене коло музичних знань. Тому через рік бачимо Яциневича у списку тих, хто прийшов до новоствореного хору Лисенка. Юнак бере участь в організації концертів, виступає як диригент і акомпаньйор. З великим ентузіазмом готувався до подорожів з капелею по Україні. За свідченням О. Кошиця, проби, репетиції, провадили по черзі Лисенко та Яциневич.

Цікавий спогад залишив фольклорист Дмитро Ревуцький, тоді сту-

дент першого курсу Київського університету. Зачарований концертами любителів хорового співу, він і сам вирішив спробувати власні вокальні здібності. „Почувши, що в колишньому Троїцькому домі грамотності, — писав він, — добирають голоси до хору Лисенка, пішли туди (...). Нас прийняв субдиригент Я. М. Яциневич, і ми взяли участь у роботі над піснею 'Закувала та сива зозуля'“.

Протягом 15-ти років працював Яциневич з Лисенком. Переспівали силу-силенну обробок народних пісень, творів Лисенка, Ліста, Римського-Корсакова, Даргомижського, Монюшка та інших.

1903 рік минув для Яциневича під знаком двох видатних культурних подій — відкриття пам'ятника Іванові Котляревському в Полтаві і святкування 35-літньої музичної діяльності Лисенка. Разом з хором він виїжджав до Полтави, брав участь у святковому концерті, де вперше виконували контатту Лисенка „На вічну пам'ять Котляревському“ на слова Т. Шевченка. А за три місяці після відзначення пам'яті автора „Енеїди“ і „Наталки Полтавки“ українські й неукраїнські діячі культури широко святкували 35-річчя творчої діяльності Лисенка.

Урочистий концерт відбувся 20-го грудня 1903 року в залі Купецького зібрання (тепер Київська філармонія) з ініціативи Літературно-Ар-тистичного товариства. Було чимало пропозицій від хорових капел, що мали б за честь віддати данину шани композиторові. Проте в програмі святкового концерту зазначено лише три хори-виконавці: хор із села Охматове під керуванням Порфирія Демуцького, робітничий хор під орудою о. Кирила Стеценка та капеля, на чолі з Яциневичем, у виконанні якої прозвучала в'язанка — „вінок“ українських народних пісень під назвою „Вулиця“.

Напевно Лисенкові приємно було чути ці хори на своєму ювілейному концерті — адже всі три диригенти вилетіли з його гнізда і тепер уособлювали продовження ідей, традицій, які обстоював мистець.

Серед паперів Яциневича зберігається, турботливо обгорнута в прозорий папір, програмка концерту, яка, можливо, пізніше, в тяжкі роки змушених переїздів, нерідко нагадувала музикантові про дотичність до подій історичної ваги, про світлі моменти його творчого життя...

З роками, набувши досвіду, Яциневич почав організувати самостійні вокальні групи. Починаючи з 1899 року, він керував студентськими хорами, спочатку капелею Київського університету, згодом — хоровою групою Політехнічного інституту. Яциневич підхопив Лисенкову естафету просвітительських хорових поїздок по Україні. Найчастіше концерти відбувались з благодійною метою на користь малозабезпечених студентів. Під час революційних подій 1905 року диригент влаштував виступи перед робітничою аудиторією.

Не зважаючи на реакційну чорносотенну політику в сфері культури

і освіти, яку царський уряд провадив жорстоко після розправи з повсталими у 1905 році, Яциневич у своїх концертах продовжував пропагувати твори, сповнені волелюбних настроїв.

З концертних програм, що дійшли до нас, Яциневич постає палким пропагатором народних пісень, дум, старовинних балад. Розуміння великої мистецької вартости фолкльорної спадщини значною мірою було зумовлене збирацько-етнографічною діяльністю, яку широко провадили українські музиканти в ті часи.

Національно свідомі сили суспільства влаштовували вечори пам'яті визначних діячів культури, поборників духового піднесення народу. Разом з іншими діячами — Садовським, Заньковецькою, Мишугою, Старицьким та іншими — Яциневич брав активну участь особливо у відзначенні Шевченківських дат. В одній з рецензій на концерт 7-го квітня 1907 року газета „Кіевская мысль“ писала: „Шевченківський спектакль-концерт, влаштований товариством імени Шевченка ‘Просвіта’ в театрі товариства грамотности як за програмою, так і за виконанням можна вважати чи не найбільш вдалим з усіх шевченківських вечорів, які до цього часу влаштовувалися в Києві (...)“.

„В драматичній частині ми побачили зразкове виконання ‘Назара Стодолі’, в якому брали участь пані Заньковецька, п. Садовський, п. Мар'яненко та ін. Концерт складався з музично-вокальних та деклямаційних номерів, за участю кращих місцевих артистичних сил. Крім п. Садовського, варто відзначити пані Старицьку, яка з великим піднесенням прочитала фрагмент із поеми ‘Гайдамаки’“.

„Вокальний відділ, значний за кількістю номерів, не був багатий, на жаль, виконавцями, і тим більше враження залишив справді художній спів п. Мишуги, а також інтелігентне виконання кількох пісень панною Сагуцькою. Величезне враження справив хор, який зладжено виконав низку українських пісень під керівництвом Яциневича. В заключенні була поставлена жива картина ‘Шевченко серед своїх героїв’... Збоку стояла сповнена драматизму фігура ‘покритки’ (пані Заньковецька, що мимоволі привертала увагу глядачів). Концерт закінчився співом ‘Заповіту’ під бурхливі оплески публіки“.

1906 рік. У Києві відкривається перший стаціонарний український театр. Його засновник Микола Садовський шукав людину на посаду завідувача музичною частиною. Вибір упав на Якова Яциневича. Зберігся цінний документ — свідчення, підписане корифеєм українського театру: „Цим свідчу, що Я. М. Яциневич завідував музичною частиною драматичних і оперових вистав моєї трупи протягом одинадцяти (1906-1917) років, цебто за весь час, коли моя трупа грала в Києві в ‘Троїцькому Народному Домі’“.

Артист М. Садовський. м. Київ, 1929 року 21 листопада“.

У 1919 році Яциневича запрошують працювати у Всеукраїнському музичному комітеті, де він займається організацією хорових колективів; обіймає посаду диригента капелі імені М. Лисенка при цьому Комітеті.

Яциневич працював також як концертмайстер з „Українським вокальним ансамблем“, в складі якого були чоловічий та жіночий квартети. Збереглося три афіші концертів цього ансамблю, що відбулись восени 1919 року в приміщенні колишнього „Молодого театру“, яким керував Лесь Курбас. Так, наприклад, 27-го жовтня батьківський комітет учнів 1-ої гімназії імені Т. Г. Шевченка влаштував концерт на користь незаможних учнів. У цьому вечорі взяли участь кращі тогочасні мистецькі сили — Василь Верховинець із своїм хором, що виконував народні пісні, поет Микола Вороний, актор Лесь Курбас (деклямації). Любов Гакебуш прочитала „Арфами, арфами“ П. Тичини. Уривки з опери „Тарас Бульба“ Лисенка виконали Г. Рязанець, М. Дейнар, М. Калиновська та Г. Ростиславова-Михайлова.

Восени 1920 року Яциневич змушений був залишити Київ. Був важкий, голодний час. Роботи за фахом неможливо було знайти. Він виїхав на село. Рік жив у Щучинці під Ржищевом, на Київщині, де вчителював, провадив збирацьку роботу як фолклорист, обробляв народні мелодії. Всього за цей період він написав понад п'ятдесят хорових обробок. Серед них — славнозвісна „Сусідка“, що у рукописному збірнику названа „Заспіваймо“.

Особливо цікавою є Яциневичева примітка: „Ой, сусідко...“ є галицька мелодія, а приспів „Заспіваймо...“ скомпонований розкладником. (Яциневич), с. Щучинка 1921 р.“.

Композитор переїхав згодом у село Гуляники, в якому також багато працював як фолклорист, записував місцеві пісні, виїжджав у сусідні села. В цей же період з-під його пера з'являються хори на слова Т. Шевченка — „Ой, стрічечку до стрічечки“, „Човен“, „Садок вишневий коло хати“ та ін.

Після дворічного перебування в Києві (1923-1925), де він викладав співи в школах, Яциневич з дружиною переїхав до Одеси. Туди його запросили інспектором музичних курсів і запропонували організувати й очолити хорову капелю. Диригент з ентузіазмом взявся за роботу. За короткий час (менше півроку) організував Українську хорову студію, яка невдовзі перетворилася в Українську капелю імені М. В. Лисенка.

Яциневич шукав нових форм організації хорової справи концертного виконання, прагнув піднести загальнокультурний і музичний рівень співаків капелі, для цього він вводив допоміжні дисципліни — читання з листа хорових партитур, лекції з фолклору, літератури. Хор Яциневича за досить короткий час дістав визнання. Його ставили поруч з ві-

домими капелями Києва й Харкова.

Композитор був сповнений творчих плянів. Його надихала поезія українських поетів, сучасників. З-під пера композитора з'являються хори, масові пісні, романси. Це — хори „До праці“ на слова Б. Грінченка, сольоспіви на слова І. Франка „Червона калина“, „Земле, моя всеплодюча мати“, „Твої очі, як те море“, вокальний цикл „Сім струн“ на слова Лесі Українки, та „Нова Республіко, гряди“ на слова П. Тичини.

Зберігся найвизначніший твір мистця — ораторія „Скорбна мати“, на слова П. Тичини (1925). Його, на мою думку, варто і опублікувати, і включити до концертних програм як зразок великої ораторіяльної форми в українській музиці.

Проте, не зважаючи на плідну композиторську, диригентську і педагогічну діяльність (викладав співи в Одеській середній школі, Інституті Народної Освіти, був інспектором музичних курсів), Яциневича якось поступово відсторонювали від музичного життя. До цього часу не вдалося встановити точне місце перебування мистця в 1930-1935 роках. Найправдоподібніше він зазнав ударів штормових хвиль репресій, що спіткали багатьох українських діячів культури.

Зберігся лише один документ, датований 5-им лютого 1933 року. Це членський квиток Всеукраїнського товариства драматургів, композиторів і артистів, виданий у Харкові.

Не знайдено досі жодного твору композитора, датованого цими роками. Розпаношення вульгарної критики т. зв. „соцреалізму“ могло знищити працю мистця вщент. Ось що писав російський журнал „За пролетарскую музыку“ (1931, №3) про Григорія Давидовського (1866-1952), талановитого диригента, композитора і хормайстра: „В недалекому минулому — автор багатьох церковних творів, плодовитий ‘складач’ сльонявих соціал-шовіністичних п'єс і ветеран української халтури, громадянин Давидовський намагається пристосувати свою бридку продукцію до советської дійсности, роз'їжджає зараз із своєю капелею по СССР і несе музичну отруту в клуби, заводи, школи“.

„Ворожим репертуаром“ називали большевики і „чекісти від музики“ такі твори Давидовського: „Зібралися всі бурлаки“, „Взяв би я бандуру“, „Журба“, забороненими — „Кохання“. „Ніч і день“, „Заховай“ („Заповіт?“). В дев'ятому числі той самий журнал, аналізуючи наслідки Першої всеукраїнської музичної олімпіади, наголошував, що в репертуарі багатьох гуртків „ще переважала церковщина, „малоросійщина“. „Некритичне ставлення до репертуару“, що виконувався, дійшло, мовляв, до того, що „хор атеїстів виступав з відверто церковними творами“. Деякі хори виконували такі твори, уболіває журнал далі, як „Знемоглись“ — Яциневича, „Атлантида“ — Козицького та подібні „дійсно церковні занепадницькі твори“.

Кампанія цькування української творчої інтелігенції переросла в цілеспрямований наступ проти професійних, національно свідомих діячів української культури. Проте справжні мистці, в яких би важких умовах вони не опинялись, — хіба що були розстріляні чи ув'язнені, — несли людям свої знання, розуміння нетлінних цінностей багатовікової української культури. Так завжди робив і Яциневич.

З 1935 року композитор перебував у м. Запоріжжі. Працював там піаністом-концертмайстром при т. зв. „культурній базі“ Дніпрогеса, в будинку інженерно-технічних працівників; викладав гру на фортепіано, був керівником вокального ансамблю, вів хоровий гурток у піонерському клубі при Алюмінієвому заводі тощо:

Пишучи коротко про період життя Яциневича в Запоріжжі, я не сподівався, що мені пощастить саме 1995 року і саме на весні, коли минали 50-ті роковини від дня смерті Я. Яциневича, дещо дізнатися про композитора... в Нью Йорку. Пані Оксана Радиш-Міяковська, дочка відомого дослідника-архівіста Володимира Міяковського, довідавшись про моє зацікавлення темою „Я. Яциневич“, зробила мені черговий подарунок (така вже її вдача — робити добрі діла!). Вона подарувала мені лазерну копію фотографії з фонду Григорія Павловського, що збірається серед матеріалів архіву Української Вільної Академії Наук у ЗСА. На звороті фотографії зліва: Методій Павловський, Лідія Павловська, Ірина І. Яциневич (сестра Павловських), Яків Яциневич (композитор і хоровий диригент). Напереді з собакою Щирій — Флор Влодек (чудовий ліричний тенор). Присутність на фотографії співака Влодека спонукає до чергової ланки пошуків про зв'язки родини Павловських із відомим солістом-співачом. Останній напевне виконував і твори Яциневича.

Є також нові відомості про те, що в роки штучного голоду в Україні 1932-1933 композитор тяжко хворів. Григорій Павловський не лише матеріально допомагав родичам в голодуючій Україні, а навіть думав один час викликати Яциневича на працю диригента до Америки. Принаймні, поки дозволялося листування, він не втрачав зв'язків і відомостей про Яциневича, якого цінував як композитора і диригента. Хорові обробки, зокрема, кант „Святому Юрію“ та інші церковні пісні були постійно в репертуарі не лише в хорах Григорія Павловського, але й Олександра Кошиця. Тож бо слухачі Європи, ЗСА і Канади мали можливість насолоджуватися майстерними обробками Яциневича, в той самий час, як в Україні, в роки панування атеїзму, ці твори на десятки років зникли з концертних програм. Написав Яциневич і Службу Богу.

Можна з певністю сказати, що Яциневич був гнаний з України також і за зв'язок з родичами-емігрантами та іншими „ворогами народу“.

У 1994 році минула ювілейна дата — 125-ліття від дня народження композитора і диригента Якова Яциневича. На жаль, ця подія пройшла мало помітно серед української громади. Але повернімося до року 1940.

У 1940 році Яциневичів життєвий шлях повернув аж на Майкоп, на Кубанщину. Там він організував Обласний національний ансамбль адигейської пісні та танцю. Започаткована українським мистцем група виявилася життєспроможною.

Яциневич розумів, що основою діяльності ансамблю має бути професійний підхід до фолклорного матеріалу. Саме тому композитор вивчає пісенні жанри, його приваблює мистецтво нартівського епосу, зразки ігібиз, в яких оспівується боротьба національних героїв з окупантами, поневолювачами народу. Яциневич вводить до репертуару оригінальні адигейські пісні у формі оред (йоред), речитативна мелодія яких виконується солістом у супроводі хору. Композитор записує танцювальні мелодії, наприклад, удж (парний танець) та ісламей (груповий танець). Особливістю цих творів є чергування інструментальних епізодів з вокальними на відміну від інших танців, де вокальна мелодія постійно супроводжується грою музичних інструментів.

На жаль, про роль Яциневича в створенні першого національного Ансамблю адигейської пісні й танцю мало відомо не лише в Україні, а і в Адигейській автономній області. У відповіді на мій лист, що його я надіслав до обласної філармонії з проханням подати відомості про Яциневича, дізнаємося, що частина документів за 1940 роки „не збереглася“ і що науковці займаються вивченням творчої діяльності „Коциневича или Коциневича“ (ім'я і по-батькові невідомі). Можливо, йдеться про фолклориста Концевича – ще одну молотивчену постать української музики.

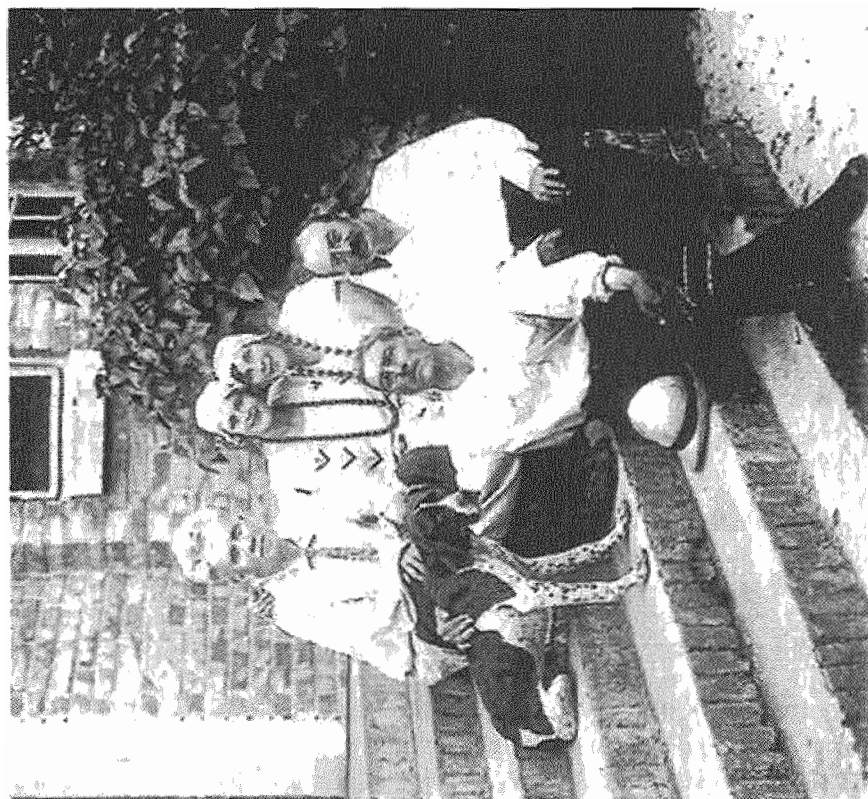
Під впливом самотутніх фолклорно-етнографічних образів у Яциновича виникає задум написати сценічний твір „Айшет“ в 3-ох діях на тему „з життя східного села“.

Але з причин тоді невідомих, а зрозумілих тепер, Яциневич з дружиною залишає Майкоп і опиняється в аулі Кошехабль, який мальовничо розкинувся на березі річки Лаби, притоки Кубані. І знову Яциневич не піддається зневірі. В селищі, також і завдяки клопотанню композитора, у жовтні 1940 року було відкрито музичну школу. Як писала „Адигейська правда“, в складі відібраних здібних учнів були одна татарка, четверо росіяни 19 адигейців. Для школи купили піаніно, викладачем по клясі фортепіано, сольного та хорового співу запросили Яциневича.

... Неподаляк від аулу Кошехабль, — по прямій не буде і 25-ти кілометрів, — на березі річки Чамлик жила своїм життям козака ста-

Яків Яциневич.

Композитор Яків Яциневич у колі друзів і рідних.

ниця Петропавлівська. На берегах річки розляглися сади колгоспу „Передовик“. Взимку 1943 року до контори прийшов чоловік з проханням дати йому будь-яку роботу, бажано по спеціальності. В березні його прохання задовольнили. Сторожем саду зарахували... Яциневича Я. М.

(Довідка видана Яциневичу Якову Михайловичу та Яциневич Ірині Іванівні про те, що вони проживали і працювали при колгоспі Передовик Петропавлівської сільради з березня місяця 1943 року, що і підтверджуються.

Голова колгоспу (підпис)

Секретар (підпис)

До цієї довідки білими нитками підшито клаптик паперу, на якому рукою дружини композитора: „19/IV. 44. Последний документ Я. М. Яциневича, работал в колхозном саду сторожем... Вот до чего довел нас Гитлер!“

Подружжя Яциневичів залишає станицю Петропавлівська і переїжджають до міста Кропоткін Краснодарського краю, де винаймають помешкання по вулиці Л. Толстого, буд. 49.

Багато чого з творчих задумів композитор не міг здійснити. Він помер, коли вперше зацвіли сади після очікуваного кінця Другої світової війни.

На запит автора цієї праці, прийшов документ із ЗАГСу (Запис актів громадського стану) міста Кропоткін Краснодарського краю, Кубанщина, у ньому зазначалося: „Яциневич Яків Михайлович помер у віці 76 років від крововиливу в мозок 25-го травня 1945 року“.

Вживаючи поетичну метафору Павла Тичини, — яблуневоцвітна мелодія обірвалася. Обірвалася далеко від рідного краю, на тужливо-му тоні...

Травень 1995 року.

Київ — Пітсбург.

Д-р Тарас Філенко, музикслог із Кисва, вперше виступив у нашому „Альманасі“ за 1992 рік із статтею „19 разів арештований“, присвяченою зв'язкам Якова Гулака-Артемовського, що залишився жити на Київщині, і Олександра Кошиця в голодні 1930-ті роки. Своєю новою статтею дослідник далі продовжує тему повернення до історії української культури заборонених свого часу творів та імен композиторів. — *Ред.*

Сергій БЛОКІНЬ

ТИМКО БОЙЧУК (1896 - 1922)

Протягом віків українська культура розвивалась тяжко, часом ніби аж ненатурально, долаючи тисячні перепони. Здавалося б, за таких умов атмосфера, в якій працюють наші мистці та вчені, мала б бути особлива. Вони повинні б бути ніби всі на обліку, щоб оточення їх берегло, допомагаючи розкрити й реалізувати всі їхні можливості.

І саме у нас стільки передчасних смертей, коли мистець тільки - тільки заноситься на якийсь вищий щабель творення. Отака передчасна жертва долі — і Тимко Бойчук. Йому завжди буде 26. Єдине досі присвячене йому видання вийшло в світ 1929 року в Празі. Його автор — визначний мистецтвознавець Дмитро Антонович, перу якого належить один з найранніших курсів історії українського мистецтва й капітальна монографія “Триста років українського театру”. На той раз він написав зовсім мало — всього шість сторінок. Разом із ілюстраціями уся книжечка має 14. Надто мало про Т. Бойчука матеріялів. Але те, що написав тоді Д. Антонович, важко переоцінити. Він і сам особисто знав нашого мистця і бачив у натурі ті Тимкові твори, що пропали згодом після арешту його великого брата Михайла Бойчука й братової Софії Налепінської - Бойчук. (Фоторепродукції для празького видання постачила якраз остання). Дмитро Антонович мав все таки небуденний дослідницький дар, тож його книжечка досі лишається в науці єдина й незаперечна.

Цілковиту рацію має вчений, зв’язавши творчість мистця з Українською державною Академією мистецтв. Бо якщо Іван Падалка, скажімо, Василь Седляр чи Ірина Жданко десь навчались і раніше до створення Академії, то Тимкова творчість уся прийшлась на короткі роки існування Академії, його діяльність уся вкладається в її межі. Тимко Бойчук став одним із перших учнів Академії, відколи при самім її зародженні його старший брат і вчитель заснував у ній майстерню монументального мистецтва як професор - фундатор. Тимко знав тільки одну цю Академію й помер як один з найталановитіших її вихованців у рік, коли соціальні експериментатори перетворили її на Інститут пластичних мистецтв, помер майже одночасно з іншим високообдарованим

мистцем — Лесем Лазовським.

Ще більше рації мав Дмитро Антонович, щонайміцніше зв'язавши Тимофія Бойчука з Бойчуком Михайлом. Він писав: „Рідний своєму старшому братові і учителеві і по духу, і по крові, беззавітно відданий мистецьким принципам свого брата-учителя, Тимко Бойчук не знав інших впливів, крім впливів брата, не знав інших шукань, крім шукань втілити і здійснити мистецькі ідеали брата-учителя...”

Тимко був молодший за брата на чотирнадцять років і тихенько собі підростав, поки Михайло Львович Бойчук вивершував свою мистецьку освіту у Відні, Кракові, Мюнхені, Парижі, формуючи концепцію нового монументалізму. Кажуть, молоді далі бачать, бо стоять на плечах старших. Це той самий випадок. Тимко легше за інших учнів реалізував теоретичні братові задуми й робив це достеменно так, як хотілося бачити його братові - вчителю. Оксана Павленко розповідала: “Бувало іноді, особливо на першій порі навчання, коли було комунебудь з нас трудно впоратись із складним завданням по аналізу композиції, нам помагав Тимко. Тому в колективі він мав своєрідну роллю (асистента) Михайла Львовича (Бойчука).

На початку 1919 року всі художники, що були на той час у Києві,десь протягом тижня мусіли виконати розписи Луцьких касарень. Працювали окремими бригадами під керівництвом авторитетних мистців. Розписами клеєвою фарбою по тиньку були вкриті стіни приміщень на всіх чотирьох поверхах касарень, а також простінки на сходах. Найцікавіші розписи, зокрема понад чотирнадцять тематичних картин, виконала бригада бойчукістів за ескізами й під керівництвом Михайла Бойчука. Мистецтвознавець Євген Холостенко дещо з того закріпив для історії в альбомчику, що вийшов 1932 року. Самі розписи були знищено під час ремонту 1922 року. Тимкові Бойчуку тут належить кілька композицій, зокрема проста й мелодійна — “Оранка”, яку раз-у-раз репродують у різних “Історіях” українського мистецтва.

Треба думати, якщо в ті часи щось із тих розписів і фотографували, то це, мабуть, і були найкращі твори. Цікаво, що більшість із них належить якраз Тимкові Бойчуку. Оксана Павленко свідчила, що в розписах Луцьких касарень Тимко виконував головну відповідальну роботу по ескізах як найдосвідченіший у композиції майстер і разом із усіма виконував розписи. У цих творах загальмовано художній час, їхній настрій філософський, поетичний, в узагальненості своїй близький до аскези. Твори ці тяжіють до вічності.

Настали голодні часи. Оскільки Софія Налепінська довгий час жила, відрізана фронтом, у Миргороді, Тимко виконував і всю хатню роботу, до якої його старший брат - учитель не втручався. З Межигір'я ходив пішки до Білої Церкви вимінювати продукти, але в цьому йому

Тимко Бойчук. „Біля яблуні”, 1919-20.

не пощастило.

Оксана Павленко розповідає: “Про Тимка докажу. Почав він нездужати. Щоби червоні, очі блискучі — явно слабкість якусь відчуває. ‘Його необхідно лікареві показати’, — кажу я Михайлові Львовичу. ‘Ну, покажи’, — відказує. А у мене був один знайомий, безкоштовний лікар, що славився як діагност. От привела я Тимка до нього. Він попросив його роздягнутися, і коли в обличчя йому дивився, то посміхався і говорив бадьорим голосом, а коли повертався до мене наче машкара спадала, і обличчя у лікаря ставало суворе: ‘Одягайтесь... А тепер вийдіть, мені треба Ксеню оглянути’. — Але нічого він не оглядав, а тільки сказав: ‘Безнадійний. Врятувати неможливо. У нього в грудях пожежа, обидві легені охоплені вогнем’. — Отже, двостороння туберкульоза... Скоро Тимка не стало. Він умирав у маленькій кімнатці, а у Бойчука була чудесна колекція українських килимів. Тимко лежав на гарному килимі і вкритий був українським килимом. Так він і мертвий лежав серед килимів”.

А інша бойчукістка, Віра Кутинська, додала: “Коли лежав у труні, обличчя було змучене й страшне. Під очима позакипало. Такий молодий тяжко було вмирати”...

Леся УКРАЇНКА

ХОТИЛА Б Я ТЕБЕ МОВ ПЛЮЩ ОБНЯТИ...

*Хотіла б я тебе мов плющ обняти,
Так міцно, щільно і закрить од світа,
Я не боюсь тобі життя одняти,
Ти будеш, мов руїна, листом вкрита, —*

*Плющ їй дає життя, він обіймає,
Боронить від негоди стіну голу,
Але й руїна стало так тримає
Товариша, аби не впав додолу.*

*Їм добре так, удвох, як нам з тобою,
А прийде час розсипатись руїні, —
Нехай вона плюща сховає під собою,
Навіщо здався плющ у самотині?*

*Хіба на те, аби валяться долі
Пораненим, пошарпаним, без сили,
Чи з розпачу повитись на тополі
І статися для неї гірш могили?*

Іванна САВИЦЬКА

ВІДНАЙДЕНИЙ “УКРАЇНЕЦЬ”

У північному Нью Йорку, над Гадсоном, за високою залізною огорожею, резиденція маестра Горовіца. Її з вулиці не видно, чути лиш гавкіт собак і плескотіння фантану.

Натискаю (мідяний гудзик, і літній мужчина в уніформі прислуги відчинив мені браму. Зразу подаю моє прізвище й пояснюю: на другу годину по полудні маю побачення у віллі маестра Горовіца.

— На вас чекає маестрова секретарка, пані Фогель, — заходьте, прошу. — І ось я у великій кімнаті, сиджу вигідно у фотелі, дивлюсь на стіни з барокковим узором, насичені звуками фортепіана. Інструменту не видно. Пані Фогель, посивіла, поморщена, як родзинка, зразу заговорила:

— В агенції незвичайних праць мені сказали, що маєте досвід у пакуванні фраків. Таку, як ви, я вже довго шукаю. Маестро Горовіц концертує по світі, його гардероба весь час міняється навіть під час концерту). Вам треба не цуратися голки, бо деколи, у бравурних моментах, відлітають маестрові гудзики. — І тут падає запит: — Ви самотна? Чи може одружена?

— Так, я самотна, точніше сказати — вдова.

— Маестро Владімір Горовіц — людина в поважних літах. Поруч із ним їде лікар. Останньо, на доручення лікаря, його речиталі починаються дуже вчасно, коли пам'ять мистця є ще творча й жива. Він химерний, а деколи дуже гіркий, як усі старі й великі люди. Але — найважливіше, чи зможете їздити по світі?

— Гадаю, що зможу, — відповіла я дещо збентежена, маючи досвід в пакуванні тільки одного фракa. При іспиті вийшла заковика. Маестрові фраки (усі шість), з усіма складовими додатками, слід пакувати в два окремі куферки, які летять окремими літаками, а я цього не знала. Пані Фогель, видимо, розчарована. Її підборіддя дрижить, вона розгортає руки, приліпає до губ чемностевий, холодний усміх, і я відходжу. Біля дверей зауважую щось цікаве, — маленька картина Труща. Мої очі явно здивовані.

— О! — сказала пані Фогель. — Маестро Горовіц родився в Україні, це все, що я можу сказати. — Та ні, не все. Я кинулась зразу до ро-

динної енциклопедії, якою є мій син Роман. Він понишпорив у записках і вигріб звідтіля лист з канцелярії мистця, а від себе додав таке: — Владімір Горовіц народився у Києві 1-го жовтня, 1904 року, славетний піаніст російсько-жидівського роду. Загально подають його студії у Київській Консерваторії, а опісля у Москві. З 1924 року почав сенсаційне турне по Європі. В Америці, яка стала йому другою батьківщиною, дебютував у Нью Йорку 12-го січня 1928 року. Критика писала про нього, що це був “гураган із степів”. В 1933 році одружився з дочкою великого маестра Артуро Тосканіні, яка живе і до нині.

Проте, мало хто знає, що великий піаніст (якого його шанувальники ставлять вище геніяльного Франца Ліста) починав лекції фортепіано в українського педагога Володимира Пухальського. Цей факт підтвердило пресове бюро Горовіца в листі зі 1-го квітня 1975 року. В числі із 2-го 1974 року почитний журнал “Тайм” писав про Горовіца як 70-літнього піаніста “українського роду”. Заінтригований Роман Савицький звернувся листом до агенції Горовіца і просив вияснень. Відповідь наспіла, копію англійською мовою відповіді залучую. Мистець підтвердив, що вчився у Пухальського.

Отак віднайшовся загублений “українець”. Володимир Горовіц не приніс слави Україні, хоч майже певне, що дитиною, отой геній пив українське молоко, їв мацу з української пшениці, зростав колисаний піснями української няні, і перші музичні ноти ковтав пожадливо від українського педагога Пухальського. Та що нам з того? Слави нам не приніс, але й не відцурався свого походження, про що звітувала світова преса й чужі енциклопедії. А це вже достатньо...

Д-р Федір ПОГРЕБЕННИК

ТРІУМФ І ТРАГЕДІЯ ВІДЕНСЬКОЇ „СІЧІ“

(До виходу в світ дослідження Романа Кухаря „Віденська Січ“)

У процесі свого історичного буття, боротьби за незалежність український нарід створив чимало національних духовних центрів не лише на рідній землі, а й поза її межами, зокрема в європейських державах — Австрії, Німеччині, Франції, Швейцарії, Англії, не кажучи вже про близькі слов'янські країни — Польщу, Чехо-Словаччину, поселення українців в Канаді, ЗСА, Австралії тощо. Українська політична еміграція понад сто років тому утворила один з таких центрів у Женеві, з яким пов'язані імена М. Драгоманова, М. Павлика, Кузьми Ляхощкого та інших. Женевська друкарня М. Драгоманова довгі роки у вільному світі дбала про українську літературу, громадсько-політичну та наукову думку, поширюючи легальним і нелегальним шляхом вільне слово українське.

Одним з найдавніших і найбільш рухливих молодечих українських духовних центрів у Європі було студентське товариство „Січ“ з осідком у столиці Австро-Угорщини Відні. Майже столітня історія існування згаданого товариства — це історія не лише здобуття українською молоддю вищої освіти в одному із славетних європейських університетів, навчання і інших учбових закладах, а й історія життя і боротьби українців старшого і молодшого поколінь за демократичні права рідного народу, розвиток його культури, боротьба за національне визволення, об'єднання в єдиній державі. Можна без перебільшення сказати, що цілі десятиліття полум'я визвольних ідей, запалене у віденській „Січі“ українською патріотичною молоддю, зігрівало Україну, живило її визвольними ідеями, вселяло віру у пророчість Шевченкових слів: встане воля, встане правда!

Дослідження замулених, до недавнього часу заборонених советською системою національних вогнищ нашої культури і науки — одне з невідкладних завдань українських учених на рідних землях та в діаспорі. У цьому напрямі вже чимало зроблено корисного і на Україні, і за її межами. Проте це тільки початок. На службу національній ідеї

треба поставити численні, довго приховувані архівні джерела, документи і матеріали, що зберігаються в різних відомствах та установах в Україні. Маю на увазі в першу чергу донедавна засекречені архіви Музею Визвольної Боротьби Українського Народу у Празі (зліквідований органами НКВД) і вивезені на Україну, де до них мали доступ тільки працівники цього сумнозвісного відомства.

Однією з поважних і вельми цінних праць, що розкриває діяльність найстарішого, найбільш заслуженого в історії нашого народу студентського товариства, є дослідження письменника — вченого — публіциста, громадсько-культурного діяча, артиста-співака Романа Кухаря „Віденська Січ“, що вийшла заходом українсько-канадського видавництва „Кобза“ в Києві в кінці минулого року з нагоди 125-річчя заснування „Січі“.

Запорозьку Січ зруйнувала зненавиджена народом Катерина II, — біла Москва, віденську „Січ“ знищив большевицький режим, — червона Москва, репресивні органи ССРСР у час Другої світової війни і після неї безкарно орудували у тих країнах, які були „визвалені“ „доблесними“ советськими прапороносцями. Всі українські культурні осередки в цих країнах перестали існувати, їх діячі і навіть безневинні українські емігранти були насильно депортовані до ССРСР, підпали під репресії, були розстріляні або заслані до Сибіру, і не лише українці, а й ті іноземці, що їм симпатизували, як наприклад, австрієць, архикнязь, полковник Українських Січових Стрільців та армії УНР за Директорії, Вільгельм Габсбург-Альтотрінгер (Василь Вишиваний).

Передо мною по-європейському видане дослідження, в суперобкладинці, альбомного формату, з багатими ілюстраціями, на доброму папері. Крім основної частини книжка має не менш цінні, за побудовані на документальних матеріалах та спогадах розділи історії товариства „Січ“, додатки: вперше найповніший список голів, тих діячів, які його очолювали — від письменника і композитора, одного з визначних представників народовецького руху в Галичині — Анатолія (Наталя) Вахнянина до останнього керманіча студентського віденського коша Сергія Накловича, на долю якого випало на власні очі побачити розгром „Січі“ органами НКВД. Жертвою цих органів став і сам Наклович. Читач має змогу ознайомитися із списком почесних і дійсних голів, і членів товариства „Січ“, серед яких значаться такі видатні постаті, як Ю. Целевич, М. Драгоманов, О. Терлецький, М. Грушевський, І. Пулюй, В. Старосольський, З. Кузеля, О. Бачинський, І. Франко, О. Кобилянська, Я. Окуневський, Б. Лепкий та чимало інших. Окремо подано список членів „Січі“ та близьких до товариства осіб останнього періоду його існування — часів німецької окупації Австрії та двох підлявоєнних років, коли йшла послідовно

ліквідація віденського коша української молоді. Про найпомітніших членів „Січі“ цих років, які очолювали товариство, подані біографічні довідки. Такі ж довідки вміщено і про найпомітніших вчених, публіцистів, істориків, життя і діяльність яких пов'язані з віденським осередком української молоді (фізика і літератора Івана Пулюя, винахідника рентгенового проміння; хеміка, професора і ректора чеського університету в Празі, члена Української Академії Наук у Києві — Івана Горбачевського; військового лікаря-мандрівника, адмірала австрійської фльоти, керівника дипломатичної місії Західноукраїнської Народної Республіки Ярослава Окуневського; музикознавця, члена згаданої Академії наук у Києві Філарета Колесси; історика Мирона Кордуби, вченого-географа Степана Рудницького та інших).

Наприкінці дослідження, як робиться в солідних виданнях, наводиться список літератури з даної проблеми (переважно праці вчених з діаспори), резюме англійською мовою, іменний покажчик. На окрему згадку заслуговує відділ „Ілюстрації“, що представляє карти Відня з позначкою тих місць, де мало оселю товариство „Січ“ у різні періоди свого існування, ескізи кількох пам'яток архітектури наддунайської столиці, герба України, репродукції виданих Товариством рідкісних публікацій, а головне — близько півсотні фотографій „січовиків“, що відображають різні форми і вияви їхньої діяльності, дають цілу портретну галерею постатей, які залишили тривкий слід не лише в історії „Січі“, а й України (Анатоль Вахнянин, Юліян Романчук, Мелітон Бучинський, Остап Терлецький, Ярослав Окуневський, Роман Сембратович; Іван Семанюк, відомий як письменник під псевдонімом Марко Черемшина; Станіслав Дністрянський та інші).

Обов'язок рецензента — подати докладний, об'єктивний виклад змісту видання, яке він розглядає, саме тому я намагався розкрити історико-культурний і національно-патріотичний характер видання — такого багатого і розмаїтого за своїми складовими частинами. Не менш важливим обов'язком рецензента є розглянути внутрішню композицію видання, висловити свою думку про її доцільність, розглянути основні вихідні концептуальні засади дослідника, аргументованість висновків і узагальнень, здобутих на основі вивчення і осмислення досліджуваного матеріалу.

Насамперед як радісний фактор хочу відзначити, що в особі Романа Кухаря маємо не лише талановитого письменника, автора багатьох поетичних, прозових і драматичних творів (зокрема відомі його повісті „Нація на світанку“, „Андрій Первозванний“, „Манівцями“, „Тиверська провесінь“ та інші), оперного співака (музики навчався у рідному Львові, де народився 1920 році, та у Віденській консерваторії), а й

фахового славіста-германіста, автора культурно-освітньої праці „Історія української академічної гімназії у Львові“, багатьох статей про культурне життя українців у Відні. Він був членом віденської „Січі“, брав участь у концертах, організованих цим товариством, підтримував приятельські взаємини з багатьма його членами. Таким чином історія і доля цього українського осередку у Відні йому дуже близька, дорога, болюча. Роман Кухар відчув внутрішню потребу зібрати матеріали про наддунайський український осередок української молоді, відтворити його історію протягом довголітнього існування у різних суспільно-політичних умовах. Автор рецензованої праці створив історико-культурне документальне дослідження, в якому кожна частина має важливе науково-пізнавальне і патріотично-виховне значення. Як слушно зауважує у „Вступному слові“ до книжки д-р Роман Залуцький, завдяки праці Р. Кухаря, „масмо можливість поглянути на цілість діяльності цього товариства та з сучасної перспективи осягненої державности оцінити внесок товариства ‘Січ’ на шляху до нашого духовного й політичного визволення. За труд та послідовність у виконанні завдання скласти цілісну історію ‘Січі’ належить її авторові велика подяка від усіх, кому дороге наше минуле...“

Висвітлення довголітньої діяльності „Січі“ ведеться в історико-хронологічному розрізі з урахуванням суспільно-політичних умов, які склалися на Україні та в Австрії. Автор постійно має на оці, що західньоукраїнські землі в час діяльності „Січі“ найдовше були під зверхністю Австро-Угорської монархії, згодом перебули під владою Польщі, тобто на першому етапі функціонування товариства воно належало до українських структур в межах однієї держави, а в другий період своєї історії для українців „Січ“ була закордонним товариством. Протягом 1867-1930 років товариство мало якнайширші взаємини з рідним краєм, за допомогою здобутих у Відні студій його члени, повернувшись на Батьківщину, брали найактивнішу участь у громадсько-культурному житті України, зокрема у національно-визвольній боротьбі. Згодом його активність і чисельність у силу історичних обставин падала, але не припинялася. Р. Кухар виділяє певні хронологічні рамки для висвітлення таких чи інших важливих сторінок віденської „Січі“, пов’язуючи її діяльність як з Галичиною, так і з Наддніпрянською Україною, висвітлюючи взаємини товариства з угрупованнями молоді інших народів, зокрема слов’янських.

Серед інших підрозділів, крім вступних („Віденська ‘Січ’ на тлі доби“, „Відень після 1848 року“) йдуть такі частини, вже самі назви яких більшою чи меншою мірою розкривають їх зміст: „Народини ‘Січі’ в конституційній Австрії після 1867 року“. „‘Січ’ у творчих

взаєминах з діячами Придніпрянської України“, „Від кризи в ‘Січі’ 1877 року до її опанування“, „Події довкола розв’язання ‘Січі’ та трудні роки її відродження“, „‘Січ’ під час сецесії українських студентів Львівського університету“, „Перша січова декада в ХХ столітті“, „‘Січ’ перед бурею Першої світової війни“, „‘Січ’ між молотом і ковадлом Першої світової війни“, „‘Січ’ на сторожі в добу визвольних змагань“ і так далі. Тобто діяльність студентського товариства розглядається в контексті історичних подій, у зв’язку з прагненням української молоді поєднати навчання на чужині з поширенням національно-визвольних ідей, жадобою прислужитися рідному народові у його боротьбі за свободу. При цьому автор праці наголошує на тих сторінках в історії товариства, що засвідчують його активну громадську позицію, причетність до пропаганди національно-визвольних поглядів. Не дивно, що „Січ“, зокрема в період боротьби слов’янських народів проти турецького панування на Балканах, не тільки морально підтримувала братів-слов’ян, а й споряджала українських добровольців на допомогу поневоленим. Відомо також, що товариство зазнало репресій з боку австрійського уряду: після поліційного обшуку, проведеного 15-го червня 1893 року, воно півроку було заборонене, що негативно позначилося на діяльності „Січі“.

Загалом, товариство мало широкі зв’язки і контакти з рідними землями, жилося громадсько-культурними і національно-визвольними повіями з України, своєю діяльністю (публічними виступами, організацією концертів, зібрань громадськості, публікаціями окремих видань) підтримувало зацікавлення українською справою у Відні, поширювало достовірну інформацію про життя і національні поривання рідного народу, протистояло підступам москвофільської агітації, відстоювало своє право на вільний національний розвиток. Кожен з розділів історії „Січі“ у висвітленні Р. Кухаря має завершений характер, є складовою частиною цілості. Дослідник цілком резонно пов’язав діяльність товариства з подіями на Україні, особливо такими важливими як боротьба за український університет у Львові, боротьба за державну незалежність у період 1917-1920 років. У грудні 1917 року збори „Січі“ приймають ухвалу про приєднання всіх українських територій, що входили до складу Австро-Угорщини, до Української Народної Республіки в Києві. Австрійська влада звинувачує товариство в „державному злочині“, над ним готується суд, до якого, на щастя, не доходить.

Словом, історія „Січі“ розкривається як через історію його внутрішнього розвитку, так і через призму духовно-національного розвою народу. В цьому — важливе науково-пізнавальне і громадсько-культурне значення праці Романа Кухаря, який, спираючись на

достовірні джерела, зокрема на свідчення його активних учасників, мовою фактів, цифр, інших документальних матеріалів відтворив ритм життя, пульс биття серця національної корпорації студентів, об'єднаних у „Січі“, яка для них на чужині була матір'ю, а для Матері-України — одним із національно свідомих островів у відносно вільнішому від російського австрійсько — німецькому середовищі. Книжка дослідника має важливе і актуальне значення для сьогодишньої України, яка відроджується, вона подає цілісну, науково виважену історію-хронологію функціонування товариства, розкриває форми і методи діяльності на ниві українства, акцентує на сторінках героїчних, сподвижницьких „Січі“ і на трагічних, пов'язаних з переслідуванням, зрештою із забороною, власне розгромом одного з молодечих центрів українства в Європі. У час, коли українське суспільство прагне відродити духовні цінності народу, його історичну пам'ять, поява книжки Романа Кухаря є знаменною подією. Завдяки її появі заповнюється одна з відчутних прогалин нашої історії, яку марксистська псевдонаука фальсифікувала, затемнювала, препарувала, знекровлювала. Такі праці допомагають відроджувати нашу духовність, переконують у тому, що найвищим ідеалом національно свідомої частини українського суспільства, зокрема його молоді, була боротьба за незалежність України, за об'єднання в єдиній державі всіх її земель.

Високо оцінюючи працю нашого співвітчизника Романа Кухаря, сподіваємося, що він продовжить дослідження ролі української молоді у національно-визвольній боротьбі як на віденському терені, так і на інших обшарах, доповнить своє цінне надбання новими матеріалами „Січі“, що зберігаються в Україні, насамперед — у відділі рукописів Львівської наукової бібліотеки ім. В. Стефаника Національної Академії Наук України,

Висловлюємо надію, що і вчені материкових земель більше уваги приділятимуть вивченню зарубіжних осередків українства, їх визначної ролі у розвитку науки і культури, щоб спільними зусиллями розкрити значення цих об'єднань і центрів для утвердження ідей соборності й незалежності України.

Поважному віком, багатому творчим доробком, але молодому серцем українському „січовикові“ належить шира подяка за його працю, одухотворену любов'ю до України, так само як і тим благодійникам, заходами яких вона вийшла у світ.

Лев ЯЦКЕВИЧ

ПОДОРОЖ КОРИДОРАМИ ЗНАННЯ ЄВРОПИ І АМЕРИКИ

В тому самому часі, коли українські землі пустошили татарські орди, а в родині о. Гавриїла Лісовського, православного священика в Рогатині, прийшла на світ дочка Настя, яка під найменням Роксоліани увійшла до історії, як дружина турецького султана Сулеймана II, в Європі зайшли дві важливі події, що започаткували нову добу Відродження або так званого Ренесансу. Цими подіями були: упадок Царгороду та відкриття Нового Світу італійським мореплавцем з Еспанії Христофором Колумбом. Обидві ці події змінили погляди середньовічних учених на космологію світу та започаткували небувалий досі розвиток науки і знання.

Ми завжди бачимо історичні події чіткіше з відстані, тому сьогодні хочемо глянути на них назад, подивитися зблизька на ті події, що формували історію і поступ людства в останніх 250 роках. Немає сумніву, що найбільш важливою ділянкою поступу був розвиток природничих наук та цілий ряд блискучих винаходів, що змінили докорінно наше щоденне життя. Згадати б тільки паровий рушій Джеймса Ватта, паротяг Стівенсона, автомобіль Карла Бенца, літак братів Райтів, електричну жарівку Едісона, телеграф Морзе, радіо Марконі, телефон Белла, телевізцію Зворикіна, та такі наукові досягнення, як теорія релятивності Айнштайна, модель атома Ратерфорда, теорія квантів Нільса Бора, періодична таблиця хімічних елементів Менделєєва чи теорія імунізації Пастера. Ці прізвища говорять самі за себе та показують нам, як багато людство завдячує тим людям та які глибокі сліди вони залишили у формуванні модерного світу й історії людства.

На жаль, їх сучасники стояли заблизько до них, щоб побачити повністю їх досягнення та їх великі внески у скарбницю людської цивілізації. А навіть і сьогодні, коли дивимося на них з перспективи часу, бачимо їх уже в „передестильованій“ формі, як винахідників, фізиків, математиків, інженерів, хеміків чи біологів. Але зате ми не бачимо ні їхнього тіла, ні їхньої душі, а найважливіше те, що не бачимо оточення,

в якому вони працювали і яке було стимулом для їхніх осягів. І саме це оточення, що дало нам цих усіх винахідників, учених та засновників цілком нової технології, виростило ще перед ними і поруч їх великих майстрів музики, малярства, різьби, архітектури, літератури та філософії. Згадати б тільки композитора Йогана Себастьяна Баха (1685-1750), члена німецької родини, що постачала людству музиків і композиторів упродовж 200 літ та встановила стандарт для композиторів цілого світу. Якщо б Бах скомпонував тільки одну Пасію св. Матея або свою Службу Божу б-моль, він запевнив би собі безсмертне місце в історії музики.

Минулі два сторіччя дали нам також неперевершених майстрів образотворчого мистецтва і різьби, таких як Тернер, Ф. Буше, Ван Гог, Сезан, Матіс, Пікассо, Роден та Архипенко. Не залишилися також позаду мистці слова такої величини, як Гете, Діккенс, Гюго, Бальзак, Достоевський, Ібсен, Сінклер, Твейн, Гемінгвей, Бернард Шов, Байрон, Вергарн, Міцкевич, Шевченко чи Леся Українка, та творці наукової фантастики, Жюль Верн і Г. Дж. Веллс. Поруч мистців слова, останні два сторіччя і пів збагатили теж людство такими філософами як Монтескіє, Руссо, Дідро, Вольтер, Шопенгавер, Ніцше, Гакслі, Тойнбі, Кант та Ф. Гегель, що писав про логіку, теологію, людський ум, історію та етику.

Але найбільшим досягненням минулих двох століть слід уважати появу корифеїв модерної науки, що мали краще розуміння природи та її законів. Маю тут на увазі А. Лявуазіє (на жаль, відданого на гільйотину фанатиками-революціонерами), якого вважають загально засновником модерної хемії, вже згаданого угорі Люїджі І'альвані, італійського фізіолога, що розкрив нам основи електричної енергії; Герца, якого вважають батьком радіотехніки; Мексвела, творця теорії електромагнетизму; Рутерфорда, піонера атомної енергії (моделя атома); Нільса Бора, творця теорії квантів; Люї Пастера, творця імуноології; Менделя, творця спадковості рослин та Дарвіна, творця теорії біологічної еволюції.

Впродовж цілої писаної та неписаної історії людство розподілялося на людей вільних і невільників. Могутня римська імперія була заснована на інституції невільників, бо м'язи становили джерело енергії римської технології. Як довго існувала інституція невільництва, що відродилося в середньовіччі у формі кріпацтва, не було, властиво, жодної потреби шукати за новими джерелами енергії та витратити час на наукові досліді. Якщо такі досліді провадилися, то їх висліді використовувалися для забави у вигляді водограїв та прерізних непрактичних екстраваганцій, що ними одні можливі світу цього хотіли заімпонувати другим. На такі власне екстраваганції пішли технічні таланти Леонарда да Вінчі, Д. Папена чи Томи Агріколі.

Та Бог, Творець Всесвіту, не тільки створив нам нашу чудову планету, закосичену блакитним небом і сонцем, але сповнив її також доро-

гоцінними скарбами мінералів і пального, що були призначені для потреб людини. Два і пів останні сторіччя становили добу дослідів над законами природи та використання усіх тих скарбів для потреб людини. У висліді постала модерна наука та її дитина — технологія, якій судилося стати найбільш революційною силою в історії людства.

Коли Іванові Котляревському було сім років, а Катерина II, знищуючи українську гетьманщину, перевела останнього гетьмана України Кирила Розумовського у графи (1776), 56 делегатів американських стейтів з'їхалися до Філядельфії, щоб проголосити незалежність ЗСА, нової країни в Новому Світі. Тій новій республіці, що простягалася вузькою смугою вздовж Атлантийського океану, судилося не тільки драстично змінити долю цієї заморської англійської колонії, але також перестрибнути в розвитку своєї потуги Європу та стати носієм поступу й ідеалу свободи. Вісім років пізніше (1784), англійський механік Джеймс Ватт винайшов парову машину, що стала основою так званої Індустріальної Революції. Перехід від ремесла до промислу створив тисячі нових звань і спеціалізацій, збільшив і здешевив виробництво товарів першої потреби і, у висліді, у значній мірі визволив людину, принаймні в індустріальних країнах, з неволі фізичної праці, збагатив її й підніс її життєвий стандарт.

Індустріальна революція, розбивши дотогочасні соціальні барикади, започаткувала справжню демократизацію світу. Індустріальна революція оперезала нашу планету густою мережею залізничних рейок, даючи людині новий, вигідний і дешевий засіб льокомоції у вигляді залізниці, винахід якої завдячуємо англійському інженерові Стівенсонові (1825). Перший поїзд урухомлено в Англії між містами Стактон і Дарлінгтон, а його швидкість була 10 кілометрів за годину.

Десять років пізніше всі більші міста Англії мали вже залізничне сполучення, а за нею пішла Європа й Америка. В 1925 році, тобто в першому сторіччі існування залізниці, довжина залізничних рейок у світі дорівнювала 1,200,000 кілометрів, а максимальна швидкість була 120 км за годину. Сьогодні ми є свідками повільного замирання парових залізниць, що не в силі конкурувати з більш економними електричними залізницями.

Вершком індустріальної революції вважають другу половину XIX століття, в якому ЗСА відзначали перше століття своєї незалежності великою світовою виставкою у Філядельфії (1876). Цей рік для нас, українців, був роком прикрого національного поневолення й московського деспотизму, бо в тому році, так званім Емським указом, заборонено в Україні писати й друкувати по-українськи в ім'я засади: „України нема, не було й бути не може“.

Філядельфійську світову виставку, що тривала від 10-го травня 1876 року до кінця літа, відвідало понад вісім мільйонів людей з усіх

закутків світу, з яких кожний заплатив півдолляра вступу, щоб подивитись на останні чудеса техніки, на осяги молодого американського промислу та американської технічної досконалости. Виставка була відзначенням не тільки 100-ліття народження Америки, але теж її революційного переходу з рільничої країни в індустріяльну. Виставку відкрив у туманний травневий ранок Президент ЗСА Грант спільно з бразилійським королем Дон Педром під звуки інавгураційного маршу, що його Ріхард Вагнер написав спеціально на ту ціль. Темою виставки була „потужність“, яку символізувала велетенська парова машина Карляйля на 1,600 кінських сил, її урухомленням відкрито офіційно виставку.

Статуя „Свободи“, дарунок французького народу, ще не була готова на відкриття виставки, але її скульптор, Бартольд, викінчив праву руку статуї із смолоскипом, яку було вмонтовано на провізоричному п'єдесталі на терені виставки і яка, до речі, була однією з найбільших атракцій виставки. Королівський стан на виставці репрезентував згадуваний вгорі бразилійський король Дон Педро, що також допоміг Грегемові Беллові дати на виставку звуковий телеграф, наш сьогodнішній телефон. Але, не зважаючи на протекцію короля Педра, цей революційний винахід приміщено в непомітному місці, в кутку в тіні інших експонатів і їхніх блискучих вікторіанських декорацій.

Проте ні телефон, ні телеграф, ні радіо, ні електричний мотор, ні телевізія не стали б дійсністю, якщо б люди не впали на слід прямо дивовижної форми енергії, яку д-р Гільберт, приватний лікар англійської королеви Єлисавети I, назвав електрикою, від грецького слова електрон. Сьогodні ми називаємо її електромагнетичною енергією, бо численні досліді виявили її зв'язок з магнетною силою. Електрика чи магнетизм були вже предметом дослідів грецького філософа Талеса з Мілету ще в 600 році перед Христом, при чому назва магнетизм виводиться від назви повіту Магnezія, в якому знайдено перший металоподібний магніт. Немає сумніву, що Талес підозрівав існування зв'язку між електрикою та магнетизмом, але людині забрало 2,400 років, щоб встановити природний закон цього зв'язку. Встановив його Ганс Хрістіян Ерстед, а поглибили та розвинули його такі уми, як Ампер, Кульон, Фадерей, Генрі та Ом. Найважливішим електромагнетичним законом став закон індукції, згідно з яким, коли рухати металевий провідник у магнетному полі, протинаючи лінії магнетного поля, то в провідникові витворюється електричний струм. Цей закон відкрили незалежно від себе англієць Фаредей та американець Генрі. Він став основою побудови генераторів, електричних моторів і взагалі уможливив розвиток електричного промислу.

Сьогodні важко уявити собі життя без електричного струму. Електрична жарівка, телефон, телеграф, радіо, телевізія, електричні і мікропечі, машини до прання, машини до миття поуду, вентилятори, елек-

тричні сушильники, автоматична контроля печей до центрального опі-
вання та нагріву води — це тільки частина приладів нашого щоденного
вжитку, що одержують погін від тієї чарівної енергії.

Одним з найбільших винаходів для щоденних потреб людини
вважають електричну жарівку. Винахід жарівки завдячуємо амери-
канському самоукові, Томі Альві Едісонові, геніальному „чародієві“ з
Менло-Парку, недалеко Ньюарку, де він влаштував свою дослідну ля-
бораторію, що в ній переводив досліди, працюючи над своїми винахо-
дами. Поруч електричної жарівки він винайшов фонограф, який його
сучасники називали „найгеніальнішою забавкою світу“. Едісон має на
своєму конті понад одну тисячу різноманітних винаходів, з яких
більшість зв'язана з витворюванням електричного струму. Він, до
речі, збудував першу у світі електрівню на паровий погін (на вулиці
Перл у Нью Йорку), винайшов електричний запобігач (стопку) та при-
думав основу розпровадження підземних кабелів. На терені своєї посі-
лости в Менло-Парку він збудував також перший електричний трам-
вай, поробивши у ньому низку уліпшень, що знайшли згодом застосу-
вання в електричних залізницях та міських трамваях.

Піонером електричної залізниці був німець Вернер Сіменс, що в
1879 році збудував на Промисловій Виставці в Берліні електричну
залізницю, що їхала на однометрових рейках у вигляді колеса примі-
ром 1000 стіп. Ця електрична залізниця мала погін від електричного
мотору, струм якому постачав генератор. Сьогодні електричні
залізниці — це, побіч авт, найбільш популярний засіб льокомоції. До-
казом цього є електрична залізниця „Токайдо“ в Японії, що їде зі
швидкістю 200 км на годину та перевозить щоденно до праці і з праці
мільйони японців з далеких відстаней.

Рік 1800 становив також перелом у розвитку культури і техніки. У
1799 році Людвиг ван Бетговен закінчив свою першу симфонію, а в
Італії побудовано оперу Ля Скаля. Англія перейняла провід у розвитку
технології, що позначилася Індустріальною революцією, виявом якої
був перехід сільського виробництва до фабричних міст та будівництво
механічних двигунів. Цей технологічний провід тримала Англія в своїх
руках до кінця ХІХ століття.

Приблизно в тому самому часі, коли геніальна українська поетеса
Леся Українка заговорила до своїх земляків у Києві новим полу-
м'яним словом, німецький інженер Отто винайшов рушій внутрішнього
згоряння, який став основою розвитку автомобілів. Перший автомо-
біль, з погоном мотору Отта, збудував німецький механік Карл Бенц.
Його слідами пішов Готліб Даймлер, відомий як засновник автомо-
більної фірми Мерседес-Бенц. Але ні вони, ні їх французькі чи англій-
ські конкуренти не були в спроможі зробити автомобіль засобом щоден-
ного вжитку. Ця честь припала синові американського фермера коло

Дітройту Генрі Фордові. Таємницею його успіху було впровадження монтажної ленти (конвеєру) та толеранцій, що уможливили масову продукцію автомобілів та здешевлення їх ціни. За час від 1908 до 1927 року Форд випroduкував 15 мільйонів авт, а між ними так звану моделлю „Т“, що здобула собі велику популярність і попит своєю низькою ціною (290 доларів) та витривалістю. Сьогодні, побіч фірми Форд, ведуть перед в американській автомобільній індустрії фірми: Дженерал Моторс, Крайслер та Америкен Моторс. Вони спільно продукують річно понад 10 мільйонів автомобілів. Небувалий розвиток американської автомобільної індустрії та розвиток інших ділянок промислу висунув Америку на передове місце в технології світу. Такий бурхливий ріст промислу був зумовлений не тільки великим багатством сировини та енергії (залізо, вугілля, нафта, газ, дерево, бавовна), але й особливими умовами життя, що давали можливість найбільшшому емігрантові вибитися наверх та здобути славу і навіть багатство, якщо він мав допитливий відкритий розум, добру ідею та снагу до праці. Бо Америка, не маючи шляхетських традицій, цінила найбільше успіх. Якщо хтось добився успіху, це доказувало, що він „кращий“ і „вартісніший“ за інших.

З важливіших винахідників і промислових піонерів слід згадати ще Семюела Морзе, винахідника телеграфу; Ч. Гуд'їра, винахідника вулканізації; Е. Гова та Зінгера, винахідників машини до шиття; К. МекКорміка, винахідника механічної жниварки; М. Пульмана, винахідника спального вагону на потягах; Ф. Ремінгтона, винахідника друкарської машинки; Дж. Істмана, винахідника фотографічної плівки; Дж. Вестінггауза, винахідника пневматичної залізничної гальми, засновника фірми парових турбін та електричних приладів. Це тільки мала частина винахідників і промисловців, що причинилися до розвитку американської індустрії та її передового місця в світі.

Наш огляд американських винахідників був би, проте, неповний, коли б ми не згадали ще Грегема Белла, винахідника телефону, та братів Райтів, винахідників літака. Обидва ці винаходи, зроблені аматорами, мають епохальне значення для нашого щоденного життя і для далековідстаневої комунікації. Про широке застосування телефону в Америці свідчить статистика, зроблена 22 роки тому фірмою Телефон Белл Ко. І так, у 1974 році американці користувалися телефоном 190 бильйонів разів, цебто на кожного мешканця ЗСА припадало 868 розмов. У порівнянні з 1973 роком кількість телефонічних розмов за один рік зросла на 12 блн. Кількість телефонічних апаратів, заінстальованих у ЗСА в 1974 році, дорівнювалася 138 млн., з чого 37 млн. припадало на підприємства, а 101 млн. — на приватні дома.

У 1903 році кількахвилинний політ літака братів Райтів у Кітті Говк, Північна Каролайна, звернув увагу світу на те, що людина може

досягнути далекі відстані легше та скоріше, ніж перед тим. Але людині забрало понад 50 років, щоб розвинути летунство до сьогодішнього стану, в якому літаки типу Лакгід чи Даглес перевозять пасажирів із надзвуковою швидкістю, що переходить тисячу миль на годину. В останній світовій війні бомбовики виявилися найбільш нищівною зброєю, що вирішила упадок німецької потуги та перемогу альянтів.

Упродовж найбільшого розвитку науки ніхто не уявляв собі, що людина зуміє визволитися з пут земної гравітації та стане ногою на оспіваних всіма поетами світу місяці (1969). Людина теж засіяла надземні простори штучними сателітами, устаткованими науковими інструментами та телескопами, що пересилають на землю інформації про побудову нашої Сонячної системи і Всесвіту, дають відомості про стан погоди, розташування мінералів та енергетичних ресурсів нашої планети та передають телевізійні програми і телефонні розмови на далекі відстані сателітом („телстар“). У 200-ліття ЗСА, тобто 20 років тому, інженери й науковці НАСА (Федеральна адміністрація аеронавтики та простірних летів) випустили на планету Марс дві дослідні ракети, Вікінг I і II, устатковані біохімічними лабораторіями, які досліджують на Марсі (в околиці його екватора і бігуна) можливості існування органічного життя.

Америка дійшла в половині XX століття не тільки до вершин своєї технічної, але також і наукової досконалости. Доказом цього є кількість Нобелівських нагород, що їх одержують американські вчені з усіх ділянок знання. Вершком успіху науковців ЗСА було спорудження на кемпусі Чикагського університету атомної бомби, в рамках так званого „Мангетенського проєкту“. Людині перший раз вдалося штучно викликати ланцюгову реакцію атомних електронів та визволити з атомного ядра потужну енергію, ув'язнену Творцем в атомній структурі матерії. Це велике досягнення Америки не було б проте можливе без активної співпраці трьох європейських учених світової слави — Нільса Бора, Енріка Фермі та Альберта Айнштейна, як і деяких німецьких учених, яких не згадується звичайно, бо вони працювали для націонал-соціалістичної Німеччини.

У 1955 році вичалено у підводні глибини передбачений Жюль Верном підводний човен „Навтілюс“ з атомним погоном. Згодом споруджено атомний корабель „Саванна“, атомний літак та атомні електрівні. Таким способом атомний погін, що його провіщали автори фантастичних повістей на переломі століть, став дійсністю.

В 1879 році, коли Іван Франко сидів у в'язниці за свої радикальні переконання, в Королівському інституті в Лондоні відбувалися щоп'ятниці сходи членів і запрошених гостей. Доповідачі на сходинах Королівського інституту намагалися вяснити, в який спосіб електрична комунікація визволить людство з тиранії та ізоляції їх щоденного

життя. Це були передбачливі науковці, але вони не були в спроможності передбачити повністю вислідів наукової праці в майбутньому. Вільям Генрі Пріс, чільний науковець Англії, електричний дослідник і винахідник, не міг передбачити радіових авдіцій, кольорової телевізії, радару та комп'ютера. Такі винаходи стали дійсністю в першій половині XX століття в країні, в якій ще не так давно індіанці полювали луками на баффало та оленів. Це була доба народження нової технології, доба світанку електронної технології, що стала спадкоємницею Індустріальної революції. Електричний струм становить русло електронів, що пливе крізь металевий провідник у висліді різниці потенціалів. Рухом електронів, що вийшли з металевого провідника, займається електроніка. Одним з її перших досягнень був бездротний телеграф, що його винайшов Гульєльмо Марконі, експериментуючи електромагнетними (радіовими) хвилями Герца. В 1900 році, того самого дня, коли в опері Ля Скаля поставлено прем'єру „Тоска“ Пуччіні, який писав опери для нашої української зірки Сальомеї Крушельницької, переслано першу радіову інформацію між двома американськими воєнними кораблями „Нью Йорк“ і „Массачусетс“, на відстані 36 миль.

В тому самому році, коли Іван Франко написав поему „Мойсей“, англійський науковець Джан Е. Флемінг працював над електричним пристроєм у вигляді скляної вакуумної грушки, в якій були вмішені дві металеві частини: анод і катод. Цей пристрій, що діяв як випрямлювач електричного струму, Флемінг назвав „електричним вентилям“, що його сьогодні називаємо електронною лампою. Згодом американський науковець Лі Де Форест впровадив третій елемент до електронної лампи Флемінга — металеву решітку, створивши електронний підсилювач, який названо „одіоном“.

В міжчасі події світу котилися лаявіною вперед. В 1907 році Мирослав Січинський виконав атентат на галицького намісника графа Поточького; в 1912 році затопився у ударі з айсбергом найбільший пасажирський корабель світу „Титанік“, а на Олімпіаді в Стокгольмі записано електронічно перший раз час спортових досягнень. У 1913 році світ фізики був заскочений новим моделем атома Нільса Бора, в якому електрони кружляли по орбітах навколо ядра, що складається з неутронів і протонів. Але найбільше були шоковані глядачі „модерним мистецтвом“ сучасних французьких малярів, що виставили свої полотна в неславному ньюйорському „Арморі Шов“. Більшість глядачів була особливо вражена картинами таких мистців, як Пікассо, Матіс, Брак чи Марсель Дюшамп, „Гола жінка на сходах“ якого була джерелом найбільш контрroversійних коментарів.

А тоді у 1914 році Перша світова війна. Наші визвольні змагання. Поразка України з гекатомбами жертв, спричинених масовими розстрілами і голодомором, всі „досягнення“ лютої окупації комуністичною

Москвою нашої батьківщини. Але тема нашої статті мусить бути „оптимістичною“, тож далі про успіхи науки і відкриттів.

У 1920 році стали дійсністю дві важливі події: створено Лігу Народів та урухомлено першу радіову станцію в світі, КДКА в Піттсбурзі. В 1923 році Володимир Зворикін (з компанії Ар-Сі-Ей) одержав патент на свій іконоскоп, цебто першу телевізійну лампу, а полковник американської армії Вілліям Р. Блер одержав патент на радар. В 1927 році перепроваджено першу радіофонічну розмову між Нью Йорком і Лондоном, а в 1929 році президент Ар-Сі-Ей Дейвид Сарнов звернувся до Зворикіна, щоб він склав кошторис на телевізійну станцію. Кошторис Зворикіна становив 100,000 дол., але справжній кошт першої телевізійної станції перевершив його на 50 млн. дол. Цю станцію урухомлено в навечір'я вибуху Другої світової війни (20-го липня 1939 року). Відкриваючи першу в світі телевізійну станцію в рамках Світової виставки в Нью Йорку, Д. Сарнов сказав: „Ми додали до звуку зір та поклонилися до життя новий рід мистецтва, що матиме великий вплив у житті людей цілого світу“.

Напередодні Другої світової війни випродуковано вперше новий геніальний лік, пеніциліну, винайдену 10 літ перед тим англійцем бактеріологом Александром Флемінгом.

Після закінчення Другої світової війни починають появлятися, мов гриби по дощі, технологічні чудеса, що ставлять ЗСА в передові ряди поступу. Одним з найбільших чудес світу слід уважати винахід комп'ютера і транзистора, що стають поштовхом трильйонної економіки багатьох держав світу, та політ людини на місяць. Перший комп'ютер ЕНІАК, вагою понад 30 тонн мав 18,000 електронних ламп, зуживав 130 кіловатів електричної енергії і був спроможний виконувати 5,000 арифметичних обчислень на секунду. В 1947 році в лабораторії Белла, три американські науковці (Джан Бардін, Волтер Браттен і Вілліям Шаклі) винайшли германієвий транзистор, що став основою розвитку модерної електронної індустрії. Заслуга транзистора — це елімінація електронних ламп, мініятуризація та здешевлення електронних обладнань і пристроїв.

В 1945 році засновують в Сан Франсіско світову організацію миру, з найменням Організація Об'єднаних Націй. Завдяки княжому дарові Джана Рокефеллера у висоті 8.5 млн. дол. на закуп площі, побудовано в Нью Йорку дім Об'єднаних Націй, що стає місцем постійного їх осідку.

В тому часі, як астронавт Ніл Армстронг став ногою на Місяці, науковці світу намагалися розшифрувати таємницю життя живої клітини, а південно-африканський лікар-хірург Крістіян Барнард перевів відносно вдалу операцію — перещеплення людського серця, та зродив надію у людей, що шляхом трансплантації органів людського тіла можна буде в майбутньому рятувати життя багатьом хворим.

Великий технологічний поступ за останніх 200 плюс років не має

прецеденту в історії людства. Його особливістю слід уважати те, що найбільш успішною країною в цьому поступі стала країна без світлого минулого та блискучих традицій — ЗСА. Причин цього слід шукати також у потоці нових ідей, що тут народжуються, та у вмінні абсорбувати все нових і нових імігрантів.

У висліді жодна країна світу не виявила такого росту нових ідей як ЗСА. В Америці кожний великий талант переважно знаходить відповідне визнання і підтримку, і в тому слід шукати таємницю росту й розвитку цієї унікальної країни. Від першого перепису населення, переведеного в 1790 році, населення цієї країни зросло від чотирьох мільйонів до понад чверть білльона осіб. Одночасно, в тому самому часі її кордони пересунулися від Атлантийського океану до Тихого, та до Гавайських островів і Аляски. Це переміщення кордонів було дальшим стимулом розвитку Америки, який бачимо сьогодні.

Проте, багато людей ставиться з великим застереженням до поступу технології. Є мудрі аргументи і по їхньому боці, бож занецищення докільля — це виключно спадок індустріялізації, отже і технології. За матеріальний добробут треба платити!

Сьогодні маємо другу „Індустріальну революцію“, що працює вже повним ходом. Її найпотужнішу зброю становлять комп'ютери, що стають з кожним роком менші, легші, „мудріші“ та дешевші. Коли перша Індустріальна революція визволила людину в західному світі від фізичної неволі, друга — Електронна революція звільняє людину індустріальних країн поступово від монотонності праці та розумової бездіяльності, хоч і тут існують деякі „але“. Очевидно — усім не можна догодити.

Ми відбули спільно чудесну подорож коридорами знання на відстані понад двох сторіч. А тепер хочемо вірити, що ми стоїмо на порозі нового чарівного світу, про який говорили нам філософи, віщуні та футуристи, хоч дещо інші віщування чули ми і чуємо від пророків. На світову арену все більше виходять неєвропейці і небілі американці. 21-ше століття порадує, або зажурить, нас новими несподіванками.

Від часу Шевченкового „Поховайте та вставайте“ Україна не чула такого сильного, гарячого та поетичного слова, як із уст цієї слабосилої хворої дівчини. Правда, українські епігони Шевченка не раз „рвали кайдани“, віщували волю, але це звичайно були фрази, були переживання не так думок, як поетичних зворотів і образів великого Кобзаря... Ще раз повторюю: читаючи м'які та рознервовані писання сучасних українців-мужчин і порівнюючи їх з тими бадьорими, сильними та смілими, при тім такими простими словами Лесі Українки, мововолі думаєш, що ся хвора слабосила дівчина трохи чи не одинокий мужчина на всю новочасну соборну Україну.

Іван Франко

ЧОТИРИРІЧЧЯ САМОСТІЙНОГО ФУТБОЛЬНОГО ЧЕМПІОНАТУ УКРАЇНИ

Шостого березня 1995 року виповнилося чотири роки від часу, коли організований український футбол врешті відірвався від імперської футбольної федерації — ССРСР. Нелегко прийшлося активістам цього спорту стати на власні ноги. Відбудову треба було починати з основ, від фундаменту як на внутрішньому, так і на зовнішньому відтинках.

На внутрішньому фронті треба було створити чітку систему проведення чемпіонату та організацію ігор за Чашу України. Треба було докорінно змінити час футбольного сезону із совєтської системи на європейську систему: осінь—весна. Дальшим завданням Проводу Футбольної федерації було: створити боєздатні збірні дружини України, утримати від від'їзду в різні країни світу чоловічих футболістів, організувати професійну основу для створення аматорської ліги і професійної, зберегти при житті дитячо-юнацькі дружини, створити фінансові проекти Федерації, залучити українських і закордонних інвесторів, спонзорів і комерційні організації до співпраці, провести семінари, навчання тренерів, суддів й інспекторів.

На зовнішньому відтинку треба було долати колоди, що їх підклали російські футбольні чиновники на чолі з горезвісним Вячеславом Колосковим, який глибоко закоринівся в структурах ФІФА. Саме тому так важко було добитися визнання Федерації футболу України провадами ФІФА і УЕФА, і через це нелегко було добитися участі українських дружин в європейських турнірах за Чаші Континенту та збірних дружин України в міжнародних товариських та офіційних змаганнях.

Треба відмітити, що Провід Федерації, на чолі з президентом Віктором Банниковим, колишнім чоловім воротарем київського клубу „Динамо“, з честю впорався зі своїми завданнями і то в перших трьох роках самостійності Федерації. Як таку, її прийняли до ФІФА 3-го липня 1992 року, після прийняття до УЕФА, що сталося 26-го червня того ж року.

Швидко після того українські дружини і збірні почали брати участь у товариських та офіційних міжнародних змаганнях. Одні із перших товариських міжнародних змагань збірна України відбула в ЗСА на

стадіоні Ратгерсу в м. Піскатавей, Н. Дж. Одним із ініціаторів приїзду репрезентації України до Америки була Українська Спортова Центральна Америки і Канади. Ця історична зустріч збірних України і Америки закінчилася ремісом — 0:0.

За чотири роки футбольний спорт в Україні зріс і зміцнів та продовжує розвиватися. У чотирьох лігах виступає 84 дружини так званих майстрів, у першості України виступає 90 аматорських дружин, 148 юнацьких, з якими працюють понад півтори тисячі фахівців, тренерів. На жаль, з огляду на економічну кризу, припиняють бути діяльними ряд юнацьких футбольних шкіл, але все-таки, завдяки ентузіазмові шанувальників цього спорту й намаганням Проводу Федерації, продовжують свою виховну працю приблизно 60 дитячо-юнацьких шкіл і 600 дитячих футбольних відділів, де вишколюються 130,000 юних футболістів. Це резерва українського футболу.

В 1994 році підлітки і юнаки віком до 16 років здобули бронзові нагороди в першості Європи, збірна дружина глухонімих увійшла до фіналу чемпіонату Європи. На другому місці у відбірковому турнірі чемпіонату Європи йде молодеча (молодіжна) збірна України. Впродовж перших трьох років самостійності Федерації, футбольні дружини вищої ліги не можуть пробитися на позиції лідерів за Чаші Європи. Причина цього лиха усім відома. Починаючи від 1988 року, коли ще за існування СРСР імперські чиновники завідували українським футболom, з України виїхало понад 70 чоловіх футболістів. У цей час за них великі гроші забирала імперська московська федерація. Згадаймо тих славних в минулому футболістів, що їх виростили українські тренери, а які опинилися в різних країнах світу: Біланов (Беланов), Блохін, Дем'яненко, Балтача, Ярмчук, Деркач, Литовченко, Протасів, Баль, Михайличенко, Рац, Юран, Кузнецов, Євтушенко, Лютий, Шахов, Шоха, Чередник, Сидельников, Красовський, Кудрицький, Канчельскіс та ряд інших. Усі вони були зірками українського футболу. Саме й тому останнім часом були труднощі складати боєздатні збірні України, бо до них волєнс-ноленс залучували зелену молодь і середньої класи футболістів.

Не дивниця, що з тієї причини значно знизилась участь глядачів на іграх чемпіонату України в Києві, Дніпропетровську, Одесі, Харкові, Запоріжжі, Львові й інших містах. Для стабілізації ситуації Провід Федерації зарядив тимчасову перешкоду від'їздові чоловіх футболістів з України. За дозволом ФІФА, Провід Федерації припинив видачі міжнародних „трансферів“ до 1-го липня 1994 року. Завдяки цьому ситуація усталізувалася.

Зміна часу футбольного чемпіонату на осінь—весну, так, як воно є в Європі, і триточкова система за виграну дозволяє сподіватися, що український футбол на правильному шляху: є дружини, є футболісти і є тренери, потенційно здібні у відповідний час видвинути український

футбол на вищий європейський рівень. На сьогодні в класифікації (рейтингу) УЕФА Україна посідає 17-те місце за вислідами сезону 1993-1994 років (Росія — 14-те місце, Грузія — 18-те, Латвія — 28-ме, Білорусь — 34-те.)

У плані Футбольної федерації України є другий етап розбудови українського футболу: зміцнення фінансової та матеріально-технічної бази розвитку футболу; для цього слід добитися в Уряді України рішення про надання федераціям і клубам пільг на розвиток футболу, і добитися звільнення їх від обов'язкового продажу 50 відсотків валютних коштів, які надходять за реалізацію контрактів від спонзорів і приватних осіб на валютні рахунки Федерації та футбольних клубів; і добитися звільнення від сплати митних зборів і платежів, які виплачують федерації та футбольні клуби під час одержання одностроїв, інвентаря, обладнання, що надходять на контракти та у вигляді спонзорської допомоги.

Для розвитку структуральних підрозділів Федерації футболу України потрібні: рівномірний розподіл обов'язків між членами нового складу Президії Федерації футболу України; перехід на міжнародну систему управління регіонами українського футболу; надання регіональним федераціям прав переведення першості України серед аматорських дружин, колективів фізичної культури; утворення Української професійної футбольної ліги; сприяння розвитку футболу інвалідів і дітей; сприяння дослідницькій діяльності в галузі футболу, розробці методичних засобів для навчального процесу дружин майстрів і дитячо-юнацьких шкіл.

Для забезпечення підготовки та участі збірних дружин України у міжнародних змаганнях потрібно подбати про участь національної та молодечих збірних дружин України у відбіркових змаганнях чемпіонату Європи 1995-1996 років; участь національної збірної дружини України у чемпіонаті світу 1996-1998 років; участь збірних дружин юнаків у чемпіонаті Європи 1995 року; жіночої дружини в 1995-1996 роках; олімпійської збірної України в Атланті — 1996 тощо.

Якщо ці заходи на шляху розбудови українського футболу Урядом, Міністерством молоді і спорту, та Федерацією футболу України будуть уведені в життя, то, без сумніву, вони сприятимуть якісній підготовці футболістів, їх успішному виступові на міжнародній арені, що в свою чергу буде сприяти зростанню престижу й авторитету незалежного українського футболу.

До Президії Федерації футболу України на другій конференції на чергову каденцію були вибрані: Віктор Банников — президент; Анатолій Біденко — віцепрезидент; Микола Черниш — генеральний секретар. На згаданій конференції, що розпочалася Державним гимном України, було присутніх 95 управнених делегатів. З визначних гостей був тут міністер молоді і спорту Валерій Борзов. Від Європейської футбольної

спілки привіт виголосив Ерік Еппле.

Отже український незалежний футбол поволі, але встає з колін, і, можна очікувати, незабаром займе належне Україні чоловіче місце в Європі і світі. Відрадно, що вже розпочалася ера повороту в Україну чоловічих футбольних зірок, головню з Росії, куди їх у свій час звабили російські футбольні чиновники. Приїхали назад з московського „Спартака“ Владислав Тернавський і Юрій Сак. До запорізького „Металюрга“ повернувся Юрій Дудник. До київського „Динамо“ приїхав талановитий футболіст Юрій Калитвинцев, який прийняв громадянство України і тепер вже виступає теж у збірній України. Повертаються в Україну і визначні тренери: Євген Кучеревський, який упродовж кількох років був тренером юнацької збірної Росії, та Володимир Сальков. Наприкінці 1995 року повернувся відомий і славний тренер Валерій Лобановський, який працював тренером на контракті в Кувайті.

Великою подією у футбольному житті України був приїзд президента УЕФА Ленарта Йогансона. Візита пройшла успішно. Президент УЕФА познайомився наочно зі справами футболу в Україні і також шановному Ленарту Йогансону сподобалося прийняття, яке йому влаштували Президент України Леонід Кучма і голова Федерації футболу України Віктор Банников.

В передзмагу збірних України і ЗСА, танцювальний ансамбль „Чайка“ з Йонкерсу, Н.Й., забавляв глядачів своїм виступом на відкритій площі стадіону Ратгерс.

Омелян ТВАРДОВСЬКИЙ

СПОРТОВА УКРАЇНА ГОТУЄТЬСЯ ДО ОЛІМПІАДИ-1996

Вже тільки кілька місяців ділять нас від літньої Олімпіади, що цим разом відбуватиметься від 20-го липня до 4-го серпня 1996 року в місті Атланта, Джорджія, ЗСА.

Для нас українців на Батьківщині, і тих, що в діаспорі, ця ювілейна Олімпіада є унікальною. Вперше в історії літніх Олімпіад українські атлети візьмуть у ній участь не як „вибрані“ слуги чужої держави, а як повноцінні, вільні партнери, репрезентанти великої європейської держави, під своїм рідним блакитно-жовтим прапором. Маймо надію, що такими в повному значенні цього слова почуватимуться олімпійські репрезентанти України.

Тим часом, проте, наша радість з журбою обнялися. Імперія зла завалилася, але залишила по собі важкий економічний тягар, що його важко нашій молодій державі подолати. Важко жити народові, діяти суспільно-громадським організаціям і особливо діяти великому спортові. Ось і тому для нього прийшлося організувати підтримку в діаспорі. Широко вже відомо, що тією почесною і благородною справою в ЗСА і Канаді досить вдало й успішно займається Українська Спортова Централя Америки й Канади, в скорочені теж відома як УСЦАК. Саме завдяки цій спортивній установі, що оплатила членські і вписові вкладки до міжнародних спортових федерацій для приблизно 40-ка осіб, та федераціям України, українські спортсмени значно скоріше мали можливість репрезентувати свою Батьківщину під рідним прапором на різних міжнародних спортових форумах. Щедро допоміг УСЦАК і Олімпійській збірній на зимові Олімпійські Ігрища в Ліллегаммері, оплативши квитки лету в обидві сторони, як теж закупивши для збірної радіову апаратуру та обладнавши олімпійців добовими дотаціями.

Продовжує УСЦАК доброзичливо діяти і для збірної на літню Олімпіаду в Атланті. Саме для цього Провід УСЦАК проголосив в українській пресі в ЗСА заклик, в якому, між іншим, говориться: „Після

зустрічів і розмов, що їх провели члени Управи УСЦАК в Атланті з президентом НОК України В. Борзовим і репрезентанткою НОК Л. Барабаш-Темпл, а відтак з фінансовим радником Міністерства молоді і спорту В. Олексійчуком, Провід УСЦАК рішив розпочати широко закресну збірку на піддержку олімпійської збірної України“. По-стараймося, щоб українські спортсмені гідно і достойно змогли репрезентувати нашу Батьківщину на цьому найбільшому спортовому світовому форумі!

Очевидно українська спортова діаспора не така то вже чисельна і на дуже великі результати цієї нової акції не доводиться чекати, однак, навіть скромна підтримка основнішим проєктам олімпійської збірної України зробить дуже корисне діло.

Олімпійська Атланта

Атланта — це тримільйонове місто, столиця стейту Джорджія. Олімпійські бази розміщені в так званому „Олімпійському колі“ і „Олімпійському парку“ в Стовн Мавтейн. Головний Олімпійський стадіон, що будується, вміщуватиме біля 85,000 глядачів. Саме тут відбудуться церемонії святкових відкриття і закриття Олімпіади, легкоатлетичні змагання і фінал футбольного турніру. На другому по величині стадіоні — „Атланта-Фултон Кавнті“, який вміщує 52,000 глядачів, відбудеться турнір бейсболу. Важкоатлетичні змагання пройдуть в Атланта Ситі Центрі, що вміщує 4,500 глядачів. Плавання, синхронне плавання, стрибки у воду і водне поло відбудуться в Джорджія Тек Нататіон Центрі. Кошиківка (баскетбол) і гімнастика пройдуть в Джорджія Дом, фехтування, настільний теніс, джудо, борцівські змагання, бейсбол, ручний м'яч (гандбол) пройдуть в Джорджія Ворлд Конгрес Центрі. Відбиванка — в Омні, гокей на траві на Гемдон Стадіоні (Морріс Бравн Коледж), що вміщує 10,000 глядачів. Стріляння з лука на Арчері Філд. Наколесницькі змагання і тенісовий турнір пройдуть в Стовн Мавтейн. Змагання з кінного спорту відбудуться в Джорджія Інтернешенал Горз Парку. Змагання яхт пройдуть у місті Савана на водах Атлантийського океану.

Інші основніші факти про олімпійську Атланту

П'ятдесят тисяч добровольців будуть співпрацювати з місцевим Олімпійським комітетом для успішного переведення Олімпіади. Сім з половиною мільйона квитків вступу на різні види ігор будуть розпродані глядачам. Їх розпочали розповсюджувати вже в 1995 році. Для гостей і глядачів Олімпійських Ігор зарезервовано 53 тисячі кімнат у

готелях і мотелях у радіусі 20 хвилин від Олімпійського центру, і 20 тисяч кімнат у радіусі півтори години від Олімпійського центру.

Олімпійське Село примістить 15,500 атлетів, суддів, тренерів і офіційних осіб. Ще коло 1000 атлетів та офіційних осіб матимуть так зване „Сателітне Село“ в місті Савана, де пройдуть водні змагання яхтсменів. Додаткові менші групи спортсменів будуть приміщені в місті Агаста, Джорджія, де відбудуться змагання з гольфу. В мистецькій програмі візьмуть участь ансамблі й артисти в більшості з південних стейтів, до яких належить Джорджія.

Передбачені загальні приходи Олімпіади в Атланті — 1,589,000,000 доларів, загальні розходи — 1,572,946,960 доларів. Чистий прихід передбачують на 16,053,040 доларів. Дійсність покаже, чи справдяться ці передбачування.

Основніші числа приходів: телевізія приблизно 555 млн. дол.; із спільних бізнесових акцій коло 537 млн. дол.; з продажу квитків вступу — 226 млн.; інші приходи приблизно 270 млн. дол. Спонзорами Олімпіади в Атланті стали такі великі корпорації, як Нешенал Банк, Ді Говм Діло, Сара Лі, Ай-Бі-Ем, Ангойзер Буш, Інк., Кока-Кола, Істман Кодак, Віза Інтернешенал, Тайм, Інк., та Бавш і Ламб.

Буде налагоджена телекомунікація, усна і друкована, що зв'язуватиме понад 200 олімпійських осередків. Будуть діяльні 10,000 телефонічних сетів. Радіокомунікація охоплюватиме усі стадіони, залі і спортові бази в Савані та Тенесі. Приватні телевізійні компанії транслюватимуть безпосередньо змагання, як теж інформації потрібні для олімпійців і глядачів. Понад 60 каналів телебачення можна буде наставляти на коло 10,000 телевізійних сетах, розміщених по олімпійських осередках. Значну увагу звернено на транспортацію. Будуть курсувати спеціальні поїзди, 1900 автобусів, численні автомобілі для поодиноких осіб і груп, що бажають бачити різні змагання.

Більшість основніших спортових баз, на яких проходитимуть поодинокі змагання, розташовані в „Олімпійському Колі“ в радіусі 1.5 милі (2.5 км). Тут відбудуться ігри з 11-ти видів спорту: Джорджія Дом, Джорджія Ворлд Конгрес Центр, Омні, Джорджія Тек-Атланта Юніверситі комплекс і Гендон Стадіон.

Олімпік Парк у Стовн Мавнтейн, що славиться найбільшою гранітною формацією у світі, розташований 27 км від Олімпійського Села. Тут залюбки виступають аматорські команди спорту. Парк має 3,200 акрів землі і 383 акри озера, і саме тому його вибрали для олімпійських ігор.

На закінчення цієї довідки хочу звернути увагу на організовану українську громаду в Атланті. Як вже відомо, в південних стейтах Америки, зокрема в Атланті, живе мале число українців. В самому місті є

активний відділ Союзу Українок, до якого належить відома нам вже представниця НОК України Лариса Барабаш-Темпл. Треба сподіватися, що в часі Олімпіади тут перебуватиме більша кількість українців, симпатиків Олімпійської України.

Перед нарадами Екзекутиви УСЦАК з урядником Міністерства молоді і спорту України. Стоять (зліва): О. Твардовський — пресовий референт УСЦАК, О. Напора — фінансовий секретар УСЦАК, В. Олексійчук — урядник Міністерства молоді і спорту України, М. Стебельський — голова УСЦАК.

Провід УСЦАК і президент НОК України після нарад. Стоять (зліва): М. Стебельський — голова УСЦАК, Р. Пиндус — секретар, В. Борзов — президент НОК України, О. Напора — фінансовий секретар УСЦАК, Я. Петрик — голова Контрольної комісії УСЦАК, О. Твардовський — пресовий референт.

СПОКУСА

Молодесенька дівчина
запитала в продавця:
— Скільки коштує хустина
найкрасивіша — оця?
Продавець подав пакунок,
глянув в очі голубі:
— Всього один поцілунок —
і беріть її собі.
Дівча шупає спокусу
і дуже хвилюється:
Візьму, — каже, — а бабуся
з вами розрахується.

ЛИСТ ДО ЖУРНАЛУ

Написав листа отець
до журналу „Мода”:
„Що це воно, друзі, в вас
з модами виходить?
Ви фасони даєте,
чи якісь дурниці? —
Як не максі-декольте,
то міні-спідниці.
Доки буде ця безбожна
мода існувати?!
Від жінок уже не можна...
очей відірвати”.

ЦЬОГО НЕ БУВАЄ

— Кажуть, ніби ви, лікарю,
неприємність мали:
Хворий помер від водянки,
а рак лікували...
— Та ну, що ви! Вперше чую!
Цього не буває!
Вже від чого я лікую,
з того й помирає...

ВЕСЬ У БАТЬКА

Малий учень після школи
матері признався:
— Вчитель казав: „Ти, Миколо,
весь у батька вдався...”
— Про це, синку, не кажи
батькові, як прийде.
Він надіється, що з тебе
ще щось путнє вийде.

ВИПАДОК У КНИГАРНІ

Молоденьку продавщицю
бабуся питає:
— Скажи, дочко, коли в тебе
Руданський буває?
Дівча брови насупило,
поглянуло скося:
— Ви, бабусю, в чужі справи
не совайте носа!

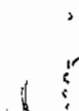
КВІТИ ДЛЯ ВЧИТЕЛЬКИ

— Де ти, хлопче, квіти взяв,
що приніс до школи?
— Я на клюмбі їх нарвав
у дядька Миколи.
— А він знає? Ти про це
у нього питався?
— Дядько знає!
Він за мною
метрів двісті гнався.

ЛЯКЛИВИЙ КІНЬ

Упросилася дівця
на віз до Віталія,
розмальована, мов цяця,
кучері до талії.
— Кінь, — спитала, — не лякливий?
І за дядька хилиться...
— Не бійтеся, — візник каже, —
він назад не дивиться.

МАЛО ВЧИЛИ

— Вибрав, тату, вам невістку,
собі наречену.
Хоч на вроду і не дуже,
зате дуже вчену!..
— Дивись, синку, вибираєш
не комусь — для себе...
Тільки мало її вчили,
якщо йде за тебе.

НЕ ЙДИ, ДОНЮ, ЗА ЛІКАРЯ

— Не йди, доню, за лікаря, —
каже доні мати, —
Бо він твої всі нороби
зможе розгадати.
А тоді вже чоловіком
нелегко вертати:
Ні в істерику упасти,
ні тобі зомліти.

ДЗВІНОК З КУРОРТУ

Один муж дістав дружині
на курорт путівку,
Модну сукню їй купив,
спорядив, як дівку.
— Та дотримуйся там, — каже, —
хорошого тону.
Як за мною скучиш дуже —
клич до телефону...
Через місяць із курорту
жінка дзвонить: — Діду!
Вибирайся із квартири,
я з молодшим їду!

ЗЛИДЕННІ ТЬОТІ

Сидить татусь на канапі,
в журнал втупив очі.
Біля нього синок Коля
радісно вуркоче.
Підстрибує біля тата,
ще й цукерка в роті.
Зазирає до журналу —
а там якісь тьоті.
Подивився і заплакав,
жаль їх стало Колі:
— Вони, — каже, — дуже бідні,
стоять зовсім голі...

Гуморески Семена В. Савченка

Яр КЛИМОВСЬКИЙ

Ді - Пі ТАБІР РЕГЕНСБУРГ І ЗУСТРІЧ КОПУ ЛІТ ПІЗНІШЕ

З всіма вами я вітаюсь, щиро, дружно обнімаюсь, — ми стрічались ще тоді, як воєнним пахло чадом, як тікали перед гадом і були в страшний біді.

Наче б вихром всіх нас гнало, цей ліворуч, той направо, дехто в Кассель, дехто в Кіль, інших — в Мюнхен, до Гамбургу, нас туди до Регенсбургу занесло всіх звідусіль.

Як той птах, що в'є гніздечко, ми заклали там містечко, близько нас шумів Дунай; в нашім таборі соборність, патріоти, єдність, гордість, — не гніздо сварливих зграй.

Духовенство вельмиславне, католицьке, православне. — Мій читачу, вір-не-вір. В нас театр і бандуристи, гімназисти, танцюристи, — це один порядку взір;

Гумористи, поліцисти, жваві, юні роверисти і вояцтво славне теж: дивізійники й уністи, різні націоналісти, й футболістів не минеш.

Не бракує і шулерів, гарно вбраних кавалерів і завзятих картярів; і торгівля процвітає, гандлярів “на ліво” сяє, — знайдеш всіх, кого б хотів.

Кухня там та ще й пекарня, суд, шпиталь і перукарня, і чого немає там? Тут і визначні актори, професори і доктори, вища школа й Божий храм.

Цінять скульптори Вальгаллу, з подивом музейну залю оглядають малярі. В таборі, “не сяде муха”, — виробляється сивуха, як в гуральні у дворі.

Панночки стрункі, шикарні, й скромно вбрані, личка гарні, поведінка в них, як слід; на свій спосіб елегантні, симпатичні і г'ялянтні, — та ж вони народу цвіт.

Я вже чув передучора, що на з'їзд в Кетскільських горах тут з'явився неодин. Князь Оселі — добре знаю — був директором у краю, українець, хоч сербин.

Всі його респектували, на п'ять миль салютували, він прекрасну вдачу мав: приїжджали гості з ІРО, щоб гостити всіх їх вміру, харч "на ліво" купував.

"Шварцгандлери" не боялись і до діла добре брались, — він карати не привик, тож ковбас там з метрів сотку, мав "селедця" й добру водку в своїм "склепі" пан Масник.

Там приємно було жити, мало хто хотів робити, всім в умі одна лиш річ: футбол, — це наш спорт всім любий, — крик там був на цілу губу, як йшла у наступ "Січ".

Вечорами йшлося "на ватру", інші бігли до театру, молока пташин лиш брак. Журналіст, що мав кибету, видавав для нас газету — це редактор Іван Дурбак.

Хоч було воєнне лихо, — в Регенсбурзі мирно, тихо — ідеальне впрост село. Щоб удень, як тут, на ринку, злодій вихопив торбинку, — щось такого не було!

На оселі не сварились, всі з собою гарно зжились; скрізь був своєрідний лад: лемки, бойки і гуцули про політику забули, не йшов на брата брат.

Одесити, харків'яни, киявляни, волиняни під одним жили дахом; з галичанами любилися, побирались і множились — поєднався Дністер з Дніпром.

З-під огню, бомб, револьверів, до ньюйоркських хмародерів завезли нас кораблі, та життя американське не було відразу панське, щоб на вищі йти щаблі.

В рух пішли скрізь мітли-"бруми", в шпиталях усякі "руми" чисть, "мапуй" за марний цент; йшли сильніші до "бучерні", інші знов — до сталеварні, — вже на харч є та на "рент".

А спритніші всі лепети стали пхатись в "ріл-естети" — "шафа грала", хоч куди; ремісництво наше рідне збагатилось, вже не бідне, всяк сміється із біди.

Накупили хат на сплати, але там вже чорні, брате!, тож чкурнули на "норд-іст"; є й такі, — усі це знають, — за сто тисяч "гавз" вже мають, — це не вбогий вам дініст.

В других інша знов охота — йде культурна в них робота: пікніки, вистави, з'їзд; "Верховину", Союзівку, хоч бери на кіноплівку, — місце краль і рідних зізд!

Гей!, козацькі епігони! Гарний спомин з Ратісбони, прогуло вже стільки літ! — За той час ми старші стали і мудріші, щоб ви знали... Дай вам, Боже, сотню літ!

Щирий всім вам шлю привіт!

МИ СЕРЕД ТРОПІЧНОЇ КРАСИ АВСТРАЛІЇ

Відколи ми, покинувши Південну Каліфорнію, оселились в соняшній Південній Австралії, ми завжди намагались краще пізнати цю далеку країну, яка є унікальною своєю фльорою і фавною та заохочує багатьох туристів тут побувати, тому що дійсно немає ніде, крім Австралії, рухливих і загадкових кенгуру та малих і завжди привітних, хоч дещо лінивих коаля - ведмедиків, які своєю вдачею з перших контактів з людьми завойовують собі їхні симпатії та приязнь. Крім цих місцевих “жителів” в Австралії є ще велика кількість інших цікавих тварин — автохтонів, роди багатьох птахів і оводів, включно з барвистими метеликами, струсями „ім’ю“ та швидконогими „косова-рі“. Ну, і безумовно, що цей континент також славиться своїми кроко-дилами, гадючим родом та ящірками всілякої величини. Всі ці роди місцевої фавни координують себе в однім ритмі з австралійською фльорою з домінантними у своїм маєстаті екваліптами, що їх тут називають “гам трі”.

Клімат, рослини і тварини творять своєрідну симфонію життя — спокійну і безжурну. І тому пересічний австралієць дуже часто вживає вираз “но воріс” (не журись), і його вдача загально є безжурна і не імпульсивна, за винятком хвилин у “пабі” (барі), де під впливом високопроцентового пива йдуть темпераментні дискусії про спорт і кінські перегони. Відчувається загальна апатія щодо урядових оподаткувань та інших рішень, не зважаючи на те, що вони часто-густо не скеровані на матеріальну користь громадян. Тому подібний спротив до каліфорнійської “пропозишен-13”, в якій і ми колись брали активну участь, тут майже неможливий. В Австралії всюди, отже, відчувається цей спокій і нервове відпруження, якого так мало сьогодні в індустріальних країнах. Особливо, коли ви серед природи, вас мимохіть огортає ця блажен-на своєрідна меланхолія, позбавлена сумної медитації, в якій ви відчуваєте оцю божеську велич і красу природи цієї країни.

Протягом останніх семи літ нашого перебування в Австралії ми мали змогу побувати, крім мальовничої Південної Австралії, в дале-

кому Перті — столиці Західньої Австралії, в Новій Південній Валії, Вікторії та столиці Канберрі. Всюди багато простору і подібна природа, а це тому, що всі згадані місця кліматично є дуже споріднені, за винятком Вікторії, де в горах зимою падають сніги та з'їжджаються численні аматори їзди на лещатах. Там рівнож є і більше рік і водоймищ та гірських масивів, які своєю красою не перевищують Південно-австралійських мальовничих “Фліндерс Ренджес” чи найближчих до Аделаїди “Мавнт Лофті Ренджес”.

Тропічна зона Австралії, до якої в першу чергу зараховується мальовничий Північний Квінсленд, протягом останніх декад є оцією “Меккою” для туристів з Австралії і з-поза неї, які зі захопленням проводять там свій відпочинок, чи, як тут кажуть, свої “голідейс”.

Численні туристичні брошури привабливо заохочують відвідати ці місця Австралії, а особливо — оспіваний “Толд Ковст”, золоте побережжя, та найближче географічно розташоване до екватора — місто Кейрнс, яке протягом останніх декад перетворилося з сонного містечка в курортно-відпочинкове місто.

Щоб особисто побувати в цій частині Австралії, ми на початку серпня два роки тому, зробивши всі потрібні резервації, відлетіли з Аделаїди через Мельборн на північ. Погода була вимріяна: чисте небо та відсутність всіляких атмосферних забурень. Першою нашою зупинкою була Кулянґата на Золотім Побережжі, яке розташоване майже на границі стейтів Нової Південної Валії та Квінсленду. Взявши “міні-бас”, ми з летовища, залишивши центральний “Толд Ковст” мальовничими шляхами, посеред чепурних білих домів та пальмових алеї, прибули до нашого “Біч Пойнт” resortу, який з іншими багатопверховими будівлями лежить над самим берегом моря.

Наше люксове помешкання на чотирнадцятому поверсі було насправду просторе і вигідне під кожним оглядом. Ми мали до нашого вжитку дві спальні, вітальню, їдальню, кухню зі всім устаткуванням і величезний балкон до моря, великі хвилі якого були дійсно свідомством, чому цю місцевість названо раєм — “Сирферс Парадайс”. Над морем прегарна алея, де увесь час ходили на прохід численні туристи. А тому, що перед нами було ще півдня, ми, децю відпочивши та вдягнувши наші “трек сютс” і благословенні “рібок” - черевики, також пішли на прохід, час від часу відпочиваючи, насолоджуючись чудовою панорамою морського берега та високих ясних надбережних будівель. Тут була велика схожість у всьому до Ваїкікі на Гаваях та Палм Біч на Флориді. Одна лише та різниця, що в цю пору року тут відсутня пара в повітрі, т. зв. “гюмідіті”. Населення довкруги було біле з домішкою невеликою китайців та японців, які приїзять сюди у великій кількості як туристи. Деякі з них прибувають сюди на постійне поселення з

Гонконгу, рятуючи свій капітал перед червоно-китайською домінацією, що гряде. Після нашої першої однокілометрової прогульки, ми прибули в центр комерційно-розвагової ділянки, де деякі вулички своїми будівлями та крамницями були дуже схожими до “Родео Драйв” у Беверлі Гілс чи до деяких місць у Палм Біч. Усюди ідеальна чистота та привітна обслуга, незалежно від того, чи щось купується, чи ні, - ніби запрошує вас повернутися туди знову. Дуже цікавим та імпульсивним тут є “Раптіс Мол”, в центрі якого стоїть великого розміру мармурова статуя Мікель - Анджельо Буонароті — Давида, де завжди обідають чи вечеряють туристи або місцеві. Скрізь ідеальна чистота і порядок. Їх дбайливо зберігають тут місцеві жителі й туристи. Це саме і на просторих пляжах, де кожного ранку спеціальними траками з великими ситами пересівають золотий пісок, очищуючи його від найдрібніших предметів засмічення з минулого дня.

Розбудова “Золотого Побережжя” скріпилася японським капіталом. Під сучасну пору відбувається непомітне “переселення” японських бізнесів на північ до Кейрнс, тому що тут розпочалася “інвазія” китайського капіталу з Гонконгу. Відмінно від японців, зацікавлених переважно у великому бізнесі, китайці інвестують свої капітали в найбільших, середніх і в найменших підприємствах, становлячи собою поважну загрозу для місцевих автохтонів, які в більшості... не витримують конкуренції.

Тому що більшість місцевих австралійських туристів використовують великі помешкання “ресортів” з кухнями, всі харчові закупки доставляють їм до помешкань. Тими вигодами користувалися і ми під час наших днів у “раю” — “Сирферс Парадайс”, насолоджуючись безжурним спокоєм та чарівними краєвидами при гомоні морських хвиль. Цікавим є те, що тут є греки, італійці і поляки, зі своїми народними домами й церквами, але українців немає. Мабуть, це діється тому, що наші поселенці в Австралії завжди гуртувалися біля великих міст, де була праця. На “Золотому Побережжі” велике число його мешканців — це колишні мешканці інших стейтів, яких приваблює сюди лагідне підсоння, рослинний світ та вільний простір, за яким мріяли і мріють мешканці міст.

Наступним об’єктом нашого зацікавлення був острів „Магнетік Айленд“ біля міста Тавнсвіл, на північ від Брісбен. Щоби долетіти до Тавнсвіл, нам було треба дістатися до Брізбенського летовища автобусом, яким ми раненько вирушили з нашого “ресорту”. Дорога до Брізбен була дещо монотонна і не дуже мальовнича. Ми переїздили поміж згущення дрібних екваліптів, біля яких були оселі. Дімки переважно були споруджені з темної цегли, які не вирізнялися на тлі дерев та рослинного світу. Загально кажучи, Брізбен і його околиці не

зробили на нас помітного враження своїм виглядом, чого ми сподівалися від столиці такого мальовничого стейту як Квінсленд. Незабаром ми вже сиділи в двомоторовому літачкові, ще з пропелерами, і летіли понад берегом досить низько, до Тавнсвіл. Під нами краєвиди мінялися. Частково пустельна панорама зникала, а в заміну їй появилися краєвиди густих тропічних лісів з ріками та горами. Під нами чисте, мов сльоза, море, з легендарними коралями Великого Загороджувального рифу, який загороджує дорогу кораблям до цілого північно-східнього берега Австралії, простягаючись на тисячу двісті миль від тропіка Козерога до Папуаської затоки в Новій Гвінеї. Тут в 1770 році, біля теперішнього міста Куктаві, вітрильник капітана Джеймса Кука, пливучи вздовж берега в північному напрямку, наскочив на коралевий риф і застряг на гострому коралі, що пробив корабель “Ендевор”, хоч його згодом направили моряки. Сьогодні річку, біля якої сталася ця аварія, названо “Ендевор”; саме місто, отже, носить назву капітана Кука — Куктаві. Побувати в „царстві коралів” було метою нашої подорожі, і ми вже нашим літачком наближувалися до Тавнсвіл, що відкрився перед нами з посеред гір і лісів. Звідти ми модерно устаткованим катамараном відпливли до острова “Магнетік Айленд”.

В Тавнсвіл температура вже на летовищі була вищою. Також і в дорозі до острова ми відчували оці тропічні подихи легкого вітру, які свідчили про те, що ми вже зблизилися до екватора. Вологости в повітрі не відчувалося, боже це була зимова пора. За якийсь час ми допливали до довгої “Джеті”, чи, як то в нас, у Каліфорнії, звали “Пієр”. Острів наш був, у повному значенні цього слова, островом Південного Пацифіку. Прозора зелено-блакитна райдужна вода біля берега, дерева та пальми, які ростуть лише у цій тропічній зоні, де-не-де на галузях дерев різновидні птиці та у воді грайливі барвисті рибки. Наш прохід по “джеті” до берега був присмним і цікавим. На березі вже очікував нас багаж.

Переїхавши острів впоперек, ми таксівою прибули до нашого екзотичного “Айленд Палмс”, розположеного на “Неллі Бей”, посеред тропічних дерев та квітучих корчів і кокосових пальм, які тут вільно розростаються самі по острові. От впаде кокосовий горіх з дерева, збагатить собою матінку-землю, а над ним сонечко, і, запустивши корінь в землю, розкривши стебельце до сонця, росте собі, возвеличуючи Творця, і годує своїми овочами людей і деяких тварин.

Наше помешкання було тут таке ж люксове, що й на “Золотому Побережі”; з балкону видно безкрає море. Незалежно від модерного устаткування помешкання й кухні, телефонів у кімнатах немає, хоч великі телебачення є усюди. Як нам згодом пояснили, причиною того

було, щоб гості мали повний відпочинок на острові, особливо ті, хто бажав нарешті втікти від щоденних обов'язків та телефонів, що в сучасну епоху є найбільшим непокоєм для багатьох.

Цей багатий рослинністю острів був своєрідним резерватом для багатьох родів екзотичних птахів, яких не можна бачити на півдні Австралії, тут вони, використовуючи затишок, де немає для них загроз від дрібних тварин і людей, розкошують, мов у раю.

Наступними днями ми ближче знайомилися з рослинним і тваринним світом цього спокійного і гостинного тропічного острова, де крім вічно зелених струнких кокосових пальм ростуть і розлогі “Баньйон Трі”, пагадуючи нам острів Оагу на Гавайях, де ми, що любимо подорожувати, побачили цих гігантів уперше. Ростуть тут теж численні квітучі дерева; овочі деяких дерев, немов півторафунтові “фасолі”, зерна з яких залюбки їдять птахи.

Згадуючи місцевих птахів, не можна забути нашої першої ночі, коли раптом по півночі десь у зарослях почувся плач немов людського немовляти, що нараз лунав розпачливим криком. Ми вибігли на балкон, думаючи, що цей “плач дитяти” зверне увагу й інших гостей. Проте всі спали довкруги сном блаженням, а „дитя лементувало“. На другий день ми дізналися, що ці несамовиті звуки голосять місцеві птахи “Курлю”. Ці птиці, величини великих курей, затяжкі, щоб літати, але в бігу поміж зарослями їх не зловити. На балконі під час сніданку до нас з галузок дерев уважно приглядалися два великі птахи з родини “кукабари”, що їх тут називають “Кінг Фішер”. Несподівано одна “кукабара” прилетіла до нас і без страху їла з рук харчі. За якусь хвилину прилетіли і дві барвисті папуги, які, не зважаючи на нас, сівши на столик, з веселими звуками жилилися горішками. Ці спільні трапезування повторювалися кожного дня і зі “старими знайомими” прилітали й інші птахи, що свідчило про ідеальне співжиття поміж птахами і людьми на цьому “острові миру”. Симпатичним епізодом на острові була зустріч з власником ресторану— молодим синьооком греком, який вмів готувати національні страви багатьох народів, включно з українськими голубцями, варениками і борщем. В ресторані чути було грецькі мелодії. Він казав, що, прибувши зі Сіднею, він є єдиним греком на острові, а тому він намагається знайомити з грецькою культурою туристів. Ми подивлялися національну свідомість молодого грека, народженого в Австралії, і глибоко бажали цієї свідомості і нашим молодим бизнесменам в Україні і поза нею.

Готуючи наші страви тут, ми дивувалися, що смакували вони набагато кращі ніж вдома. Можливо, що тропічне підсоння та криштально чисте повітря скрияло цьому.

“Магнетік Айленд” має вимовну назву: ті, які тут побували, повер-

нутьсЯ сюди знову, відчувши магнетичну силу природи й довкілля в добу технологічного неспокою й метушні, які відчуютьсЯ всюди.

Ми далі летіли до остачної мети нашої подорожі — міста Кейрнс, найближнє розположене до “Грейт Берієр Риф”, а також і до славних тропічних “Рейн Форест”. Краєвид під нами щораз виразніше свідчив про тропічність. Було видно більше гір та річок з густими лісами, а також і морські чистоводні береги, які віддзеркалювали коралові “рафи”. На летовищі на нас чекало авто з нашого “Амару Біч Ресорт”, водій якого, молодий колишній мешканець Західної Австралії, віз нас посеред мальовничих місцевостей, де дуже часто кидалися в очі плянтації цукрової трощі — головного продукту цього стейту. Приязний та говіркий, він з наміром возив нас бічними місцевостями, щоб оповісти про них, неначе справжній “тур гайд”, даючи пораду про найкращі “тури”, які задовільнять наше бажання краще пізнати цей північний регіон. Наш “ресорт” знаходився в “Трініті Біч”, що тонув у тропічній рослинності на невеликій гірці. Прегарний вид на Коралеве Море з балкону та прибережні пальмові алеї на прогулянці відпружували людину, яка забувала про все інше в ті хвилини дозвілля. На третій день раненько ми вирушили автобусом (тут усі автобуси дуже вигідні — продукції Мерцедес-Бенц) до міста Кейрнс, де в портовій пристані всіли на великий скорий катамаран, який мав нас завезти до центру “Грейт Берієр Рифу”, запливши до “острівця на понтонах” під назвою “Норман Риф”, до якого, щоб дістатися, потрібно було обережно проплисти вузькими “коридорами”, оминаючи зрадливі коралеві рифи, австралійські Сціллу і Харібду, а тому нашим корабликом увесь час керував радаровий автопілот. По дорозі ми відвідали “Зелений Острів”, створений коралями, де можна було відвідати мелянезійський музей, а також і сім лінових столітніх крокодилів великих у розмірі, які байдуже вилежувалися біля своїх багnistих “ставків” та попросту ігнорували усіх довкруги, немов казали дуже популярне в Австралії “но воріс”.

Побувши тут кілька годин, ми продовжували подорож поміж вапняними творивами дрібоньких коралевих поліпів, пропливаючи біля вузьких, але довгих атолів, біля яких було видно завзятих риболовів з моторовими човнами, що розкошували багатством морської фавни. Катамаран плів спокійно, і численні його пасажири, більша половина з яких були американці й японці, безжурно споглядали через великі вікна на грайливе море, а також з зацікавленням слідкували за фільмом на екрані “Симфонія Коралів”, де дійсно по-мистецьки передано красу коралів, райдужних рибок, цього “царства” на тлі заспокійливої симфонії моря. Ми побачили чарівне “царство коралів”. Наші американські учасники цієї подорожі були заворожені баченим. Деякі з них, тепер сеньйори, з ностальгією пригадували своє перебування тут, на

Коралевім морі, під час Другої світової війни, та історичну морську битву з японською фльотою, де побіч американців брали участь також і завзяті австралійці. На спомин тих історичних моментів піднесено чарки американськими й австралійськими ветеранами, адже серед австралійців зберігається пам'ять про поміч Америки, бо Австралія збереглася від японської інвазії лише завдяки американській допомозі. Сьогодні австралійці адоптували звички та традиції американців: такі свята, як “Свято Подяки” (“Тенксігвінг”), “Галовін”, “День Матері” та інші, і мова специфічно - австралійська вже “пішла до архівів”. Сьогодні в школах навчають мови американського акцентування. Ну, а коли взяти під увагу пропагування американських фільмів та гігантних масштабів вплив американської компанії “Кока Кола”, то тоді можна зрозуміти, чому українці відчувають тут дуже малу різницю поміж життям у Каліфорнії, а Південній Австралії.

Спокійно і впевнено наш катамаран причалив до “Норман Рифу”. Погода була сонячна, чисте небо і не було вітру. Ми опинилися в дуже оригінальному “острівці” величиною половини площі копаного м'яча, де було все для відпочинку. Була обідня пора, і ми, маючи великий вибір гарячих і холодних страв, розпочали свою “сієсту” серед царства коралів. Деякі з гостей були вже в морі, купалися, і деякі з них, випозичивши нуркові виряди, повільно сновигали по морському піщаному дну, поміж коралів та барвистих рибок, що без боязні приглядалися до гостей. Ці сцени ми бачили через вікна на підводному обсерваційному помості. Найкращою обсервацією в деталях “царства коралів” була наша прогулька півпідводним човном, який поволі, одногодинною плавною поміж “рифами”, дозволив нам всім зблизька приглянутись до морського дна, через великі бічні вікна, біля яких подорожні вигідно сиділи.

“Загороджувальний Великий Риф”, що створив безліч екзотичних островів і атолів, творився від незапам'ятних віків маленькими морськими істотами — поліпами, із роду анемон. Анемона, розпустивши свої дрібонькі і, здається, невинні щупальця, виглядає загально на гарну морську “квітку”, що, причепившись знизу до каменя чи до черепашки, чигає на найменші створіння, що пропливають біля неї, яких вона вбиває отруйними колючками поміж щупальцями. Цими щупальцями анемона передає поживу до отвору свого циліндричного тіла. Анемона дуже ненажерлива і проковтне жертву більшу від свого тіла, розтягнувши його, як гуму. Сама анемона не виділяє вапна і не творить вапнякових скелетів, — інші поліпи її роду творять рифи та острови - атоли, виділяючи вапно. Вони переважно харчуються вночі, розпустивши свої щупальці.

Перед нами, отже, віддзеркалилося життя коралів у своїм повнім

маєстаті. Морське дно було чистеньке і ясне, тож сонячні проміння не мали ніяких перепон. Тут були коралі у формі “грибів”, які не відкладають вапна, а пов’язують свою колонію силіконовим волокном; біля них концентрувалися кольорові рибки, а також і пропливала риба “папуга”, що її закручений ніс нагадував дьоб папуги; були тут брунатні коралі-валуни та ті ж пурпурового кольору, квіткові коралі різних кольорів і коралі у формі людського мозку, та коралі - губки яскравих забарвлень і фантастичних форм. Всі вони створюють чарівні морські сади, поміж якими живуть дивовижні риби та молюски. Живе тут риба-“хірург” з гострим хвостом чорного кольору, морський смугастий окунь, морський “їжак”, риба-“кажан”, райдужна риба-“алрекін”, риба-“курок”, що, набравши повний рот піску, вистрілює його, неначе з гармати, золота рибка-“метелик”, риба-“янгол” фантастичних взорів і забарвлень. Є також велике число отруйних риб і тваринок у мушлях, включно з медузами і каракатицями. Всі оці жителі коралевого царства доповнюють себе взаємно, як ось рідкісна синя анемона, поміж фальцями якої живуть червоні рибки. Вони заманюють інших риб, і анемона паралізує їх своїми отруйними стрілами, проте червоних рибок, що звуться “кльовнами”, вона не паралізує, але навпаки — охороняє перед загрозою та годує їх залишками їжі.

Під час нашої прогульки “під водою” ми були теж об’єктом зацікавлення різних родів риб, які, неначе дивуючись нами, запитували нас, “що ми шукаємо в їхньому царстві?” Споглядаючи на дивовижно фантастичні форми різнобарвистих коралів, які продовжували своє існування в клітинах вапняних “резиденцій” їхніх попередників, ми подивлялися ці прекрасні творива та в душі возносили подяку Творцеві.

Наступний день був погідним знову і ми відбули нашу другу подорож до вславлених “Тропічних Дощових Лісів” в Мосман околиці. Вигідним автобусом, з приязним “тур гайдом” - шофером ми їхали на північ понад мальовничими берегами Коралевого моря околицями, де чепурні дімки тонули серед буйної рослинності. Усюди було багато дерев “манго” з масою плодів. В наслідок того багато фруктів гниє під деревами, бо всіх їх годі зібрати і використати. Першою зупинкою був Порт Даглес, відомий колись як центр китоловної промисловости. Тепер заборонено вбивати морських китів тут, тому містечко було “сонним” до часу, коли зацікавився ним, недавно ще усіми шанований мільйонер Крістофер Скейсі (тепер банкрут, проживає на Майорці). Він відновив містечко, зпопуляризував його, зробивши атракцією для туристів. Сьогодні, мов той монумент в його честь, тут красуються алеї оливних пальмових дерев, що їх він імпортував з Південної Африки сотнями, плативши начебто дві тисячі доларів за кожне. Тут найбільш популярною атракцією є чудова модерно устаткована “маріна”, де

можна побачити розкішні судна навіть з Америки і Європи.

Звідсіля ми поїхали на Захід через центр цукрової індустрії, де були свідками новітньої техніки цукрової трощі та ладування у вагонетки, що відбувалося швидко і акуратно. У тому брали участь лише два шофери великих “комбайнів”, які автоматично різали трощу на кількафутові кусні, відокремлюючи листя, що залишалося на полі, де його мали спалити, даючи цим потрібне удобрення для наступного урожаю. Біля цього “комбайну” паралельно посувалася велика тягарівка з причепкою, куди автоматично кидались кусні трощі. Цей вантаж, також автоматично, ладовано на вагонетки потяга, який віз їх до цукроварні. Пишу про це тому, що, обсервуючи цю модерну процедуру тепер, мені пригадуються перші роки поселення тут наших українських поселенців. Тоді новоприбулі були зобов’язані працювати на дворічній контракті на праці, яку їм доручать. Тоді кожний самотній українець намагався якось оминати працю на “цукровій трощі”, тому що ця праця була дуже виснажуюча та небезпечна з огляду на присутність серед цукрової трощі отруйних гадюк. Наші самотні чоловіки намагалися якнайшвидше одружитися, “щоби не їхати на трощу”.

Ми їхали по так званім “тейбл ленд”, де були містечка, що до останніх років черпали свій добробут з вирощування тютюну (найбільше для Філіпп Морріс у ЗСА). Останнім часом, коли справа вживання нікотини стала дуже непопулярною у світі, експорт тютюну дуже зменшився, і сьогодні плянтатори тютюну зосереджують свою увагу на вирощування тропічних овочів. Ми прямували до гірських тропічних дощових лісів околиці “Мосман Гордж”, де створено національний парк, яким опікуються австралійські аборигени. Густі зелені ліси, з їх віттям розлогим, творили над дорогою своєрідний тунель, даючи відчуття, що ми в якійсь іншій країні, далеко поза цивілізацію модерної доби. Сюди прибуло кілька автобусів з туристами. Всі ми пішли на прогульку в ліс. Вузькою доріжкою, з гірки на гірку ми входили в лісове царство тропіку. Поміж столітніх потужних дерев, з конар яких спускалися до землі пружні ліяни з барвистими квітами, мабуть орхідей, ми дійшли до гірської бистроводної річки, що промиває вже віками і шліфує тут гірські камені. Ця річка, пропливаючи поміж тропічних дерев і буйної рослинності, виглядала для нас дико - могутньою у своїй стихійній красі. Склавши візиту знаменитому “Тропікал Рейн Форест” Австралії, ми покинули цей чарівний куток, щоб їхати до Куранди, рівнож розташованої серед подібного тропічного лісу.

Краєвид знову мінявся. Ми їхали рівниною, яка була вкрита стіжками траводіних термітів; їхня “архітектура” надавала всій околиці футуристичного вигляду, немов не з цієї планети. Ця територія була колись вкрита тропічними лісами, але поселенці, спаливши та виру-

бавши віковічні ліси, не створили тут родючих пасовиськ і фарм. Їм довелося розчаруватися в своїх плянах: терміти, що розповсюджені в північних тропічних частинах Австралії, раптом з'явилися і тут та заявили своє першенство. Знищити їх — неможливо. Вони живляться корінцями трав, самі ж трави стають дуже бідненькими і не можуть розростатися в потужні пасовиська для худоби.

Нарешті містечко Куранда. Скрізь вірцева чистота. Куранда лежить високо на верхах "Грейт Дівайдінг Рендж" і сьогодні відома з оригінального базару, де можна купити цікаві вироби австралійського мистецтва аборигенів, а також вироби народного мистецтва жителів полінезійських та малянезійських островів, і тропічні овочі - фрукти. Тут теж є великий заповідник чудових тропічних метеликів, які своїми розмірами та гармонійністю кольорів крилець очаровують відвідувачів. Найбільшою ж atrakцією Куранди є мальовнича подорож потягом, що в'ється, неначе китайський дракон, по вузькій колії, через густі ліси, гірські тунелі, понад обриви і карколомні над ними кручі, закрутами, часто-густо зупиняючи віддих у многих пасажирів, яким здається, що цей потяг раптом, зіскочивши з рейок, полетить стрімголов у прірву. Все ж таки ця фантастична подорож дарувала і дарує всім найчарівніші красиви, які можна колинебудь бачити і подивляти. І тому, мимохідь, кожний клонить голову перед каменярями - будівничими цього залізничного шляху, завданням якого було дати постачання гірникам біля "Дикої Ріки" в Гербертоні, бо доти їм не раз загрожував голод через труднощі довозу потрібних цим людям харчів. У березні 1882 року розпочато будову цього залізничного шляху, одночасно з Порт Дагласу і Кейрнс, коли групи робітників з лопатами і келепами почали свій непереможний марш через густий тропічний праліс, викидаючи своїми руками тисячі тонн землі й каміння, зрізуючи боки скелястих гір, пробиваючи 15 тунелів і споруджуючи десятки мостів, прикованих до скелястих гір понад проваллями й водопадами. Дев'ятирічний цей період будівництва був густо позначений всілякими пригодами і нещасливими випадками, особливо обвалами т.зв. "лендслайдс". Нарешті, 13 - го травня, 1891 року, урочисто відкрито цю залізничну лінію для публіки. Незабаром тут гірництво припинилося, але вся територія "Тейбл Ленд" перетворилася на цукрову індустрію та пасовиська для овець, залишаючи залізницю для туристів, які сьогодні тисячами відвідують Куранду і повертаються до Кейрнс цим незвичайним потягом. Дехто з американських туристів навіть висловлюють бажання поселитися в Австралії, втікаючи від збільшення кількості кримінальних злочинів у ЗСА. Взагалі тут подорожували приблизно п'ятдесят відсотків американців та двадцять п'ять відсотків туристів з азійських країн і Європи.

На двірці в Кейрнс вже чекали на нас автобуси, які завезли всіх нас до наших тимчасових домівок. У Північному Квінсленді, як і скрізь у Австралії, відчували вірцеву гостинність, а першокласна обслуга усюди намагається вам допомогти, демонструючи при тому свою приязнь, без ніяких очікувань спеціальних матеріяльних винагород у формі “тіпів”, яких в Австралії немає.

Остання наша подорож, як і попередня в “царстві коралів”, залишила в нас незабутні спомини. Два дні ще ми відпочивали в себе над морем, кажучи собі, що будемо приїздити сюди кожного року, бо в Північному Квінсленді ще є дуже багато цікавого й нового. Головне — це чудовий клімат, багата флора й фауна, та привітне оточення, яке вабить кожного, хто тут побував.

Австралію ми почали вивчати щойно тепер, відкриваючи резервуар цікавого й гарного, особливо для таких, як ми, що любимо природу і гармонію в житті.

**МАТЕРІ, БАТЬКИ,
БАБУСІ, ДІДУСІ!**

Ваші діти — внуки, що далеко поза рідним домом студіюють, відбувають військову службу, чи мають інші зайняття та обов'язки

**не втраять зв'язку з життям української
громади, коли Ви подбаєте про те, щоб
вони кожного тижня одержували
THE UKRAINIAN WEEKLY**

Читаючи THE UKRAINIAN WEEKLY, вони будуть поінформовані:

- про події і політику в Америці з української точки зору;
- про культурне і політичне життя українців в Америці, Канаді та в інших країнах світу;
- про події в Україні, зокрема про боротьбу українського народу за свої національні та людські права.

Тому Вашим дітям — внукам потрібний

THE UKRAINIAN WEEKLY.

Його передплата для членів, як також спеціальна передплата для студентів (нових передплатників) тільки \$40.00 річно.

Для всіх інших \$60.00 річно.

Залучую чек, поштовий переказ на суму \$
на передплату THE UKRAINIAN WEEKLY для:

(Ім'я та прізвище)

(число дому та вулиця)

(місцевість _____ стейт _____ поштовий код _____)

Адресат є членом УНСоюзу у Відділі

Адресат є студентом університету, коледжу

ЕНЦИКЛОПЕДІЯ —
НЕОБХІДНА КНИЖКА ДОМА І В ШКОЛІ!

ПОДБАЙТЕ,
щоби в кожній публічній бібліотеці була
повна і стисла двотомова

Енциклопедія України
В АНГЛІЙСЬКІЙ МОВІ

U KRAINE
A CONCISE
ENCYCLOPÆDIA

UNIVERSITY OF
TORONTO PRESS

U KRAINE
A CONCISE
ENCYCLOPÆDIA

ЦІНА:

Том I	\$ 75.00
Том II	\$ 75.00
Хто замовить ОБА ТОМИ ПЛАТИТЬ	\$130.00

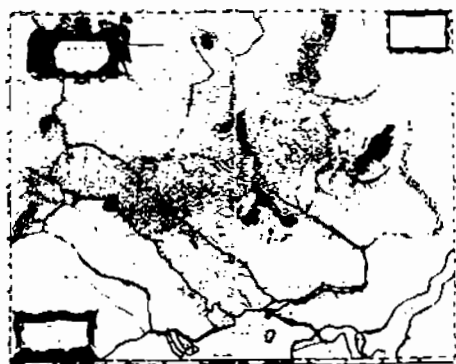
включно з пересилкою

Замовлення і належність ТІЛЬКИ ЧЕКАМИ або ПОШТОВИМИ
ПЕРЕКАЗАМИ (М. О.) слати:

UKRAINIAN NATIONAL ASSOCIATION, Inc.
30 Montgomery Street ■ Jersey City, N.J. 07302

**NOW IN STOCK
THE ENGLISH EDITION OF**

ENCYCLOPEDIA OF UKRAINE

Edited by **Volodymyr Kubijovyc**
Managing editor **Danylo Husar-Struk**

First and second of a five-volume work of Ukrainian scholarship in the diaspora
(the last three volumes are scheduled to be released by 1992)

A-F — \$119.50 — 968 pp.

G-K — \$125.00 — 737 pp.

includes shipping and handling

Alphabetical/Encyclopedia of Ukraine, based on 25 years of work, completely revised and supplemented edition of *Encyclopedia Ukrajinoznavstva*, richly illustrated with many color plates, black-and-white photos and maps, first-class index of life and culture of Ukrainians in Ukraine and diaspora.

Published by the University of Toronto Press for the Canadian Institute of Ukrainian Studies, the Shevchenko Scientific Society and Canadian Foundation of Ukrainian Studies.

SVOBODA BOOK STORE

30 Montgomery Street, Jersey City, N.J. 07302

New Jersey residents please add 6% sales tax.

Календар Голосу Спасителя на 1996 рік

Друкований на доброму папері українською і англійською мовами та має гарні світлини.

Зміст: гарні вірші, дотепи, зворушливі приклади та статті, що розв'язують численні труднощі, устав церковних богослужень та адресар українського католицького духовенства у вільному світі.

Довідаєтеся про речі, що про них ви дотепер не знали.

Присвячений важливим справам
Помісної Української Греко-Католицької Церкви.

Читач перечитає його з великою користю.

Ціна одного примірника 10 доларів без пересилки.
При більших замовленнях даємо опуст.

Замовлення пересилати до:

**Redeemer's Voice Press
Box 220
Yorkton, Sask., Canada
S3N 2V7**

Phone: 306-783-4487

Fax: 306-783-4487

**UKRAINIAN FREE
UNIVERSITY FOUNDATION, Inc.**

**ФУНДАЦІЯ УКРАЇНСЬКОГО
ВІЛЬНОГО УНІВЕРСИТЕТУ, Інк.**

43 St. Marks Place, New York, N. Y. 10003

Tel.: 212-353-3029

FAX: 212 260-5408

**ФУНДАЦІЯ УКРАЇНСЬКОГО
ВІЛЬНОГО УНІВЕРСИТЕТУ, Інк.**

У 75-ту річницю (Діамантовий Ювілей) заснування і праці Українського Вільного Університету в Празі, у 50-ту річницю перенесення його до Мюнхену та у 20-ту річницю плідної праці Фундації Українського Вільного Університету в ЗСА вітаємо весь професорський склад УВУ, випускників і студентів УВУ — носіїв української вільної науки у західному світі.

Із відновленням Української Держави, Український Вільний Університет став зв'язковим між науковими Інституціями в Україні та науковими Інституціями в Європі і в Америці. Багато науковців і студентів з України доповнили свої студії в УВУ, і вони та інші студії і далі мають змогу продовжувати свої студії постійно (і на літніх семестрах) на обох факультетах, завершуючи їх магістерським чи докторським дипломами, визнаними у західному науковому світі.

Свою наукову діяльність Український Вільний Університет міг розвивати, головню в останніх десятиліттях, дякуючи у великій мірі Фундації Українського Вільного Університету в Нью Йорку, ЗСА, яка, при підтримці щедрих жертводавців, кожнорічно передавала і передає великі суми грошей на наукову діяльність нашої Альма Матер — Українського Вільного Університету в Мюнхені. Для ілюстрації подаємо, що у 1994 році Фундація УВУ передала 146,000.00 доларів, а в 1995 році 131,000.00 доларів для понад ста стипендістів на УВУ, що діється кожного року.

Фундація УВУ в ЗСА далі займається збіркою і висилкою книжок для Архівів і Наукових Бібліотек Української Діаспори при Університетах в Україні та спільно із Матірним Науковим Товариством ім. Тараса Шевченка у Львові зайнялася виданням — фінансуванням двох переважливих проєктів про геноцид українського народу, доконаний більшовиками у Вінниці, і польським комуністичним урядом через т. зв. „Акцію Вісла” в Польщі.

В підсумку стверджуємо, що свою фінансово-допомогову діяльність Фундація УВУ в ЗСА могла вести завдяки нашим патріотичним жертводавцям — індивідуальним особам і інституціям, між якими є і Український Народний Союз, які вміли оцінити вартість української науки, за що висловлюємо їм нашу щиро-сердечну подяку. Віримо у Вашу фінансову підтримку Фундації Українського Вільного Університету також і в майбутньому.

ЗА УПРАВУ ФУНДАЦІЇ УВУ

**інж. Богдан Катор,
секретар**

**інж. Михайло Шпонтак, проф. Петро Гой, кор.
фінансовий головава**

**Пластовий Відділ
Українського Народного Союзу ч. 174
в Дітройті, Миш.**

*Існує від 1960-го року. Організує і надає
забезпечення для старших і молоді в
різних класах і догідних платностях.*

Ви купили авто і негайно забезпечили його, купили хату і устаткування до хати і забезпечили їх.

Зробили Ви це тому, щоб у випадку непередбачених обставин не потрапити у фінансові клопоти.

Чи Ви забезпечили себе і Ваших рідних?

Чи Ваше життя менше варте, як авто чи хата?

Не зволікайте! Ще сьогодні зателефонуйте до секретаря Відділу на число телефону **1-810-757-3494** і отримаєте всі інформації, як забезпечити себе і Ваших рідних в Українському Народному Союзі. Ваша телефонічна розмова до нічого Вас не зобов'язує.

ЗА УПРАВУ:

ЗЕНОН ВАСИЛЬКЕВИЧ — голова

АТАНАС СЛЮСАРЧУК
секретар

ПЕТРО КАПІТАНЕЦЬ
касир

Українська Федеральна Кредитова Кооператива "Самопоміч" у Філадельфії

1729 Cottman Ave., Phila., PA 19111, tel. (215) 725-4430

Українська Федеральна Кредитова Кооператива „САМОПОМІЧ“ заснована 20-го липня 1952 року, в часі напливу нових поселенців, які опинившись в дуже невідрадних обставинах, потребували моральної і матеріальної допомоги. Довгі роки існування і праці Кредитівки, співпраця її членів дали гарні наслідки, принесли користь не лише для членів і їх родин, але й для української громади.

Сьогодні Кредитівка об'єднує майже 6,000 членів, а їх капітал скоро досягне 100 мільйонів доларів.

YOUR BEST PLACE TO SAVE AND BORROW

High interest savings
IRA accounts
Free life savings insurance up to \$3,000
Mortgages (some without points!)
Home equity loans (tax deductible)
New and used car loans
Student loans
Free checking (earns interest)
VISA (no fee)
Share drafts (free to retirees)
Travelers checks (free to retirees)
Direct deposits of retirement checks
Direct deposits of paycheck
Deposits by mail
Safe deposit boxes
Financial advice

Join us!

ЩАДІТЬ І ПОЗИЧАЙТЕ У СВОЙ ФІНАНСОВІЙ УСТАНОВІ

Вищі відсотки на ощадностях
Пенсійні konta IRA
Дарове життяве забезпечення до \$3,000
Моргеджі (деякі без пунктів)
Позички під хатний застав
Позички на нові та уживані авто
Студентські позички
Чекові konta заробляють відсотки
VISA картка без оплати
Чеки „шердрафт“ (даром для емеритів)
Подорожні чеки (даром для емеритів)
Прямі електронні депозити пенсійних чеків
Прямі депозити заробітних платень
Депозити поштою
Вогне-тривалі скриньки
Фінансові поради

Ставайте нашими членами!

*Ukrainian Self-Reliance
Federal Credit Union
in Philadelphia, Pa*

УКРАЇНСЬКА ФЕДЕРАЛЬНА КРЕДИТОВА КООПЕРАТИВА „САМОПОМІЧ“ В НЬО ЙОРКУ

ПОРУЧАЄ СВОЇМ ЧЛЕНАМ УСІ БАНКОВІ УСЛУГИ, А САМЕ:

- ❖ Платить значно вищі відсотки від звичайних ощадностей, чим якийнебудь банк чи ощадниця.
- ❖ В додатку до того дає зовсім безплатно життєве забезпечення до висоти \$2,000.00.
- ❖ Видає всякого роду ощадностей сертифікати, як інші банки, чи ощадниця.
- ❖ Приймає вплати до індивідуального пенсійного забезпечення (IRA).
- ❖ Рентує Safe Deposit Boxes.
- ❖ Відкриває для своїх членів „Share Draft Account“, що є рівнозначним зі звичайним чековим банком і платить відсотки від нагромаджених вкладів на цьому банкті.
- ❖ Дає VISA картки.
- ❖ Усі ощадності забезпечені до висоти \$100,000.00.
- ❖ Уділює, на дуже догідних умовах сплати, всякого роду позички, даючи зовсім безплатно забезпечення на випадок смерті чи сталої непрацездатності довжника до висоти \$10,000.00.
- ❖ Дає всякого роду інші услуги — видає грошові перекази, подорожні чеки та приймає безпосередні депозити соціального забезпечення.
- ❖ З чистого зиску уділяє рік-річно нашим школам, молодечим, культурним, мистецьким чи іншим громадським організаціям допомоги, що уможливають їхнє існування та їхню працю.

Бюро кредитівки приміщене у власному будинку в дуже догідному місці, відкрите кожного дня в тижні за винятком понеділка, як також, що є samozрозумілим, за винятком неділі й святочних днів. Бюро філії у Кергонксоні відкрите у вівторок, четвер і суботу.

SELF RELIANCE (N.Y.) FEDERAL CREDIT UNION

**Main Office — 108 Second Ave. New York, N.Y. 10003
(212) 473-7310 • Fax: (212) 473-3251**

**Branch Office — 23 Main St., Kerhonkson, N.Y. 12446
(914) 626-2938 • Fax: (914) 626-8636**

**SELF RELIANCE (NJ)
FEDERAL CREDIT UNION**

851 ALLWOOD ROAD, CLIFTON, NEW JERSEY 07012-1922

TEL. (201) 471-0700

FAX (201) 471-4506

BRANCH: 229 HOPE AVE., PASSAIC, NJ 07055

TEL. (201) 473-5965

FAX (201) 473-5759

BRANCH: 730 ROUTE 10, WHIPPANY, NJ 07981

TEL. (201) 560-9585

FAX (201) 560-9590

СЬОГОДНІ НАШІ ПОСЛУГИ ВКЛЮЧАЮТЬ:

- Безкоштовне життєве забезпечення до \$3,000.00 та позижки до \$10,000.00;
- Різного роду ощадності: регулярні ощадністі конту, ощадністі та пенсійні сертифікати, пенсійні конту, чекові конту;
- Різноманітні позижки, серед яких студентські, Passbook (забезпечені ощадністію), позижки на нові та вживані авто, Signature та Co-Maker позижки;
- First Mortgage позижки, які включають програми на сталих відсотках та змінною відсотковою стопою;
- Різноманітні Home Equity та Fixed Rate Second Mortgages;
- “VISA CLASSIC” низькопроцентові кредитові картки без річної оплати;
- Переведення американських доларів в Україну;
- Безпосередні депозити чеків соціального забезпечення та заробітних чеків;
- Полагодження фінансових трансакцій поштою та безкоштовні нотаріальні послуги;
- Полагодження чеків з інших країн.

УКРАЇНЬКА ФЕДЕРАЛЬНА

Кредитова Спілка в м.Рочестер

станьте нашим членом якщо Вам потрібні:

- вищі відсотки на ощадності та сертифікати
- нижчі проценти на моргеджі, авто та інші позики
- безплатне чековеkonto та чек-картка
- кредитна картка Віза з низьким фіксованим процентом
- контта та сертифікати IRA
- квартальний журнал "Кооперативна Думка"
- багато інших фінансових і громадських послуг

Завітайте або телефонуйте до нас, і ми раді будемо Вам допомогти!

become our member

if you need:

- Higher dividends on your savings
- Lower interest on your loans
- free checking account and Check Card
- Visa credit card with low fixed rate
- IRA shares and certificates
- "Credit Union Opinion" magazine
- ...and much, much more!

We are here for all you financial needs, and more!

Call or visit us at:

Rochester Ukrainian Federal Credit Union
824 Ridge Road East
Rochester, NY 14621

Phone (716)544-9518

Fax (716)338-2980

UKRAINIAN ORTHODOX FEDERAL CREDIT UNION

УКРАЇНСЬКА ПРАВОСЛАВНА ФЕДЕРАЛЬНА КРЕДИТОВА КООПЕРАТИВА

УКРАЇНСЬКА ПРАВОСЛАВНА КРЕДИТИВКА:

- виплачує якнайвищі відсотки на звичайні ощадності конту.
- Уділює позички на вигідних до сплати умовах.
- Впроваджує персональні чекові конту для вигоди членам.
- Утримує пенсійні конту (IRA) на високих відсотках.
- Дає безкоштовне життєве забезпечення до \$2,000.00.
- Видає різного терміну сертифікати з високими ратами.

ОЩАДЖУЄТЕ ЧИ ПОЗИЧАЄТЕ — ПАМ'ЯТАЙТЕ:
НАШ КАПІТАЛ ПРАЦЮЄ ДЛЯ НАШОЇ ГРОМАДИ

UKRAINIAN ORTHODOX FEDERAL CREDIT UNION

Main Office

215 Second Ave.
New York, N. Y. 10003
Tel.: (212) 533-2980
Fax.: (212) 995-5204

Branch Office

35 Main Street
South Bound Brook, N.J. 08880
Tel.: (908) 469-9085
Fax.: (908) 469-9165

Office Hours (Both Locations)

Tues.-Fri.	9-3
Fri. Evening	5-7
Saturday	9-1

ЦЕНТРАЛЯ УКРАЇНСЬКИХ КООПЕРАТИВ АМЕРИКИ (ЦУКА) UKRAINIAN NATIONAL CREDIT UNION ASSOCIATION

2351 W. Chicago Ave. • Chicago, Illinois 60622

312/489-0050

УКРАЇНСЬКІ КООПЕРАТИВИ — ГОРДИСТЬ НАШОЇ ГРОМАДИ ТА ЇХ ВЕЛИКІ ДОСЯГНЕННЯ.

КООПЕРАТИВИ

- полагоджують всі роди банкових услуг
- платять вищу дивиденду як банки й щадниці
- видають всі роди позичок на нижчі відсотки як банки й щадниці
- кожний член має безплатне життєве забезпечення:
 - а) на вкладах до 2.000
 - б) на позичках до 10.000
- ощадності кожного члена забезпечені Федеральною Агенцією — NCUA до суми 100.000 дол.
- служать всіми родами інформацій в українській і англійській мовах.

КООПЕРАТИВИ Є СПІЛЬНОЮ ВЛАСНІСТЮ УСІХ ЧЛЕНІВ.

Українська Федеральна Кредитова Кооператива
„САМОПОМІЧ“
ЧІКАГО, Ілл.

Українська Федеральна Кредитова Кооператива
„САМОПОМІЧ“
НЮ ЙОРК, Н. Й.

Українська Православна Кредитова Кооператива
НЮ ЙОРК, Н. Й.

Українська Федеральна Кредитова Кооператива
„САМОПОМІЧ“
НЮАРК, Н. Дж.

Українська Федеральна Кредитова Кооператива
РОЧЕСТЕР, Н. Й.

Українська Федеральна Кредитова Кооператива
„САМОПОМІЧ“
ДІТРОЙТ, Миш.

Українська Федеральна Кредитова Кооператива
„САМОПОМІЧ“
ПАРМА, Огайо

Українська Федеральна Кредитова Кооператива
„САМОПОМІЧ“
ЕЛИЗАБЕТ, Н. Дж.

Українська Федеральна Кредитова Кооператива
ГАРТФОРД, Конн.

Українська Кредитова Кооператива
„ОСНОВА“
ПАРМА, Огайо

Українська Федеральна Кредитова Кооператива
„САМОПОМІЧ“
БАЛТИМОРЕ, Мд.

Українська Федеральна Кредитова Кооператива
СУМА
ЙОНКЕРС, Н. Й.

Українська Федеральна Кредитова Кооператива
„САМОПОМІЧ“
ФІЛЯДЕЛЬФІЯ, Па.

Українська Кредитова Кооператива
ВАШІНГТОН, Д.К.

Українська Федеральна Кредитова Кооператива
„САМОПОМІЧ“
СИРАКЮЗИ, Н. Й.

Українська Федеральна Кредитова Кооператива
„САМОПОМІЧ“
ПАССЕЙК, Н. Дж.

Українська Федеральна Кредитова Кооператива
„САМОПОМІЧ“
ПІТТСБУРГ, Па.

Українська Кредитова Кооператива
МІННЕАПОЛІС, Мінн.

Українська Кредитова Спілка
„БУДУЧНІСТЬ“
ДІТРОЙТ, Миш.

Українська Кредитова Кооператива
МІЛВОКІ, Вис.

Українська Федеральна Кредитова Кооператива
БАФФАЛО, Н.Й.

Українська Братська Кредитова Кооператива
СКРЕНТОН, Па.

Українська Братська Федеральна
Кредитова Кооператива
БОСТОН, Масс.

Українська Кооперативна Агенція
ЧІКАГО, Ілл.

**Федеральна Кредитова Кооператива
„САМОПОМІЧ“
у Ньюарку, Н. Дж.**

734 Sandford Ave. • Newark, N. J. 07106 • Tel 201-373-7839 • Fax 201-373-8812

- Платить високу дивіденду на ощадностях, обчислювану квартално на підставі денних балансів.
- Видає ощадності сертифікати на високих відсотках.
- Провадить конта пенсійних фондів.
- Провадить чекові конта без місячних оплат, платить квартално дивіденду на підставі денних балансів.
- Уділює членам позички на всі їхні потреби: особисті витрати; оплати студій; купно 1 до 4 родинних домів у стейті Нью Джерзі, у яких власники будуть мешкати; і купно авт зареєстрованих у Нью Джерзі.
- Приймає прямі депозити допомоги Соціального Забезпечення.
- Продає подорожні чеки та грошові перекази.
- Полагоджує грошові трансакції поштою.
- Пересилає гроші електронічною методою.
- Забезпечує ощадності конта до висоти 100,000 дол.
- Дас безплатне життєве забезпечення:
 - на ощадностях до висоти 2,000 доларів;
 - на позичках до висоти 10,000 доларів у випадку смерті довжника перед 70-им роком життя, або повної та постійної непрацездатності перед 60-им роком життя.

Ви і Кредитівка — Яка чудова спілка!

ГОДИНИ УРЯДУВАННЯ

Понеділок	Закрито	
Вівторок і п'ятниця	1:00 попол.	- 8:00 веч.
Середа і четвер	9:00 рано	- 3:30 попол.
Субота	9:00 рано	- 12:00 поп.

УВАГА Кредитівка закрита кожної суботи від 1-го липня до Дня Праці

1-ий УКРАЇНСЬКИЙ ФЕДЕРАЛЬНИЙ ШАДНИЧИЙ БАНК «ПЕВНІСТЬ»

Equal Opportunity
Lender

гарантує вам найкращу безпеку,
швидкість та зручність при
полагодженні усіх ваших справ.

Пропонує вам найбільш сучасні банкові послуги,
серед яких:

American Express® Travelers Cheques

CASH STATION®

WESTERN SECURITY SERVICE CORP.

РІЗНОМАНІТНІ ВИДИ ЗАБЕЗПЕЧЕНЬ
БУДИНКІВ, МАЙНА І ПОЗИЧОК

Головне бюро:

936 N. Western Avenue, Chicago, IL 60622 (312) 772-4500

Філії:

820 N. Western Avenue, Chicago, IL 60622 (312) 276-4144
5670 N. Milwaukee Avenue, Chicago, IL 60646 (312) 631-8350
2166 Plum Grove Rd., Rolling Meadows, IL 60008 (312) 991-9393
7918 Bustleton Ave., Philadelphia, PA 19152 (215) 722-6566

УКРАЇНСЬКА КОМПАНІЯ "MEEST"

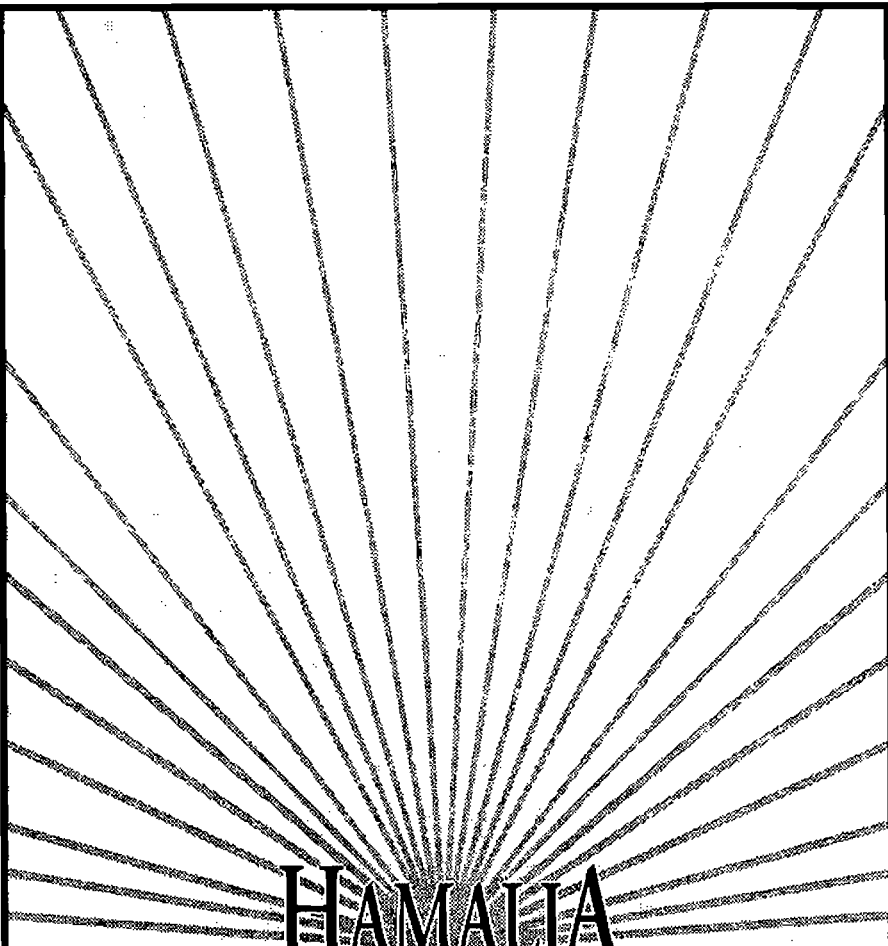

пачки морем та літаком ♦ *parcels by sea and air*
харчі з каталогу ♦ *groceries from catalogue*
гроші до рук адресата ♦ *money transfers*
авта, трактори ♦ *cars, tractors*
електроніка, побутові товари ♦ *electronics, appliances*
комерційні вантажі ♦ *commercial shipments*
авіа квитки та інші ♦ *airplane tickets and other*
туристичні послуги ♦ *travel services*

1-800-361-7345

MEEST-AMERICA INC.

817 Pennsylvania Ave.
Linden, New Jersey, USA, 07036
Tel.: (908) 925-5525

A large sunburst graphic with many lines radiating from a central point at the bottom, filling the upper two-thirds of the advertisement.

HAMALIA

TRAVEL CONSULTANTS

UKRAINE: ♦ FLIGHTS ♦ EXCURSIONS ♦ CRUISES

- ♦ USA TOUR OPERATOR ♦ CONVENTION ORGANIZER
- ♦ CUSTOMIZED GROUP ITINERARIES ♦ CUSTOMIZED INDIVIDUAL ITINERARIES
- ♦ DIRECT FLIGHTS FROM NEW YORK/WASHINGTON/CHICAGO
- ♦ LOWEST AVAILABLE ROUND TRIP AND ONE WAY FARES
- ♦ UKRAINIAN VISA GUARANTEED
- ♦ SPECIALIZED ARRANGEMENTS FOR VISITORS FROM UKRAINE

SUPERIOR SERVICE AT AN AFFORDABLE PRICE

1 8 0 0 H A M A L I A

OKSANA

INTERNATIONAL TRADE, INC.

1111 East Elizabeth Ave, Linden, NJ, 07036

Tel.: (908) 925-0717 Fax: (908) 925-3724

For Package Pick Up Call: 1-800-9 OKSANA, Call for brochures and UPS labels

PACKAGES TO UKRAINE, RUSSIA, BELORUSSIA, SLOVAKIA & BALTIC COUNTRIES

BY BOAT

Minimum weight 10lb
Delivery within 6-11 weeks
No limitation on size
Duty Free

AIR MAIL \$3.49/LB

Servicing entire Ukraine (3-4 weeks)

SUPER-EXPRESS \$5.49/LB

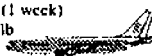
Central cities of Ukraine (2 weeks)

ULTRA-EXPRESS \$9.99/LB

Lviv, Kiev, Ternopil (1 week)

Minimum weight 10lb

Air shipment every Thursday, 5pm

MONEY TRANSFER TO UKRAINE

Our Company is licensed by the US Banking Department to transfer funds to Ukraine

PACKAGE PICK UP SERVICE AVAILABLE ANYWHERE IN THE U.S.A.

#1	#2	#3	NEW #4	#5
Flour 25LB Sugar 25LB Rice 20LB Macaroni 5LB Canned Ham 2LB Dried Yeast 2LB Weight 79LB	Mayonnaise 8LB Vegetable Oil 8LB Luncheon Meat 5LB Corned Beef 5LB Canned Ham 5LB Beef Stew 6LB Canned Sardines 5LB Weight 42LB	Sugar 50LB Flour 50LB Buckwheat Gr. 10LB Cream of Wheat 10LB Oatmeal Flakes 10LB Vegetable Oil 8LB Mayonnaise 8LB Beef Stew 6LB Macaroni 5LB Dried Yeast 2LB Weight 152LB	Sugar 25LB Flour 25LB Rice 20LB Vegetable Oil 8LB Crisco 6LB Canned Ham 5LB Luncheon Meat 5LB Macaroni 5LB Instant Coffee 8OZ Tea 8OZ Weight 105LB	Buckwheat Gr. 10LB Oatmeal Flakes 10LB Cream of Wheat 10LB Vegetable Oil 8LB Luncheon Meat 10LB Beef Stew 6LB Canned Ham 3LB Canned Beef 3LB Canned Sardines 5LB Weight 65LB
\$119.00	\$125.00	\$218.00	\$189.00	\$142.00

FOOD

PACKAGES TO UKRAINE

#6

Canned Ham 6LB	Crisco 6LB	Chocolate Syrup 1.5LB
Hard Salam 3LB	Black Pepper 1LB	Coffee 2.5LB
Corned Beef 3LB	Mustard 1.5LB	Cocoa 2LB
Vienna Sausages 1LB	Olives 1LB	Tea 8OZ
Canned Sardines 3LB	Ketchup 2LB	Powdered Sugar 2LB
Chicken Soup 12/24PS	Chicken Bouillon 13OZ	Danish Cookies 2LB
Macaroni 5LB	Dry Milk 2LB	Peanut Butter 2.5LB
Vegetable Oil 1GAL	Canned Peas 1.5LB	Bubble Gum 1LB
Rice 20LB	Raisins 2LB	Weight 105LB

GIANT

Price
\$ 248.00

Dry Orange Drink 5LB
Danish Cookies 3LB
Peanut Butter 2.5LB
Sweet Prunes 2.5LB
Powdered Sugar 2LB
Dry Cream 2LB
Raisins 2LB
Coffee 2LB
Tea 8LB
Chocolate Syrup 1.5LB
Bubble Gum 1LB
Weight 29LB

\$88.00

Prices for food package include the cost of products, shipping, delivery, and insurance. All products are from American Stores.

OKSANA / ADVANTAGE

TRAVEL

Tel: (908) 925-9737, Fax: (908) 925-2193

R/T FROM NYC TO KIEV, LENINGRAD, MOSKOW, RIGA,

TALLINN, VILNUS, LVIV, IVANO-FRANKIVSK from

\$670-

Visa to Ukraine, Invitation, Travel Passports, Tickets Delivery to Ukraine

Понад Хмари В Україну

ЗУСТРІЧАЙМО УКРАЇНУ
відроджену націю з героїчною історією і багатством культури

DIASPORA

ENTERPRISES, INC.

(215) 567-1328

1(800) 487-5224

220 South 20th Street • Philadelphia, PA 19103

**ПРИВІТ УКРАЇНСЬКОМУ НАРОДОВІ
З НАГОДИ 5-ОЇ РІЧНИЦІ НЕЗАЛЕЖНОСТІ**

The Future Bakery & Cafe

Скоштуйте нашого хліба, маківників, сирників, калачів!

*Зайдіть до нас на обід чи на каву. Ми маємо борщ, вареники, голубці
й інші смачні страви.*

Переконайтесь, що смачніших не знайдете ніде!

*У нас можете купити найвищої якості сир, молоко, сметану,
гуслянку.*

ЗАХОДЬТЕ І ПЕРЕКОНАЙТЕСЬ!

739 QUEEN ST. WEST
Toronto, Ontario
TEL.: 368-4235

ANNEX, 483 BLOOR ST. W.
Toronto, Ontario
TEL.: 992-5875

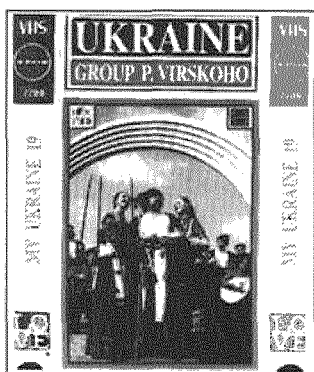
BLOOR WEST VILLAGE
2199 BLOOR ST. WEST
TEL.: 769-5020

ST. LAWRENCE MARKET
95 FRONT ST. EAST
TEL.: 366-7259

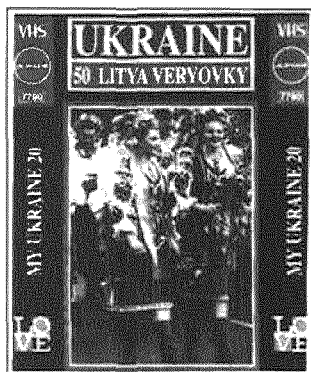
1535 YONGE ST.
TEL.: 944-1253

M. C. DAIRY
212 MAVETY AVENUE
TEL.: 766-9273

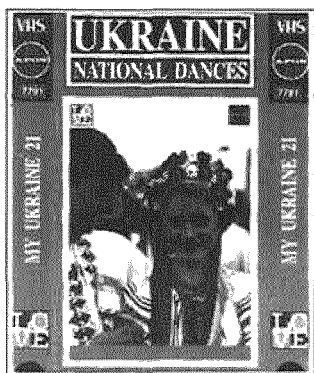
UKRAINIAN VIDEO TAPES

APON - 7789

APON - 7790

APON - 7791

APON - 1991

BUY QUALITY • BUY APON
THE EXCLUSIVE REPRESENTATIVE
OF THE UKRAINE IN THE USA AND CANADA

•
SELECTION OF 30 VIDEO AND 60 AUDIO TAPES
FROM UKRAINE

WRITE FOR FREE CATALOG

APON RECORD COMPANY

P.O. Box 3082

Long Island City, NY 11103

(718)-721-5599

Following the Byzantine Tradition

Incense from
Mount Athos

Church
Supplies

Icons
Sterling Silver
Hand-painted

For more information
please call for our
free catalogue

Tel: (416) 703-0860
fax: (416) 703-8813

Medusa Imports
25 Bathurst Street
Toronto, Ontario
M5V 2P1 Canada

OFFICE HOURS
BY APPOINTMENT

ARTHUR HRYHOROWYCH, M.D.

Physical Medicine and Rehabilitation

THE ULTIMATE IMAGE
67 IRVING PLACE
NEW YORK, NY 10003

Telephone
(212) 673-7500

BY APPOINTMENT

DIPLOMATE
THE AMERICAN BOARD
OF OPHTHALMOLOGY

ROMAN DWORECKI, M.D., P.C.

**DISEASES AND MICROSURGERY OF THE EYE
LASER SURGERY
CATARACT SURGERY**

**Telephone:
(212) 677-3200**

**Suite A
409 E 14th St.
Between 1st Ave. & Ave. A
New York, N.Y. 10009**

(212) 477-0344

KUROWYCKY

MEAT PRODUCTS, INC.

**JAROSLAW KUROWYCKYJ, JR.
VICE PRESIDENT**

**124 FIRST AVENUE
Bet. 7th & 8th St.
NEW YORK, N.Y. 10009**

Щирий Привіт з нагоди 100-річчя
Українського Народного Союзу

та

**Найкращі Побаження у Його розвитку
та співпраці з вільною Україною
у майбутньому столітті
пересилає**

M & S

MEAT MARKET

Степан Янківський -
власник знаної м'ясарні смачних виробів

915 MAIN STREET, WINNIPEG, MB.

TEL. 942-4924

Phone: CA 8-5590

EAST VILLAGE DELI — MEAT, INC.

JULIAN BACZYNSKY

139 — 2nd AVENUE

NEW YORK, N.Y. 10003

(Between 8th & 9th Streets)

OBLAST MEMORIALS COMPANY

SERVING THE UKRAINIAN COMMUNITY

BY PROVIDING THE FINEST QUALITY

**MONUMENTS
MAUSOLEUMS
MARKERS**

**AT REASONABLE PRICES
ALL FULLY GUARANTEED**

FOR A NO-OBLIGATION ESTIMATE

PLEASE CALL: 914-469-4247

OR

WRITE: P.O. BOX 746, CHESTER, NY 10918

***WE WELCOME REQUESTS FOR APPOINTMENTS
IN THE CONVENIENCE OF YOUR HOME.***

HURYN MEMORIALS

Custom Made Quality Monuments

P.O. BOX 121
HAMPTONBURGH, N.Y. 10916

914-427-2684
FAX: 914-427-5443

“FOR THE FINEST”

**Phone: (908) 964-4222
(201) 375-5555**

LYTWYN & LYTWYN

Ukrainian Funeral Directors

UNION FUNERAL HOME

**1600 Stuyvesant Avenue (corner Stanley Terr.)
Union, N.J. 07083**

AIR CONDITIONED • ОБСЛУГА ЩИРА І ЧЕСНА

- Our services are available anywhere in New Jersey.
- Також займаємося похоронами на цвинтарі в Бавнд Бруку і перенесенням тлінних останків з різних країн світу.

УКРАЇНСЬКЕ ПІДПРИЄМСТВО

South Bound Brook Monument Co.

РАЇСА ХЕЙЛИК, *Власник*

Приймаємо замовлення і ставимо пам'ятники, мавзолеї, статуї з різних гранітів, мармурів і бронзи на цвинтарі св. Андрія в С. Бавнд Бруку, Н. Дж. та інших цвинтарях в ЗСА.

Address.

45 Mountain Avenue, Warren, N.J. 07059

(908) 647-7221 ■ (908) 647-3492

— CUSTOM DESIGNER —

**Phone (212) 674-2568
(24 Hr. Service)**

ESTABLISHED 1906

PETER JAREMA FUNERAL HOME, INC.

**LOUIS J. NIGRO, Director
ROBERT BUZZETTA, C.P.A.
DMYTRYK FAMILY**

A FAMILY CONCERN SERVING ALL COMMUNITIES

*Chapels available
in all locations*

**129 East 7th Street
New York City, N.Y. 10009**

ПЕРЕДПЛАЧУЙТЕ

**ОДИНОКИЙ УКРАЇНСЬКИЙ ЩОДЕННИК
У ВІЛЬНОМУ СВІТІ**

„ С В О Б О Д А ”

Річна передплата для членів \$ 75.00
Річна передплата для не-членів \$100.00

ЗАМОВЛЯТИ:

SVOBODA

**30 Montgomery Street ■ Jersey City, N.J. 07302
Tel.: (201) 434-0237**

Управа і члени 194-го Відділу УНС „Свобода“

*пересилають найщиріші побажання
головному Урядові УНСоюзу
і всьому членству.*

Бажаємо успіху у Вашій дальшій праці для
української громади в діаспорі та українського народу
у Вільній Україні.

**Юрій Костів —
голова
Ярослав Оберишин —
касир**

**Олена Леся Гой —
секретар
Оксана Лопатинська —
заступник секретаря**

CONGRATULATIONS FROM
BOSTON'S ONLY
UKRAINIAN FUNERAL DIRECTOR

WALTER V. BOYKO, JR.

FUNERAL DIRECTOR & EMBALMER
Pre-Arrangement Counseling

WALTER V. BOYKO & SON FUNERAL SERVICE
BOSTON, MA 02130

TEL: (617) 298-5100

24 HOUR SERVICE
ESTABLISHED 1935

Where Ukrainian customs have been a tradition since 1935.
Associated Funeral Homes are available in your area.
For truly personalized service, call us at your time of need.

**Товариство ім. Тараса Шевченка
42-ий Відділ УНС в Пасейку, Н. Дж.**

— вітає —

УКРАЇНСЬКИЙ НАРОДНИЙ СОЮЗ

і бажає йому дальших успіхів в організуванні нових членів

Іван Хомко — предсідник

Василь Гаргай — заступник

Юліян Котляр — фінансовий секретар

Василь Марущак — рекордовий секретар

Марійка Дупляк — культурно-освітній референт

опікуни хворих:

прапорщики:

Анастасія Марущак, Варвара Тижбір

Василь Гавроняк, Станислав Коваль

мужі довір'я:

Іван Зельонка, Володимир Олійник

Михайло Чабан — господар

вільні члени:

Михайло Карлицький, Михайло Тижбір

Контрольна Комісія:

Стефан Косьцьолек — голова, Стефан Журавський, Ростислав Галабурда — члени

**472-ий Пластовий Відділ УНСоюзу
в Чікаго**

— вітає —

***ГОЛОВНИЙ УРЯД та РЕДАКЦІЙНУ
КОЛЕГІЮ АЛЬМАНАХУ УНС — 1996,***

радіючи з нагоди п'ятої річниці проголошення незалежності
України. Рівночасно з болем серця у молитовній призадумі
згадує жертви Чорнобильської аварії у десяту річницю
страшного атомного вибуху.

За Управу Відділу:

**Василь Литвин
голова**

**Іванна Горчинська
скарбник**

**Стефанія Кочій
фін. секретар**

**УПРАВА І ЧЛЕНСТВО БРАТСТВА св. о.
МИКОЛАЯ 175-го ВІДДІЛУ УНС в Дітроїті, Миш.**

— вітає —

*український народ в п'яту річницю його самостійности
і бажає швидкого утвердження його незалежній державі*

На фото (зліва направо) сидять: Я. Базюк, касир; Г. Пасіка, м-голова; А. Лаврин, фін. секретар; О. Бігун, голова; А. Рейвен, член;
стоять: Р. Качмар, член; д-р О. Серафін, радний УНС;
Д. Кошильовський, Р. Лазарчук і Й. Постоловський — члени Контрольної Комісії.

**Управа і членство
450 Пластового Відділу УНС
в Нью Йорку**

— вітає —

*членство, Головний Уряд, співпрацівників УНС,
редакцію і читачів „Свободи“*

у

*у п'яту річницю незалежности
Української Держави та*

бажає

*багато успіхів в організаційній і економічній праці
— для добра України.*

Христина Навроцька — предсідник

Евстахія Мілянч — секретар

Михайло Савицький — голова контрольної комісії

YEVSHAN

COMPACT DISCS, CASSETTES, DICTIONARIES, EDUCATIONAL BOOKS, LANGUAGE TAPES, MAPS, TRAVEL GUIDES, VIDEOS, DANCE MUSIC, GIFTS, CHILDREN'S BOOKS, COMPUTER SOFTWARE, STATIONERY, EASTER EGG SUPPLIES & MORE!

Call or write for our free 1996 Catalog

1-800-265-9858

VISA — MASTER CARD — AMEX ACCEPTED
fax (514) 630-9960; e-mail: info@yevshan.com

YEVSHAN CORPORATION
BOX 325, BEACONSFIELD, QUEBEC, CANADA H9W 5T8

*Greetings to all Ukrainians on the
5th Anniversary of Ukrainian
Independence*

MICHAEL NOWAK

UNA BR. 156

726 Cambridge Road
Brookhaven, Pa. 19015

Roman G. Kozicky

Attorney - at - Law

771-A Yonkers Avenue

Yonkers, NY 10704

Phone: (914) 969 - 4548 • Fax: 969 - 2108

Purchase and Sale of Real Estate, Cooperative
Apartments, Estates, Wills, Corporate, Business

Роман Козіцький

Адвокат

771-A Yonkers Avenue

Yonkers, NY 10704

Phone: (914) 969 - 4548 • Fax: (914) 969 - 2108

Продаж і купівля будинків та квартир,
Заповіти і спадкові справи, Корпорації та
Підприємства

**43-й Відділ „Львів“
у Ферпорті, Н.Й.**

— вітає —

**УКРАЇНСЬКИЙ
НАРОДНИЙ СОЮЗ**

Володимир Пристай — предсідник

Д. Пристай — секретар

Марта Пристой — організаційний референт

І. Пристай, Михайло Бавус, С. Мартинюк — Контрольна Комісія

УКРАЇНСЬКИЙ ЦЕНТР у Лондоні, Онт., Канада

- Служить українцям міста Лондону й околиці.
- Побудував власний дім для всієї громади.
- Примищує Відділ Конгресу Українців Канади, Курси Українознавства, Молодечу Танцювальну групу, Українську Кредитову Спілку та інші організації.
- Примищує велику українську бібліотеку.
- Влаштовує культурні та товариські імпрези.
- Піддержує морально і матеріально працю для добра української справи.

Якщо будете в Лондоні, Онт., просимо відвідати УКРАЇНСЬКИЙ ЦЕНТР!

Адреса:

London Ukrainian Centre

**247 Adelaide Street South, London, Ont., Canada N5Z 3K7
Tel.: (519) 686-9811**

***The Officers and Members
of UNA Branch 368 in Miami, Fl.
wish to extend warmest greetings
to the Executive Committee and members
of the Ukrainian National Association.***

President —	John Kocur
Vice-President —	Olga Maksymowich
Financial Secretary —	Mary Bergman
Treasurer —	Nicholas Rakush.

(212) 254-2260
FAX (212) 979-1011

ASKOLD S. LOZYSKYJ

ATTORNEY AT LAW

55 East 7th Street
Suite IC

New York, NY 10003

БРАТСТВО СВ. ЙОСАФАТА —217-ий ВІДДІЛ УНСОЮЗУ

в Рочестер, Н. Й.

з нагоди п'ятої річниці незалежності України

**закликає всіх стати членами нашого Батька Союзу
і тим творити велику об'єднану родину для добра
наших громад та незалежної України.**

Оксана Маркус — фін. секретар

Стефан Приймак — заст. фін. секретаря

Катерина Марголич — секретар

Мирон Руснак — предсідник

Анна Сохоцька — заст. предсідника

Йосиф Василишин — голова Конт. Ком.

Тел.: (716) 266-5079

KOBASNIUK TRAVEL INC.

157 Second Avenue, New York, N.Y. 10003-5765

Established 1920

75th Business Year

**WORLDWIDE AIR & SHIP TICKETS • CRUISES • HOTELS
FOREIGN & DOMESTIC TOURS • CAR RENTALS
UKRAINE * EASTERN EUROPE TOUR SPECIALISTS
INDIVIDUAL & GROUP ARRANGEMENTS**

*Bed & breakfast in private homes/apartments
Kyiv, Lviv, Ivano-Frankivsk, Odessa*

Vera Kowbasniuk Shumeyko
President

Andrew Lastowecky
Insurance Broker

(212) 254-8779

(212) 254-8717

FAX (212) 254-4005

LAW OFFICES OF Christine L. Koszkuł **GENERAL PRACTICE**

❖ *immigration* ❖ *corporate matters* ❖ *wills*
(extensive experience in Eastern Europe; fluent in Slavic languages)

АДВОКАТСЬКЕ БЮРО Христини Кошкуль **ГЕНЕРАЛЬНА ПРАКТИКА**

❖ *іміграційні справи* ❖ *корпоративні питання* ❖ *заповіти*
(великий досвід у Східній Європі; володіємо слов'янськими мовами)

47 Halstead Ave., Suite 201
Harrison, NY 10528
tel. (914) 835-1882 • fax. (914) 835-1629

Ophthalmic Associates

Dominic Benedetto, M.D. — Cataract & Refractive Surgery

Marta Lopatynsky, M.D. — Cornea & External Diseases

Marta Lopatynsky, M.D.

River Drive Center 1 — 3rd Floor
Elmwood Park — New Jersey — 07407
201-794-8225

124 Avenue B
Bayonne — New Jersey — 07002
201-436-1150

Fax: 201-436-0161

TELEPHONE (201) 546-6697

DR. BOHDAHA A. SWYSTUN D.M.D., D.D.S.

Лікар-Дентист

**OFFICE HOURS
BY APPOINTMENT**

**1 PORTLAND AVENUE
CLIFTON, NEW JERSEY, 07011**

ARETA D. PODHORODECKI, M.D.

- ❖ PHYSICAL MEDICINE AND REHABILITATION
- ❖ SPORTS MEDICINE
- ❖ COMPUTER-OVERUSE PROBLEMS
- ❖ ORTHOPEDIC REHABILITATION

All insurance accepted

(212) 529-5966

OFFICE HOURS BY APPOINTMENT

Д-р ПЕТРО РІВЕС **(PETER A. RIVES, M.D.)**

РОДИННА МЕДИЦИНА
(FAMILY PRACTICE)

- ❖ Медична опіка для цілої родини;
- ❖ медичні тести, знімки;
- ❖ мала хірургія;
- ❖ шпитальна опіка.

St. Luke Hospital
Bethlehem, Pa 18017

Tel.: (610) 954-3549

ДИРЕКЦІЯ

УКРАЇНСЬКОГО НАРОДНОГО ДОМУ
В НЬО ЙОРКУ

УСІМ УДІЛОВЦЯМ, УСТАНОВАМ І ОРГАНІЗАЦІЯМ,
ЩО МАЮТЬ СВОЇ ПОСТІЙНІ ДОМІВКИ,
ВСІМ, ЯКІ КОРИСТУЮТЬСЯ ІЗ ЗАЛЬ НА ВЕСІЛЛЯ І ЗАБАВИ,
ШАНОВНИМ ГОСТЯМ НАШОГО РЕСТОРАНУ ТА КЛЮБУ „ЛИС МИКИТА“

КРІПКОГО ЗДОРОВ'Я, БАГАТО СИЛ І ВИТРИВАЛОСТІ В ДАЛЬШІЙ ТЯЖКІЙ
І ВІДПОВІДАЛЬНІЙ ПРАЦІ

140-142 Second Ave., New York, NY 10003, 212-529-6287

**ELKIN/SOBOLTA
& ASSOCIATES
ARCHITECTS**

19 PARK AVENUE ■ RUTHERFORD, NEW JERSEY 07070
(201) 933-5511 ■ FAX (201) 933-9722

Потрібно Вам музики
а час короткий?
Телефонуйте до
нас. Якщо ми
зайняті, радо
допоможемо
Вам підшукати
альтернативну
оркестру чи
інший ансамбль.

If you need music for
any occasion and
time is running
short, call us.
If we are not
available, we will
gladly help you
find a suitable
alternative. No
fees or obligation.

„...нема музики без ТЕМПО“

Over 35 years of providing musical entertainment

Іриной Коваль (908) 464-5806

ПОНАД 5 РОКІВ ЧЕСНО І СОЛІДНО СЛУЖИМО ГРОМАДІ

KARPATY

EXPORT IMPORT LTD.

Посилаємо:
харчові пачки, одяг,
важливі листи,
гроші \$
до рук адресата в
Україну та інші держави

а також
побутові товари,
дитячі коляски,
трактори
і фермерську
техніку, авта

Дзвоніть за безплатним каталогом
1-800-265-7189 ☎ (416) 761-9105
Karpaty, 120 Runnymede Rd., Toronto, Ont. M6S 2Y3 Canada

ПАМ'ЯТАЙТЕ, ЯК ПОСИЛАТИ, ТО ЧЕРЕЗ КАРПАТИ!

Заохочуємо до співпраці нових агентів — високі комісійні!

KARPATY TRAVEL

Tel: (416) 761-9101

Fax: (416) 761-1662

- Продає квитки на авіалінії (включно Air Ukraine)
- Робить запрошення до Канади і США
- Продає медичне забезпечення для відвідувачів
- Полагоджує візи в Україну і до Польщі

LANDMARK, LTD.

Specialists in Travel to Ukraine

for

Independent Tourists and Businessmen

VISAS HOTELS TRANSFERS SIGHTSEEING

AIR TICKETS RAIL TICKETS

Free Consultation and Advice Cheerfully Given

6102 Berlee Drive, Alexandria, VA 22312-1220

Toll-free: (800) 832-1789 Telephone: (703) 941-6180

UKRAINE-PAC

(201) 831-1499
PACKAGE and FOOD Parcel Service

ПАЧКИ І ХАРЧІ ДО УКРАЇНИ
Закарпатська, Івано-Франківська, Львівська,
Чернівецька і Тернопільська області.

KOSHERLAND
Brooklyn, NY
718 438-8922

RAHWAY Travel
Rahway, NJ
908 381-8800

Steven MUSEY
Millville, NJ
609 825-7665

EL INCA I.P.S.
Union City, NJ
201 974-2583

НАЙЩИРІШ ПОБАЖАННЯ
пересилає

Ощадно-Кредитова Спілка

КАРПАТІА

CARPATİIA
CREDIT UNION

**950 Main St.
989-7400**

**80-2200 McPhillips St.
989-7444**

**1341-A Henderson Hwy.
989-7411**

Winnipeg, Manitoba

"Serving the Financial Needs of Manitoba's Ukrainian Community"

**UKRAINIAN SELFRELIANCE
HARTFORD FEDERAL
CREDIT UNION**

**УКРАЇНЬСЬКА ФЕДЕРАЛЬНА
КРЕДИТОВА КООПЕРАТИВА
„САМОПОМІЧ“ У ГАРТФОРДІ**

961 Wethersfield Avenue, Hartford, CT 06114-3137; Phone: (203) 296-4714 FAX: (203) 296-3499

Користайте з наших послуг:

Конта ощадностей на високу дивіденду

Чекові конта без місячних оплат із місячною дивідендою

6, 12, 30 і 60 місячні сертифікати на високі дивіденди

Пенсійні Фонди "I. P. A."

Позики на різні потреби: нові та уживані авта, персональні позики,

позики під шери, перші моргеджі на дома, студентські позики

Електронічна пересилка грошей

Копії і Факс

Нотаріяльна обслуга

Take Advantage of our Services

Regular Share Accounts (Savings)

Share Draft (Checking) Accounts

6, 12, 30 and 60 month CD's with high interest rates

IRA Accounts

Pallada International, Inc.

Український
Іміграційний
центр

Найліпший сервіс!

Найнижчі ціни!

- * Візи F1, H1B, L1
- * Постійне проживання ("Зелена картка")
- * Іміграційна льотерія
- * Продовження віз
- * Запрошення
- * Довіреності
- * Нотаріально завірені переклади
- * Відбитки пальців
- * Фото
- та ін.

98 Second Avenue, 2nd Floor
New York, NY 10003 Tel: (212) 387-8683

T R I D E N T

Associates Printing

Toronto — St. Catharines
Buffalo

Українська Друкарня

„ТРИЗУБ” ®

Торонто — Ст. Кетеринс
Баффало

Toll Free 1-800-821-6034 — Fax: (716) 691-4532

Виконуємо Всякі Друкарські Роботи:

*Наша спеціальність - гравіровані
весільні запрошення
з українськими взорами.*

— { UKRAINIAN PRINTERS } —

Our Specialty:

Ukrainian Engraved wedding invitations

Books ♦ Journals ♦ Newsletters ♦ Magazines
Ribbons ♦ Tickets ♦ Program Books

КОЛИ ВИ ОСТАННІЙ РАЗ МАЛИ РОДИННУ ЗУСТРІЧ?

- ❖ Наші нові ціни на кімнати, які не включають оплату за харчування допоможуть вам здійснити таку зустріч.
- ❖ Проживання дітей віком до 17-ти років, які займають кімнату разом з родичами — безкоштовне.
- ❖ Приїжджайте УСІ!
- ❖ Літо на **СОЮЗІВЦІ** — це чудовий час для зустрічі з цілою родиною

Тел.: (914) 626-5641

Товариство „Запорозька Січ“, 234 Відділ УНС в Елизабет, Н. Дж.,

заснований в 1909 році

вітає

УКРАЇНСЬКИЙ НАРОДНИЙ СОЮЗ

з 5-ою РІЧНИЦЕЮ

САМОСТІЙНОСТІ І НЕЗАЛЕЖНОСТІ УКРАЇНСЬКОЇ ДЕРЖАВИ

Михайло Іванців — президент; Євген Осціславський — секретар

Едвард Мельничук — касир

Орест Загайкевич, Петро Штабальок, Павло Боднарєнко — контрольна комісія

GREETINGS to all UKRAINIANS

on the 5th ANNIVERSARY of UKRAINIAN INDEPENDENCE

UNA # 292

St. John the Baptist Branch, Detroit, MI

Secretary — Irene Pryjma

President — George Rub

**УПРАВА І ЧЛЕНСТВО БРАТСТВА СВ. НИКОЛАЯ
5-ий Відділ УНСоюзу в Асторії, Н.Й.**

вітає

УКРАЇНСЬКИЙ НАРОДНИЙ СОЮЗ

З нагоди 5-ої річниці незалежності України і, співчуючи в 10-ту річницю трагедії в Чорнобилі, бажає багато добра та успіхів у розбудові громадського життя в ЗСА.

За Управу:

Володимир Левенець — *предсідник* **Осип Галатин** — *заступник предсідника*
Маріянна Климишин — *секретар* **Стефанія Рудик** — *касир*
Контрольна Комісія — **Анна Лемп, Осип Галатин, Судокія Левенець**

**Федеральна Кредитова Кооператива
„САМОПОМІЧ”**

301 Вашингтон Авеню • Елизабет, Н. Дж. • Тел.: (908) 289-5554
Відкрита у вівторок і четвер від год. 8:00 до 8:00 веч.

- Служить усім українцям Елизабету й околиць.
- Безплатне життєве забезпечення до 2,000 дол.
- Ощадності забезпечені державною агенцією до 100,000 дол.
- Низько відсоткові позички на різні цілі, забезпечені до 10,000 дол

FEDERAL CREDIT UNION — SELF RELIANCE

301 Washington Avenue, Elizabeth, N.J. Tel.: (908) 289-5554

Gifts

Ukrainian Handicrafts

Art, Books, Ceramics

Jewellery, Newspapers

Records, Typewriters

Embroidery Supplies

WEST ARKA

A. CHORNY

2282 Bloor St. W
Toronto, Ont.
Canada M6S 1N9

Tel: (416) 762-8751
Fax: (416) 767-6839

REALTOR

BOHDAN HOLOWID

LICENSED REAL ESTATE BROKER

501 - 90th AVE N ST PETERSBURG, FLORIDA 33702 (813) 577-3848

**FIELD and OLESNYCKY
COUNSELLORS AT LAW**

11 Eagle Rock Avenue, Suite 100, East Hanover, N.J. 07936

(201) 386-1115 • FAX (201) 884-1188

- ❖ Купно та продаж кооперативних помешкань – кондомініїв
– домів – реальностей для інвестиційних цілей;
- ❖ Заповіти (тестаменти)
- ❖ Розводні справи

Robert S. Field

Nestor L. Olesnycky

**ROMAN V. MARYNOWYCH'S UKRAINIAN
MELODY HOUR**

First Ukrainian TV program in USA and diaspora

NEW YORK: WNYE-TV, CH. 25 — Sundays, at 5:30 PM

Radio: MONDAYS, at 8:30 PM; 91.5 FM

PHILADELPHIA: WYBE-TV, CH. 35 — Sundays, at 8:30 PM

CHICAGO: WFBT-TV, CH. 23 — Saturdays, at 12:00 noon; Sundays, at 6:30 AM

P.O.Box 2257, Washington, D.C. 20013 — Tel.: 202-269-1824

P. WLADYSLAW KLECH

♦ DESIGNER ♦ SCENIC ARTISTS ♦ ART DIRECTOR ♦ STAGE-FILM-T.V.- ARENA

MEMBER: UNITED SCENIC ARTISTS INTERNATIONAL USA

ASSOCIATION of THEATER ARTISTS — CANADA/UKRAINE

SCENOGRAPHIPRODUCTION — INT'L.

210 Pelham Road
New Rochelle, N.Y. 10805-2529

Phone & Fax: (914) 633-8799

**Jaroslava Sydorak
C.P.A**

(212) 475-6410

Fax: (212) 473-3620

98 Second Avenue

New York, N.Y. 10003

EXPERT ELECTRICAL SERVICE INC.

Osyp Holynskyj, President

224 West Mt. Pleasant Ave. ■ Livingston, NJ 07039 ■ (201) 533-0014

Industrial:

■ Commercial ■ Residential ■ Telephone & computer related wiring
N.J. Lic 511 Bus. permit 511-A

LILLY & ZEILER, INC.

FUNERAL HOMES

1901 Eastern Avenue
327-1442
Baltimore, Md. 21231

700 S. Conkling Street
342-1222
Baltimore, Md. 21224

402-ий Відділ УНС ім. Тараса Шевченка в Етобікоок, Канада

*широ вітає український народ з нагоди п'ятої
річниці соборності і незалежності та бажає
багато успіхів у праці для закріплення її існу-
вання.*

ХАЙ ЖИВЕ ВІЛЬНА УКРАЇНА!

За Управу Відділу:

АННА БУРІЙ, секретар

ЧЛЕНИ 21 ВІДДІЛУ „ЗАПОРІЗЬКА СІЧ“

у Джансон Сіті, Н. Й.

*Із нагоди 5-літнього святкування проголошення
української незалежної і соборної держави бажаємо
українському народові і його урядові
успіхів на майбутнє*

За Управу Відділу :

ГРИГОРІЙ ПРИГОДА, голова

ІВАН БАРАНИК, секретар

УКРАЇНСЬКА КНИГАРНЯ

ARKA L.T.D.

Має книжки, журнали, шкільне і канцелярське приладдя, вибір дарунків,
включно з ювелірними виробами, платівки, вишивки і інші.

575 Queen Street West, Toronto, Ontario, Canada

Tel.: 366-7061

PHONE: (908) 862-6455

FAX: (908) 862-5003

Big Stash's

**BAR & RESTAURANT
CATERING FOR ALL OCCASIONS
BANQUET & MEETING FACILITIES AVAILABLE**

1020 SO. WOOD AVENUE

LINDEN, NEW JERSEY

(one block off route 1)

STANLEY & KRIS RAWRYSZ

212) 982-7893

MINI MARKET

**Fresh Delicious Cakes and Dairy Products
Delikatessen — International Foods — Grocery Products**

**109 FIRST AVENUE
BETWEEN 6th & 7th STREETS
NEW YORK, NY 10003**

**Stage Restaurant
ROMAN & YVONNE DIAKUN**

LUNCH-DINNER SPECIALS FRESHLY MADE DAILY:

**Takes out Orders
(212) 473-8614**

**128 Second Avenue
New York City**

*GREETINGS to all
UKRAINIANS
on the 5th ANNIVERSARY
of UKRAINIAN INDEPENDENCE*

IRENE PASHESNIK

76 Gap Road
Coatesville, PA 19320
Secretary Branch #248

— QUALITY COMMERCIAL WIRING

**KEBALO
ELECTRIC CO.**

176 Smith Street
South Windsor, CT 06074

Walter P. Kebalo, E1
Andrij Kebalo
Iwan Kebalo
Phone (860) 644-5124
Fax (860) 644-2577

CT Lic.#104943

Щирий привіт УНСоюзові!

і побажання росту й успіхів з
нагоди ювілейного 5-річчя
самостійності України та з
приводу пресумної 10-ої річниці
чорнобильської трагедії.

**Д-р Анастасій та Іванна
Горчинські**

Колишня Головна Радна УНС 1950 - 1954

АННА ВАСИЛЬОВСЬКА

з дочкою СЛАВКОЮ і сином ВЛЮДКОМ

у пам'ять батька і чоловіка ФИЛИПА
ВАСИЛЬОВСЬКОГО довголітнього
пресідника 221-го Відділу УНС в Чикаго

вітає

Український Народний Союз з
появою Альманаху УНС на 1996 р.
та з відзначенням 5-ліття
незалежності України

ПРИВІТ

Українському Народному Союзові

з нагоди появи Альманаху 1996 року
— року радості з нагоди 5-річчя
самостійності України та року
скорботи з приводу нуклеарного
вибуху в Чорнобилі.

**Д-р Іван Лесейко з родиною
Д-р Ірина Лесейко-Оверко з
родиною — оптометристи Чикаго**

ВІТАЄМО

Український Народний Союз
з появою Альманаху УНС на
1996 р., що є радісним роком,
в якому відзначаємо 5-ліття
незалежності України

PETER KAPPA FUNERAL HOME

2321 W. Chicago Ave., Chicago, IL 60622

TEL.: (312) 276-4575

LYDIA A. KLUFAS, D.D.S.

525 BROAD STREET
CUMBERLAND, RHODE ISLAND 02864

TELEPHONE 725-3707

MICHAEL E. KLUFAS, M. D.

Internal Medicine

Telephone (401) 726-104
FAX (401) 724-0896

525 Broad Street
Cumberland, RI 02864

GREETINGS
FROM
UKRAINIAN AMERICAN VETERANS

JOHN TERREBETZKY POST 27
173 N. 5th St.
BROOKLYN, NY 11211

ANY U. S. VETERAN OF UKRAINIAN DESCENT WHO
WOULD LIKE INFORMATION ON MEMBERSHIP
MAY WRITE OR CALL
(718) 782-8672

Tel.: (201) 994-0880

**GEORGE DEMIDOWICH,
M.D., F.A.C.C.
CONSTANTINE KASHNIKOW,
M.D.
CARDIOLOGY**

340 East Northfield Road, Suite 18
Livingston, N.J. 07039
Office Hours By Appointment

Compliment from Family
MICHAEL MATIASH
NOTARY PUBLIC
LIFE, ACCIDENT & HEALTH
TAXATION ■ GENERAL
INSURANCE AGENT ■ BROKER
845 Sandford Avenue
Newark, N.J. 07106
(201) 373-1688

**FIALKA
BOUTIQUE**

THE BEST LITTLE RESALE SHOP
IN THE EAST VILLAGE!

LUBA FIRCHUK Iryna KOWAL

324 E. 9th St. New York, NY 10003
212-460-8615

MARYSIA

101 FIRST AVE. 212-777-2490

BEAUTY SALON

European & American Design
For Women & Men

WAXING PEDICURE
MANICURE FACIAL

(201) 761-5800, (201) 761-5103
FAX: (201) 761-5310

**PETER RYCHOK
AGENCY**

- General Insurance
- Real Estate
- Appraisals - CREA

1707 Springfield Ave.
Maplewood, N.J. 07040

Certified Real Estate Appraiser

Tel.: (718) 931-1579

**HUCULKA
ICON & SOUVENIR'S DISTRIBUTION**

2860 Buhre Avenue, Suite 2R
Bronx, N.Y. 10461

- ❖ Representative and wholesaler of embroidered blouses;
- ❖ gerdany — beaded necklaces;
- ❖ syljanky — beaded neckband.

Under Management of Bohdan Barabash

Буваєте в Нью Йорку
Відвідайте СУРМУ.
СУРМА Українська Книгарня.
СУРМА Український Музей.
СУРМА Українська Інституція.
СУРМА відчинена сім днів в тиждень.

Властитель — МИРОН СУРМАЧ.
Просимо заходити.

SURMA

11 East 7th Street, New York, N.Y. 10003
Tel.: (212) 477-0729 • Fax: (212) 473-0439

ЗМІСТ

I. НА НАШІЙ І СВОЇЙ ЗЕМЛІ У П'ЯТИРІЧЧЯ

Ще один подвиг Батька-Союзу	18
Анатолій Зленко, амбасадор.	
З нагоди четвертої річниці незалежності	20
Микола Плотников. „До згоди, браття, і єднання“ (вірш)	27
Ольга Засць. На свято незалежності	28
Ганна Забіяка-Богунська. Якщо не Ти, то хто ж? (вірш)	32
Міра Гармаш. Марш	33

II. ПОЛИН—ЧОРНОБИЛЬ

Микола Рябчук. Чорнобильська катастрофа: виклик і відповідь	34
Сергій Миронюк. Полин—Чорнобиль (вірш)	41
Іван Головінський. Chornobyl Nuclear Catastrophe and the High Risk Potential for Mental Retardation	42
Галина Маняко. Витоки (уринок з вірша)	51
Ольга Ставнича. Environmental Disaster and its Effects	52
Д-р Зірка Шкіряк-Нижник. The Aftermath of Chornobyl	55
Микола Мухойд. Чорнобильська вдова (вірш)	60

III. ДО СВОГО ГНІЗДА, ДО ЗВИЧАЇВ І МОВИ

Катерина Власенко. До свого гнізда	61
Анатоль Курдидик. Пам'ятаю Тернопіль 1918-1919 років	62
Мирослав Семчишин. Драма української мови в Україні	72
Ольга Савчин. Дороге слово	82
Наталія Кібець. Зимовий цикл святкувань	84
Наталія Власкова. Києво-Печерська Лавра	91
Алла Коссовська-Давиденко. Державна візія (вірш)	96

IV. „В ДАЛЕКИЙ СВІТ, ЗА СИНЄ МОРЕ...“

Богдан Ліський. З діяльності українських студентів у Хорватії 1920-1945	97
О. К. „Український Шлях“ в американському місті	110
Євгенія Бойко-Дімер. Пастка	112
Леонід Лиман. В театрі (вірш)	118

Любов Дмитришин-Часто. Останній пароплав (вірш)	119
Ольга Троян-Гаховська. З-перед 50-ти років	120

V. „ПІД МОСКОВСЬКИМ КАРАУЛОМ У ТЮРМІ...“

Сергій Білокінь. Слідчі справи ЧК-ГПУ-НКВД-КГБ як історичне джерело	123
Леся Українка. Все, все покинуть, до тебе полинуть (вірш)	128
Іван Гнатюк. „Чаша отрути (вірш)	129
Орися Лукашевич-Лашевська. Пробач, матусенько, пробач	130
Любов Дмитришин-Часто. Вкраїнська мати (вірш)	140
Міра Гармаш. Моя перша зустріч з Києвом	141
Яр Славутич. Асланка (балада)	145

VI. „ВИРОСТАЛИ МОЇ ДІТИ, МОЇ ДОБРІ КВІТИ...“

Д-р М. Диміцький. З поучень Митрополита Андрея про мораль і культуру як чинників у побудові держави	146
Андрій Даріян Сольчаник. Леся Українка в дзеркалі філателії	152
Леся Українка. Іфігенія в Тавриді (вірш)	159
Яр Славутич. Метафора в творчості Лесі Українки	160
Галина Колесса. У пам'ять славетного Модеста Менцинського	170
Тарас Філенко. З яблуневоцвітної мелодії	175
Сергій Білокінь. Тимко Бойчук (1896-1922)	185
Леся Українка. „Хотіла б я тебе, мов плющ, обняти“ (вірш)	188
Іванна Савицька. Віднайдений „українець“	189

VII. ЗНАННЯ, СПОРТ, ВЕСЕЛИСТЬ

Лев Яцкевич. Подорож коридорами знання Європи і Америки	197
Омелян Твардовський. Чотириріччя самостійного футбольного чемпіонату України	207
Спортова Україна готується до Олімпіади— 1996	211
Семен Савченко. Гуморески-співомовки	215
Яр. Климовський. Ді-Пі табір Регенсбург і зустріч копу літ пізніше	218
Святополк Шумський. „Ми серед тропічної краси Австралії“	220

VIII. ОГолошення	231
------------------------	-----

Керівник друкарні: *Роман Павлишин.*

Складачі: *Awilda Arzola, Галя Брух, Роман Брух, Іда Фокс,
Данута Рігальська.*

Верстальники: *Роман Брух, Данута Рігальська.*

УКРАЇНСЬКИЙ НАРОДНИЙ СОЮЗ, ІНК.

UKRAINIAN NATIONAL ASSOCIATION, INC.

30 Montgomery Street, P.O. Box 17A—Jersey City, New Jersey 07303 • (201) 451-2200

Найстарша
і найбільша
братська,
забезпечена
і громадська
організація
українців
в Америці і
Канаді

*Заснована у
1894 році*

Запрошуємо
вас та членів
вашої родини
забезпечитися
в Українському
Народнім
Союзі та спіль-
но працювати
для добра
українського
народу

- Має ново-впроваджену дуже корисну пенсійну грамоту
- Має 20 клас модерного забезпечення
- Сума забезпечення не має обмежень
- Виплачує найвищу дивіденду
- Видає щоденник *Свобода*, *Український Тижневик* і журнал для дітей *Веселку*
- Уділяє стипендії студіючій молоді
- Удержує вакаційну оселю „Союзівку“

- Offers a very advantageous new annuity policy
- Offers 20 types of life insurance protection
- There is no limit to the amount of insurance
- Pays out high dividends on certificates
- Publishes the *Svoboda* daily, the English-language *Ukrainian Weekly* and the children's magazine *Veselka — The Rainbow*
- Provides scholarships for students
- Owns the beautiful estate Soyuzivka